قەشقەر ئەدەبىياتى

1986

4

يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنىڭ ئەسلىدىكى كۆرۈنۈشلىرى

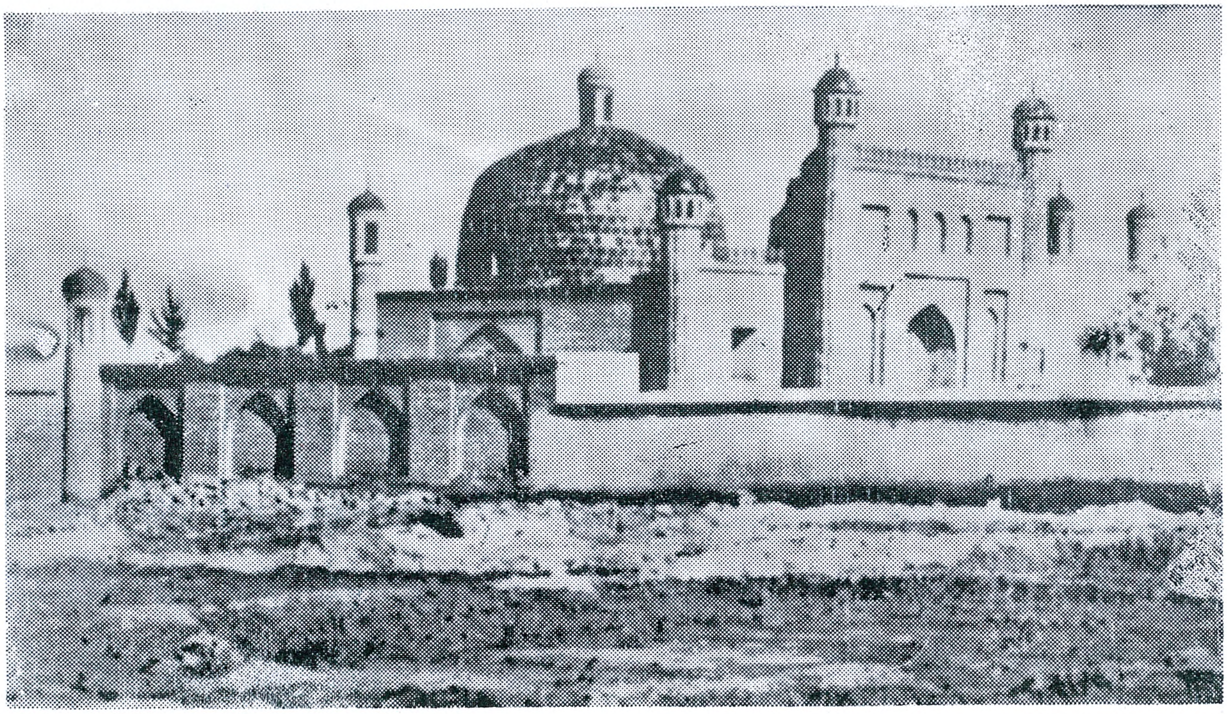

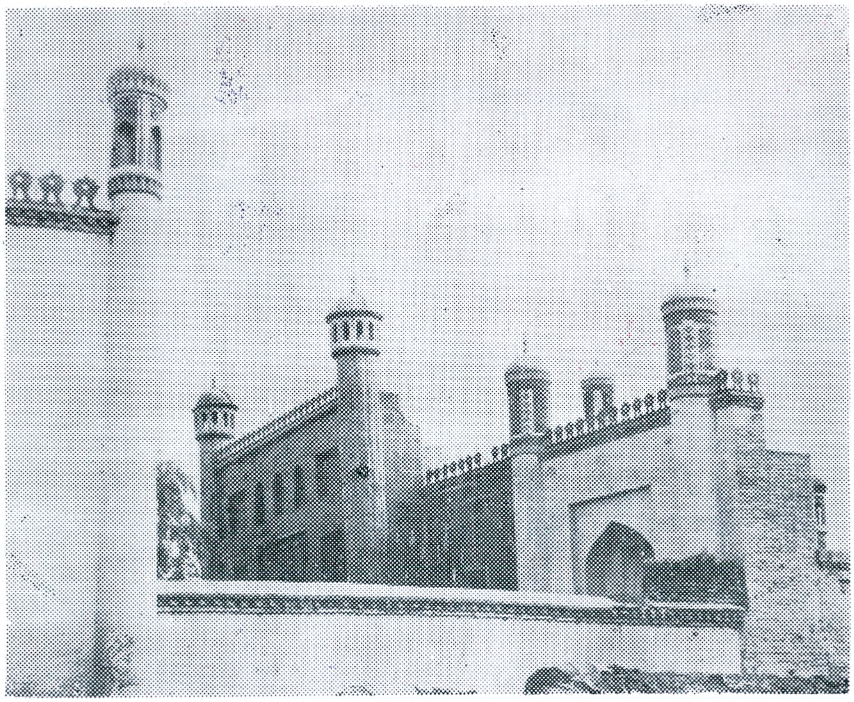

قەشقەر ئەدەبىياتى

(قوش ئايلىق ئەدەبىي ژورنال)

4

1986

15 - يىل نەشرى

(ئومۇمى 71 - سان)

«قەشقەر ئەدەبىياتى» تەھرىر بۆلۈمى

AltunOq

بۇستاندا

نەسرى ئەسەرلەر

ناغىلقلار (پوۋېست) ...... ئەخمەت مۇساق 39
ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن ...... ئېيسا شاكىر 17
كۆلچى بوۋا ...... ھاجى ئەخمەت 31
كۆتۈلمىگەن ۋەقە ...... مەممەت ئىلى 102
ئىسسىق ئۇرۇق، شىرىن مېۋە ...... مەھمۇت زەيىدى 7
كۆكۆل ھەققىدە ناخشا ...... ئابلىمىت توختى 107
كەم ئۇچرايدىغان ئادەم ...... ئەنۋەر توختى 108
ئەمەلدىن قالدى ...... تۇراپ ئوبۇل 108
قاسساپ ...... ئامانگۈل مامۇت 109

شېئىرىيەت گۈلزارى

ئالتۇن ئوردۇنلۇق يىگىت (داستان) ...... ئۇچقۇن 84
بىر جۈپ يۇلتۇز چاقناپ تۇرار ئاسماندا ...... ياسىن خۇداۋەردى 10
سۆزلۈك تارامىلار ...... مىرزاھىد كېرىمى 10
بىلىملىك ئۇزار، بىلىمسىز توزار ...... ئابدۇللا تالىپ 13
مەرسىيە ...... غولام ئەبەيدۇللا 16
شېئىرلار ...... مۇقەددىر ساھىت 57
ئايدىڭدىكى نەزمىلەر ...... ھوشۇر ئىبراھىم 59
ئىككى شېئىر ...... ئابدۇرېھىم توختى 61
ئىككى شېئىر ...... يۈسۈپجان ھېيت 64
شېئىرلار ...... ئابدۇللا ياقۇپ 64
لىرىكىلار ...... ئابدۇشۈكۈر قاۋۇل 65
ئانا ۋە بوۋاق ...... ئۆمەرجان نىيازى 66
شېئىرلار ...... ئابدىرېھىم قاۋۇل 67
ئىككى شېئىر ...... ئەمەتجان قەييۇم 68

گەچقۇرۇن ...... تۇراپ ھەسەن 95

ئىككى شېئىر ...... ئەيسا سايىم 96

ئىككى شېئىر ...... ناسىرجان مۇھەممەت 97

ئانىدەك مېھرىبان يوقتۇر ...... تۇرغۇن مۆمىن 98

يىغىمىزمۇ ناخشىدۇر بىزنىڭ ...... تۇرسۇن ئابدۇقادىر 98

دىلمۇراتنىڭ ئارزۇسى ...... ئېزىز سايىت 98

ياشلىقىڭ ...... رەيھانگۈل مۆمىن 100

كۆزەتتە تۇرسام ...... ئوبۇل ئېزىز 100

ھۆپۈپ بىلەن قالغاچ ...... (مەسەل) ...... ئوسمانجان مەھەممەت 101

مەدەنىي يادىكارلىقلار ۋە تارىخ

يۈسۈپخاس ھاجىپنىڭ مازىرى ھەققىدە ...... مۇھەممەت زۇنۇن سىدىق 1

سەھنە ۋە ئېكران

يالغانچىنىڭ قۇيرۇقى بىر تۇتام...(تېلېۋىزىيە تىياتىرى) ......سايىت سادىق 69

شەبنەم

ئىپتىخارلىق قەلبىنىڭ لېرىك ساداسى ...... مۇھەممەت پولات 111

چەتئەل ئەدەبىياتى

دىلكەشلەر ...... (ھېكايە ـ باللادا) ...... خىزمەت ئابدۇللىن 116

ئەدەبىي كالىندار

ھېمىڭۋېي، مۇپاسسان ، ماياكوۋسكى ، شېللى ، چىخوپ ، دوما [چوڭ] ، دوما [كىچىك] ، برناردشاۋ 121

بۇ ساندىكى قىستۇرما رەسىم ۋە ھۆسنى خەتلەرنى مەخمۇتجان تۇردى، جۇمە ئابدۇللا ئىشلىگەن.

يۇسۇپ خاس ھاجىپنىڭ مازىرى ھەققىدە

مۇھەممەت سىدىق زۇنۇن

I

ئۇلۇغ جۇڭخۇا مىللەتلىرى ئۇزاق تارىختىن بېرى مۆجىزە خاراكتېرلىك سان - ساناقسىز ماددىي ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت بايلىقلىرىنى يارىتىپ، ۋەتىنىمىزنىڭ شانلىق مەدەنىيەت تارىخىنى بەرپا قىلغانلىقى ئۈچۈن جۇڭگو «جاھان مەدەنىيىتىنىڭ شەرقتىكى بۆشۈكى» دېگەن پەخىرلىك نامغا ئىگە. جۇڭخۇا مىللەتلىرى چوڭ ئائىلىسىنىڭ تەڭ ھوقۇقلۇق ئەزالىرىدىن بىرى بولغان ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ ئېسىل مەدەنىيەت تارىخىمۇ ۋەتىنىمىزنىڭ شانلىق مەدەنىيەت تارىخىغا قوشقان پارلاق نەتىجىلىرى بىلەن شەرەپلىك ئورۇنغا ئىگە.

9 - ئەسىرنىڭ ئاخىرىدىن 13 - ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيا جۈملىدىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت تارىخىدا مۇھىم رول ئوينىغان قاراخانىلار سۇلالىسى 11 - ئەسىرگە كەلگەندە مۇقىم زور گۈللىنىش دەۋرىگە كىردى. قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ شۇ چاغلاردىكى پايتەختى بولغان قەشقەردە «مەدرىسە ساجىيە» دەك داڭلىق بىلىم يۇرتلىرى، كۇتۇپخانىلار ۋە باشقا مەدەنىيەت ئوچاقلىرى بارلىققا كەلدى. بۇ مەدەنىيەت ئوچاقلىرىدا نۇرغۇن ئالىملار، پەيلاسوپلار، ئاسترونوملار، يازغۇچىلار، شائىرلار، تىلشۇناسلار يېتىشىپ چىقىپ، ئۇلارنىڭ ئالەمشۇمۇل ئىلمىي ئەمگەكلىرى ۋەتىنىمىزنىڭ مول مەدەنىيەت غەزىنىسىنى بېيىتىشقا چوڭ تۆھپە بولۇپ قوشۇلدى. ئەنە شۇ چوڭ تۆھپىلەرنىڭ بىرى، قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ گۈللىنىش دەۋرى بولغان 11 - ئەسىردە ياشىغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بۈيۈك مۇتەپەككۇر شائىرى ۋە دۆلەت ئەربابى يۇسۇپ خاس ھاجىپنىڭ ئۆلمەس ئەسىرى «قۇتادغۇ بىلىك» داستانىدۇر. يۇسۇپ خاس ھاجىپ ئۆزىنىڭ ئۆلمەس ئەسىرى «قۇتادغۇ بىلىك» داستانى بىلەن قەدىمكى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئەڭ يىرىك نامايەندىسى ۋە ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ ئاساسچىسى، ئىسلامىيەتتىن كېيىنكى ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ بوۋىسى، بۈيۈك پەيلاسوپ سۈپىتى بىلەن ئالەمگە مەشھۇردۇر.

مەرىپەت سۆيەر ئۇيغۇر خەلقى ئۆزىنىڭ يۇسۇپ خاس ھاجىپتەك پەخىرلىك پەرزەنتلىرىنى ئەزەلدىن ئۇنۇتمىدى، تۈرلۈك ۋاسىتىلار بىلەن ئەسلىدى، قەبرىلىرىنى بىنا قىلىپ، ئەڭ نەپىس ھۈنەر - سەنئەتلىرى بىلەن بېزىدى. يەر - زېمىنلىرىنى بېغىشلاپ ۋەخپە قىلدى، ئەتراپىغا دەرەخ تىكىپ، گۈل - گىيا ئۆستۈرۈپ، باغ - بوستان ئەھيا قىلدى. ھېيت - ئايەم كۈنلىرى توپلىشىپ زىيارەت قىلىپ، نەزرە - چىراغ ئۆتكۈزۈپ روھىغا خاتىرجەملىك تىلىدى، مازارلىرىنى ئۇلۇغلاپ «ئالتۇنلۇغۇم» دەپ ئاتىدى.

II

يۈسۈپ خاس ھاجىپ تارىخىي ھىجرىيىنىڭ 478- يىلى (مىلادى 1086- يىلى) ① ۋاپات بولۇپ، ئەينى زاماندا تۈمەن دەرياسى بىلەن قىزىل دەرياسىنىڭ قوشۇلۇش جايىغا، ئاپتونوم رايونى بويىچە نۇقتىلىق قوغدىلىدىغان مەدەنىي يادىكارلىق ئورۇن « ئەسكى ھىسار » قەدىمىي شەھىرىنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى « بارىگا » دېگەن يەرگە دەفنە قىلىنغان ۋە ئەجداتلىرىمىز ئالىمىنىڭ قەۋرىسىنى چىرايلىق ياساپ، تۆز تۇرۇسلۇق قەبرى ئۆيى، قىشقا تىلاۋەتخانا ۋە مۇنار، گۈمبەزلىرى بىلەن قوشۇپ ھەيۋەتلىك دەرۋازا بىنا قىلغان ② بۇ ئەتراپتا يالغۇز يۈسۈپخاس ھاجىپنىڭ مازىرى بولۇپلا قالماي قاراخانىلار دەۋرىگە ئائىت باشقا مازارلارمۇ بار.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنىڭ شىمالىغا تەخمىنەن بىر كىلومېتىر كېلىدىغان جايدا بۈيۈك تىلشۇناس ئالىم مەھمۇد قەشقەرى ئۆزىنىڭ «تۈركى دىللار دىۋانى» دېگەن ئەسىرىدە «ئۈستازىم» دەپ ئاتىغان شەيىخ ئىمام زاھىت ھۈسەيىن ئىبنى خەلەف قەشقەرىنىڭ مازىرى، بۇنىڭدىن يەنە تەخمىنەن بىر كىلومېتىرچە يىراقلىقتا تۈمەن دەرياسىنىڭ شەرق تەرىپىدە كىشىلەر تەرىپىدىن سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننىڭ قىزى دەپ رىۋايەت قىلىنىپ جامائەتكە تونۇشلۇق بولغان نۇر ئەلانۇر خېنىم ۋە ئۇنىڭ ئوغلى ئىبلى ئارسلان خاننىڭ مازىرى بار.

... يۈسۈپخاس ھاجىپ مازىرىنىڭ دەسلەپكى ئورنى دېيىلگەن جاينىڭ ئەتراپىدا يۇقىرىقىدەك مازارلارنىڭ ھېلىمۇ قەت كۆتىرىپ تۇرۇشى مۇشۇ مازارلار جايلاشقان بىر پارچە زېمىننىڭ ئوتتۇرىسىدا ئەسكى ھىسار قەدىمىي شەھىرى خارابىسىنىڭ بولۇشى كىشىلەرنىڭ يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنىڭ دەسلەپكى ئورنى ھەققىدىكى رىۋايەتنىڭ ئىلمىيلىقىغا بولغان ئىشەنچىسىنى كۈچەيتىدۇ.

مەلۇمكى 12 - ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا قاراخانىلار خاندانلىرى ئىچىدىكى ئىتتىپاقسىزلىق كۈچىيىپ، ئۆز ئارا ھوقۇق، مەنپەئەت تالىشىش كۈرەشلىرى، جېدەل - ماجرالار توختىماي داۋاملىشىپ خەلققە ئازاملىق بەرمىدى. بۇنىڭ بىلەن ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەتنىڭ مۇقىم گۈللىنىش دەۋرى ئاخىرلىشىپ، تەدرىجى زاۋاللىققا يۈز تۇتتى، بولۇپمۇ 13 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ گۇمران بولۇشى، 13 - ئەسىرنىڭ 20 - يىللىرى پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيانى، جۈملىدىن شىنجاڭنى چىنگىزخان قوشۇنلىرىنىڭ ئىستىلا قىلىشى بىلەن ئالەمنى جاھالەت بۇلۇتلىرى قاپلاپ كەتتى. كۆچمەنچىلىك بىلەن ياشاپ، دالا تۇرمۇشىغا ئادەتلەنگەن چىنگىز قوشۇنلىرى ئىلغار شەھەر مەدەنىيىتىنى ۋەيران قىلدى. ئەمما تارىخ چاقى ئۆز قانۇنىيىتى بويىچە ئەگرى-توقاي يىلىق ئىچىدە گاھى پەسلەپ گاھى ئۆرلەپ ئالغا سىلجىۋەردى خېلى بىر مەزگىل بۇرۇختۇملۇق ئىچىدە قايمۇقۇپ قالغان ئۇيغۇر مەدەنىيىتى 16 - ئەسىرنىڭ باشلىرىغا كەلگەندە يەنە ئۆرلەشكە باشلىدى. 1514-يىلىدىن كېيىن يەكەننى پايتەخت قىلغان سەئىدىيەسۇلتانلىقىنىڭ مەيدانغا كېلىشى بىلەن جاھالەت بۇلۇتلىرى تارقاپ ھاۋا سۈزۈلدى. ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت، ھۈنەر-سەنئەتنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن كەڭ يول ئېچىلدى. بولۇپمۇ سەئىدىيە خانلىقىنىڭ تۇنجى

پادىشاھىسى سۇلتان سەئىدخان ۋە ئۇنىڭ ئوغلى سۇلتان ئابدۇرەشىدخان ھۆكۈمرانلىق قىلغان يېرىم ئەسىردەك ۋاقىت ئىچىدە، ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت زور دەرىجىدە ئىلگىرىلەش يولىغا كىردى. دىخانلار زېمىمىسىدىكى ئالۋاڭ - ياساقلار ئازايتىلدى. ئېرىق - ئۆستەڭلەر چېپىلىپ، بوز يەرلەر ئۆزلەشتۈرۈلۈپ، يېزىلار ئاۋاتلاشتۇرۇلدى. ھۈنەر-سەنئەتتە كۆچلۈك مەدەت بېرىلىپ، زەرگەرلىك، ھەلگەرلىك، مىسكەرلىك، تۆمۈرچىلىك نەققاشلىق، گىلەمچىلىك، كەشتىچىلىك، قۇيمىچىلىق، قورال-ياراغ ياساشقا ئوخشاش نۇرغۇن ئۇستىخانىلار، مانىپاكتۇرا كارخانىلىرى قۇرۇلدى. ھۈنەر-سەنئەتتە يۇقىرى ماھارەتلىك ئۇستىلار پادىشاھلىق تەرىپىدىن ئالاھىدە ئەتىۋارلىنىپ ئىشلىتىلدى، داۋاملىق يېڭىلىق يارىتىشقا ئىمكانىيەتلەر يارىتىلىپ ئىلغار كەشپىياتلار مۇكاپاتلاندى. نۇرغۇن مەكتەپ-مەدرىسلەر تەمىر قىلىنىپ ئىلىم-پەنگە كەڭ يول ئېچىلدى. يەكەندىلا سەئىدىيە مەدرىسى، رەشىدىيە مەدرىسى، خانلىق مەدرىسكە ئوخشاش، 47 ئورۇندا مەدرىس بىنا قىلىندى قەشقەر شەھىرىدەخانلىق مەدرىس بىنا قىلىنىپ، چاپان بازىرى جامەسى رېمونت قىلىنىپ يېڭىلاندى. ئالىملار، شائىرلار يازغۇچىلار، پەيلاسوپلار، ئاستىرونوملار تېبىبلار كىمياگەرلەر يېتىشىپ چىقتى. نۇرغۇن پۈتۈكچىلەر، خەتتات-كاتىپلار ئۇيۇشتۇرۇلۇپ پادىشاھلىق راسخوتى. بىلەن بىباھا يازما يادىكارلىرىمىز، كىلاسسىك ئەسەرلىرىمىز كۆچۈرۈلۈپ كۆپەيتىلدى. بۇنىڭ بىلەن يازما يادىكارلىقلىرىمىزنى زاۋاللىقتىن قۇتقۇزۇپلا قالماستىن كېيىنكى ئەۋلاتلىرىمىزنىڭ ۋارىسلىق قىلىشى ئۈچۈن ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشتى. قىدىرخان ۋە ئامانىساخېنىمغا ئوخشاش مۇقام پېشىۋالىرىنىڭ ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ يۈكسەك مۇنارى، نەفىس سەنئەتنىڭ گۈل تاجىسى بولغان ئون ئىككى مۇقامنى رەتلەش، تەتقىق قىلىش، ئىجات قىلىش ئىشلىرىغا زور ئىمكانىيەتلەر يارىتىپ بېرىلدى.

سۇلتان سەئىدخان، سۇلتان، ئابدۇرەشىد خانلارنىڭ ئۆزى ئەتراپلىق تەربىيە كۆرگەن ئالىم، شائىر، سەركەردىلەر بولغىنى ئۈچۈن ئۆزىدىن بۇرۇن ئۆتكەن ئالىملارنىڭ، شائىرلارنىڭ، سەركەردىلەرنىڭ، تارىختا مۇھىم رول ئوينىغان ئاتاقلىق شەخسىيلەرنىڭ مازارلىرىنى قايتا ياساپ، ئىزى ئۆچۈپ كېتىشتىن ساقلاپ قالدى. جۈملىدىن ئاتۇشتىكى سۇتۇق بۇغراخاننىڭ مازىرىنى ياسىدى. ھازىرقى قەشقەر شەھىرىنىڭ شەرقىي جەنۇبىي، ئەسكى ھىسار قەدىمى شەھىرىنىڭ شەرقىدىكى شەيخ ئىمام زاھىت ھۈسەيىن ئىبنى خەلەفى قەشقەرىنىڭ مازىرىنى(8) ياساپ يېڭىلىدى.

يۈسۈپخاس ھاجىپنىڭ مازىرى تۈمەن دەرياسى بىلەن قىزىل دەرياسىنىڭ قوشۇلۇش جايىدا بولۇپ، كەلكۈن ئاپىتىنىڭ ۋەيران قىلىۋېتىش تەھدىدىگە دۇچ كەلگەنلىكى ئۈچۈن يۆتكەپ ئەسكى ھىسار قەدىمىي شەھىرىنىڭ شىمالىدىكى پاي ئاب (پارسچە سۆز بولۇپ سۇنىڭ ئايىغى دىگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. جانلىق تىلدا پاياپ دەپ ئاتىلىدۇ) دىگەن جايغا دەفنە قىلىپ، ھەشەمەتلىك دەرۋازا، سەلتەنەتلىك گۈمبەز، نەخشىلىك مەسچىت ۋە تىلاۋەتخانىلاردىن ئىبارەت يۇرۇشلەشكەن مازار بىنا قىلدى. شۇنىڭ بىلەن قەشقەردە ئۆتكەن بىر مۇنچە مەشھۇر شەخسىيلەر ۋاپات بولغاندىن كېيىن يۈسۈپخاس ھاجىپ مازىرى ئەتراپىغا دەپنە قىلىندى. ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ جايدا كۆلىمى تەخمىنەن يۈز مو ئەتراپىدا كېلىدىغان جاما ئەتقەبرىستانلىقى پەيدا بولدي.

مازارنىڭ ئۇدۇلىدىن ئۆتكەن كىشىلەر ئات ـ ئۇلاقلىرىدىن چۈشۈپ دۇئا تەكبىر قىلىپ، ئالىمغا بولغان ھۆرمەت ۋە مۇھەببىتىنى ئىپادىلەپ كەلدى.

III

يۈسۈپ خاس ھاجىپ ۋە ئۇنىڭ مازىرى بۇرۇندىنلا كەڭ جاماەتچىلىككە، بولۇپمۇ ئىسلام ئەھلىگە تونۇشلۇق بولۇپ كەلدى. 18ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرى 19ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ياشىغان مەشھۇر شائىر مىرھۇسەيىن سەبۇرى بىر پارچە شەجەرە (نەسەبلەر سىخىمىسى) يېزىپ چىقىپ ئۇنىڭغا «بەھرۇلئەنساب» (نەسەبلەر دېڭىزى) دەپ نام بەرگەن. بۇ شەجەرەنىڭ ئاخىرىغا يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئىسمىنى، ۋاپات بولغان يىلىنى ۋە مازىرىنىڭ جايلاشقان ئورنىنى يېزىپ قالدۇرماقچى بولغان بولسىمۇ ئۆمرى يار بەرمىگەن. ۋاپات بولۇش ئالدىدا شاگىرتى ــ قازى مۇھەممەت سايىم سوپى ئاللا يارى دېگەن كىشىگە ئۆزى يازغان بەھرۇلئەنساب ناملىق شەجەرەنىڭ ئاخىرىسىغا يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئىسمىنى، ۋاپات بولغان ۋاقتىنى ۋە مازارنىڭ ئورنىنى يېزىپ قويۇشنى ۋەسىيەت قىلغان. قازى مۇھەممەت سايىم سوپى ئاللا يارى ئۇستازى مىر ھۇسەيىن سەبۇرىنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە شەجەرەنىڭ ئاخىرىسىغا يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئىسمىنى، ۋاپات بولغان ۋاقتى ھىجرىيىنىڭ 478ـ يىلى ئىكەنلىكىنى ۋە مازىرىنىڭ ئورنى كوناھىسارنىڭ شىمالىدىكى پايناپ دېگەن جايدا ئىكەنلىكىنى يېزىپ قالدۇرغان ۋە بۇ جەھەتتە ئىمزاھاتىمۇ يېزىپ قويغان. ئىمزاھاتىنىڭ يېزىلغان ۋاقتى ئىزھار قىلىنمىغان بولسىمۇ، ئىمزاھاتىنىڭ ئاخىرىغا بېسىلغان موھۇرىدا «1232» دېگەن يىل بار، دېمەك قازى مۇھەممەت سايىم سوپى ئاللا يارىنىڭ موھۇرى ھىجرىيە 1232ـ يىلى (مىلادى 1816ـ يىلى) ئويۇلغان بولسا شەجەرەنىڭ 1230ـ يىللىرى (مىلادى 1814 ياكى 1815 ـ يىللىرى) ئىچىدە يېزىلغانلىقىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە بولىدۇ.

× × ×

مەنچىڭ خانلىقى تەرىپىدىن قەشقەرنىڭ ۋالىيلىقىغا تەيىنلىنىپ 1830 ـ يىلدىن 1850 ـ يىللىرىغىچە 20 يىلدەك ھۆكۈم سۈرگەن تۇرپانلىق زوھۇرىدىن ھېكىم بەگ قەشقەر شەھىرىنى كېڭەيتىش غەرىزى بىلەن ھازىر « تاشقارقى شەھەر » دەپ ئاتىلىۋاتقان قەشقەر شەھىرىنىڭ غەربىي قىسمىغا سېپىل سوقتۇرماقچى بولىدۇ. بۇنى ئاڭلىغان خەلق ئاممىسى ئارىسىدا نارازىلىق پەيدا بولۇپ غۇلغۇلا كۆپىيىدۇ. ئوردا ئەمەلدارلىرى ئىچىدىكى ئايرىم ئىلغار پىكىرلىك خەلقپەرۋەر كىشىلەرمۇ پۇخرالار ئۇستىدىكى زۇلۇمنىڭ كۆپىيىپ كېتىشىدىن ئەندىشە قىلىپ زوھۇرىدىن ھېكىم بەگنى بۇ نىيىتىدىن يېنىشقا دالالەت قىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن زوھۇرىدىن ھېكىم بەگ ئىككىلىنىپ ئارىسالدا بولۇپ، بۇ ئىشنى تەگىرىنىڭ ھۆكۈمى بىلەن بىر تەرەپ قىلىش قارارىغا كېلىدۇ. شۇ چاغدا قەشقەردە ئەڭ مۆتىۋەر كىشى ھېسابلانغان كاتتا ئۆلىما تەرىقەت پېشىۋاسى، دۇئاگۇي نىمەتۇللا خوجامنىڭ شەھەرنى كېڭەيتىپ سېپىل سوقتۇرسا ئاقىۋىتىنىڭ ياخشى ياكى يامان بولىدىغانلىقىغا ئىستىخارە ④ قىلىپ بېرىشىنى تەكلىپ قىلىدۇ. نىمەتۇللا خوجام زوھۇرىدىن ھېكىم بەگنىڭ بۇ تەكلىپىنى قوبۇل قىلىپ، يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ مازىرىغا چىقىپ ئۈچ كۈن ئېتىكاپتا ئولتۇرۇپ يوشۇرۇن ئىبادەت قىلىپ

ئىستىخارە قىلىدۇ ۋە زوھورىدىن ھېكىم بەككە شەھەرنى كېڭەيتىپ سېپىل سوقتۇرسا، ئاقىۋىتىنىڭ ياخشى بولىدىغانلىقى چۈشىگە ئايان بولغانلىقىنى ئېيتىدۇ. زوھورىدىن ھېكىم بەگ خۇشال بولۇپ نىئمەتۇللا خوجامغا بىردانە قول يازما قۇرئان ھەدىيە قىلىدۇ. نىئمەتۇللا خوجام بۇ قۇرئاننىڭ ئاخىرقى ۋارىقى بىرىنچى بېتىنىڭ ھاشىيەسىگە (خەت يېزىلمىغان ئاق يېرىگە) بۇ ۋەقەنى ئۆز قەلىمى بىلەن يېزىپ «ساھىبى، دۇئا نىئمەتۇللا قەشقەرى 1253 ـ ھىجرىيە» دەپ موھرىنى باسىدۇ. بۇ ۋاقىت مىلادى 1837 ـ، 1838 ـ يىللىرىغا توغرا كېلىدۇ. يۇقىرىدىكى پاكىتلار يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنىڭ ئەزەلدىن پۈتۈن جامائەتچىلىككە مەلۇم ۋە مەشھۇر ئىكەنلىكىنىڭ يېتەرلىك دەلىلى بولالايدۇ.

IV

يۈز يىللاردىن بېرى قاتمۇقات زۇلۇم ۋە جاھالەت ئاستىدا ياشىغان شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى 1949 ـ يىلى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ دانا رەھبەرلىكىدە پۈتۈن مەملىكەت خەلقىمىزگە ئوخشاش ئازادلىققا ئېرىشىپ، ئەركىن، بەختىيار يېڭى تۇرمۇش قۇرۇش يولىغا قەدەم باستى، سوتسىيالىستىك، باي، قۇدرەتلىك يېڭى جۇڭگو قۇرۇش داغدام يولىنى بويلاپ ئالغا ئىلگىرىلىدى. پارتىيە ۋە ھۆكۈمىتىمىز خەلقىمىزنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ھاياتىنىڭ يۈكسىلىشىگە توغرا رەھبەرلىك قىلىپلا قالماي مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ راۋاجلىنىشى ئۈچۈن كۆپلىگەن چارە ـ تەدبىرلەرنى يولغا قويدى. جۈملىدىن 1955 ـ يىلى مەخسۇس ئارخېئولوگىيە ئەترىدىنى ئۇيۇشتۇرۇپ، شىنجاڭ دائىرىسىدىكى ئاسارە ـ ئەتىقە مەدەنىي يادىكارلىقلارنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش، ئېنىقلاش خىزمىتىنى باشلىۋەتتى. بۇ ئارخېئولوگىيە ئەترىدى 1956 ـ يىلى قەشقەرگە يېتىپ كېلىپ، قەشقەر ۋىلايىتى دائىرىسىدىكى قەدىمىي يادىكارلىقلارنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ـ ئېنىقلاش خىزمىتىنى ئىشلىدى ۋە ھەممىدىن بۇرۇن يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنى تەكشۈرۈپ ـ ئېنىقلاپ مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللارنى توپلىدى.

ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئارخېئولوگىيە ئەترىدىنىڭ دوكلادىغا ئاساسەن 1957 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى (56) 1721 ـ نومۇرلۇق ئومۇمىي ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، 1 ـ تۈركۈمدە ئاپتونوم رايونى بويىچە نۇقتىلىق قوغدىلىدىغان 77 مەدەنىي يادىكارلىق ئورۇنىنىڭ ئىسىملىكىنى ئېلان قىلدى. رەت تەرتىۋىنىڭ 1 ـ سىگە يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنىڭ نامى يېزىلدى. ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ بۇ ئۇقتۇرۇشى ۋە ئاپتونوم رايونى بويىچە نۇقتىلىق قوغدىلىدىغان 77 مەدەنىي يادىكارلىق ئورۇنىنىڭ ئىسىملىكى بىرلا ۋاقىتتا «شىنجاڭ گېزىتى» دىمۇ ئېلان قىلىندى. شۇندىن باشلاپ يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ مازىرى قەشقەر شەھىرىنىڭ جەنۇبىدىكى پايناپ دىگەن جايدا ئىكەنلىكى شىنجاڭدا ياشاۋاتقان ھەر مىللەت خەلقىگە بەلكى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىمىزگە تونۇشلۇق بولغان ئەتىۋارلىق جايغا ئايلاندى. مەدەنىيەت ئىنقىلابىغىچە بېيجىڭ، شاڭخەي قاتارلىق جايلاردىن قەشقەرگە كەلگەن ئالىملار، يازغۇچىلار، شائىرلار، تىياتىر ـ كىنو ساھەسىدىكىلەر ھۆرمەت ۋە ئىپتىخار بىلەن زىيارەت قىلىپ كەلدي.

1961 ـ يىلى بېيجىڭ قۇرۇلۇش تەتقىقات ئاكادېمىيىسىنىڭ قەدىمىي قۇرۇلۇشلارنى تەتقىق قىلغۇچى ئىلمىي خادىملىرى قەشقەرگە كېلىپ ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رۇخسىتى بىلەن ئۇيغۇر بىناكارلىق سەنئىتىنىڭ نەمۇنىسى بولغان يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنىڭ قۇرۇشلىرىدىن نەچچە ئون پارچە فوتو سۈرەت تارتىپ ئېلىپ كەتتى. بۇ سۈرەتلەرنىڭ ئەسلى نۇسخىسى ھېلىمۇ بېيجىڭ قۇرۇلۇش تەتقىقات ئاكادېمىيىسىدە ساقلانماقتا.

ئەپسۇسكى زامان ـ زامانلاردىن بېرى خەلقىمىز ئىپتىخار بىلەن ياد ئېتىپ، ھۆرمەت بىلەن زىيارەت قىلىپ، بىزنىڭ زامانىمىزغىچە يېتىپ كەلگەن ئۇيغۇر بىناكارلىق سەنئىتىنىڭ يۈكسەك نەمۇنىسى بولغان بۇ مازار[1] ئاتالمىش مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ ئاپەتلىك يىللىرىدا چېقىپ ـ بۇزۇۋېتىلدى.

تۆت «كىشىلىك گۇرۇھ» يوقىتىلىپ قالايمىقانچىلىقلار ئوڭشالغاندىن كېيىن، بولۇپمۇ پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن پارتىيىنىڭ ھەر ساھەدىكى سىياسەتلىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈشىنىڭ ئىلھامى بىلەن ھەر مىللەت خەلقى جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك مەدەنىيەت تارىخىنىڭ خەزىنىسىدىكى يارقىن دۇردانىلىرىنىڭ بىرى، جۈملىدىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەدەنىيەت تارىخىدىكى پارلاق نامايەندە بولغان بۈيۈك ئالىم، شائىر، مۇتەپەككۇر پەيلاسوپ يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ مازىرىنى قايتا ياساپ ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بېرىشنى چىندى ئارزۇ قىلماقتا. ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى ۋە خەلق ھۆكۈمىتىمۇ بۇ ئىشقا ئەستايىدىل كۆڭۈل بۆلمەكتە. 1980 ـ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇش ئىنژېنېرلىرىدىن تەركىب تاپقان 7 كىشىلىك خىزمەت گۇرۇپپىسىنى ئەۋەتتى. بۇ گۇرۇپپا قەشقەرگە كېلىپ يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنىڭ ئورنىنى ۋە ئەسلىدىكى تام ھۇلىنى كولاپ تۇپراق قەۋەتلىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈپ كۆردى. پېشقەدەم تارىخچىلار، يازغۇچى ـ شائىرلار، دىنىي ساھەدىكى مۆتىۋەرلەر، پېشقەدەم تامچى ـ ياغاچچىلار بىلەن ئايرىم ـ ئايرىم سۆھبەت يىغىنلىرىنى ئېچىپ، مازارنى ياساپ ئەسلىگە كەلتۈرۈش مەسىلىسىنى مۇزاكىرە قىلىپ پىكىر ئالدى. خىزمەت گۇرۇپپىسى قايتىپ كېتىپ يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ھەققىدىكى پىكىر لايىھەسىنى ۋە دەسلەپكى تەخمىنى خامچوتىنى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىگە سۇندى. ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى 1981 ـ يىلى قەشقەر ۋالىي مەھكىمىسىگە مازارنى ياساپ ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە تەييارلىق قىلىش ھەيئىتى قۇرۇپ ئالدىن ئىشلەشكە تېگىشلىك زۆرۈر تەييارلىق خىزمەتلىرىگە كىرىشىشنى تەلەپ قىلىپ ئۇقتۇرۇش چۈشۈردى ۋە تەييارلىق راسخوتى ئۈچۈن 20 مىڭ يۈەن خاراجەت ئاجرىتىپ بەرگەن ئىدى.

شۇندىن بېرى يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنى ياساپ ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتى قۇرۇلۇپ شۇ ھەيئەتنىڭ رەھبەرلىكىدە تەييارلىق خىزمەتلىرى ئىزچىل ئىشلىنىپ كەلمەكتە. يېقىن ئارىدا يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ مازىرى قايتا ياساپ ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ كەڭ ئاممىنى خۇشاللىققا چۆمۈلدۈرگۈسى.

---

① ئىمىر ھۈسەيىن سەبۇرى تۈزگەن «بەھرىلئەنساب» تىن ئېلىندى.

② پېشقەدەم تارىخچى ئىمىر ھۈسەيىن قازى ھاجىم مەرھۇم ھايات ۋاقتىدا سۆزلەپ بەرگەن خاتىرىدىن ئېلىندى.

③ ھۈسەيىن ئىبنى خەلەف قەشقەرى مازىرىنىڭ ئاساسىي قىسمىنى چېقىپ قۇرۇلۇش قىلىنغان، مەسچىت بىلەن جامائەت قەبرىستانلىقىنىڭ بىر قىسمى ھېلىمۇ بار.

④ ئىستىخارە ـ مۇندىن كېيىن بولىدىغان بىرەر ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى چۈشىدە كۆرۈش دېگەن مەنىدە.

ئىسىل ئۇرۇق، شېرىن مېۋە

مەھمۇت زەيدى

ئوتتۇرا ئاسىيا تارىخىي خەرىتىسىگە نەزەر تاشلىسىڭىز بۇنىڭدىن مىڭ يىللار ئىلگىرى ئۆتكەن «قاراخانىلار پادىشاھلىقى»نىڭ ئالتۇن دەۋرىنى كۆرىسىز. «بۇ سۇلالە مىلادىيە 9- ئەسىردىن 13- ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە دەۋر سۈرگەن ۋە پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىدا مۇھىم رول ئوينىغانىدى»

ئۇ زامانلاردا مەدەنىيەت گۈللەنگەن، ئۇلۇغ ئالىم، مۇتەپەككۇر، يازغۇچى - شائىر، سەنئەتكارلار كۆپلەپ مەيدانغا كەلگەن بولۇپ، فارابى، مەھمۇد قەشقەرى ۋە يۈسۈپ خاس ھاجىپ قاتارلىقلار يۇقىرىدا ئېيتىلغان مەشھۇر كىشىلەرنىڭ ۋەكىللىرى ئىدى. ئۇلار پەن ۋە سەنئەت ئاسمىنىدا يورۇق چولپاندەك چاقناپ، كىشىلەر قەلبىنى يورۇتقانىدى.

ئۇلار تارىم دەرياسىنىڭ ئەسىرلەردىن - ئەسىرلەرگە ئۈزۈلمەي شىددەتلىك دولقۇنلىرى ياڭرىتقان كۈي - قوشاقلىرىغا سىرداش ئىدى. تارىم ۋادىسىدىكى ھەر بىر توغراقنىڭ شىۋىرلاشلىرىدا ئۇلارنىڭ نەپەسلىرى بار، مەڭگۈ شاقىراپ ئاققان سۇلارنىڭ دولقۇنلىرىدا ئۇلارنىڭ يۈرەك ئۇرۇشلىرى بار، قىش - ياز سولماستىن كۆكىرىپ تۇرىدىغان قارىغايلاردا ئۇلارنىڭ ئوبرازى بار. ئۇلارنىڭ بۇ ئانا زېمىنغا سىڭىپ كەتكەن مېھرى-مۇھەببىتى بار...

بۇ كەڭ زېمىندا تاغلار قەد كۆتىرىپ، دەريالار ئۆركەشلەپ ئېقىپ تۇرغاندەك، پېشقەدەم يازغۇچى - شائىرلار ئەۋلادمۇ - ئەۋلاد ۋۇجۇدقا كېلىپ، ئۆچمەس ئىزلارنى قالدۇردى. باغ - بوستانلار جۇدۇن - چاپقۇنغا ئۇچراپ تۇرسىمۇ، ھەر باھاردا يەنىلا كۆكلەپ - ئۆسۈپ، چېچەكلەپ مېۋە بەرگەندەك، بۇ كەڭ زېمىندا ئەدەبىيات - سەنئەت گۈلزارلىقى يوپۇراق چېچىپ، خەلقىمىزنىڭ روھىنى ئىپادىلەپ، كىشىلەرگە زوق بېرىپ كەلدى.

تېغىمىزدا مەدەن كۆپ،
تۈگىمەيدۇ قېزىلىپ.
تۈگىمەيدۇ مەڭگۈگە،
قىزىل گۈللەر ئېچىلىپ

دېگەندەك، بىزنىڭ پۈتمەس - تۈگىمەس مەدەنىي باياشات خەزىنىمىز بار. دۇنيادىكى قەدىمكى مەدەنىيەتلىك خەلقلەرگە ئوخشاش، ئۇيغۇر خەلقىمۇ ئۇزۇن مەدەنىيەت تارىخىغا ئىگە.

ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىدىكى خەلقلەر ئىچىدە ئۇيغۇرلارنىڭ تىل - يېزىقى بىر زامانلاردا ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ھەممە تۈركىي تىل سىستېمىسىدا سۆزلەشكۈچى خەلقلەر ئۈچۈن ئەدەبىي تىل بولۇپ خىزمەت قىلغانىدى. تارىخ گۇۋاھلىق بېرىدۇكى، 10-، 11- ئەسىرلەردە ئۇيغۇر تىلى بىلەن ئەرەب تىلى خۇددى مۇسابىقىگە چۈشكەن ئاتتەك دەۋر قايناملىرىدا بەيگىدە بولغان. «قۇتادغۇ بىلىك» داستانى ئاشۇ دەۋردە يېزىلغانىدى. بۈگۈن بىز مىڭ يىلغا يېقىن ۋاقىت ئىلگىرىكى «قۇتادغۇ بىلىك» داستانىنى ئوقۇشقا مۇۋەپپەق بولدۇق. بۇ نېمە دېگەن خۇشاللىنارلىق،

AltunOq

ئېپتىخارلىنارلىق ئىش ـ ھە؟!

بىزدە نەشىر قىلىنغان بۇ كىتاب ـ «قۇتادغۇ بىلىك» نىڭ ئەسلى مەتنى (تېكىست) بېرىلگەن تىرانسكىرىپسىيە بىلەن ئۇنىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا ئىشلەنگەن نەزمىسىدىن ئىبارەت. بۇنىڭ بىلەن دۇنياغا قەدىمكى ئۇلۇغ مەدەنىيەتنىڭ ئۈنچە ـ مەرۋايىتلىرى نامايەن قىلىپ كۆرسىتىلدى. ئىلىم دۇنياسىدا بۇ كۈندىن ئېتىبارەن «قۇتادغۇ بىلىك» تەتقىقاتىدا يېڭى سەھىپە ئېچىلدى.

ئېلىمىزنىڭ ئېسىل مەدەنىيەت ئىستىداتىنى شائىرنىڭ بۈگۈنكى ئەۋلادلىرى داستاننىڭ ھەر بىر مىسرا، ھەر بىر بەت، سەھىپىلىرىدە ئالتۇن نەقىشلەر بىلەن ئەكس ئەتتۈردى. بۇ كىتابنىڭ ھەر بىر قۇرى خۇددى قىرلىق ياقۇت قوياش نۇرىدا چاقناپ پاقىرىغاندەك كۆزلەرنى قاماشتۇرىدۇ. بۇ، ئۇزاقتىن بۇيان تىللاردا داستان بولۇپ، ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقا ئۆتۈپ، زامانىمىزغا يېتىپ كەلگەن ئەسەردۇر. بۇ داستاندا كۈن بىلەن ئاي ئوبرازى («كۈن تۇغدى»، «ئاي تولدى» دېگەن پېرسوناژلار ئارقىلىق) ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. شۇڭا شائىر كىشىلەر ئارىسىدا خۇددى كۈن بىلەن ئايغا ئوخشاش نۇر بولۇپ يۈرىدۇ. شائىر ھېچقاچان ئۇنتۇلمايدۇ. ئۇ، ئۆز داستانى بىلەن مەڭگۈلۈك ھەيكەل قويدى. «قۇتادغۇ بىلىك» ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىدىكى ئەڭ بۈيۈك ۋە نۇرلۇق چوققا.

ئۇزۇن تارىخ، گۈزەل تۇرمۇش، قەدىمكى مەدەنىيەت ئېلىمىزنى مەدەنىي يادىكارلىقلارنىڭ پۈتمەس ـ تۈگىمەس خەزىنىسىگە ئايلاندۇردى. «قۇتادغۇ بىلىك» بولسا، ئۇزۇن تارىخ دەرياسىنىڭ مۇھىم تارمىقى بولۇپ، ئۈنچە ـ مەرۋايىتلارغا تولغان ئېلىمىزنىڭ دېڭىز ـ ئوكيانىغا قوشۇلغان بىر ئېقىنى. ئۇنىڭدا گۈزەل تۇرمۇش، باي مەدەنىيەت، باتۇر مىللەتنىڭ ئەنئەنىسى ئەكس ئەتكەن ۋە ئۇرغۇن ماددىي ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت بايلىقلىرى سىڭىپ كەتكەن. تەپەككۇر ئەينىكىدە باقىدىغان بولساق، ئۇنىڭدىن ئۆزىمىزنىڭ تارىخىنى كۆرىمىز.

بۈگۈن بىز «قۇتادغۇ بىلىك» نىڭ ئەسلى نۇسقا ـ تىرانسكىرىپسىيىسى بىلەن ھازىرقى زامان نەزمىسىنى ئوقۇماقتىمىز:

قىممەتلىك سوۋغا تۇتتى مىڭ ـ مىڭچە قول،
«قۇتادغۇ بىلىك» دۇر مېنىڭ سوۋغام ئول.
نەچچە دۇنيا يىغسا، تۈگەيدۇ يوقاپ،
پۈتۈلسە قالۇر سۆز جاھانغا تاراپ.

شۇنداق، «قۇتادغۇ بىلىك» جاھانغا تارالغان مەشھۇر داستان. ئۇنى دۇنيا ئالىملىرى نېمىسچە، فرانسۇزچە، روسچە، ئۆزبېكچە ۋە تۈركچە... تىل ـ يېزىقلاردا تەرجىمە قىلىپ، جاھان كۇتۇپخانىلىرىغا سوۋغا قىلىشتى. بۈگۈن بىز ئۇنىڭ ھەغدالىرى، جۇڭگوچە ئۇسلۇپ بىلەن ئۇنىڭغا يېڭىدىن ھايات بەردۇق.

ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا كۆچكەن قوشاقلار،
دىللاردىن ـ دىللارغا ئۆتتى گۈل چېچىپ.
«مىڭ ئۆي» نى ياراتقان سەنئەتكار خەلق،
كەلمەكتە ھەر ياڭا ئۈنچىلەر چېچىپ.

«پۇلنىڭ قىممىتى ئالتۇن بىلەن، سەنئەتنىڭ قىممىتى رىئاللىقنى ئۆلچەش بىلەن ئۆلچىنىدۇ» دېگەندەك، «قۇتادغۇ بىلىك» داستانىدا ئەينى زاماندىكى رىئاللىق ياخشى ئىپادە قىلىنغان، خەلق ئەدەبىيات ـ سەنئەت خەزىنىسىدىن ئوبدان ئوزۇقلانغان. داستاندا شائىر ياشاپ كەلگەن دەۋرگىچە يارىتىلغان مەدەنىيەت ـ سەنئەت نامايەندىلىرىدىن نەچچە يۈزلىگەن نەمۇنىلەر يالتىراپ

نۇر چېچىپ تۇرۇپتۇ. ھازىرمۇ قوللىنىپ كېلىۋاتقان نۇرغۇن خەلق ھېكمەتلىرى، ماقال - تەمسىللەر بۇ كىتابقا تىزىلغان مارجانلاردەك كىشىنىڭ زوقىنى قوزغايدۇ. دېمەك، «قۇتادغۇ بىلىك» ئۇ بىر ئەينەك. ئۇنىڭدا ئۇيغۇر ئوبرازىنى كۆرىمىز. بېلىنسكىي روس ئەدەبىياتى روسلارنىڭ ئۆزىنى تونۇۋېلىشى ئۈچۈن ناھايىتى چوڭ رول ئوينىغانلىقىنى ئېيتقانىدى.

خەلقنىڭ تۇرمۇشى مەڭگۈ كۆكىرىپ تۇرىدىغان دەرەختەك خازان بولماي چېچەكلەپ تۇرىدۇ. شائىر ۋە مۇتەپەككۇر، ئالىم يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئەينى زاماندىكى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۇلۇغ مۇۋەپپەقىيەتلىرىگە ۋارىسلىق قىلىپ، ئۇنى يېزىپ بىزگە يادىكار قىلىپ قالدۇردى. بىز ئۇنىڭدا ئۆزىمىزنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى كۆردۇق. دەرھەقىقەت، يۈسۈپ خاس ھاجىپ مىللىتىمىزنىڭ مەدەنىيىتىنى قوغداپ قالدى. شائىر جىسمانى جەھەتتىن بىزدىن ئايرىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ، ئانا تۇپراق قەلبىدە، خەلقلەر دىلىدا ياشىماقتا، ئۇ، بىر ئۇرۇق بولۇپ يەرگە كۆمۈلگەن. مىڭ يىللاردىن بۇيان بۇ ئەزىز ئانا تۇپراقتا كۆمۈلۈپ ياتقان بۇ ئېسىل ئۇرۇق ئاخىرى قايتا بىخ چىقاردى. ئۇنىڭ رەڭدار گۈللىرىدىن خۇشپۇراقلار چېچىلماقتا. «قۇتادغۇ بىلىك» بىزنىڭ مىللىي ئەدەبىياتىمىزنىڭ نەمۇنىسى. ئۇنىڭدا ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ نەفىسلىكى، خىل ۋە تۈرلىرى ساقلاپ قېلىنغان. يىلتىزى بولمىغان دەرەخ كۆكلىيەلمەيدۇ، شۇنىڭدەك مىللىيلىكى بولمىغان ھەر قانداق ئەدەبىيات - سەنئەتمۇ تەرەققى قىلالمايدۇ. بىزنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلاشقان ئېلىمىزدە ئۇيغۇر مىللىي ئەدەبىياتى گۈزەل پارلاق ئىستىقبالغا ئىگە. بۇنداق گۈزەل ئىستىقبالغا ئىگە ئىكەنلىكى بۈگۈن يەنە بىر قېتىم ئىسپات قىلىندى. مىڭ يىل كۆمۈلۈپ قالغان ئېسىل ئۇرۇق ئانا تۇپراقتا قايتا ئۈنۈپ چىقتى، بىخ تارتىپ چېچەكلىدى. ئەدەبىيات گۈلزارلىقىمىزغا ھۆسن قوشتى. «قۇتادغۇ بىلىك» بىزنىڭ ئىپتىخارىمىز، مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا ئۇ ئەسەر ئۆزىگە مۇناسىپ تەسىرىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنى ئوقۇيلى، كۆپ مىڭ دىللارغا ئۇرۇق بولۇپ چېچىلسۇن!

(بېشى 38 - بەتتە)

ئەسقەرنىڭ «بوۋاي تونۇۋالمىغىدى!»... دېگەن تەشۋىشى ئورۇنسىز بولۇپ چىقتى. بوۋاينىڭ بارغانسېرى خىرەلىشىپ كېتىۋاتقان كۆزلىرى شۇنچە نۇرغۇن بالىلارنى بىر-بىرىدىن پەرقلەندۈرۈشكە ئاجىزلىق قىلاتتى. ئۇ قولىدىكى بىردەستە گۈل ئىچىدىن رەيھاننىڭ بىر تال شېخىنى سۇغۇرۇۋېلىپ ئەسقەرگە ئۇزاتتى:

— مە، ئوغلۇم، بۇ گۈلنى پۇرىغىن، ئۇنىڭ خۇشپۇرىقى مېڭىنى تازىلاپ، يۈرەكنى ياشارتىدۇ...

— رەخمەت، بوۋا!

ئەسقەرنىڭ يۈرىكى ھاياجان ۋە خۇشاللىقتىن كۆكرەك قەپىزىگە سىغماي قالدى. «يەگىت» دېگەن بۇ سۆزنى ئاتىسى تۈنۈگۈن ئۇنىڭغا قارىتىپ بىر قېتىم ئېيتقان ئىدى. ئىككىنچى قېتىم بۇ سۆزنى گۈلچى بوۋاينىڭ ئاغزىدىن ئاڭلاپ باشقىچە سۆيۈنۈپ كەتتى. ھازىر ئۇ ئۆزىنى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 11 ياشلىق ئوقۇغۇچىسى ئەمەس، بەلكى چوپ-چوڭ بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قالغاندەك ھېس قىلاتتى!...

ئەسقەر قولىدىكى گۈلنى قانغىدەك بىر پۇرىدى-دە، بارغانسېرى يىراقلىشىپ كېتىۋاتقان بوۋاينىڭ قارىسى كۆزدىن يوقالغىچە قاراپ تۇردى.

بىر جۈپ يۇلتۇز چاقناپ تۇرار ئاسماندا

ياسىن خۇداۋەردى

ئاسماندا يېنىپ تۇرغان يۇلتۇز سانسىز،
ئۆزىدە ساقلاپ كەلگەن سىرلىرى كۆپ.
ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۆزگىچە نۇر-
چاچىدۇ يۇلتۇزىمىز بىزنىڭ بىرجۈپ.

پارلايدۇ ئەسىرلەرنىڭ باغرىنى تىلىپ،
ئۆچمىگەن زۇلمەت باسقان تۈنلەردىمۇ.
كۆز تىكىپ زوقلىنىمىز غۇرۇر بىلەن،
ئۇلارغا بۇ بەختىيار كۈنلەردىمۇ.

بىرىنىڭ نامى مەھمۇد قەشقەرىدۇر،
دانىشمەن ئەللامىلار ئەللامىسى.
ئۇ يازغان «دىۋان» بىزگە ئەسىرلەرنىڭ
قالدۇرغان ئەڭ قىممەتلىك يادنامىسى.

دەۋرلەر قېرىپ كېتەر، قېرىماس ئۇ،
ھەمرادۇر قانچە-قانچە ئەۋلادلارغا.

زامانلار ئۆتكەنسېرى رەخمەت ياغار،
مەھمۇدنى ئۆستۈرگەن شۇ ئەجدادلارغا.

بىرسىنى «يۇسۇپ خاس» دەپ ئەزىزلەيمىز،
ئىرفانىدىن شەرۋەت تۆكۈپ، يول ئاچقان زات.
ئۇ يازغان «بەخت ئىلمى» نۇرلار چېچىپ،
جاھالەت، نادانلىققا ئاچتى غازات.

ھەر قۇرىدىن ياغار نۇرغۇن ئىلمۇ-ھېكمەت،
ئادالەت، دانالىقنىڭ بايرىقى ئۇ.
ئۇيغۇرنىڭ قەلبىدىكى پەزىلەتلەر
مۇجەسسەم بولغان ئەقىل بۇلىقى ئۇ.

چاقنايدۇ بىر جۈپ يۇلتۇز كۆكتە مەڭگۈ،
ئىپتىخار ھېسلىرىنى سېلىپ دىلغا.
«دىۋان» ھەم «قۇتادغۇبىلىك» ۋاراقلانسا،
دانىشمەن ئەجدادىمىز كىرەر تىلغا.

1986 - يىل، ئۈرۈمچى.

سۆزۈك تاراملار

مىرزاھىد كېرىمى

ئالتۇن جامغا تولغان مەي

«بىلىملىككە سۆزلىدىم مەن بۇ سۆزۈم،
بىلىمسىز تىلىنى بىلمەيمەن ئۆزۈم.»
— يۈسۈپ خاس ھاجىپ

پىچاق ئەمەس شۇدەم قولغا ئالغىنىم،
پىچاقلىشىپ داغدا قالغان ئەجدادىم.
ھوشۇق ئەمەس، يولنى ئاچقان مارىسقا،
ھوشۇق ئويناپ ۋەيران بولماس ئەۋلادىم.

تەسۋى ئەمەس پىچىر - پىچىر ئەمەلىمىز،
تەسۋى سىرىپ، مۇراد تاپماس ھېچكىشى.
تەخسە ئەمەس، خۇشامەتچى يالچىماس،
ئەلگە ئىبرەت هامان ئۇنىڭ قىلمىشى.

گۇرجەك ئەمەس، ئورا قازار بىراۋغا،
ئورا قازسام چۈشۈشۈمنى بىلىمەن.
يەر ئايلىنار، ئۇمۇر ئۆتەر ھەر كويدا،
ۋەتەن ئۈچۈن ئىزدىنىپ جان بىرىمەن.

ۋە يا ئەمەس قولۇمدىكى ئەنگۈشتەر،
مەن كۆتمەيمەن تىلسىماتتىن بەختىمنى.
سۇلايمانىڭ قالپىقى ھەم ئەمەس بۇ،
مەن ياشايمەن ئىشقا سېلىپ ئەقلىمنى.

قولۇمدىكى گۈزەل تۈيغۇ، پىكىرلەر
گۈلشىنىمدە يۇراق چاچقان ئالەمگە.
شېرىن مەي بۇ ئالتۇن جامغا قۇيۇلغان،
ئىپتىخار، زوق بەخش ئەتكۈچى ئادەمگە.

قولۇمدا بۇ ئالتۇن جامغا توشقان مەي،
نەمەيكى ئۇ ئابىھايات شەرۋىتى.
باقسام جاھان بازارىغا بۇ نەپەس،
يۈز گۈھەرگە تېپىلماس بىر قەترىسى.

قولۇمدا بۇ ئالتۇن جامغا توشقان مەي،
مىڭ يىل تەشنا بولۇپ ئۆتكەن ئەجدادىم.
نىچۈن ئىچمەي ھەييام كەبى مەن كۆيلەپ،
ئىچكەن چاغدا تولار كۆچكە ئەۋلادىم.

قولۇمدا بۇ ئالتۇن جامغا توشقان مەي،
يۇسۇپ بوۋام قۇيۇپ قويغان مېھرىدىن.
ئىچەي ياۋنىڭ يۈزى (1)چۈشسۇن قارىيىپ،
پارلىسۇن كۆڭ دوستلىرىمنىڭ چېھرىدىن.

× ×

قالغانىدىم كۆپ ئىچىدە يۈزۈمنى-
تۆكىدىغان ئاچچىق شاراپ ئىچىشتىن.
يۇغانىدىم ئادالەتسىز قولۇمنى،
شەيدا بولۇپ گۈزەللىككە پىلىشتىن.

نەزەر سالسام مەيخور شاھلار خەزىنىسى،
ۋەيران بولۇپ قاپتۇ ئۇندىن خارابە.
يەتمەپتۇ ھەم سېخىلارنىڭ بەرگىنى،
دىلغا بەرگەن ھوزۇرىغا بىر ئىبارە.

قىممىتى چوڭ تاجۇ - تەختتىن بىلىمىنىڭ،
تىزىلغان ئاق بەتكە بولۇپ سۆز - شېئىر.
ئاشىغىدۇر، ھەمراسىدۇر دىلىمنىڭ،
خەلقنى مەپتۇن قىلغان نادىر ئوي - پىكىر.

ئالتۇن جامنى سۇنغان نادىر ساقىغا،
ئاچىتىڭ تىنغان بۇلاق كۆزىن، دەپ ئىچەي.
قارا دىلغا ياقتىڭ ئۆچمەس نۇر چىراق،
قىلىپ بۇگۈن ئەلنىڭ يۈزىن دەپ ئىچەي.

مەن ئوقۇيمەي شاھقا ئەمەس، نازغا ھەم،
تەشنا دىلنى سۇغارغانغا ئاپىرىن!
ئاپىرىنشۇ ئالىم، شائىر ساقىغا،
زەر جام بىلەن مەي تۇتقانغا ئاپىرىن!

(1) جاھالەتپەرەسلەر، ئىلىم - پەن دۈشمەنلىرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

جامدىن سادا

كىشى ئەسلىگە ئىش ھەرىكىتى گۇۋا
ئىش ـ ھەرىكەت نەبولسا ـــ ئەسلى شۇ بولا.
(يۈسۈپخاس ھاجىپ)

جام قولۇمدا مەيگە بېقىپ تۇرىمەن ،
باققانسېرى كۆڭلۈم شۇنچە سۆيىنەر.
بۇركوتكە ـ گۆش، يىگىتكە قىز ئۈز ـ لەۋەن
كۆرۈنگەندەك مەيمۇ گۈزەل كۆرۈنەر.

لېكىن بۇ مەي شاراپ ئەمەس مەس قىلار،
مۇسەللەسمۇ ئەمەس باشنىقايدۇرار.
ئىچمەس ئىدىم ھاراق بولسا، بوس ئاچچىق،
مەن ئىچىمەن، ئىچسەم پىكرىم جانلىنار.

مەي داۋالغۇپ قالدى دوستلار مۇشۇدەم،
قۇلاق سېلىڭ جامدىن سادا كەلمەكتە.
باش كۆتىرىپ بوۋام يۈسۈپخاس ھاجىپ
ئۆگەن ـ بىل! ـ دەپ ئەلگە دۇئا بەرمەكتە:

«ئادەم قىيا تاش ئەمەستۇر ۋە لېكىن
سۆزلەتكەن تاش ئابىدىنى بوۋىمىز.
ئادەمزىنھار تۆرەلمەيدۇ بوراندىن،
تۇققان باتۇر ئەجداتلارنى موممىز.

ئادەم بۇركۇت ئەمەس، ئىقىل ئېگىسى،
قوشنى سېلىپتۇلكە، بۆرە ئوۋلايدۇ.
كىيىپ يۈرەر ئويچان باشقا بۆكىنى
گۈلدۈرماما نە چاقماققا ئوخشايدۇ؟

ئەمەس ئادەم قاپلان ۋە يا ئارسلان،
ئادەمدە ئۈز چىراي، ئىدرەك كۆڭۈل بار.
ناخشا ئاڭلار، ناخشا ئېيتار خالىسا،
قان ئاققۇزار ۋە قان رەڭلىك گۈل پۈرار...

ئادەم كۈنگە تەشنا بولماس چاڭقىسا،
ئادەم تەشنا ئەركىنلىككە سۇغا ھەم.

ئادەم مۇھتاج بىر ـ بىرىگە دائىما،
روناق تاپماس باراۋەرلىك بولسا كەم.

مەنمۇ شۇنداق ئادەم پىكىر يۈرگىزەر،
نە پەرىشتە بولاي، نە پىسى ـ غېمى يوق.
ئۆگەندىم مەن ئەل ئۆچۈنلا بىلىمنى،
ئېزىز خەلقىم زوقلانغاندىن ئالدىم زوق.

بەندە ئەمەس، ئالاغىمۇ خۇشامەت
قىلمىدىم،شاھ، ۋەزىر، بەككە، دەناغا.
كۆرمىدى، دەپ سالام قىلماي ئۆتمىدىم،
تىئۇشىمنى تىڭشاپ تۇرغان ئەماغا...

ئۆتتى شاھلار،قالدى ئاخىر ئۇلاردىن،
نەتاجۇ ـ تەخت، نەچاھارباغ، نە ئوردا؟
قالدى كۆرۈڭ بۇ دەستانىم ساقلىنىپ،
پەرغانىدا، قاھىرەدە. ۋىنادا.

قالغان ئىدى مازارىممۇ قەشقەردە،
چاقتى ئۇنى بىلىمسىزلار ـ نادانلار...
يەتتى مانا بۇ ھۆر دەۋران قەدرىمگە،
ئۇل قويماقتا مەقبەرەمگە ئامانلار.

دەستانىمنى كۆردى ئېزىز مىللىتىم،
ئۆز يېزىقى ئۆز تىلىدا ئوقۇدى.
تىرىلگەندەك بولدۇم گويا مۇشۇ دەم،
ئازاپلانغان روھىم يەنە ئۇرغۇدى!

بىلىپ تۇرۇپ قىلسا ئالىم نادانلىق،
ئەلنى قۇللۇق زەنجىرىگە بەنت قىلار.
پايدا كۆزلەپ بۇزغان كىشى ئارىنى،
ئۆز تېنىنى ـ ئۆز باغرىنى پارچىلار.

ئۇنتۇماڭلار ئۇز نەپسىگە چوغ تارتقان —
ئاقىل تۇھپە قالدۇرالماس ھېچقاچان.
بىلىم — بەخت، بىلىم-دۆلەت، بىلىم-تاج،
ئۆگىنىڭلار، ئىزدىنىڭلار ھەر زامان...»

جام قولۇمدا، ئاڭلاپ بوۋام ئىنداسىنى،
مەيگە باققان كۆزلىرىمدىن تامدى ياش.
ئۆگىنىشكەن قالسا شۇنداق خارلىقتا،
ئەرمان قالماس بىلىم ئىزلەپ كەتسە باش.

جامغا قاراپ

بىلىم مەنىسىن بىل، بىلىم نېمەدۇر،
بىلىم ساقايتۇر كېسەل بولسا ئەر.
(يۈسۈپ خاس ھاجىپ)

ئايدا داغ بار، كۈنمۇ بەزەن تۇتۇلار،
ئەمەس ئاسمان قۇچىغىمۇ بۇلۇتسىز.
شۇنچە يېشىل بۈك-باراقسان كۆرۈنگەن،
ئەمەس چىنار دەرىخىمۇ قۇرۇتسىز.

جامغا قاراپ ئويچان پىكىر قىلىمەن،
نۇقسانى يوق نەرسە بارمۇ ئالەمدە؟
بەزىدە قىز يۈزىدىكى سەپكىن داغ،
مەرۋايىتتەك ئۇز كۆرۈنگەي ئادەمگە.

گۈلگە باقساق كۆرۈنمەستىن تىكىنى،
كۆرۈنىدۇ خۇشبۇي غۇنچە پورىكى.
تىكىنىنى كۆرۈپ گۈلدىن چەتنىگەن،
ئادەملەرنىڭ تاشتۇر قارا يۈرىكى.

مەن ئەزەلدىن گۈلنى ياخشى كۆرىمەن،
تىكەنلىرى كۆز ئالدىمغا كەلمەيدۇ.
گۈلنى نابۇت قىلساق بار، دەپ-تىكىنى،
بۇلبۇل كۈيلەپ، ھايات گۈللەپ كۈلمەيدۇ...

ئاھ دەسلەپكى بىر يۇتۇم مەي كېلىمدىن،
ئۆتتى شۇنداق قوزغاپ پىكىر - تۇيغۇمنى.
خامۇش-كاراك باش-مېڭەمنى سەگىتىپ،
باياۋانغا قاچۇردى كاژ ئۇيقۇمنى.

بىلىمگەننى بىلىش بەختىم، ئۆگىنەي!
مەقبەرەڭدە تېنچ ياتقىن جان بوۋا.
غەيرىتىمدىن روھىڭنى بىر كۈلدۈرەي،
كۆتۈرۈپ دەس ئېغىر يۈكنى مەن بۇدا.

بىلىملىك ئۇزار، بىلىمسىز تۇزار

(ئۇلۇغ ئىلمىي مىراسىمىز «قۇتادغۇ بىلىك» توغرىسىدا) تەسىرات

ئابدۇللا تالىپ

(1)

قولۇم كۆكسۈمدە ئى قەشقەر، قوبۇل قىلغىن سالامىمنى،
بىجا كەلتۈرمىكىم بەختىم ساڭا چىن ئېتىقادىمنى.
مۇقەددەس نامۇ - شانىڭغا ئاتاپ يازسامكى كۆپ تەسۇر،
زىيادە كۆرمىگەي كۆڭلى مېنىڭدەك بولسا ئول تەھرىر.

مىراسىڭ بولغىنى ئۇچۇن يېتىلدى ئىپتىخار بىزگە،
ئۇلۇغ «دىۋان» ① ۋە داستان ②دىن يېتىلدى ئېتىبار بىزگە.
بوۋام ئەقلىي پاراسەتتە جاھان قاتارىدىن قالماس،
چاۋاھىر ئۇنچىدۇر ياپسام جاھان بازارىدىن قالماس.
ھومىر③، دۇفۇ④، شېكىسپىر⑤لەر ئەدىپ شاھى ئاتالغاندەك،
يەنە ۋىرگىل⑥ ۋە دانتى ⑦نى دېسە تۈن نۇرى چولپاندەك.
بوۋام مەھمۇد بىلەن يۈسۈپ مۇئەييەن ھەممىگە تەڭداش،
شەرەپ مۇنبەردە تەسۋىرىي كامالەت ھۆسنىگە رەڭداش.
ياراتقاچ پېشىۋا ئالىم، شۇڭا سەن پەخرىمىز قەشقەر،
بولۇپ خەلقىم بېشى ئۈستۈن – غورۇرى بەختىمىز قەشقەر.

(2)

« قۇتادغۇ بىلىك» گويا ئېسىل ئالتۇن، ھىدى ئىپار،
قىشى-ياز توزىماس بىرگۈل، نە بىرگۈل بىپايان گۈلزار.
كىتابخان كىرسە گۈلزارغا قالۇر ھەيرانە مەسلىكتە،
پىشىپ مېۋە يەنە سانسىز كۆتەرگەن شېخى تەسلىكتە.
ئۇدۇركى مەرىپەت باغى پۈتۈن ئەلگە ئىشىك ئاچقان،
ئۇدۇركى مەرىپەت شامى تەرەپ – تەرەپكە نۇر چاچقان.
ئىلىم – پەن جەننىتى شۇل باغ بىلىم پەرزەنتى شاھ بولغاچ،
بۇ شاھنىڭ نامى «كۈن تۇغدى» – ئىچى ئىرپان بىلەن تولغاچ.
ئادالەت قانۇنى دەستۇر بولۇپ قولدىن چۈشۈرمەيدۇ،
ئەگەر ئۇچراتسا ناھەقنى ئۇنى زىنھار كەچۈرمەيدۇ.
شاھانە تاجىدا چاقنار مۇقەددەس بىر ئۇلۇغ شۇئار:
– « بىلىم كۈچتۇر ، بىلىم ئۇزار، بىلىمسىز شۈبھىسىز توزار».
يېتەكلەر مەرىپەت ئەلنى پەخت بىرلە ساداەتكە،
نادانلىق قىسمىتى شورى سالار ئەلنى ھالاكەتكە.
مۇئەللىپ ئىككى تەمسىلدە بۇ ھېكمەتنى قىلىپ ئىسپات،
دېدى ئۇ تارىخىي قانۇن : « بىلىمسىزلەر قىلار پەرياد!»

(3)

پەرىدۇن⑧ دەۋرى گۈللەنگەن بىلىم ئەھلىگە يار بولغاچ،
زامان قۇتلۇق ئاڭا ھەم يار ئادىل قانۇنى بار بولغاچ.
بىراق، زاھھاك⑨ زالالەتتە زۇلۇم – كۈلپەتكە يول سالغان،
خەلقنىڭ مالى – جانىغا بولۇپ ئاچ بۆرە قول سالغان.

سارايى پەنجىرى شەلپەردىن، قوۋۇق پەردە قىزىل قاندىن،
ئىسىل مەرمەر بىلەن پۈتكەن پەلەمپەيلەر تۈمەن جاندىن.
دالايلار قاڭقىرىپ قاخشاپ يۈرەر زارلاپ پۈچۈق نانغا.
مالاي شائىر يازار داستان ئوقۇپ كۆپ مەدھىيە خانغا.
چېقىمچى، تەخسىچى بۇزار قىلىپ ئالەمنى ئوڭ ـ تەتۈر،
نادانلىق ئەۋجىگە چىقسا مەرىپەت شاملىرى ئۆچۈر.
پەلەكنىڭ تامغىسى ئەمما باسار بەدخۇيغا نەپرەت ئىز،
شۇ زاھاك دېگەن بەدخۇي غۇلاپ چۈشكەن ئەمەسمۇ تېز.
نادان ئاتقان توپا بىلەن پەلەك چولپانى ئۆچكەيمۇ؟
زۇلۇمنىڭ قامچىسى بىلەن زۇھەل يۇلتۇزى كۆچكەيمۇ؟

(4)

بوۋام مىڭ يىل بۇرۇن بىلگەچ يىراقنى ۋە ھاياتلىقنى،
دېدى ئەۋلادىغا تاپقىن بىلىم بىلەن نىجاتلىقنى.
بىلىمنىڭ كۈچىدىن ئىنسان چىقار ئايغا، ئاتارۇتقا⑩،
بىلىمسىز قالغۇسى پەستە ۋە بەلكى ئايلىنار قۇرۇتقا.
نادانغا باقىدۇر، خارلىق ۋە زارلىقتا ئۆتەر مەھكۇم،
نىجاتلىق تاپمىغاي ھەرگىز بولۇپ دىتسىز، ئاتالغاي شۇم.
نە بولسۇن پەرقى ئەماغا ھاياتتا تۈن بىلەن كۈننىڭ،
نە بولسۇن خوۋلىقى كورغا يېقىلغان شام يورۇق تۈننىڭ.
«قۇتادغۇ بىلىك» قاموس نادانغا يورۇتۇپ يولىنى،
بىشارەت بەردى ئەماغا، تېپىپ ماڭ دېدى ئوڭ ـ سولىنى.
دېدىكىم بولمىغاي ھېچ چاغ بىلىمدىن ئۆزگىگە ھۆرمەت،
بىلىم بىلەن كۆكەرگەي ئەل ۋە روناق تاپقۇسى مىللەت.
بىلىم چىراق، بىلىم نۇرلۇق. بىلىملىك خۇددى تولۇنئاي،
بىلىمسىزلەر چېكەر ھەسرەت، بىلىمسىز توڭلىغان بىرلاي.
شۇڭا قاموستا چاقنايدۇ مۇقەددەس بىر ئۇلۇغ شۇئار:
— بىلىم كۈچتۇر، بىلىم ئۇزار، بىلىمسىز شۈبھىسىز توزار.

1986 ـ يىل، ئۈرۈمچى.

ئىزاھلار:

① «دىۋان» ـ «تۈركىي تىللار دىۋانى».
② «داستان» ـ «قۇتادغۇ بىلىك» داستانى.
③ ھومىر ـ قەدىمكى مەشھۇر گىرىك شائىرى.
④ دۇفۇ ـ (712 ـ 770) جۇڭگونىڭ تاڭ دەۋرىدىكى ئاتاقلىق شائىرى.
⑤ شېكسپىر ـ (1564 ـ 1616) مەشھۇر ئىنگلىز دراماتورگى.
⑥ ۋىرگىل ـ قەدىمكى رىم شائىرى.
⑦ دانتې ـ ئىتالىيىنىڭ ئويغىنىش دەۋرىدىكى ئاتاقلىق شائىرى.
⑧ پەرىدۇن ـ قەدىمكى ئىران شاھى. «قۇتادغۇ بىلىك» 91 ـ بەت.
⑨ زاھاك ـ قەدىمكى ئىران شاھى. «قۇتادغۇ بىلىك» 99 ـ بەت.
⑩ ئاتارۇت ـ ئاروز (مېركۇرى) يۇلتۇزى.

مەرسىيە

(يۈسۈپ خاس ھاجىپ مەقبەرىسى ئالدىدا)

غولام ئەبەيدۇللا

1

ئەي يۈسۈپ خاس ھاجىپ نەسلى بۇغراسەن،
ئۆز ئانا تۇپراقتا ياتقان پۇقراسەن،
سەن ئەلنىڭ ئاغزىدا ناخشا ـ ناۋاسەن،
تەببى ھازىقسەن، دەرتكە داۋاسەن،
پاراسەت بابىدا ئىلمىي دەرياسەن.

2

سەن مىللەت ئاتىسى، ھېكمەت ئاتىسى،
سەلتەنەت ئاتىسى، ھۆرمەت ئاتىسى،
مەرىپەت ئاتىسى، سەنئەت ئاتىسى،
سەن ئىنسان بالىسى ـ گۈلى رەناسەن،
سەن ئالتۇن دەۋرىمنى قورغان زەرگاسەن.

3

«قۇتادغۇ بىلىك» تە نامىڭ ئاجايىپ،
سەن كۈنتۇغدى، سەن ئايتولدى، سەن ھاجىپ،
سەن ئۆگدۈلمىش، سەن ئودغۇرمىش، سەن غايىپ،
سەن نازۇك تەبىئەت، تىرەن مەناسەن،
«بىلىم ـ بەخت ـ سائادەت» دېگەن داناسەن،

4

مەڭگۈلۈك ئابىدەڭ «قۇتادغۇ بىلىك»،
ئۇ قۇۋرىكىم، قۇتاتقاي، تۇتقاي ھە ئىلىك،
ئۆلگەنلەر ئىچىدە چۈنكى سەن تىرىك،
ياراتتىڭ غايىلىك روھىي دۇنياسەن،
ھەم شۇنداق ياشايسەن ئىككى دۇنياسەن.

5

قەشقەردە يۈسۈپنىڭ قەبرە ـ گۈمبىزى،
«قۇتادغۇ بىلىك» تە جاھاننىڭ كۆزى،
يورىدى ئەۋلادى مىللەتنىڭ يۈزى،
غولامى ئەجدادقا خالىس دۇئاسەن،
خەلقىمغە كۆرسەت چىن مېھرى ـ ۋاپاسەن.

ئۆسمۈرلەر ئىيا ئىرىغا ئائىت ئەسەرلەرنى قوبۇل قىلىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش

ھەر مىللەت ئۆسمۈر بالىلارنىڭ مەدەنىيەت ـ سەنئەت تۇرمۇشىنى جانلاندۇرۇش ئۈچۈن ئاپتونوم رايونلۇق بالىلار مەدەنىيەت ـ سەنئەت كومىتېتى، ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى، رادىيو ـ تېلېۋىزىيە نازارىتى، جۇڭگو ئىيا ئىرچىلارجەمئىيىتىنىڭ شىنجاڭ شۆبىسى قاتارلىق ئالتە ئورۇن بۇ يىل 4 ـ پەسىلدە بالىلارغا دائىر كىنو، تېلېۋىزىيە، بالىلار ئىيا ئىرى قاتارلىق سەھنە ئەسەرلىرىنى باھالاش ۋەمۇكاپاتلاش ئېلىپ بېرىشنى قارار قىلدى.

قوبۇل قىلىنىدىغان ئەسەرلەر مەزمۇن جەھەتتە ساغلام، ئۆسمۈرلەرنى تەقدىم قىلىدىغان، بەدىئىيلىكى بىر قەدەر يۇقىرى بولغان بولۇشى كېرەك. يېزىلغان ئەسەرلەر بىۋاستە «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمىگە ئەۋەتىلسە (كونۋېرت ئۈستىگە «قوبۇل قىلىنىدىغان ئەسەر» دەپ يېزىلسا) بولىدۇ.

ئەسەر قوبۇل قىلىش ۋاقتى: 9 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنىگىچە بولۇپ، ناھىيىلەرگە يەرلىك پوچتا ماركىسىدىكى ۋاقىت ھېساب قىلىنىدۇ.

قەشقەر مەمۇرىي مەھكىمە مەدەنىيەت باشقارمىسى.

(ھېكايە)

ئېيسا شاكىر

ئىمتىھان ۋاقتى يېقىنلاشقانسىرى مەندە خۇشاللىق بىلەن ئەنسىزلىك ئارىلىشىپ كەتكەن بىر تۇيغۇ پەيدا بولۇشقا باشلىدى. چۈنكى ھەم كۆڭۈللۈك ئۆتكەن مەكتەپ تۇرمۇشى ئاخىرلاشماقتا. بىزنى يېڭى سىناق، يېڭى تۇرمۇش، يېڭى مەنزىل كۈتمەكتە. پات ئارىدا ساۋاقداشلار بىر - بىرىمىزدىن ئايرىلىمىز.

نەچچە يىل بىللە ئۆتكەن دوستلاردىن ئايرىلىش ھەققىدە ماڭا ئېغىر تۇيۇلۇشقا باشلىدى. بەزىمىز بۇ مەكتەپنىڭ دەرۋازىسىدىن چىقىپ، تېخىمۇ يۇقىرى ئوقۇش يۇرتلىرىغا بېرىپ پەن - مەدەنىيەتنىڭ يۇقىرى پەللىسىگە قاراپ ئىلگىرىلىشىمىز مۇمكىن. بەزىلىرىمىز ئائىلىمىزگە قايتىپ ئاتا كەسپىگە ياندىشىپ تۇرمۇش يولىنى تاپارمىز. ئىشقىلىپ بىزنىڭ كېيىنكى تەقدىرىمىزنىڭ بەلگىلىنىدىغان ۋاقتىغا ئانچە ئۇزۇن قالمىدى. ئۆزۈمنى ئالسام مەكتەپتە يامان ئەمەس ئوقۇدۇم: تىل ئەدەبىيات، ماتېماتىكا ۋە خەنزۇ تىلىدا مەكتەپ بويىچە خېلى نامىم بار. ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئانچە قورقۇپ قالمايمەن. لېكىن قايسى مەكتەپتە ئوقۇش مەسىلىسىدە تېخى بىر يەرگە كەلمىدىم. بەزىدە ساۋاقداشلار بىر يەرگە يىغىلىشىپ، ئۆز ئارزۇ - ئىستەكلىرىمىز ھەققىدە سۆزلىشەتتۇق. مەن مېدىتسىنا ئىنستىتۇتىدا ئوقۇشقا ئىشتىياقمەن ئىدىم. دوختۇرلۇق كىشىلەرنىڭ دەردىگە دەرمان بولىدىغان ئىش بولۇپ، ھاياتلىققا مۇناسىۋەتلىك. ئاق خالات كەيگەنلەرنىڭ نەزىرىمدە تولىمۇ ھۆرمەتلىك كىشى ئىدى. بىر

 AltunOq

ۋاقىتتا سىڭلىم قىزىل كېسەللى بىلەن ئاغرىپ قېلىپ ئۆيدىكىلەر تولىمۇ بىئارام بولغان چاغدا، ئۇنى يېزىمىزدىكى بىر دوختۇر داۋالاپ ساقايتقان ئىدى، ئانام بۇ دوختۇرنى خىزىردەك كۆرەتتى. لېكىن، بەزى ساۋاقداشلار دوختۇر بولۇش ئارزۇيۇمنى ئاڭلاپ قۇسۇر چىقىرىشتى.

— دوختۇر پەقەت كېسەللەر ئۈچۈنلا ھۆرمەتلىك، ھەممە ئادەم كېسەل بولامتى؟ مەن ھازىر 17 ياشقا كىردىم، دوختۇر دېگەننىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنىمۇ بىلمەيمەن.

— ئۆگەنگەن بىلىمىنىڭ كىشىلەرگە مەنپەئەت يەتكۈزۈش دائىرىسى قانچە كەڭ بولسا كىشىلەر ئارىسىدىكى ھۆرمىتىمۇ شۇنچە چوڭ بولىدۇ، خەلققە شۇنچە ئېھتىياجلىق ئادەم بولغىلى بولىدۇ. مەن سانائەت ئىنىستىتوتىدا ئېلېكتر ئېنېرگىيىسى ئىلمىنى ئۆگىنىمەن، ئېلېكتر — زامانىۋى ئىشلەپچىقىرىش ۋە تۇرمۇشتا كەم بولسا بولمايدىغان نەرسە، تەرەققىياتنىڭ سىمۋولى — دېدى يەنە بىر ساۋاقداش.

سىنىپ مۇدىرىمىز ئەبەيدۇللا ئېلى — پېشقەدەم پىداگوگ ئىدى، ھەممىمىز ئۇنىڭغا ھۆرمەت قىلاتتۇق، بىر كۈنى ئۇ:

— قايسى پەندە ئوقۇشنى ئويلاۋاتىسىز؟ — دەپ سورىدى.

— قايسى پەندە ئوقۇسام بولاركىن مۇئەللىم، تېخى بىر قارارغا كېلەلمىدىم. مىدىتسىنا ئىنىستىتوتىدا ئوقۇسام مىكىن دەيمەن... لېكىن…

مەن گەپنىڭ ئايىغىنى ئېنىق دېمىدىم، چۈنكى مەن سانائەت ئىنىستىتوتىدا ئوقۇشقا مايىل بولغان ئىدىم. مېنىڭ بۇ خىيالىمنىڭ ھۆرمەتلىك ئوقۇتقۇچىمىزنىڭ دېگەن يېرىدىن چىقماي قېلىشىدىن ئەندىشە قىلدىم.

— مېنىڭچە، — دېدى مۇئەللىم مېنىڭ جاۋابىمنىڭ ئايىغىنى كۈتمەيلا — سىز ئەدەبىياتقا خېلىلا قىزىقىسىز، پىكىرىڭىزدە ھەسسىيات ئېنىق، يازغان شېئىرلىرىڭىزدا ئىجادىي پىكىرلەر بار، تالانتىڭىز مۇشۇ تەرەپتە ياخشىراق جارى بولامدىكىن دەيمەن. مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشنىڭ سىرى كىشىنىڭ تىرىشچانلىقىدا، ئەلۋەتتە. لېكىن تىرىشچانلىق يەنىلا قىزىقىشتىن كېلىدۇ.

— بۇ گەپلىرىڭىزچە...

— ئاللىقاچان بىر قارارغا كېلىپ بولغانسىز، سىزدەك تەپەككۇرى مول بىر ئوقۇغۇچىنىڭ تېخىچە ئېنىق بىر پىكىرگە كېلەلمىگەنلىكىڭىزگە مەن ئىشەنمەيمەن.

— ئىمتىھان يېقىنلاشقانسېرى ساۋاقداشلار ئىچىدە پىكىر مۇلاھىزىلەر كۆپىيىپ كەتتى. سوبيېكتىپ قىزىقىشتىن باشقا يەنە ئىستىقبال، ئورۇن قاتارلىقلارنىمۇ ئويلاشمىسا بولمايدىكەن. بەزىلەر جەمئىيەتكە ئەڭ كېرەكلىك پەننى تاللاش كېرەك، دېيىشىدۇ.

— جەمئىيەتكە ئەڭ كېرەكلىك دېگەن گەپ توغرا. سىزچە قايسى بىر پەن جەمئىيەتكە كېرەكلىك ئەمەس؟ بىلىم ئىگەللىمەكچى بولغان كىشى قەتئىي نىيەتكە كېلىپ بىرەر پەننى ئىگەللەشكە ئىرادە باغلىشى لازىم. ھېلى ئۇنىڭغا، ھېلى بۇنىڭغا قىزىقىپ، شاختىن شاخقا قونۇپ، ياقسام ئۇتارمىكى، كۆمسەم پاشارمىكى دەپ يۈرۈش ئىمتىھان تەييارلىقىغىمۇ پايدىسىز.

— ئۇنداق بولسا، سىزنىڭچە قايسى پەندە ئوقۇسام بولار؟

— بالا ئاتىسىنى دورىمىسا ئەر ئەمەس دېگەن گەپ بار. مەن مۇشۇ سىنىپتىكى بىر نەچچىڭلاردىن زور ئۈمىد كۈتەتتىم. بىزنىڭ يېشىمىز بىر يەرگە بېرىپ قالدى، ئەۋلاد تەربىيىلىگۈچىلەرنىڭمۇ ئىزىنى باسىدىغان ئا-

دەم بولۇشى لازىمغۇ؟ كەلگۈسى تەرەققىيات ئۈچۈن ئېيتقاندا، جەمئىيەتكە ئەڭ ئېھتىياجلىقى يەنىلا تۈركۈملەپ تالانتلىقلارنى يېتىشتۈرۈشقۇ؟ تالانتلىقلارنى يېتىشتۈرۈش ئۈچۈن ئالدى بىلەن تەربىيىلىگۈچى ئۆزىمۇ تالانتلىق بولۇشى لازىم. مېنىڭچە مائارىپ ئىقتىدارلىق ئىمز باشقۇچىلارغا موھتاج. مىللەتنىڭ روناق تېپىشى — كېيىنكىلەرنى قانداق تەربىيىلەشكە باغلىق. مەندىن مەسلىھەت سورىسىڭىز، كەلگۈسىدە بىز ماڭغان يولدا مېڭىشىڭىزنى تەكلىپ قىلىمەن. سىزنىڭ خاراكتېرىڭىزدا ياخشى ئوقۇتقۇچى بولالايدىغان خۇسۇسىيەت بار.

دەرەخنىڭ ياخشىسى مېۋە بېرىپلا قالماي، يېڭى نوتىلارنىمۇ يېتىشتۈرۈپ، قۇرۇغان شاخلارنى تولۇقلايدۇ. ئۆمرىنى خەلقنىڭ مائارىپ ئىشلىرىغا بېغىشلىغان كىشىنىڭ ئۆزى تەربىيىلىگەن كىشىنىڭ ئۆز ئىزىنى بېسىشىنى تەلەپ قىلىشى چۈشىنىشلىك. لېكىن، بىز پىكىر قىلىش، تەھلىل يۈرگۈزۈش ئىقتىدارىغا ئىگە قىران ياشلار، بىزنىڭ سوبېيېكتىپ دۇنيايىمىز ئاللىقاچان مەكتەپ دەرۋازىسىدىن چىقىپ جەمئىيەت بىلەن ئالاقىلاشقان. كەلگۈسىدە نېمە ئىشلارنى قىلىشىمىزنى كۆڭلىمىزگە پۈكۈپ قويغانىدۇق.

ئىمتىھانغا قاتنىشىشتىن بۇرۇن ئۈچ كۈن ئارام ئېلىشقا قويۇپ بېرىلدۇق.

— ياخشى دەم ئېلىپ، ئوبدان ئۇخلاپ ئەقلىي قۇۋۋىتىڭلارنى ئەسلىگە كەلتۈرۈڭلار، بۇمۇ ئىمتىھان تەييارلىقىنىڭ بىر قىسمى — دەپ تاپىلىدى ئوقۇتقۇچىمىز.

ئۆيگە قايتتىم، ئانام تۇخۇم پىشۇرۇپتۇ، سامسا يېقىپتۇ، كىيىم - كېچەكلىرىمنى يۇيۇپ تەييار قىلىپ قويۇپتۇ، ھەتتا مەن بىلەن بىللە شەھەرگە كىرىپ ياتاق - تاماق ئىشلىرىمغا قارىشىپ بېرىشكە ئاكامنىمۇ كۆندۈرۈپ قويۇپتۇ.

— ئۈچ - تۆت كۈندىلا قايتىپ چىقىمىز ئانا، ئۇنچىلا تەييارلىق قىلىپ نېمە قىلاتتىڭ؟

— ئۈچ - تۆت كۈنلۈك سەپەرمۇ سەپەر بالام، كۈن ئىسسىق، ئۇنىڭ ئۈستىگە سەن ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىشكە بارىسەن، بۇ ئۆمرۈڭدە بىرلا قېتىملىق ئىش ئەمەسمۇ؟!

كېچە قىسقا، كۈندۈز ئۇزۇن بولىدىغان تومۇز كۈنلىرىدە 20 نەچچە كۈن جىددىي دەرس تەكرارلاشتىن كېيىنكى ھاردۇق ئېلىش بەدەنلىرىمنى بوشاشتۇرۇۋەتكەنىدى.

ئىمتىھان بېرىشكە ماڭىدىغان كۈننىڭ ئالدىنقى كېچىسى قاتتىق قىزىپ، ھوشۇمدىن كېتىپ يېتىپ قاپتىمەن، دوختۇر كۆرۈپ ئۆتكۈر خاراكتېرلىك مېڭىگە بولۇشى ئېھتىمال دەپ، دەرھال ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا يۆتكەشنى بۇيرۇپتۇ. ئاتا - ئانام، ئاكام يەنە - زارە بىلەن مېنى ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا ئېلىپ بېرىپتۇ.

كۆزۈمنى ئاچسام كارۋاتتا ياتىمەن، ئانام بېشىمدا كۆزى ياش، تەلمۈرۈپ قاراپ تۇرىدۇ.

— بۇ قەيەر؟ — سورۇدۇم ئەتراپىمغا قاراپ.

— ئانام مېنىڭ كۆزۈمنى ئېچىپ گەپ قىلغانلىقىمنى كۆرۈپ ھاياجانلىنىپ كۆزىدىن ياش تۆكۈپ تۇرۇپ:

— بالام، بۇ دوختۇرخانا، خېلى ئوڭلۇنۇپ قالدىڭمۇ؟ — دەپ پېشانەمنى تۇتتى.

مەن خېلىلا ياخشى بولۇپ قالغانىدىم، قوسىقىممۇ پېژژىدە ئاچقاندەك قىلدى.

— ئازراق تاماق يېسەم بولاتتى، قوسىقىم ئېچىۋاتىدۇ — دېدىم.

مېنىڭ تاماق يەيمەن دېگىنىمنى ئاڭلاپ ئانام خۇشاللىقىدىن ئۆزىنى قويغىلى يەر تاپالماي قالدى — دە، شوۋىگۇرۇچ قايناتىپ بېرەي بالام دەپ سىرتقا يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى. بىردەمدىن كېيىن دوختۇر بىلەن بىللە دادام ۋە ئاكام كىردى. دوختۇر قان بېسىمىمنى، يۈرەك ھەرىكىتىمنى ۋە بەدەن تېمپېراتۇرامنى تەكشۈرۈپ، ھەممىسى نورمال، قاتتىق چارچاپ كەتكەنلىكتىن سېزىمىنى يوقاتقان، بىر نەچچە كۈن ياخشى دەم ئالسا ئوڭشىلىپ قالىدۇ، دېدى. دادام بۇ گەپنى ئاڭلاپ ناھايىتى خوشال بولدى، ئاكام ھارۋىنى قوشۇپ كېلىش ئۈچۈن چىقىپ كەتتى.

ئانام بىرچىنە شوۋىگۇرۇچنى ئېلىپ كىرىپ ئىچۈرۈپ قوياي دەپ قېشىمغا كەلدى، مەن ئۆرە بولۇپ بىرچىنە ئىچىۋەتتىم، ئانام بۇنى كۆرۈپ خوشال بولۇپ كەتتى.

— بۈگۈن كۈنگە نېمە؟

— پەيشەنبە، — دېدى ئانام پېشانەمدىكى تەرنى ئېرتىۋېتىپ.

— تۈگەپتۇ، ھەممىسى تۈگەپتۇ، — دېدىم ئانامنىڭ قولىنى تۇتۇپ......

— بالام نېمە دېگىنىڭىز بۇ، — دېگىنىچە ئانام گېپىمنى ئۇقالماي تۇرۇپلا قالدى.

مەن بالىنىڭ كىچىكى، ئانام ماڭا ناھايىتى ئامراق ئىدى. بىرھەپتىگىچە قايماق ۋە تۇخۇم يېغىپ ھەپتىنىڭ ئالتىنچى كۈنى مەن مەكتەپتىن چىققىچە تەقەززالىقتا كۈتەتتى. ئۈيگە كەلگىنىمدە بولسا: «بالام نېمە تاماق يەيسەن؟ كىيىمىڭنى يەڭگۈشلىۋال، بىر دەم ئۇخلىۋال» دەپ زادىلا يېنىمدىن نېرى بارمايتتى. مەن كېسەل بولغان ئىككى كۈن ئىچىدە ھەممە كۆلپەت يەنە شۇ ئانامغا كەپتۇ، كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ، چىرايلىرى سارغىيىپ باشقىچە بولۇپ قاپتۇ.

كۆزۈمنى يۇمدۇم — دە، ئانامنى ئويلاپ خىيالغا كەتتىم: ئاھ ئانا! سېنىڭ ئەجرىڭنى قانداقمۇ ياندۇرارمەن. مەن سېنىڭ قوسىقىڭدا ئاپىرىدە بولغاندىن تارتىپ، ھازىرغىچە مېنىڭ غېمىمدىلا يۈرۈيسەن. دۇنيادا ئانىنىڭ مېھرىدىن ئارتۇقمۇ مېھرى — مۇھەببەت بارمىدۇ؟ مەن ئالىي مەكتەپتە ئوقۇپ جەمئىيەتكە كىرەلىك ئادەم بولۇپ، سەن ئەڭ خوشال بولىدىغان ئىشلارنى قىلىپ، ئەجرىڭنى ياندۇرارمەن دېگەنىدىم، تۈگىدى، ھەممىسى تۈگىدى. مەن نىمە دېگەن شورپىشانە؟! ئادەملەرگە كېلىشمەسلىك كەلگەندە ئۆستەڭلەردىكى سۇمۇ تەتۈر ئاقىدۇ، دېگەن گەپ راست ئىكەن. نېمە ئۈچۈن دەل ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىدىغان ۋاقتىمدا بۇنداق كېلىشمەسلىك كېلىدۇ؟ ھەممە ئارزۇ — ئىستەكلىرىم سۇنىڭ كۆپۈكىدەكلا تۈگەپ كەتتى. ئاتا — ئانام، ئۇستازلىرىم 18 يىل تەربىيىلىدى. كۆچەتمۇ باغۋەننىڭ مەڭگۈ پەرۋىش قىلىشىغا موھتاج بولىۋەرمەيدۇ. مېۋە بېرىپ قىلغان ئەجرىنى ياندۇرىدۇ. مەن مۇشۇ كېسەل بولغانچە مەڭگۈسەزمەس بولۇپ كەتسەم بولمامدۇ؟

كۆزۈمنى يۇمىۋالغاندىن كېيىن، يەنە شۇ بىچارە ئانام قايغۇرۇشقا باشلىدى. دوختۇرنى يەنە چاقىرىشقا كىرىشتى، ئۇ تەكشۈرۈپ: — ھەممىسى نورمال، ھېچقانداق كېسەللىك ئالامىتى يوق، ئېلىپ چىقىپ كەتسەڭلار بولىدۇ — دەپ چىقىپ كەتتى.

دوختۇردىن قايتىپ چىققاندىن كېيىن بىر ھەپتىگىچە تالاغا چىقماي ياتتىم. كېسەللىمنىڭ ئېغىرلىقىنى ئاڭلاپ كۆرگىلى كېرىدە—

دىغانلارمۇ كۆپەيدى. كىشىلەرگىمۇ قارىماي كۆزۈمنى يۇمۇپلا ياتاتتىم، سىنىپ مۇدىرىمىز بىر نەچچە ئوقۇتقۇچى بىلەن بىللە مېنى كۆرگىلى كەپتۇ، ئۇلارغا باشقىلارغا ئوخشاش مۇئامىلە قىلىشقا بولمىدى. ئىلاجسىز كۆزۈمنى ئاچتىم، لېكىن چاندۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن گەپ قىلماي تۇرۇۋالدىم. ئۇلار مېنى گەپ قىلىشقا قىستىماي. ئۆزلىرىلا گەپ باشلىدى:

— سىزنىڭ كېسەل بولۇپ قېلىپ، ئىمتىھانغا قاتناشمىغانلىقىڭىزدىن ،— دېدى سىنىپ مۇدىرىمىز ،— ناھايىتى ماڭارىپ ئىدارىسىمۇ خەۋەر تاپتى. كېلەر يىل قاتناشسىمۇ بولىدۇ. بىز كاپالەتلىك قىلىمىز دېدى. ياشلار ئۈچۈن ئوقۇش پۇرسىتى كۆپ، تەييارلىق ياخشى بولسىلا ھەرقاچان ئوقۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولغىلى بولىدۇ. ياخشى دەم ئېلىپ، سالامەتلىكىڭىز ئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن تەكرارلاشنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىڭ. بۇ يىل بولمىسا كېلەر يىل بارسىز.

— بۇ يىلقى ئىمتىھان نەتىجىسىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى تېخى بىر نىمە دېگىلى بولمايدۇ ، — دېدى تىل ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىمىز سىنىپ مۇدىرىنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ ،— سىزغۇ كېسەل سەۋەبىدىن ئىمتىھانغا قاتنىشالمىدىڭىز، قاتنىشىپ ئۆتەلمىگەندىمۇ ھېچ گەپ ئەمەس، ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەردىن يۇقىرى مەكتەپكە كىرىدىغىنى ھامان ئاز سانلىق. كۆپچىلىك يەنىلا جەمئىيەتكە قايتىدۇ. بۇنىڭدىن قورقۇشنىڭ، ئۈمىدسىزلىنىشنىڭ نېمە ھاجىتى، ھازىرقى يېزا تۇرمۇشىمۇ مەكتەپ تۇرمۇشىغا ئوخشاشلا كۆڭۈللۈك.

— مەكتەپكە بالىسىنى يوقلاپ كەلگەن كەنت پارتىيە ياچېيكا سېكرېتارىنىڭ «بىلىملىك ياشلار خۇددى يېزىلارنىڭ چېكىسىگە قىستۇرۇپ قويۇلغان گۈلگە ئوخشاش يارىشىدۇ، بۇلارنىڭ مەكتەپ پۈتتۈرۈپ يېزىلارغا قايتىشىنى بەكمۇ ئارزۇ قىلىمىز» دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم — دېدى تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىمىز ھېكىم قۇربان.

— دېھقانلار ئۆز پەرزەنتلىرىنىڭ بىلىم ئېلىپ يېزىغا قايتىپ كېلىشىنى بەكمۇ ئارزۇ قىلىدۇ، لېكىن بەزى ياشلار بولسا ...

— ئەدەبىياتقا دائىر كىتابلارنى كۆپرەك كۆرۈڭ، مەكتەپ بىلەنمۇ ئالاقىلىشىپ تۇرۇڭ، يازغان بەزى شېئىرلىرىڭىزنى ئەۋەتىپ بەرسىڭىز مەكتەپ ژورنىلىدا ئېلان قىلىمىز. ياخشىلىرىنى مەتبۇئات ئورۇنلىرىغا ئەۋەتىپ بېرىمىز، — تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىمىز گەپ قىلىۋېتىپ سىنىپ مۇدىرىمىزغا قاراپ قويدى.

— سىزنىڭ ماۋۇ شېئىرىڭىز ناھايىتى ياخشى يېزىلغان. مەن بۇ شېئىرنى ئوقۇپ، سىزنىڭ تۇرمۇشقا قارىشىڭىز ۋە تەپەككۇر قىلىش ئىقتىدارىڭىزنى مۆلچەرلىگەنىدىم — دېدى سىنىپ مۇدىرىمىز يوپكىسىدىن يېقىندا نەشر قىلىنغان مەكتەپ ژورنىلىدىن بىرنى ئېلىپ ، ئۇ شېئىرنى ئوقۇپ بېرىش ئۈچۈن تىل-ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىمىزغا بەردى.

بۇ شېئىرنى مەن باھار مەنزىرىسىدىن ئىلھاملىنىپ يازغانىدىم، ئۇنىڭ مەكتەپ ژورنىلىغا بېسىلغانلىقىنى ئەندى كۆردۈم:

باھار پەسلى

تەبىئەت ئويغىنىپ گۈزەل ناز بىلەن،
باھاردىن ھۆسنىگە كۆز مۇنچاق تاقتى.
باش ئەگمەز سۇلىرى تولدى جىراغا،
ئېرىقتا، ئۆستەڭدە لەبمۇلەپ ئاقتى.

نەۋ باھار شامىلى سىپىلاپ لەرزان،
دىل — دەرەخ بېشىغا سالدى لىچەكنى.
گويا كى نازىنىن قىزنىڭ لىۋىدەك،
ئاچقۇزدى ھەرياندا غۇنچە — چېچەكنى.

نەغمىچى قۇشلارمۇ چالدى سازىنى،
قاراڭغۇ باغلاردا كاككۇكنىڭ ئۈنى.
ئالتۇنباش كېپىنەك شورايدۇ نىكتار،
مەھلىيا شەپەرەڭ كېچىسى — تۈنى.

باھارنىڭ خىسلىتى، نېمىتى تولا،
ياز پەسلى مولچىلىق، ئەلۋەكتۇر، سېخى.
شىرنىسى ئاستىغا تېمىپ تۇرىدۇ،
ئىگىلگەن تۈۋەنگە ھەر مېۋە شېخى.

شۇڭا مەن باھارنى ياخشى كۆرىمەن،
مەن — باھار ئاشىقى، باھار بالىسى.
كۆيلىسەم باھاردىن ئۆزگە كۈيۈم يوق،
شۇ سەۋەب تىترەيدۇ قەلبىم تارىسى.

شۇ باھار مېنىڭكى تەشنا دىلىمغا
گۈزەللىك تۇيغۇسى ئەيلىدى بەخش.
تەبىئەت باھارى گۈزەل بولسىمۇ،
ۋە لېكىن مەن ئاڭا ئويىمەن نەقىش.

ئوقۇتقۇچىلىرىم مېنىڭ كېسىلىمنى كۆرگەننى ئەمەس، داۋالىغىلى كەلگەن ئىكەن. ئۆزەم يازغان رېتسېپ بىلەن ئۆزەمنى داۋالىدىم.

— ھەر قايسىلىرىڭنىڭ مېنى كۆرگىلى كېلىشكەنلىرىڭگە رەھمەت. مەن ھازىر خېلىلا ياخشى بولۇپ قالدىم. قىرىشقاندەك دەل ئىمتىھان بېرىدىغان ۋاقىتتا كېسەل بولغىنىمغا ئېچىنىمەن.

— تۇرمۇش بىر تىلسىمات. بۇنداق بولۇشىنى كىم بىلسۇن؟ يازنىڭ ئىسسىقىدا سىلەرنى مۇۋاپىق دەم ئالدۇرۇشقا دىققەت قىلمىغانلىقىم مېنىڭمۇ بىر كەمچىلىكىم. بۇنداق بولۇشىنى زادىلا ئويلىمىغان ئىكەنمەن. سىزنىڭ ئۇشتۇمتۇت كېسەل بولۇپ قېلىپ، ئىمتىھانغا قاتنىشالمىغانلىقىڭىزدىن مەنمۇ خىجىل.

ئانام بىز قىلىشقان گەپلىرىمىزنى ئىشىك تۈۋىدە ئاڭلاپ تۇرغان ئىكەن.

— يوقسۇ مۇئەللىم، سىلەر خىجىل بولىدىغان نېمە ئىش بار، بالىمىزغا بىزدىنمۇ بەكرەك كۆيۈنۈپ، ئەجىر سىڭدۈرۈپ تەربىيىلەپ، بۈگۈن يەنە كۆرگىلى كەپلا، بالام ھەر قايسىلىرىنى كۆرۈپ خۇشاللىقىدا ساقىيىپلا كەتتى، كېسەل بولۇپ قېلىشىنى كىم بىلسۇن، بۇمۇ خۇدانىڭ تەقدىرى، بىز ھەر قايسىلىرىدىن مىڭ مەرتىۋە رازى.

— تەييارلىقنى چىڭراق تۇتۇپ، بالىلارنى جىقراق تەكرارلاشقا ئۇيۇشتۇرسام، ئىمتىھاندىن كۆپرەك بالا ئۆتسە دەپ ئويلىغانىدىم، ھەر قانداق ئىش ئۆز لايىقىدا بولغىنى ياخشىكەن.

ئوقۇتقۇچىلىرىم بىلەن گەپ سۆز قىلىشقانلىقىمنى ئاڭلاپ ئانام تولىمۇ خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ. شۇنداق پاراڭلار بىلەن خېلى ئۇزۇن مۇڭداشتۇق، ئاخىرىدا ئانام تاماقمۇ تەييار قىپتۇ، ئاكام قول چايقاشقا سۇ ئېلىپ كىرگەندىن كېيىن، داستىخان سالدى. توخۇ بېسىپ پولۇ قىلغان ئىكەن، مەنمۇ ئوقۇتقۇچىلىرىم بىلەن بىللە تاماق يېدىم. ئۇلار كېتەر ۋاقىتتا شۇنچە تۇتسىمۇ ئۇنىماي تا-

لاغا ئۇزاتقىلى چىقتىم.

سىنىپ مۇدىرىمىز قولۇمنى تۇتۇپ تۇرۇپ:

— ئۇكام، يېڭى تۇرمۇشنىڭ يولىنى يەنە ئۆزەڭلار ئاچىسىلەر، تۇرمۇش يولى ئەگرى — توقاي. «قىيىن ئىش يوق ئالەمدە، ئىرادىلىك ئادەمگە» دېگەن گەپ بار، ئۇشتۇمتۇت كېلىدىغان ئوڭۇشسىزلىقلارغىمۇ بەرداشلىق بېرەلەيدىغان بولۇشىمىز كېرەك. سىزگە بەخت تىلەيمەن، — دېدى.

ئۇستازلىرىمنى ئۇزۇتۇپ قويۇپ، ئۆزەمنىڭ تۇرمۇش يولۇمنى يېڭىۋاشتىن ئويلىنىشقا باشلىدىم.

× × ×

تۇرمۇش شۇنداق نەرسىكى، بەزىدە ئەنە شۇنداق دولقۇنلارنى پەيدا قىلىپ، ئادەمنى يۇتۇپ كەتكىدەك ساراسىمىگە سالىدۇ، پاراكەندە قىلىدۇ؛ دولقۇن ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن بولسا، ئۇ ئىشلارنىڭ ئىزىمۇ قالمايدۇ. ئۆتكەن ئىشلار كۆڭۈل خاتىرەمدە پارا — پارا غۇۋالىشىشقا باشلىدى.

بۇ يىل ھاۋا شۇنداق قىزىپ كەتتىكى، ھەممە جاي تىمتاسلا دىمىق، مەكتەپتە بولسا بۇنداق كۈنلەردە ئۇخلىغىلى بولامدىغان، يېزىدا بولسا ئىسسىق ھېچقانچە بىلىنمەيدى. باغدىكى ئۆرۈكلەر پىشىپ مەي بولۇپ كېتىپتۇ، ئىككى كالا تۇغۇپتۇ، سۈت — قايماق كەڭرى ئىكەن. ئانام ھەر كۈنى ساغقان سۈتنى بىر نەچچە قاچىغا بۆلۈپ، قايماق تۇتتۇرۇپ، ماڭا ساقلاپ بېرىدۇ. مەن بالىنىڭ كىچىكى بولغانلىقىم ئۈچۈنمۇ ئانام ماڭا بەك ئامراق ئىدى. قوناق نېنىغا قوسىقىمىز تويماۋاتقان قىيىنچىلىق يىللىرىدىمۇ، تۇخۇم، گۆلە، بۇغداي نېنى قاتارلىق نەرسىلەرنى يىغىپ ماڭا ساقلاپ بېرەتتى. ئانامنىڭ ئامراقلىقى ئاكامنىڭ غەشلىكىنى، ئىچىتارلىقىنى كەلتۈرۈپ غۇدۇڭشىپ قوياتتى، بەزىدە مېنىڭ يۇمشاق نان يېگىنىمنى كۆرگەندە ماڭا كۆزىنى ئالايتىپ قارايتتى. ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگىتىپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن مېنىڭ ھەر كۈنى قايماق يەپ، سۈت ئىچىپ، باشقا ئىش قىلماي كىتاب ئوقۇپ يۈرگەنلىكىمنى كۆرۈپ ماڭا يەنە ئاچچىقى كەلدى.

بىر كۈنى ئانام:

— ھازىر چۈش ۋاقتى بولاي دەپ قالدى، كالىلار ئاچ تۇرىدۇ، ئازراق ئوت ئېلىپ سېلىپ بەرسەڭ بولامدۇ؟ — دەپ ئاكامغا ئاچچىغلاندى.

— بۇ ئۆينىڭ ئىشى ماڭا قىيامەتكىچە ھۆددىمۇ، سۈت — قايماققا ئامراق ئادىمىمىز ئىش قىلىپ باقسۇن! — دېدى ئاكام.

— ئۇكاڭ قايتىپ كەلگىلى ھەپتە بولماي تۇرۇپ، دوق قىلغىلى تۇردۇڭمۇ؟ تۆت — بەش يىل ئۆيدە بولمايمۇ ئىش ئاقسىغۇ؟ بولدى قىلمىساڭ قىلما! كالىغا ئوتنى مەن ئالاي — دېدى — دە، ئۆزى تاغار ۋە ئوغاقنى كۆتۈرۈپ ئوت ئالغىلى چىقىپ كەتتى.

مەن ئۆيدە كىتاب كۆرۈپ ئولتۇراتتىم.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ كىتابنى تاشلاپ قويدۇم.

ئاكام كىچىكىدىن تارتىپ، مۇشۇ ئۆينىڭ ئېغىر ئەمگىكىنى ئۈستىگە ئېلىپ كەلگەن. ئاكامدەك پاراملىق بىر ئەمگەك كۈچى

بولمىغان بولسا، مېنىڭ مەكتەپتە ئوقۇشۇمنىڭ مۇمكىن بولمىغان بولاتتى، دادامنىڭ يېشى 50 دىن ئېشىپ كەتتى، يېزىنىڭ تازا ئالدىراش خامان پەسلى، ئاكام بەزىدە سەھەردە ئېتىزلىققا كېتىپ ئاش ۋاقتى ياكى چۈش ۋاقتىدا كېلىپ ئاندىن تاماق يەيتتى. ئۇنىڭ ئاپتاپتا كۆيۈپ قارىيىپ كەتكەن چىرايى، ساددا ۋە چىداملىق مىجەزى خۇددى مۇشۇ ئائىلىنىڭ ھەممە يۈكىنى سۆرەپ باش كۆتەرمەي كېلىۋاتقان كالىغا ئوخشايتتى. مەن ھەممىنى كۆرۈپ تۇرۇپ قانداقمۇ ئاكامنى يامان دېيەلەيمەن. بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئانامنىڭ كەينىدىن ماڭدىم، ئانام ھويلىمىزنىڭ ئارقىسىدىكى قوناقلىقتىن ئوت ئېلىشقا باشلىدى.

—سىز تاغارنى ئېچىپ بېرىڭ ئانا، ئوتنى مەن ئوراي.

—ۋاي بالام، كىتابىڭنى ئوقۇۋەرسەڭ بولماملى؟ ئوتنى ئۆزەم بىردەمدىلا ئېلىپ بولىمەن.

ئوغاقنى ئانامنىڭ قولىدىن ئالدىمدە، ئوت ئوراشقا باشلىدىم. قوناقلىقنىڭ قىرىسىدىكى ئوت بەكمۇ ئۆسكەن ئىكەن، بىردەمدىلا بىر تاغار ئوت ئوراپ ئانامنىڭ توسقۇنىغا ئۇنىماي يۈدۈپ كېلىپ كالا ئېغىلىغا ئېلىپ كىردىم.

— يېرىمىنى ھازىر سېلىپ بېرەيلى بالام، ھەممىسىنى سېلىپ بەرسەڭ دەسسەپ بۇزۇۋېتىدۇ- دېدى ئانام.

ئوتنى بېرىۋاتقىنىمدا ئىككى موزاي قېشىمغا كېلىپ قولۇمنى پۇرۇغىلى تۇردى. «ھايۋان بالىسىمۇ ئەجىرى قىلغاننى بىلىدىكەن، ئوت ئورىغان قولۇمنى بۇ جانىۋارلار پۇراۋاتىدۇ» دەپ ئويلىدىمدە، ئۇزۇنغىچە كالىلارنىڭ ئوت يېيىشىگە قاراپ ئولتۇردۇم. تاغلىق - چارۋىچىلار ئادەم يوق تاغ-چەدىرلاردا يىگانە چارۋا باقىدىكەن. ئۇلار قانداقمۇ چىدىيالايدىغاندۇ، دەپ ئويلايتتىم. قارىغاندا چارۋىلاردىمۇ ئادەمنى قىزىقتۇرىدىغان بەزى خۇسۇسىيەتلەر بار ئىكەن. مەن ھەر كۈنى سۈت - قايماق ئىچكەنلىكىم ئۈچۈن، كالىنى بولسىمۇ بېقىپ بېرەي دېگەن يەرگە كەلدىمدە، ھەر كۈنى ئوت ئېلىپ سېلىپ بېرىمەن، سۇ بېرىمەن، ئانام كالا ساققاندا موزايىنى تۇتۇپ تۇرىمەن. مېنىڭ بۇ قىلىۋاتقان ئىشىمغا ئائىلىدىكىلەرمۇ رازى ئىدى، ئاكاممۇ ماڭا قاپاق تۈرتمەيدىغان بولدى. كالا بېقىشنى ئۆگىنىۋالسام بۇمۇ بىر تېخنىكا دەپ ئويلايتتىم.

يېزىغا كەلگىنىمگە بىردەمدىلا ئىككى ئاي بولدى. ئاكامغا بۇتناپ كىتابىنى تاشلاپ قويغانچە بىرەر قېتىممۇ قاراپ قويماپتىمەن. خەنزۇچە ئۆگىنىشكە بەكمۇ ھەۋەس قىلاتتىم، ئۇمۇ قەپقاپتۇ. راستىنى ئېيتقاندا ئاكامغا قارىتا ئەزەلدىنلا مەندە ئاداۋەت يوق ئىدى. مۇھىمى كالا بېقىشقا قىزىقىپ كېتىپ كىتاب ئوقۇشنى تاشلاپ قويغانتىم.

مەكتەپتە ئۆگىنىشكە شۇنچە قىزغىن ئىدىم، ئەمدى نېمە بولدى؟ كالا بېقىشنى ئۆگىنىۋالىمەن، بۇمۇ ئۆگىنىشمۇ، بۇ ئەمەلىيەتتە ئۆگىنىش، دەپ ئۆزۈمگە تەسەللىي بېرىشىمۇ باقتىم، لېكىن يەنىلا ئۆزۈمنى كۆڭلۈم يېرىم ھېس قىلاتتىم، مەكتەپ تۇرمۇشى، ئوقۇتقۇچى ئۇستازلىرىم، ساۋاقداش دوستلىرىمنى ئويلاپ قالاتتىم، شۇڭا بىر كۈنى شاپتۇل ھەم قوغۇن ئېلىپ دادۈينىڭ تىراكتورى بىلەن ناھىيىگە باردىم، ئانام 30 يۈەن، دادام ئون يۈەن پۇل بەردى. مەكتەپكە بېرىپ ئوقۇتقۇچىلىرىم بىلەن كۆرۈشتۈم، يېڭى ئوقۇش مەۋسۇمى ئەمدىلا باشلانغان بولۇپ،

ھەممەيلەن دەرس بىلەن ئالدىراش ئىكەن. مەكتەپتە بىر كېچە قونۇپ قالدىم. شەھەردە ئۆيى بار ساۋاقداشلار بىلەن كۆرۈشتۈم، كىتابخانىغا بېرىپ نۇرغۇن كىتابلارنى سېتىۋالدىم، بۇنىڭ كۆپىنچىسى يېزا ئىگىلىك ئىقتىسادىنى باشقۇرۇشقا ۋە ماشىنا - تىراكتورلارنىڭ تۈزۈلۈشىگە ئائىت كىتاپلار ئىدى. تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىم بۇنى كۆرۈپ كۈلۈپ كەتتى.

— يېزىغا بېرىپ بىردەمدىلا سەكسەن گىرادۇس بۇرۇلۇپسىز، ئىگىلىك باشقۇرۇشنى، تىراكتور ھەيدەشنى ئۆگىنەي، دەۋاتامسىز؟ تىل - ئەدەبىياتقا دائىر بىرەر پارچىمۇ كىتاب ئالماپسىز؟

— يەكچەشىمنىڭ شەھىرىگە بارساڭ، بىر كۆزۈڭنى قىسىۋال دېگەن گەپ بار. مەن يېزىغا قايتقاندىن كېيىن شۇنىڭغا ئېھتىياجلىقنى ئۆگەنمىسەم بولامدۇ؟ تىل - ئەدەبىيات، شېئىر دېگەنلەرنى يېزىدا كىم بىلەتتى؟ ئۆزەمگە ئېھتىياجلىقلىرىنى ئالدىم.

— بۇ گەپچە سىز ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشتىنمۇ ۋاز كېچىپسىزدە، پۈتۈنلەي دېھقان بولۇپ كەتمەكچىمۇ؟

— ئائىلە مەكتەپكە ئوخشىمايدىكەن، مەكتەپتە ماڭغان تۇرغانلىرىمىزمۇ بىلىم. ئائىلىدە بولسا ياز پەسلىدە ھەممە ئىش ئالدىراش، ئاتا - ئانام، ئاكام بىر قولىنى ئۈن قىلالماي ئالدىراپ ئىشلەۋاتسا، مەن قانداقمۇ قاراپ تۇرالايمەن؟ شۇنىڭ ئۈچۈن يېزىغا لايىق كېلىدىغان كىتابلارنى ئوقۇپ، ئۆگىنىشنى ئىشلىتىپ، يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلىشاي دەيمەن.

ئەتىسى چۈشلۈك تاماقنى تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىمىزنىڭ ئۆيىدە يېدىم، ئۇ ماڭا «تارىم»، «كۆۋرۈك»، «دۇنيا ئەدەبىياتى»، «قەشقەر ئەدەبىياتى» قاتارلىق ژورناللاردىن بىر نۇسقىدىن بەردى. ئەدەبىياتقا دائىر كىتابلارنى كۆپرەك كۆرۈشنى يەنە بىر قېتىم تاپىلىدى.

ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، كالا باققاچ كىتاب ئوقۇدۇم. كالا بېقىش ماڭا تەقسىم قىلىنغان بىردىن-بىر ئائىلە ئەمگىكى بولۇپ، باشقىلارنىڭ كالا بىلەن كارى بولمايتتى، مەنمۇ باشقا ئىش قىلمايتتىم. يېرىم يىل ئۆتكەندىن كېيىن مېنى يېزا قوشۇمچە ئىگىلىكنىڭ كۆەيجىلىقىنى قىلىپ بېرىشكە سۆزلەشكىلى كاتىپنى ئەۋەتىپتۇ. مەن ئۇنىمىغان ئىدىم. دادام ماڭا نەسىھەت قىلىپ:

— بالام نى-نى ياشلار يېزىدا كادىر بولۇپ ئىشلەشنى تەلەپ قىلىپمۇ ئۇنىڭغا ئېرىشەلمەيدۇ، بۇ بىر ئوبدان پۇرسەت. ئۇلار ئۆزى ئادەم ئەۋەتىپ سىزنى خىزمەت قىلىشقا تەكلىپ قىلسا، نېمىشقا بارمايتتىڭىز؟ ياق، بېرىڭ تەشكىل نېمە ئىشقا بۇيرىسا شۇنى قىلىشىڭىز، — دېدى.

— سەن يېزىلىق ھۆكۈمەتتە كادىر بولساڭ دېدى ئانام - بىزنىمۇ دادۇيدىكىلەر ئالدىراپ بوزەك ئېتەلمەيدۇ. دادۇي دىگەندە سېكرىتار ئەترەت باشلىقى دىگەنلەر ھاكىممىدىنمۇ يوغان، ئۇلار نېمە قىلسىمەن دېسە، شۇنى قىلالايدۇ، سۇ قورۇلۇشىغا ياكى يىراق جايلارنىڭ ئەمگىكىگە ئەۋەتسە قانداق قىلغۇلۇق؟

— ئەمگەكتىن نېمە قورقاتتىم ئانا، ئەمگەككە بارسام بارمامدىمەن؟ بىر تەرەپتىن كالا باققاچ تەييارلىق قىلىپ ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بەرمىسەم بولمايدۇ.

— يېزىلىق ھۆكۈمەتتە ئىشلەپ تۇرۇپمۇ ئوخشاشلا تەييارلىق قىلغىلى بولىدىغۇ؟ — دېدى ئاكام.

ئۇلار مېنىڭ يېزىلىق ھۆكۈمەتكە خىزمەتكە تەكلىپ قىلىنغانلىقىمنى ئاڭلاپ، خۇددى ئائىلە-

مىزگە بەخت قۇشى قونغانىدەك خوش بولۇپ كېتىپتۇ. ھەممىسى ماڭا تەلمۈرۈپ «بارغىن» دەۋاتسا، ئاتا-ئانامنىڭ كۆڭلىنى قانداقمۇ رەت قىلالايمەن؟

يېزىلىق ھۆكۈمەتتە چارۋىچىلىق، ئورمانچىلىق (باغۋەنچىلىك) ئۈن زاۋۇدى، قاتناش ترانسپورت، ئاساس قۇرۇلۇش قاتارلىق قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرى قۇرۇلغان ئىكەن، يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ ئىلگىرىكى خەلق ئىشلار كادىرىنى بۇنىڭغا ئەترەت باشلىقى قىلىپ بەلگىلەپ، ھېساباتىنى يېزىلىق ھۆكۈمەت ھېساباتچىسى قوشۇمچە باشقۇرۇپ كەلگەن ئىكەن. ھېسابات ئىشلىرى قالايمىقان، كىرىم-چىقىمنىڭ باش ئايىغى يوق ئىكەن. ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن يېزا باشقۇرغان بىر قىسىم قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشلارنى كەنتلەرگە چۈشۈرۈپ بەرمەكچى بولۇپ، قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ھېساباتىنى تەكشۈرۈشكە ناھىيىدىن ئادەم چىققان ئىكەن. ھېساباتنى تەكشۈرۈشكە ئامالسىز قاپتۇ، شۇڭا ناھىيە رەھبەرلىكى بۇ يېزىنى قاتتىق تەنقىد قىپتۇ. مۇشۇنداق ئەھۋالدا مېنى كۆيۈنچلىكتە تەكلىپ قىلغان ئىكەن، ئۇزۇنغا قالماي ھېساب ئىشلىرىنى تەرتىپكە سالدىم. كېيىنچە ئېلان قىلىنغان تەجرىبىلەردىن پايدىلىنىپ، ھەر قايسى كەسىپلەر بويىچە مەسئۇلىيەت تۈزۈملىرىنى ئورنىتىپ چىقتۇق. قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش كىرىمىدىن 5400 يۈەندىن كۆپرەك پۇلنى يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ باشلىقى قاتارلىق 11 نەپەر كادىر قەرز ئېلىۋالغان ئىكەن، بۇنى ئېنىقلاپ چىقىپ ناھىيىدىن چىققان خىزمەت گۇرۇپپىسىغا مەلۇم قىلدىم. يېزىنىڭ قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش كىرىمى بىر قىسىم كادىرلارنىڭ خالىغانچە يەپ-ئىچىپ، سوۋغا-سالام قىلىدىغان ئىگىسىز بايلىققا ئايلىنىپ قالغان ئىكەن. كىرىم-چىقىم ئېنىق بولغاندىن كېيىن ئۇلار يېيىشكە كاۋاك تاپالماي مېنى يامان كۆرۈپ قالدى. زىددىيەت بارا-بارا كەسكىنلىشىپ كەتتى. بۇ ئىشنىڭ ماڭا ئەسقاتمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ كۆپرەك ۋاقتىنى ئۆگىنىشكە سەرپ قىلدىم. ئەپسۇسكى مەن ھېسابات ئىشلىرىنى رەتكە سېلىش بىلەن ئالدىراش بولۇپ كېتىپ يەنە بىر يىللىق ئىمتىھان ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈۋەتتىم. ئەمدى كېيىنكى يىلغا تەييارلىق قىلىشقا توغرا كېلەتتى. يېزىلاردىكى مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنىڭ مۇكەممەللىشىشىگە ئەگىشىپ يېزىلىق ھۆكۈمەت باشقۇرغان بىر قىسىم قوشۇمچە ئىگىلىكلەر كەنتلەرگە چۈشۈرۈپ بېرىلدى. كەنتلەرگە ۋە شەخسىيلەرگە ھۆددە قىلىپ بەردى.

مەن بوغالتىرلىق قىلماي بىر تىراكتورنى ھۆددىگە ئالاي، دېگەن ئىدىم. مېنىڭ بۇ كېپىم ئۇلارغا ياغدەك ياقتى. مېنى چىقىرىۋېتەلمەي تۇرغاندا، بۇمۇ مېنى كۆزدىن يوقىتىشنىڭ ياخشى چارىسى بولدى.

— سىز ھۆددىگە ئالسىڭىز سەل يولىدىراق بېرىمىز، ئۆز ئادىمىمىز ئەمەسمۇ — دېدى ئەترەت باشلىقى.

بىر يىلدا 610 يۈەن تاپشۇرۇش شەرتى بىلەن 28 لىك كونا تىراكتوردىن بىرنى ھۆددىگە ئالدىم، يېرىم يىل ئۆتمەيلا بۇ تىراكتورنى مېنىڭ سېتىۋېلىشىمنى ئوتتۇرىغا قويدى، ئۈچ مىڭ 200 يۈەنگە سېتىۋالدىم.

يەر ھەيدەش، قاتناش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىپ بىر يىلدىلا تىراكتورنىڭ پۇلىنى تۆلەپ خېلىلا ئاشۇندۇم. كېيىن تىراكتورنى سېتىپ ئاپتوموبىل ئالدىم، ئاپتوموبىل ھەيدەش بىلەنلا بولۇپ كېتىپ ئۆگىنىشكە، كىتاب كۆرۈشكە ۋاقىت چىقىرالمايدىكەنمەن، ئاكامغا ھەيدەشنى ئۆگىتىپ رولنى ئۇتقازدىم. كېيىن

يەنە چېكىت ئايرىش، ياغ تارتىش ماشىنىسىنى سېتىۋېلىپ، ياغ زاۋۇدى قۇردۇم. ياغ زاۋۇدىدىن چىققان كۈنجىرە بىلەن كالا، قوي بوداپ ساتتۇق، ئوغۇت كۆپ بولغانلىقى ئۈچۈن دېھقانچىلىقىمىزمۇ ياخشى ئوخشىدى، «ئامەت كەلسە قوش كەپتۇ» دەپ ھەممە ئىشىمىز يۈرۈشۈپ كەتتى. گېزىتلەردە بىزنى «ئون مىڭ يۈەنلىك ئائىلە» دەپ تونۇشتۇرۇپتۇ، مېنى يېزىغا قايتقان زىيالىي ياشلارنىڭ ئۈلگىسى، دەپ ماختاپتۇ.

بىر كۈنى تاماق ۋاقتىدا دادام خوشاللىنىپ:

— «كىچىك چېغىڭدىن تارتىپلا سەندە ئامەتنىڭ بەلگىسى بار ئىدى، سەن تۇغۇلغان يىلىنىسى ئىككى كالىمىز تەكلا مۇزا يىلىغانىدى، ھازىر سەن مەكتەپتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن شىپپىدە كۆتۈرۈلۈپ كەتتۇق» دېدى.

— باققىنىمىزنى ياندۇردى، — دېدى ئانام.

— پارتىيىنىڭ دېھقانلارنى ئۆز ئەمگىكى بىلەن بېيىتىش سىياسىتى بولغانلىقى ئۈچۈن، بىز باي بولۇشنىڭ يولىنى ئىزدىدۇق، يول ماڭغانسېرى كېڭەيدى، بىزنىڭ ئۆيگە ئۇچۇپ كىرگەن بەختقۇشى ئاشۇ سىياسەتنىڭ نۇرى، — دېدىم.

— بەزىلەر كومپارتىيىنىڭ تۈپ سىياسىتى ھەممە ئادەمنىڭ تۇرمۇشىنى بىر خىللاشتۇرۇش، بىر قىسىم دېھقانلارنى ئالدىن بېيىتىش دېگەنلىك، دېھقانلارنىڭ ئاكتىپلىقىنى قوزغاش ئۈچۈن قوللىنىلغان ۋاقىتلىق تەدبىر، ئۇزۇن داۋاملاشمايدۇ، دېيىشىدۇ، كېيىنچە بىرەر ئۆزگىرىش بولۇپمۇ قالارمۇ بالام؟

— پارتىيىنىڭ مەقسىدى ھەممە ئادەمنى باي تۇرمۇشقا ئىگە قىلىش، لېكىن، كىشىلەرنىڭ ئەمگەك ئىقتىدارى، ئەمگەك كۈچى، تېخنىكىسى، شەرت — شارائىتى ئوخشاش بولمىغانلىقى قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، كىشىلەرنىڭ باي بولۇشىمۇ ئىلگىرى — كېيىن بولىدۇ. پارتىيە 30 نەچچە يىللىق سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئەمەلىيىتىگە ئاساسەن، بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ، بىر قىسىم جايلارنىڭ ئۆز ئەمگىكى ئارقىلىق ئالدىن باي بولۇشىنى بەلگىلىگەن. بۇندىن كېيىن ئۆز ئەمگىكى ئارقىلىق باي بولىدىغانلار بارغانسېرى كۆپىيىدۇ، پەيدىن — پەي كەمبەغەللىك تۈگەيدۇ.

دادام بۇ گەپنى ئاڭلاپ جىم بولۇپ قالدى.

— مېنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش ئارزۇيۇم بار دادا، بەك ئالدىراش بولۇپ كېتىپ تەييارلىق قىلىشقا ۋاقىت چىقىرالمىدىم، ئەمگەكنىڭ ھېساپىمىزنى ئاكام باشقۇرسۇن ئىكەن دەيمەن، تىراكتور ۋە زاۋۇتنىڭ ئۇسكۈنىلىرىدىن چاتاق چىقسا، مەن ئوڭلاپ بېرەي، ۋاقىت چىقىرىپ كىتاب كۆرۈپ تەييارلىق قىلاي.

— 10 يىل ئوقۇغىنىڭمۇ يېتەر، — دېدى ئانام، — يەنە ئوقۇيمەن دەپ نېمە قىلارسەن — بىلىم دېگەنگۇ قانچە كۆپ بولسا شۇنچە ئەسقاتىدۇ، لېكىن ئاكاڭ چالا ساۋات بىر ئادەم، شۇنچە جىق ئىشلارنى يولغا قويۇۋەتتىڭ، ئاكاڭ باشقۇرۇپ كېتەلمەسمىكىن، ئاناڭ تېخى سېنىڭ بېشىڭنى ئوڭلاپ قويۇشنىڭ كويىدا بولۇۋاتىدۇ.

— ئاكام كىچىكىدىن تارتىپلا كەتمەننىڭ تېگىدە چوڭ بولغان. ئىگىلىك باشقۇرۇشنىڭ پەممىنى تازا ئوبدان بىلىدۇ.

— ئىش ئوقىتىمىز ئوبدان راۋاج تاپتى، ئازراق ئاشلىق ۋە پۇل ئاجرىتىپ قىيىنچىلىقى بار كىشىلەرگە ياردەم بەرسەكمىكى دەيمەن، زاكاد ئورنىدا بولار، ئەتىياز تازا

AltunOq

ئۈزۈكچىلىك ۋاقىت، ــ دېدى دادام.

ــ بۇ ئۆزىڭىزنىڭ ئىشى، ــ قانداق ئويلىسىڭىز شۇنداق قىلىڭ دادا.

دادام ئەزەلدىن كەمبەغەل ئۆتكەن ئىكەن، بىزنىڭ مۇنچىلا تېز بېيىپ كەتكەنلىكىمىزگە ئۆزى تازا ئىشەنچ قىلالمايتتى، يەنە بىر تەرەپتىن دىنىي جەھەتتىنمۇ ئويلايتتى. بىر نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئانام ماڭا: دادامنىڭ 30 چارەك بۇغداي ۋە 430 يۈەن پۇلنى مەھەللىمىزدىكى قىيىنچىلىقى بار كىشىلەرگە قەرز بەردى، دېدى.

ــ ياخشى قىپتۇ ئانا.

ئىككىنچى يىلى يازنىڭ ئوبدان پەسىللىرى كېلىپ يېزىمىزگۈزەل تۈسكە كىرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە سىنىپ مۇدىرىمىز بىلەن تىل-ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىمىز يەنە مېنى يوقلاپ كەپتۇ.

ــ كېزىنىتە كۆردۇق. ئىنگىلىك باشقۇرۇشقا ماھىر بولۇپ كېتىپسىز، ئون مىڭ يۈەنلىك ئائىلە تېخى، ــ دەپ قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى ئۇلار.

ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتكەن بولسىمۇ ئۇستازلىرىم مېنى ئۇنتۇپ قالماپتۇ. بۇلارنىڭ كەلگىنىگە ناھايىتى خوشال بولدۇم، ئۆيگە باشلاپ داستىخان سالدىم، ئۇنىڭغىنىغا قارىماي قوندۇرۇپ قالدىم، ئاخشامدا ئۇزۇنغىچە سۆزلەشتۇق.

ــ بىلىمى بار ئادەم ھەممە ئىشنى قاملاشتۇرالايدۇ، ئىككى يىل ئىچىدىلا خېلى ئىشلارنى قىلىپسىزلەر، تۇرار جايىڭلارنىمۇ يېڭىلاپسىزلەر.

ــ ھە بۇ ئىمارەت بۇ يىل پۈتتى، يېقىندىلا كۆچۈپ چىقتۇق.

ئىگىلىكىڭلار ياخشى تەرەققى قىپتۇ.

ــ يامان ئەمەس، ئالىي مەكتەپكە بارالمىغاندىن كېيىن بىكار ياتقۇم كەلمىدى، ھەرىكەت قىلىپ تۇردۇم. ھەرىكەت بار يەردە بەرىكەتمۇ بولىدىكەن.

ــ دەسلەپتە سىزنى يېزىدىلىق ھۆكۈمەتكە ئورۇنلىشىپتۇ، دەپ ئاڭلىغانىدۇق. كېيىن شۇ يۇرلۇق قىلمۇۋاتىدۇ، دېيىشتى، كېيىن يەنە گېزىتلەردە ئىسمىڭىزنى كۆردۇق. تەتىلدىن پايدىلىنىپ ئائىلىگە قايتقان ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆپ قىسمىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ يوقلىدۇق. شۇ قاتاردا سىزنىمۇ كۆرگىلى كەلدۇق. ئىقتىسادىي ۋەزىيەت ياخشى بولغانلىقى ئۈچۈن، سىز بىللە بىللە ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى ئۆزىنىڭ تۇرمۇش يولىنى تېپىپ ئوبدان تۇرمۇش ئۆتكۈزۈۋېتىپتۇ.

ــ مەنمۇ قايتىپ كېلىپ بەزى كۆڭۈلسىزلىكلەرگىمۇ دۇچ كەلدىم، يېزىدىلىق ھۆكۈمەتنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش بوغالتىرى بولغانتىم، بىر قىسىم كادىرلار بىلەن كېلىشەلمىدىم، تۇرمۇش مېنى مۇشۇ كىچىككىنە ئائىلەمدە يەككە ئوقەت قىلىشقا مەجبۇر قىلدى، ئامال قانچە ؟!

ــ تۇرمۇش بەزىدە ئادەمنى شۇنچە كەڭ ئىجتىمائىي مۇھىتقا سىغدۇرماي، بىر بۇلۇڭ پۇچقاققا ئاپىرىپ قويىدىغان ئەھۋاللارمۇ بولىدۇ.

ــ بەشىللىق تۇرمۇشۇم قاينام ــ تاشقىن، كوللېكتىپنىڭ ئىچىدە ئۆتكەن ئىدى. مەن يەنە شۇنداق تۇرمۇشنى داۋاملاشتۇرۇشنى خالايتتىم.

ــ توغرا، ياشلار ئۈچۈن تۇرمۇش قانچە كەڭ، كوللېكتىپ ئىچىدە ئۆتسە شۇنچە مەنىلىك بولىدۇ، تۇرمۇش قارىشىمۇ شۇنچە ئەتراپلىق ۋە ئومۇمىي بولىدۇ. يېزىمۇ ياخشى. ساپ ھاۋا كىشىنى مەھلىيا قىلىدىغان يېشىل مەنزىرە، ئۆستەڭدە ئېقىپ تۇرغان

سۆزۈك سۇ، بىر – بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى پىشىپ تۇرغان مېۋىلەر، ئاتا – ئانانىڭ يېنىدا، تۇرمۇشتا غەم يوق، بۇمۇ ئۇنىڭغا يىلىقچە ئېرىشكىلى بولمايدىغان تۇرمۇش – دە ؟!

— « بولسا ھەر كىشىنىڭ پۇچۇق نېنى، ياتقۇدەك ماكانى – پاتسا شۇنىڭغا تېنى، بولمىسا ھېچكىمگە خوجا، يا قۇل، دۇنيادا بەختلىك سانىغىن ئۇنى » بۇ كىمنىڭ شېئىرىتى ؟ – سورىدى سىنىپ مۇدىرىمىز تىل – ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىمىزنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ.

— ئۆمەر ھەييامنىڭ رۇبائىيلىرىدەك تۇرامدۇ ؟

— شۇنداق، مېنىڭچە بۇ فېئودالىزم جەمئىيىتىدە شەكىللەنگەن تۇرمۇش قارىشى. ئۇ چاغدا ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى تەرەققىي قىلمىغان، ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىش ئىنتايىن تۆۋەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىشلەپچىقىرىلغان بايلىقلار فېئودال ئاقسۆڭەكلەرنىڭ قولىغا مەركەزلىشىپ قالغانلىقتىن، ئاۋام خەلقنىڭ ئاشۇنچىلىك تۇرمۇشقا ئېرىشەلىشى بەخت ھېسابلىناتتى.

— ھازىر بەزىلەر، پۇل، مالنىڭ كۆپرەك بولۇشىنى، ئازادە تۇرار جاي، ماشىنا، تېلېۋىزور ۋاھاكازالارنىڭ بولۇشىنى بەخت دەپ قارايدۇ، بۇ ئومۇمەن جەمئىيەت تۇرمۇشىنىڭ ئۆلچىمى بويىچە ئېيتىلغان بەخت كۆز قارىشى، مېنىڭچە ھەقىقىي بەخت يەنىلا ھەممە كىشىنى بەختلىك قىلىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشتا.

— سىزنىڭ – دەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى سىنىپ مۇدىرىمىز ماڭا قاراپ، – ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلىۋاتقاندا: « ئۆگەنگەن بىلىمىنىڭ كىشىلەرگە مەنپەئەت يەتكۈزۈش دائىرىسى قانچە كەڭ بولسا ... خەلققە شۇنچە ئېھتىياجلىق ئادەم بولغىلى بولىدۇ » دېگىنىڭىز يادىمدا. شۇنداققۇ دېيمەن ؟

— شۇنداق.

— ھەي، بۇمۇ بىر خىل تۇرمۇش قارىشى، مېنىڭچە يەنىلا مۇشۇنداق قاراشتا چىڭ تۇرغان ياخشى. بەختكە بولغان كۆز قاراشنىڭ قانداق بولۇشىنى قويۇپ تۇرۇپ، بىر ئائىلىنىڭ پاراۋان تۇرمۇش كەچۈرۈشىنى بەخت دەپ ھېسابلايلى، لېكىن بۇنداق بەخت ھامان بىر نەچچە كىشىنىڭلا بەختى بولىدۇ، بۇنداق بەخت ھامان چەكلىك، ئۇ، غايىۋى مەقسەت ئەمەس.

— مەن بىلىم ئېلىپ، باشقىلار ئۈچۈن كۆپرەك جاپا چېكىشنى، كۆپرەك ئىش قىلىشنى خالايتتىم. بىراق، كېلىشمەسلىك تۈپەيلىدىن، يەنىلا تار تۇرمۇش رامكىسىغا قايتىپ كېلىشكە مەجبۇر بولدۇم.

— مەن شۇنى دېمەكچىمەنكى، ئائىلە ھەممىگە قادىر، ھەممە ئىشنى قىلغىلى بولىدۇ دەپ ئويلاپ قالماڭ. يەنىلا ئائىلىدىكى پايدىلىق شەرتنى جەمئىيەت ئۈچۈن كۆپرەك پايدىلىق ئىش قىلىش بىلەن بىرلەشتۈرۈڭ، باش تىقىپ باي بولۇش بىلەنلا بولۇپ كەتمەي، ئوقۇشقا تەييارلىق قىلىپ، جەمئىيەتكە تېخىمۇ پايدىلىق بولغان ئىشلارنى قىلىشقا بەل باغلاڭ.

— ئاز تولا پۇل تېپىپ، باي بولۇش بىلەن ھەممىنى ئۇنتۇپ كەتكىنىمۇ يوق، ھازىرقى تەرەققىيات ۋە جەمئىيەت تۇرمۇشى سەۋىيىسىنىڭ ئۆسۈشىدىن قارىغاندا بىزنىڭ باي بولۇشىمىز بەك قالتىس بىر ئىشمۇ ئەمەس، سېلىشتۇرما قىلىپلا ئېيتىلغان گەپ. تاپقان پۇلنى خەلققە مەنپەئەتلىكرەك ئىشقا سەرپ قىلىشنى ئويلاۋاتىمەن، كەنتىمىزدىكى مەكتەپنى رېمونت قىلىمىز دەپ كەلگەن ئىكەن، 700 يۈەن ياردەم بەردىم. ئىشىكىمىزنىڭ ئالدىدىكى ئۆستەڭنىڭ سۈيى قىشىن – ياز توختىماي ئاقىدۇ. ھۆكۈمەت رۇخسەت قىلسا ئۆزەم پۇل خەجلەپ كىچىك

تېپىشكى سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسى قۇرۇپ كەنتىمىزنىڭ چىراق يېقىش مەسىلىسىنى ھەل قىلماقچىمەن .

— تازا جايىدا ئويلاپسىز ! پۇل دېگەن نەرسىنىڭ ئىككى يۈزى بار ، بىر يۈزىدىن خۇشاللىق ـ كۈلكە، بەخت چىقىپ تۇرىدۇ ، پۇلنى ئۆزىنىڭ ھالال ئەمگىكى بىلەن تېپىپ، ئورۇنلۇق جايغا — ئۆزىنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ بەختى ئۈچۈن ئىشلەتسە ، سىز ئېيتقاندەك باشقىلارغا مەنپەئەتلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىنسا، ئۇ جەمئىيەتكە بەخت كەلتۈرىدۇ . يەنە بىر يۈزىدىن قان ـ يىرىڭ ئېقىپ تۇـ رىدۇ ، بەزىلەر پۇلنى دەپ ھەر قانداق پەسـ كەشلىكلەرنى قىلىشتىن يانمايدۇ ، پۇلغا ئېرىشكەندىن كېيىن بولسا ، ئۇنى ھىمات قىلىپ تۇرۇپ باشقىلارنى ئېزىدۇ . ھەققا ـ نىيەتنى ئاياق ئاستى قىلىدۇ ، ھەتتا قان تۆكىدۇ .

— پارتىيىنىڭ بىر قىسىم كىشىلەرنى ئالدىن بېيىتىش سىياسىتىنىڭ مەقـ سىدى ،ـ دېدى تىل ـ ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىمىز سىنىپ مۇدىرىنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ، ـ ئاـ خىرقى ھېسابىتا پۈتۈن خەلقنىڭ باي بولۇشىـ نى ئىشقا ئاشۇرۇپ دۆلىتىمىزنى باي ۋە قۇدـ رەتلىك قىلىش، شەخسىيلەرنىڭ بايلىقىمۇ پۈتكۈل ئىجتىمائىي بايلىقنىڭ بىر قىسمى.

ئەتىسى ناشتىدىن كېيىن ئۇستازلىرىمنى ئۇزۇتۇپ قويدۇم، ئۇلار ۋېلسىپىتكە مىنىپ كۆزۈمدىن ئۇزاپ كەتكىچە قاراپ قالدىم.

بىلىملىك ئادەملەر ئارىسىدىكى پاراڭ ھامان چوڭ ئىشلار توغرىسىدا بولىدىكەن، ۋەزىيەت، سىياسەت، تۇرمۇشقا قاراش، پەن يېڭىلىقلىرى، دۆلەتنىڭ ئىستىقبالى، دۇنياـ نىڭ كېلەچىكى، ئالەمگە سەپەر··· ۋە باشقىـ لار. بىلىم ـ ئادەملەرنىڭ ئىقتىدارىنى ئاـ چىدىغان، تەپەككۇرنى ھەرىكەتكە كەلتۈرىدىـ دىغان ئېنىرگىيە، ئاددى ـ ساددى ئاق كۆـ ڭۈل يېزىلىقلار ئارىسىدا نەدىمۇ مۇنداق پاراڭلار بولسۇن.

مەن يېزىغا قايتقانلىقىمغا پۇشايمان قىلـ مايمەن. يۇرۇشكەن ئىگىلىك ئىشلىرى، باـ ياشات تۇرمۇش، ساپ ھاۋا··· ساددا ئاق كۆڭۈل ئادەملەر، لېكىن كەم نەرسە······

1986 - يىل ، 6 - ئاي.

(بېشى 83 ـ بەتتە)

جامال: بۇ قېتىمقى رەسۋاچىلىقىمۇ يېتىپ ئاشىدۇ.

مۇھەررىر: بۇ كېيىنكى ھەقىقى ئىرادىلىك كىشىلەرنىڭ ئېغىزىدىن چىقىدىغانگەپ ئەمەس؛ ھەر قانداق ئىشنىڭ باشلىنىشى قىيىن بولىدۇ. مەن سىزنى گېزىتىمىزنىڭ ئاكـ تىپ بىر ئىختىيارىي مۇخبىرى بولۇشقا تەكلىپ قىلىش بىلەن بىر چاغدا سىزـ گە «ياشارغان يېزا» دېگەن تېمىدا بىر پارچە خەۋەر يېزىشنى تاپشۇرىمەن،خەير! (كۆپچىلىك قول ئېلىشىپ خوشلىشىدۇ)

-42-

بىنا ملىق يېزىسى ، كۈندۈز.

مۇسا بوۋاي، گاھىت قاتارلىق دېھقانلار ئېتىزلارغا سۇ باشلىماقتا. سۇ ئېرىقتىن مايسىلارغا، سۇ گۈچتىن باغلارغا، سېمونت نودىن كۆكتاتلارغا قويۇلماقتا، قىز ـ ئوغۇل باللار ھويلا ۋە سىنىپ دېرىزىلىرىدىكى گۈللەرگە سۇ قۇيماقتا······ كۆـ رۈنۈش بارغانسېرى يىراقلىشىپ پۈتۈن يېزىنىڭ يېشىللىققا پۈركەنگەن ئوـ مۇمى مەنزىرىسى كۆرسىتىلىدۇ.

يۇقىرىقى كۆرۈنۈشلەر ئۈستىدە، گېزىت بېتى غۇۋا كۆرۈنۈپ ئاستا ـ ئاستا روشەنلىشىدۇ. ھەم گېزىتنىڭ باش بېتىدىكى «ياشارغان يېزا» دېگەن تېما چوڭايتىپ كۆرسىتىلىدۇ.

1985 - يىل 15 - ماي.

گۈلچى بوۋا

(ھېكايە)

ھاجى ئەخمەت

ئۆچمىسىغا كونىراپ كەتكەن دۇراپ پەلتۇ، بېشىغا بادام دوپپا كەيگەن ۋېجىككىنە بىر بوۋاي كوچىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. ۋاراڭ-چۇرۇڭ ئىچىدە قىزىق ئويۇنغا بېرىلىپ كەتكەن بالىلار توپىدىن ئالدىنئالا مەسلىھەتلىشىۋالغاندەك ئىككى بالا تەڭلا ئايرىلىپ چىقتى-دە، بوۋايغا قاراپ كۆز قىسىشىۋالغاندىن كېيىن، ئالا-تاغىل ۋاقىراشقا باشلىدى:

— باداڭقوساق،
قاسماق قېرى،
ئاقساق-چولاق،
مايماق قېرى...

بىر پۇتىنى ئاياپ دەسسەپ، قولتۇق تايىقى بىلەن ئاقساپ مېڭىۋاتقان بوۋاي ئۆز ئورنىدا توختاپ، ئارقىسىغا بۇرۇلدى. ئىككى بالىنىڭ ئۆزىگە ئەگىشىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، چىرايىدا بىر پەس ھەيرانلىق ئالامىتى ئەكس ئەتكەندىن كېيىن، نارازىلىق بىلەن نېمىلەرنىدۇر غۇدۇراپ، يەنە يولىنى داۋام قىلدى.

تاساددىپى باشلانغان بۇ ئويۇن قىزىق تۇيۇلدى بولغاي، توپ ئارىسىدىن يەنە بىر نەچچە بالا ئايرىلىپ چىقىپ، بۇ ئىككەيلەنگە قوشۇلدى. ئۇلار بايىقى قوشاقنىڭ سىرتىدا بوۋاينى ھاقارەتلەيدىغان يەنە باشقا سۆزلەرنى ئويلاپ تېپىپ، قالايمىقان ۋاقىراپ-جاقىراش بىلەن كوچىنى بېشىغا كەيدى.

بوۋاي ھەر قانچە ئېغىر-بېسىقلىق قىلسىمۇ، مۆلدۈردەك يېغىۋاتقان بۇ ھاقارەتلەرگە چىدىيالماي، ئۆسۈك قاشلىرى ئاستىدىكى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن قاپىقىغا چۆكۈپ تۇرغان بىر جۈپ كۆزىدىن غەزەپ ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كەتتى. شالاڭلاشقان چىشلىرى ئارىسىدىن چىقىرىپ تىترەك ئاۋاز بىلەن:

— بولدى قىلىش، ھوي نائىنساپلار، ھەر قايسىڭغا بوۋاڭ دېمەتلىك بىر ئادەمنى بو-

زەك قىلىشتىن باشقا ئىش تېپىلمامدۇ؟ — دەپ ۋاقىردى.

بالىلار چۆچۈپ، دوررىدە ئارقىسىغا قېچىشتى. لېكىن بوۋاينىڭ ئاچچىقلاپ ئېيتقان سۆزى خۇددى ئوت ئۈستىگە ياغ چاچقاندەك بىر ئىش بولغانىدى. ئۇ قۇلتۇق تايىقىنى توكۇلدۇتۇپ بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن، بالىلار تېخىمۇ ئەسەبىلەشتى. قۇلاقنى يارغىدەك چۇقان سېلىپ يۈگۈرۈشۈپ، شېغىل-تاش، خىش پارچىسى، مېۋە شوپىكى قاتارلىق قولغا ئىلەشكەنلا نەرسىلەرنى بوۋايغا قارىتىپ ئېتىشقا باشلىدى. ئىش بۇيەرگە يەتكەندە، بوۋاينىڭ سەۋرى قاچىسى تاشتى:

— ھوي كىچىك لۈكچەكلەر، ھەر بىرىڭنىڭ دەستىدىن بۇ كوچىدا ئادەم مېڭىشقىمۇ بولمامدۇ؟! سەنلەرنى تاپقان ئاتاڭغا لەنەت!...

بوۋاي ئاچچىغىدىن لاغىلداپ تىترەپ، قولتۇق تايىقىغا يۆلەنگەن ھالدا مۈكچىيىپ تۇراتتى. تىنىق ئاسماندا ياڭرىغان گۈلدۈرمامىدەك «ئەسقەر!» دېگەن بىر ئاۋاز بالىلار ئارىسىدا جاراڭلاپ، ھەممىسى چۆچۈپ كېتىشتى. قارا سارجىدىن شىم-كاستيۇم كەيگەن، ئېگىز بويلۇق، سالاپەتلىك بىر كىشى ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا قاراپ تۇراتتى. ئالىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ۋە ئاتاقلىق شائىر غولام سادىرنى كۆرگەن بالىلار ئوڭايسىزلانغانلىقىدىن ئۆزىنى قويۇشقا يەر تاپالماي، غىپپىدىلا تىكىۋېتىشتى. پەقەت بۇ ئويۇننىڭ تەشكىلاتچىسى بولغان ھېلىقى ئىككى بالىنىڭ بىرى — ئەسقەرلا ئۆز ئورنىدا قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپلا قالدى. غولام سادىرى كەپىز ئوغلىنى قولىقىدىن تۇتۇپ، ئۆيگە ئېلىپ كەتتى.

قورقۇش ۋە نومۇس كۈچىدىن ئەس-ھوشىنى يوقاتقان ئەسقەر پەقەت ئاتىسى ياتىدىغان بۆلمىگە كىرگەندىلا كۆزىنى ئاچتى. ئاتىسى ئىش ئۈستىلىگە كېلىپ ئولتۇرۇپ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى زىل-زىلىگە سالغان غەزەپ تىترىكىنى بېسىۋېلىش مەقسىدىدە بىر پەس جىم تۇرۇۋالدى-دە، ئاندىن كېيىن بوغۇلۇپ-بوغۇلۇپ سۆزگە كىرىشتى:

— ھوي، نان قېپىھارامزادە، سەن شۇنچىۋالا قېنىڭغا سىغماي كەتتىڭمۇ؟! ھوي، كىچىك لۈكچەك، سەن شۇنچىۋالا ئەسكىلىشىپ كەتتىڭمۇ؟! ھوي ۋىجدانسىز، تۇرمۇشنىڭ ئېغىر يۈكى مۈكچەيتكەن بىر قېرى ئادەمنى بوزەك قىلىشتىن ئۇيالمامسەن — ھە؟!...

غولام سادىرى ھاياجان ۋە قەھرى-غەزەپتىن بوغۇلۇپ، سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇشقا ئامالسىز قالدى. بىر قولى بىلەن كۆكسىنىڭ سول تەرىپىنى مەھكەم بېسىۋېلىپ، شىرە ئۈستىدىكى كورۇشكىنى قولىغا ئېلىپ، ئىچىدىكى چايدىن بىر نەچچە يۇتۇم ئوتلىدى.

ئاتىسىنىڭ ئالدىدا تۇرغان بىر نەچچە مىنۇت ئىچىدىلا قارا تەرگە چۆمۈپ كەتكەن ئەسقەر يەر يېرىلسا كىرىۋالغۇدەك ھالغا يەتكەن ئىدى. «ئاپلا، ئاتامنىڭ يۈرەك كېسەللىكى قوزغىلىپ قالمىغىدى!» دېگەن بىر خىيال ئۇنىڭ كاللىسىدىن «لىپ» قىلىپ ئۆتتى. دەل شۇ پەيتتە ئۆيگە كىرىپ كەلگەن ئەسقەرنىڭ ئانىسى ئېرىنىڭ ھالىتىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى-دە، چاقماق تېزلىكىدە بېرىپ ئۇنى يۆلىۋالدى ۋە ئىككى تال دورا تابلېتكىسىنى ئېرىنىڭ ئاغزىغا سېلىپ، چاي ئىچكۈزدى. غولام سادىرى بوشۇشۇپ، كەتكەن بەدىنىنى باشقۇرۇش ئىقتىدارىنى يوقۇتۇپ، لەسسىدە ساپادا ئولتۇرۇپ قالدى.

ئەسقەرنىڭ مۆلدۈرلەپ تۇرغان قارا كۆزلىرى گاھ بېشىنى ساپانىڭ يۆلەنچىكىگە قو-

AltunOq

يۈپ، ئۆلۈكتەك ھەرىكەتسىز ياتقان ئاتىسىنىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا، گاھ ئۇنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، كۆكرىكىنى سىلاۋاتقان ئانىسىنىڭ تىترەك باسقان قوللىرىغا تىكىلىپ، بىر پەس نېمە قىلارىنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدى، ئاندىن ئاتىسىنىڭ ئالدىغا يۈگرەپ بارغان بويى بېشىنى ئۇنىڭ قۇچىقىدا قويۇپ: « ئاتا! ئاتا! » دېگىنىچە ھۆكرەپ يىغلىۋەتتى.

— ھاي، يىغلىما بالام! — دېدى ئانا ئوغلىنى ئۆزىگە تارتىپ، — ئاتاڭنى بىر پەس ئارام ئالغىلى قويغىن...

قالايمىقانچىلىق يىللىرىدا تارتقان ئازاپ-ئوقۇبەتلەر غولام سادىرنى يۈرەك كېسىلىگە گىرىپتار قىلىپ، مۇشۇ ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويغانىدى. ئۆزىنىڭ پارلاق غايىسىگە ئىنتىلىپ، تىرىشچانلىقى ۋە بەدئىي قابىلىيىتى بىلەن ئىلىم ساھەسىدىكىلەرنىڭ دىققىتىنى تارتقان بۇ قەيسەر ئىرادىلىك ياش ئوقۇتقۇچى بىر ئۇچۇم ھەسەتخور، قارا نىيەتلەرنىڭ زىيانكەشلىكى بىلەن بىر نەچچە يىل تۈرمىدە يېتىپمۇ، «ئاممىنىڭ نازارىتى» گە تاپشۇرۇپ بېرىلگەندىن كېيىن ئىنسان بالىسى چىداپ تۇرغۇسىز قىيناش ۋە خورلاشلارنى باشتىن كەچۈرۈپمۇ زادىلا بوشاشماستىن، قەددىنى تىك تۇتۇپ يۈرگەنىدى. لېكىن ھەممىلا ئىش ئۆتۈپ، ئائىلە تۇرمۇشى خاتىرجەملىككە ئېرىشكەندە بۇ كاساپەت كېسەلنىڭ يېپىشقىنىنى قارىمامدىغان!... چاچ-ساقاللىرىغا بىر نەچچە يىل ئىچىدىلا ئاق كىرىپ كەتكىنىگۇ مەيلى، ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ مۇشۇنچىلىك بىر خاپىلىققىمۇ بەرداشلىق بېرەلمەي، يىقىلىپ ياتقىنىنى كۆرۈش تولىمۇ ئېچىنارلىق ئىدى.

ئەسقەرنىڭ يۈرىكىدە تۇنجى قېتىم ئاتىسىنىڭ كېسىلىدىن قايغۇرۇش، ئانىسىنى ئاياش ھېسسىياتى ئويغۇنۇپ، كىرپىگىدە ئېسىلىپ قالغان ياش تامچىلىرىنى قولى بىلەن سۈرتتى-دە، پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ، ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

ھويلىدىكى تال-باراڭلىق ئاستىغا قويۇلغان ئورۇندۇقتا ئىككى قولى بىلەن ئېڭىكىنى يۆلەپ، كۈن نۇرىدا جۇلالاپ تۇرغان گۈللەرگە قاراپ ئولتۇرغان ئەسقەرنىڭ كۆز ئالدىدىن ئاقساپ ماڭىدىغان ھېلىقى بوۋاي بىلەن مۇناسىۋەتلىك كىچىككىنە بىر ۋەقەنىڭ كۆرۈنۈشى تېزلىنىپ ئۆتۈشكە باشلىدى...

يازلىق تەتىلنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى ئىدى. ئەسقەر يېقىن ئاغىنىسى نىجات بىلەن خەلق باغچىسىغا كىرىپ، « سارغايدى » ئويناشتى. ئويۇندىن زېرىككەندىن كېيىن بولسا، باغنىڭ نېرىقى چېتىگە ئۆتۈپ، ھايۋاناتلار ۋە ئۇچار قۇشلارنى تاماشا قىلىشتى. قايتىشىدا باغچىنىڭ ئالدىدىكى گۈلزارلىقنى ئارىلاپ، گۈللەرنىڭ تۈرىنى ساناپ مېڭىشتى. پىيادىلار يولىنىڭ ئىككى قاسنىقىدىكى بىر مەزگىل تومۇز كۈنلىرىنىڭ يالقۇنىدەك قىزىق ھارارىتىدىن سولاشقان گۈللەر كۈزنىڭ سالقىن ھاۋاسىنى ئالغاندىن كېيىن، يەنە قايتىدىن ياشناپ، كۆز چاقناتقىدەك گۈزەل رەڭ تۈزگەن ئىدى. ئۇزاقتىن - ئۇزاققا سوزۇلغان بۇ گۈلزاردا رەيھان، گۈلسىمەن، خان سەبدە، تاجىگۈل، چىمەنگۈل، ئالتۇنگۈل، مودەنگۈل، ئانارگۈل، پىچانگۈل، خېنىمگۈل، نامازشامگۈلى... قاتارلىق گۈللەرنىڭ ھەممىسى تېپىلاتتى.

گۈللەرنىڭ خۇشپۇرىقىدىن ھوزۇرلىنىپ، گۈزەل رەڭگىدىن كۆز ئۈزەلمەي قالغان نىجات ئەتراپىغا ئالاق - جالاق بىر قاراۋالغاندىن كېيىن، مايمۇندەك چەبدەسلىك بىر-

لەن سىم توساقتىن ئۆتۈپ، گۈللەر ئارىسىغا شۇڭغۇپ كىرىپ كەتتى - دە، ھەش - پەش دېگىچە گۈللەرنىڭ ئەڭ سەرخىللىرىدىن بىر سىقىم ئۈزۈپ چىقتى. ئۇنىڭدىن بىر نەچچە تالنى ئايرىپ، ھودۇقۇپ قالغان ئەسقەرنىڭ قولىغا تۇتقازغاندىن كېيىن:

— كۆزۈڭنى پاقىرىتىپ قاراپ تۇرماي، گۈللەرنى غاچچىدە قوينۇڭغا سال، بۇ يەردىن تېزراق كېتىۋالايلى، - دېدى.

لېكىن ئۇلار قولىدىكى گۈللەرنى يوشۇرۇشقا ئۈلگۈرەلمىدى. ئارقا تەرەپتىن سوزۇلغان بىر جۈپ قول كاپپىدە قىلىپ، ئىككىيلەننى قۇلىقىدىن مەھكەم تۇتىۋالدى. قورقۇپ كەتكەن باللار ئەس - ھوشىنى يىغىۋالغاندىن كېيىن، باغچىدا گۈللەرنى پەرۋىش قىلغۇچى ئاچچىقى يامان قېرىنىڭ يەردىن ئۈنۈپ چىققاندەكلا ئۆز يېنىدا پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈشتى.

— ھۇي، قاراقچىلار! - دېدى بوۋاي باللارنىڭ قۇلىقىنى تېخىمۇ قاتتىقراق سوزۇپ، - بۇنداق ئەسكى قىلىقنى نەدىن ئۆگىنىشتىڭ؟ كۈپ - كۈندۈزدە كىشىلەر كۆرۈپ قالارمۇ دېمەي، يۈرۈكىڭنى قاپتەك قىلىپ، گۈللۈكنى چەيلەپ يۈرۈشكىنىڭ نېمىسى؟!

يېقىن ئەتراپتىلا ئانچە - مۇنچە كىشىلەرنىڭ پەيدا بولۇپ قېلىشقىنىنى كۆرگەن باللار خەخنىڭ ئالدىدا شەرمەندە بولۇشتىن ئەنسىرەپ، بوۋايغا يالۋۇرغىلى باشلىدى:

— ئوبدان بوۋا، بۇ قېتىم بىزگە رەھىم قىلىڭ! مۇندىن كېيىن ھەرگىز... .

— رەھىم قىلغۇدەكمەن تېخى! سېلەن بۇزغۇنچىلارنى بۈگۈن قويۇپ بەرمەيمەن. ئاتا - ئانىلىرىڭ سەنلەرگە كېپىل بولۇپ ئېلىپ كېتىشسۇن!

ھەر ئىككىلىسى قورقىنىدىن لاغىلداپ تىترەپ كېتىشتى. بوۋاينىڭ ئۆزلىرىنى باغچا تەرەپكە سۆرەپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرگەن نىجات بىر ئامال قىلىپ، ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنى ئويلىدى - دە، قولىغى بوشراق تۇتۇلغان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، بىر ژۇلقۇنۇش بىلەن ئۆزىنى بوۋاينىڭ قولىدىن ئاجرىتىۋالغاندىن كېيىن، بەدەر قاچتى.

— خەپ، قاچقۇنچى! - دېدى بوۋاي ئۇنى ئارقىسىدىن خەپلەپ ۋە ھەممە ئاچچىقىنى ئەسقەردىن چىقارماقچى بولغاندەك، ئۇنىڭغا تېخىمۇ مەھكەم يېپىشتى. ئۇلار باغچىنىڭ دەرۋازىسىغا يېقىنلىشىپ قالغان ئىدى. باغچىغا كىرىپ چىقىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئۆزلىرىگە قاراۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئەسقەر قۇلاقلىرىغىچە قىزىرىپ كەتتى ۋە خورلۇق ھېس قىلىپ، مىشىلداپ يىغلاشقا باشلىدى. بوۋاينىڭ ئۇنىڭغا رەھمى كېلىپ قالدىمۇ، ھەر ھالدا قەدىمىنى ئاستىلىتىپ:

— شېرىكىڭ قېچىپ قۇتۇلدى، بىرلا سېنى تۇتۇپ قالسامۇ ئۇنچىۋالا ئادىللىق بولماس. خەير، بۇ قېتىم سېنى قويۇۋېتەي، ئىككىنچى يەنە مۇشۇنداق قىلىدىغان بولساڭ، قىلچە ئاياپ ئولتۇرمايمەن، چاققاق بىلەن راسا ساۋايمەن! - دېدى.

ئەسقەر بۇ يەردىن ئانچە ئۇزاقلاشماستىنلا نىجات ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگرەپ كەلدى:

— ھوي، سەنمۇ قاچتىڭمۇ؟ - دېدى ئۇ خوشاللىقىدىن ھودۇققان ھالدا، - سېنى ئۇ قېرى سولاپ قويمىغىدى دەپ قورقۇپ تۇراتتىم. ياخشى قېچىپسەن، ئۇنداق مايماق قېرىغا كىممۇ بوزەك بولىدۇ؟! خەپ، ئەمدى بىزنىڭ كوچىدىن بىر ئۆتۈپ باقسۇنچۇ قېرى، ئۇنىڭدىن ئۆچىمىزنى ئالمايدىغان بولساق!...

بۈگۈن ئۆزىگە دۇچ كەلگەن بۇ كېلىش-

مەسىلىكتىن كۆڭلى غەشلىككە تولغان ئەسقەر دوستىغا بىر ئېغىزمۇ جاۋاپ قايتۇرماستىن، پەقەت بېشىنى لىڭشىتىپ ماقۇللۇق ئىپادىسىنى بىلدۈردى...

— ئەسقەر!

خىيال قاينىمىدا ئۈزۈپ يۈرگەن ئەسقەر ئانىسىنىڭ چاقىرغان ئاۋازىنى ئاڭلىغاندىن كېيىنلا ئۆزىگە كەلدى. ئانىسى ئۇنى تاشقارىقى ئۆيدە توختىتىۋېلىپ، يۈزلىرىنى مەڭزىگە يېقىپ تۇرۇپ، قۇلىقىغا پىچىرلىدى:

— ئوبدان بالام، داداڭ ئارانلا تۇرىدۇ، ئۇنى رەنجىتىدىغان قىلىقلارنى ھەرگىز قىلمىغىن ماقۇلمۇ؟ ئۇ سېنى چاقىرىۋاتىدۇ. ئالدىغا كىرىپ، گېپىنى ئاڭلاپ چىق، — دېدى.

ئەسقەر يۈرىكى پوكۇلدىغان ھالدا ئاتىسى تۇرغان ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئاستا ئاچتى. غولام سادىرى ئالدىدا گۇناھكارلارچە بېشىنى ئېگىپ تۇرغان ئەسقەرگە بىردەم جىمغىنا قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، ئۇدۇلدىكى ئورۇندۇقنى كۆرسىتىپ:

— ئولتۇر! — دېدى.

ئاتىسى ئىنتايىن تۆۋەن ئاۋازدا سۆزلىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئەسقەرگە ۋاقىرىغاندەك تەسىر قىلدى. كاسىسىنى ئورۇندۇقنىڭ بىر پۇرجىكىگە ئارانلا قويدى — دە، كۆزلىرىنى ئاتىسىنىڭ نەزىرىدىن قاچۇرۇپ، بېشىنى ساڭگىلىتىپ يەرگە قاراۋالدى. ئۇنى ئاستىرىتتىن كۆزىتىپ ئولتۇرغان غولام سادىرى يۈرىكىنىڭ بىر يېرى ئازراق ئېچىشىۋاتقانلىقىنى سېزىپ، بىلىنەر — بىلىنمەس خورسىنىپ قويدى. ھەرنىمە دېگەن بىلەن ئەسقەر يالغۇز ئوغۇل — دە! ئۇنىڭ مىجەزىدە بىرخىل تەبىئىي مۇلايىملىق بولۇپ، ھەددە — سىڭىللىرى بىلەن بەكمۇ ئىناق ئۆتەتتى. مەكتەپتىمۇ «ئەلاچى» لار قاتارىدا بولغاچقا، ئائىلىنىڭ ئارزۇلۇق بالىسى ئىدى. ئۇنى ھازىر مۇشۇنداق ھالەتتە كۆرۈپ، ئاتا بولغان كىشى قانداق چىداپ تۇرالىسۇن!؟...

— سېنى بايىقىدەك بەتقىلىقلىق قىلار دەپ زادىلا ئويلىماپتىكەنمەن، ماڭا راس گېپىڭنى ئېيتقىنا، بالام، بۇ قانداق ئىش؟

ئاتىسىنىڭ تەلەپپۇزىدىكى مۇلايىملىق ئەسقەرنىڭ تامىقىغا قاپلىشىپ تۇرغان قاتتىق بىر نەرسىنى ئېرىتىۋەتكەندەك بولدى — دە، بىر ئاز يېنىكلىشىپ، بايىقى ئويلىغانلىرىنى يوشۇرماي ئارىلاش سۆزلەپ بەردى.

— مۇنداق دېگىن! — دېدى غولام سادىرى ئوغلىنىڭ سۆزى ئاياقلاشقاندىن كېيىن تەنە بىلەن، — گۈلچى بوۋاي ئاللىقاچان پېنسىيىگە چىققان بولسىمۇ، ئۆيىدە بىكار يېتىشنى خالىماي، تەر ئاققۇزۇپ، ئەجىر قىلىپ، ئىستىراھەت مەيدانىغا گۈل تېرىيدۇ. سەن بولساڭ، بىكارچىلىقتىن پەيدا بولغان زېرىككەنلىكىڭنى بېسىش ئۈچۈن ئۇنىڭ تېرىغان گۈللىرىنى ئۈزۈپ قاچىسەن، شۇنداقمۇ؟ تېخى بۇ قىلىقىڭمۇ يەتمىگەندەك «گۈلنى ئۈزمە!» دەپ ئازراق ئەدەپلەپ قويغىنى ئۈچۈن بىچارە بوۋاينى كوچىدا توسۇۋېلىپ بوزەك قىلىشىسەن، قارا، بۇ مۇتەھەملىكنى! — غولام سادىرى بىردەم نەپەسىنى راسلىۋالغاندىن كېيىن، خۇددى ئۆزى بىلەن ئۆزى گەپلىشىۋاتقاندەك بىر ھالەتتە سۆزىنى داۋام قىلدى، — بىرى تېنى ئاجىز بوۋاي، يەنە بىرى ياشلىق جاسارىتى ئۇرغۇپ تۇرغان ساغلام يىگىت. بىرى ئەڭ ئاخىرقى كۈچ — قۇۋۋىتىنى ئىشقا سېلىپ، ھالال ئەمگىكى بىلەن گۈل تېرىپ ئۆستۈرىدۇ، شەھەرنىڭ مەنزىرىسىنى گۈزەللەشتۈرۈپ، كىشىلەرگە ھوزۇر بېغىشلايدۇ، جەمـ

ئىيىتكە بايلىق يارىتىدۇ . يەنە بىرى ئا ـ
نىسى پۇشۇرۇپ قويغان تەييار تاماق بىلەن
قوسىقىنى تويغۇزۇۋېلىپ ، قىلغىلى ئىش
تاپالماي زېرىكىپ ، ئۆزىگە ئەمەك تېپىش
ئۈچۈن كىشىنىڭ ئەمگەك مېۋىسىنى ئوغۇر ـ
لايدۇ . بىرى جامائەت بايلىقىنى ئاسراپ ،
ئۇنى ۋەيران قىلغۇچىلارغا تەربىيە بېرىدۇ .
يەنە بىرى جەمئىيەت تەرتىۋىنى بۇزۇپ ،
ئۆزىنى يامان ئىشتىن توسقان كىشىنى بو ـ
زەك قىلىپ ، ئۇنىڭدىن ئۆچ ئالماقچى بو ـ
لىدۇ . قارا ، بۇ مۇتەھەم باتۇرنى !...

ئەسقەر يەنە بۇرۇنقى ھالىتىگە قايتىپ ،
دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى . ئاتىسىنىڭ
ھەر ئېغىز سۆزىنىڭ سالمىقى جىسمىغا باز ـ
غاندەك تېگىپ ، ھەر ئېغىز سۆزىنىڭ ھارا ـ
رىتى ۋۇجۇدىنى نومۇس ئوتىدا ئۆرتەپ ،
كۆڭلىنى بىئارام قىلاتتى .

غولام سادىرى كۆزىنى يىراق بىر نۇقتى ـ
غا تىكىپ ، خۇددى بالىلارغا ھېكايە سۆز ـ
لەپ ، بىردۇلا تۇتۇلغاندەك بىر خىل تەلەپپۇزدا
سۆزىنى داۋاملاشتۇردى :

ــ ئەگەر گۈلچى بوۋاينىڭ قانداق ئادەم
ئىكەنلىكىنى ، ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاقساق بو ـ
لۇپ قالغانلىقىنى بىلگىنىڭدە ، ئۇنى ھاقا ـ
رەتلەپ ـ ئازار بېرىشكە پېتىنالمىغان بو ـ
لاتتىڭ . ئۇ شەھىرىمىزدە ھەممە كىشى ـ
نىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر ئادەم .
ئۇستا باغۋەن ، داڭلىق گۈل ئۆستۈرۈش ما ـ
ھىرى ، تەجرىبىگە باي ئۆسۈملۈكشۇناس . ئۇ
ياشلىق چاغلىرىدا ئاتا كەسپىگە ۋارىسلىق
قىلىپ ، باغۋەنچىلىك ، گۈلچىلىك ھۈنىرىگە
تايىنىپ تۇرمۇش كۆچۈرگەن . ئازادلىقتىن
كېيىن ، شەھىرىمىزدە بەرپا قىلىنغان خەلق
باغچىسىمۇ ۋە ئۇنىڭ ئالدىدىكى گۈلزارلىقمۇ
ئەنە شۇ كىشىنىڭ قولى بىلەن بۈگۈنكىدەك

گۈزەل مەنزىرە پەيدا قىلغان . تەبىئەتنى
سۆيۈش ، گۈزەللىكنى سۆيۈش ــ ئىنساننىڭ
ئەڭ ياخشى خىسلەتلىرىدىن بىرى . بوۋاي گۈ ـ
زەللىكنى سۆيگەچكە ، ئۆز قولى بىلەن گۈزەل ـ
لىك يارىتالىغان . لېكىن ھېلىقى قالايمىقا ـ
نچىلىق يىللىرىدا گۈلچى بوۋايمۇ كۆپلىگەن
ئاقكۆڭۈل ، ۋىجدانلىق كىشىلەرگە ئوخشاشلا
ئازاپ ـ ئوقۇبەتكە گىرىپتار بولدى . گۈلگە ـ
گۈزەللىككە بولغان مېھرى ـ مۇھەببىتى ئۇنى
جېنىدىن ئايرىشقا تاسلا قالدى . «تۆت كونى ـ
نى يوقىتىش» شوئارى ئاستىدا كوچىمۇ ـ كو ـ
چا ، ئۆيمۇ ـ ئۆي قېدىرىپ يۈرۈپ بۇلاڭ ـ
تالاڭ قىلىش ، بۇزۇپ ـ چېقىش بىلەن شۇغۇل ـ
لانغۇچى «ئىسيانچى» لارنىڭ شۇم قەدىمى ئا ـ
خىرى بوۋاي تۇرۇشلۇق ئورۇنغىمۇ يېتىپكەل ـ
دى . ئۇلار باغچىغا باستۇرۇپ كىرىش بىلە ـ
لەنلا «تۆت كونىنى تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇ ـ
تىمىز !» دەپ ئالا ـ تاغىل ۋاقىرىشىپ ، ئو ـ
دۇل بارغانلىرىچە بوۋاينىڭ گۈللىرىگە يې ـ
پىشتى . ئۇلار توز قانىتىدەك جۇلالاپ تۇرغان
گۈلزارلىقنى چەيلەپ ، چوڭ ـ كىچىك يام ـ
قاچىلاردا ئېچىلىپ تۇرغان ئەڭ ئەتىۋارلىق
گۈللەرنى يۇلۇپ ، يام ـ قاچىلارنى يەرگە ئۇرۇپ ـ
دەسسەپ چېقىشاتتى . «ئىسيانچى» باتۇرلارنىڭ
بۇ قىلىقىنى كۆرگەن بوۋاي ھەر قانچە قىلىپ ـ
مۇ ئۆزىنى باسالمىدى .

ــ ھوي ، بالىلىرىم ، ئىنساپ قىلىڭلار ، ئىن ـ
ساپ ! ـ دەپ ۋاقىرىدى ئۇ چىنە يامداھەممى ـ
دىن گۈزەلرەك ئېچىلىپ تۇرغان مودەن گۈلنى
قولىغا ئېلىۋېلىپ ، ـ بۇ گۈللەردە نېمە گۇ ـ
نا ؟ بۇ قىلىقلىرىڭلار ئادەم بالىسىنىڭ قىلى ـ
دىغان قىلىقى ئەمەس !...

ــ نېمە دەيدۇ ماۋۇ جېنى سېسىپ قالغان
قاقباش قېرى ؟ ! ـ دەپ گۈكىرىدى ھېلىقى
«ئىسيانچى» لارنىڭ بىرى بوۋاينى ياقىسىدىن

بوغۇپ، ئەگەر بىز پۈرولېتارىيات ئىسيانچىلىرىغا تىل تەككۈزۈشكە پېتىنىدىغان بولساق، ئىت كالىلاڭنى يەنجىپ تاشلايمىز!...

بىر نەچچىسى بوۋايغا تەڭلا يېپىشتى. لېكىن ھەر قانچە قىلىپمۇ ئۇنىڭ قولىدىكى يامىنى تارتىپ ئالالمىدى. بوۋاي خۇددى ئۆز بالىسىنى ئاسرىغاندەك، گۈل يامىنى مەھكەم قۇچاقلىۋېلىپ، ئۆزىگە ئېسىلغانلار بىلەن تېرىكىشىۋاتاتتى. «ئىسيانچى» لارنىڭ بىر كاتىۋىشى:

— تۇتە، ئاۋۇ قېرى جىن - شەيتاننى، ئۇنى قولىدىكى قارا مېلى بىلەن قوشۇپ، پەسكە تاشلا! - دەپ ۋاقىرىدى.

پەستىكىلەردىن بىر نەچچىسى بوۋاي تۇرغان سۇپا ئۈستىگە يۈگۈرەپ چىقىشتى. بىر نەچچىسى ئۇنىڭ قولىدىن، بىر نەچچىسى پۇتىدىن تۇتۇپ تەڭنە قازان قىلىپ، يامىدىكى گۈل بىلەن قوشۇپ سىمونت يولغا ئۇلاقتۇرۇپ تاشلىدى. بوۋاينىڭ بىر پۇتى «غاراس» سىدە قىلىپ قالدى - دە، بېشى يەرگە قاتتىق ئۇرۇلۇپ ھوشىدىن كەتتى. چېقىلغان يامىدىكى گۈل بولسا، ئۆزىنى پەرۋىشلەپ ئۆستۈرگۈچىنىڭ چېكىسىدىن سىرغىپ ئېقىۋاتقان قىزىل قېنى بىلەن بويۇلۇپ، رەڭگى تېخىمۇ جۇلالاش بىلەن ئۆزىنىڭ ئاخىرقى نەپەستىكى گۈزەللىكىنى نامايىش قىلماقتا ئىدى...

غولام سادىرى ئۆزىنىڭ بارغانسېرى پەسلەپ كېتىۋاتقان ئاۋازىغا قولاق سالغاندەك بىر پەسجىم بولۇپ، ئاستا - ئاستا كۆزلىرىنى يۇمدى. ئۇنى سۆزدىنىمۇ كۆرە ھاياجانلىنىش كۆپىرەك چارچىتىپ قويغانىدى.

ئاتىسىنىڭ گۈلچى بوۋاي توغرىسىدىكى ھىكايىسىنى پۈتۈن دىققىتى بىلەن تىڭشاپ ئولتۇرغان ئەسقەر ئىختىيارسىز «ئۇھ» تارتىۋەتتى.

— بوۋاي كوچىدىن ئۆتكەندە، ئۇنىڭغا سالام بېرىپ، ئەپۇ سورىغىن، ماقۇلما؟

— ماقۇل، دادا!

ئەسقەرنىڭ سۆزى سەممىيەت ۋە تولۇپ-تاشقان ئىشەنچ بىلەن جاراڭلىدى. ئاتىسىنىڭ چىقىپ كەتسەك بولىدۇ، دېگەن مەنىدە قىلغان ئىشارىتىدىن كېيىن، ئۆزىدە بىر خىل يەڭگىللىك سېزىپ، ئاستا ئورنىدىن قوزغالدى.

شۇ ئاخشىمى ئۇزاققىچە خىيال سۈرۈپ ياتقان ئەسقەر كۆزى ئۇيقۇغا ئېلىنىشى بىلەنلا چۈش كۆردى. ئۇ پايانسىز گۈللەر دېڭىزى ئىچىدە ئۈزۈپ يۈرگىدەك. گۈللەرزارلىقنىڭ دەل ئوتتۇرىسىدىكى كىچىككىنە بىر مەيداندا رەڭمۇرەڭ گۈللەردىن ياسالغان چۇشەك ئۈستىدە خۇددى چۆچەكلەردە ئېيتىلغان خىزىرغا ئوخشاش ئاپپاق كېيىنگەن ئاق ساقال بىر بوۋاي ياتقۇدەك. ئەسقەر سىنچىلاپ قارىغۇدەك بولسا، بۇ ھېلىقى گۈلچى بوۋاي ئىكەن. توپ - توپ كېپىنەكلەر بىر دەم بوۋاينىڭ ئەتراپىدىكى گۈللەرگە، بىر دەم بوۋاينىڭ باش-كۆزلىرىگە قونۇپ يۈرسىمۇ ئۇنىڭ مىدىرلىماي ياتقىنىغا قاراپ «‹ئىسيانچىلار› نىڭ ۋەھشىيانە ئازاپلىشى بىلەن مەجرۇھلانغان گۈلچى بوۋاي ئاخىرى كېسەل ئازاۋىدىن ئۆلۈپ كەتكەن ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىغان ئەسقەر ئىچىنىش ھەم ۋەھىمە ئىچىدە ھۆكىرەپ يىغلاپ كەتكىدەك......

ئەسقەر ئۆز ئاۋازىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتكەندىن كېيىنمۇ بىر ھازا غەمچە ئىسەدەشتىن توختىمىدى ۋە «گۈلچى بوۋاي راستىنلا كېسەل بولۇپ يېتىپ قالغانمىدۇ؟» دېگەن ئە-

AltunOq

دىشە ئارىلاشقان چالا ئۇيقۇلۇق ئىچىدە تاڭ ئاتقۇزدى. كېيىنىپ ئورنىدىن تۇرغاندىن كېيىن «تەبىئەت» دەرسلىكىنى قولىغا ئالدى-دە، ئىشىك ئالدىغا چىقىپ، دەرسنى تەكرارلىغاچ بوۋايىنىڭ كوچىدىن ئۆتۈشىنى كۈتۈشكە باشلىدى. ھايال ئۆتمەيلا جىم-جىت كوچا ئاۋاتلىشىپ، كىشىلەر ئۇياقتىن-بۇياققا ئۆتۈشكىلى تۇردى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەسقەر تونۇيدىغان كىشىلەرمۇ، ئۇ تونۇمايدىغان كىشىلەرمۇ بار ئىدى. ئەتىگەندە ئىشقا بارىدىغانلار ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن بارا-بارا ئۆتكۈنچىلەر سىيرىكلىشىشكە باشلىدى. لېكىن گۈلچى بوۋايدىن خەۋەر يوق ئىدى. كوچىنىڭ دوقمۇشىدىن بىرەر كىشىنىڭ قارىسى كۆرۈنسىلا «شۇمىدۇ؟» دەپ ئۇ كىشىنىڭ تېزراق ئالدىغا يېتىپ كېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتكەن ئەسقەر ئۈمىدىنىڭ يوققا چىقىشى بىلەن ئاخىرى ئۈمىدسىزلىنىپ، لاسىدە بوشىشىپ كېتەتتى. لېكىن شۇندىقىمۇ پۈتۈن بىر كۈننى ئىشىك ئالدىدا بوۋاينى كۈتۈش بىلەن ئۆتكۈزدى. كەچقۇرۇن ئىشتىن چۈشكەن كىشىلەرنىڭ ئەڭ ئاخىرىمۇ ئۆتۈپ بولۇپ، ئەسقەرنىڭ سەۋرى تاقىتى تۈگەي دەپ قالغاندا، يىراقتىن ھاسا تاياق بىلەن كېلىۋاتقان بىر كىشىنىڭ قارىسى كۆرۈندى.

— شۇ، چوقۇم شۇ! — دېدى ئەسقەر ئۈنلۈك ئاۋازدا كۆڭلىدىكى خۇشاللىقىنى باسالماستىن. ئۇ دەسلەپ بوۋايىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرەپ بارماقچى بولغان ئىدى، كېيىن «ئۇنىڭ ئالدىغا كىچىك بالىدەك يۈگۈرەپ بارسام "ئۈنۈگۈنكىدەك يەنە مېنى بوزەك قىلغىلى كەلگەن ئوخشايدۇ» دەپ، ئارىدا ئۇقۇشماسلىق بولۇپ قالمىسۇن، دېگەننى ئويلاپ ئۆزىنى تۇتىۋالدى ۋە بارغانسېرى ئېشىپ بېرىۋاتقان ھودۇقۇش كەيپىياتى ئىچىدە بوۋايىنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈشكە باشلىدى.

ئارىدىن بىر نەچچە مىنۇت ئۆتتى. ئىككەيلەننىڭ ئارىلىقى ئۇدۇللاشتى. ئەسقەر پۈتۈن كۈچىنى يىغىپ، جاراڭلىق ۋە تىترەك ئاۋاز بىلەن:

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، بوۋا! — دېدى. قەدەملىرىنى ئېغىر يۆتكەپ، ئۆز خىياللىرى بىلەن مۈكچىيىپ كېتىپ بارغان بوۋاي چۆچۈپ بېشىنى كۆتەردى — دە، مېڭىشتىن توختاپ، ئالدى — ئارقىسىغا سىنچىلاپ قارىدى. ئوڭ قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ، ئازراق ئېگىلگەن ھالدا كۈلۈمسىرەپ ئۆزىگە قاراپ تۇرغان بالىنى كۆرگەندىن كېيىن، ھەيرانلىق ئىچىدە تېڭىرقاپ قالدى. بارا — بارا چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرەپ، بالىنىڭ سالامىغا جاۋاپ ياندۇردى:

— ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام!... ئوغلۇم، كىمنىڭ پەرزەنتى بولىسەن؟ بەكمۇ ئەدەپلىك يىگىت بولۇپسەن، خۇدايىم مۇرادىڭغا يەتكۈزسۇن!...

(ئاخىرى 9-بەتتە)

تاغلىقلار

(پوۋېست)①

ئەخمەت مۇساق

5

ئىككى ياقىسىغا قەۋەت - قەۋەت ئىمارەتلەر سېلىنغان شەھەر رەستىسىدىن چىققىپ، سەيلىكلەرنى بويلاپ بىردەم ماڭغاندىن كېيىن، شېغىللىق يول ئۈچ تەرەپكە بۆلۈنۈپ كېتىدۇ. ئوتتۇردىكى يولنى تاللاپ، كۈن پېتىشتىكى ئاسمانغا تاقاشقان قارلىق چوققىلارنى كۆزلەپ ماڭسىڭىز، كەڭرى سايدا بىردەم ئارىلىپ، بىردەم كېڭىيىپ بارىدىغان، ئەگرى - بۈگرى يول دەريا ئېقىنىنى بويلاپ تاغ ئىچكىرىسىگە كىرگەندىن كېيىن، ئاستا - ئاستا ئۆرلەپ، ئاخىرىدا تۇمانلار ئارىسىدا غايىپ بولىدۇ. كونىلارنىڭ ئېيتىشىچە، ئەشۇ داۋانلاردا «ئېشەك يولى»، «تۆگە يولى»، «قوتاز يولى» دېيىلىدىغان چىغىر يوللار بىلەن ئاۋغان، ئەنجان يەرلىرىگە چىققىلى بولىدىكەن. تارىخچىلارنىڭ يېزىشىچە، بۇ يول بىر چاغلاردا جۇڭگونىڭ ئىچكىرى جايلىرىدىن چىقىپ، ياۋروپاغا بارىدىغان «يىپەك يولى» نىڭ بىر تارمىقى بولۇپ، قەدىمى تۇران زېمىنىنىڭ مەركىزى يەكەندىن چىققىپ، زەرەپشان دەرياسىدىن ئۆتۈپلا، پوس-

① بېشى ئۆتكەن ساندا

كام تەۋەسىدە غەربكە بۇرۇلۇپ ، دەريا ئېقىنىنىڭ بېشىغا قاراپ مېڭىپ ، سىرىق-قوڭۇر ئارقىلىق مۇز تاغدىن ئۆتكەندىن كېيىن ، كەشمىر - ئاۋغان زېمىنلىرى ئارقىلىق ئوتتۇرا دېڭىز بويلىرىغا ۋە ئىسلام دىنىنىڭ كەلبىسى دەپ ئاتالغان مەككە - مەدىنىلەرگە بارىدىكەن . شۇڭا ئۇز ۋاقتىدا بۇ يولدىن سودىگەرلەر ، كاۋاپچىلار ، سەييابلار ··· تىنماي ئۆتۈپ تۇرغانلىقتىن ، سودا ، مۇلازىمەت ئىشلىرى خېلى تەرەققى تاپقان ئىكەن . سەھىد خاندانلىقىنىڭ پادىشاھلىرى مۇشۇ يولنى بويلاپ يىراققا يۈرۈش قىلغان ، يېڭى زېمىنلىرىنى كۆزدىن كۆچۈرگەن، بۇ يولنىڭ ھەر بىر دوقمۇشى ، ھەر بىر سايلارنىڭمۇ كۆپلىگەن جەڭگە - جىدەللەر ۋە خاتىرىلەشكە ئەرزىگىدەك ۋەقەلىكلەر بىلەن تولغان تارىخىي ھازىرغىچە ئەل ئاغزىدا ساقلىنىۋاتىدۇ . يول بويلىرىدا ئۇچرايدىغان « شەھىتلىك » دېيىلگەن مازارلار ، « خانلەڭگىرى » ، « خانكۆل » دېيىلگەن خارابىلار بىلەن ئۆڭكۈرلەردىكى كۆللەر بۇ تارىخنىڭ گۇۋاچىسى سۈپىتىدە ساقلانماقتا .

زامانلارنىڭ ئۆزگىرىشى ، دۆلەت چېگرىلىرىنىڭ بەلگىلىنىشى سەۋەبلىك ، بۇ يوللار ئىلگىرىكى ئەھمىيىتىنى يوقاتقان . بولۇپمۇ زامانىۋى قاتناش قوراللىرى بارلىققا كەلگەن بۈگۈنكى كۈندە ، كارۋانلارنىڭ قوڭغۇراق ئاۋازلىرى كىيىك - ماراللارنى چۆچۈتمەيدۇ . لېكىن ، چوقىلار بولسا ئۇنى چۈشىدىكىدەك ئەسلەپ تۇرۇشى چوقۇم .

ھازىر بۇ يولدىن تاغ - ئىچكىرىسىگە كۆمۈر ياكى ياغاچ توشۇيدىغان تىراكتورلار بىلەن تاغ ئىچىدىن بازارغا كېلىدىغان تاغلىقلارلا ماڭىدۇ . ئەپسۇسكي ، بۈگۈن بازار كۈنى بولمىغاچقا ، تاغ ئىچىدىن بازارغا كېلىدىغانلار يوق . نىمىشقىدۇ تاغ ئىچىگە بارىدىغان ماشىنا - تىراكتورلارمۇ كۆرۈنمەيدۇ . پەقەت كەڭرى سايىنىڭ يالغۇز خوجايىنى بولغان قۇلا ئاتلار قۇيرۇقلىرىنى شىپاڭلىتىپ ، كۆكۈيۈنلەرنى قوغلىغىنىچە بىر خىل يورغىلاپ ، پىشقىرىپ كەلمەكتە . ھارۋىدا يېنى يېتىۋالغان قادىر تاغلىقلارنىڭ بىر قەدىمىي ناخشىسىنى غىڭشىپ ئېيتماقتا .

ئاتنىڭ تۇيۇقسىزلا توختاپ قېلىشىدىن قادىرنىڭ ناخشىسى ئۈزۈلدى . ئۇ ئەمدىلا قامچىسىنى شىلتاي دېيىشىگە ، يول بويىدا ئۆزىگە قاراپ تۇرغان بىر كىشىگە كۆزى چۈشۈپ ، قولى ھاۋادا ئېسىلىپ قالدى . سەل - پەل ئاق ئارىلىغان بېشىغا چىمەن دوپپا كىيىۋالغان ، ئېگىز بويىغا سارجا كىيىمى چىپپىدە كەلگەن تەمبەل ئادەمنى كۆرگەن قادىر ئۇنى كۆمۈر كانىغا ياكى قوشتاغ يېزىسىغا بارىدىغان بولسا كېرەك : دەپ ئويلاپ قالدى .

— ئۇكام، قاڭشا تاغ تەرەپكە بارامسەن؟ — دېدى ھېلىقى كىشى چاقناپ تۇرغان كۆزلىرىنى قۇلا ئاتتىن ئۈزمەي .

— شۇنداق، — قادىر قامچىسىنى چۈشۈردى .

— ھارۋاڭنى كىرا قىلىۋالسام بولامدۇ؟ ناتونۇش يولۇچى سىرتىمىسى ئېچىلىپ كېتەي دەپ قالغان ئىككى سومكىسىنى خېلى تەستە يەردىن ئېلىپ، ھارۋا تەرەپكە كەلدى.

— نىمە؟ - قادىر ئەزەلدىن ھارۋىسىنى كىرا قىلىپ باقمىغاچقا، ئۇنىڭ گېپىنى دەماللىققا ئاڭقىرالمىدى.

— مەنمۇ قاڭشا تاغ تەرەپكە باراتتىم، ھارۋاڭغا چىقىرىۋالغىن، قانچە پۇل دىسەڭ بېرەي.

«ھەي، شەھەرلىكلەر ئىزە، ئاجايىپ خەقتە. ئاغزىدىن پۇلدىن باشقا گەپ چىقمامدىغاندۇ!» قادىر كېتىشۆرگەنمۇ بولاتتى. بىراق بۇنداق ئۇزۇن يول، دېمىق كۆندە بىرەر ئادەمنىڭ ھەمرا بولغىنىمۇ ياخشى. قادىر گەپ قىلماستىن، ھېلىقى كىشىنىڭ سومكىلىرىنى ھارۋىغا ئېلىشىپ بەردى. ئىككىسى جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالغاندىن كېيىن، قۇلا ئات يەنە بىر خىل يورغىلاشقا باشلىدى.

— ئۇكا، تاغلىق ئوخشىمامسەن؟ — دېدى ناتونۇش يولۇچى قوينىدىن پاپىروس ئېلىپ قادىرغا تەڭلەپ، ئاغزىغا سالغىنىچە.

قادىرنىڭ راسا ئاچچىقى كەلدى، ئۇ شەھەرلىكلەر تۆگۆل 20 نەچچە كىلومېتىر يىراقلىقتىكى قوشتاغ بازىرىدىكىلەرنىڭمۇ تاغلىقلارنى كۆزگە ئىلمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇ سەۋەپتىن ئۇ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 1-يىللىقىنى ئوقۇپلا، قايتىدىن بارماي قويغان. ئەمدى ماۋۇ ئادەممۇ «تاغلىق، تاغلىق» دەپ يۈرىدۇ-يا؟ تاغلىق بولسام نېمە بوپتۇ؟ يانچۇغۇمدا پۇلۇم، ئات، ھارۋام بار، سەن شەھەرلىكمۇ شۇنچىلىك پۇل بولمىسا، سۇمۇ ئىچەلمەيسەن! سومكاڭدا دومبىيىپ تۇرغىنى يا كۆدە، يا بەسەيدۇ تايىنلىق...» قادىر بۇ قوساق ئاچچىقىنى قامچىغا توپلاپ بىرلا شىلتىۋىدى، ئاتنىڭ تۇيۇقسىز چاپچىشىدىن، ھېلىقى شەھەرلىك ھارۋىدىن يىقىلىپ چۈشكىلى تاس قالدى. دەردى چىقىپ، كۆلكىسى قىستاپ كەتكەن قادىر ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويماستىن، ئاتنى قامچىلاۋەردى.

— ئۇكا، بۇنداق ھەيدىسەڭ، ئاتنى كاردىن چىقىرىسەن، — دېدى ھېلىقى يولۇچى قايتىدىن جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالغاندىن كېيىن، — تاغلىقلاردا «ئات — ئوغۇل بالىنىڭ قانىتى» دېگەن گەپ بار، قانىتىڭ سۇنسا پەرۋاز قىلالامسەن؟

— ئات ئۆزەمنىڭ، قانداق ھەيدىگۈم كەلسە شۇنداق ھەيدەيمەن، — دېدى قادىر مۇخۇدى ئاتقا مىنىپ باققاندەك سۆزلەۋاتقان شەھەرلىكنىڭ ئالدىدا بوش كەلگۈسى كەلمەي.

— شۇڭا دەيمەنا، ئۆزەڭنىڭكىنى تېخىمۇ ئايىساڭ بولىدۇ، ئۇكا ھەقاچان ئاتقا ئەمدىلا ئېرىشكەنسىلەر!؟

خىجىللىقتىن قۇلاقلىرىدىغىچە قىزىرىپ كەتكەن قادىر بەدەنلىرىدىن سۇ ئېقىشقا باشلىغان ئاتنى ئۆز مېڭىشىغا قويۇپ بەردى.

— ماۋۇ شېھىتلىققۇ دەيمەن؟ — دەپ سورىدى ھېلىقى يولۇچى ھەر خىل تۇغ-ئەلەملەر قادىلىپ، قوچقار مۈڭگۈزلىرى ئېسىلغان خارابە گۈمبەزنى كۆرسىتىپ.

— بىلىدىكەنلا — ھە؟

— بىلىمەن، ئۇكا، ئۇنى قانداقمۇ ئۇنتۇپ قالغىلى بولىدۇ؟

يولۇچى ئاستا ھارۋىغا قىشىيىپ ياتتى. شىمىدەك سۈزۈك ئاسمان گۈمبىزى ئاستىدا بىر بۈركۈت پەرۋاز قىلماقتا ئىدى. ئۇنىڭ خىياللىرىمۇ ئۆتمۈش خاتىرىسىنىڭ پايانسىز ئاسمىنىنى ئەگىشكە باشلىدى.

6

1943-يىلىنىڭ ياز ئايلىرى، قادىروپ مۇشۇ ھارۋىكەش بالىدەك بولسا كېرەك. جاللات شىڭشىسەي گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتقاندىن كېيىن، ھەر مىللەت خەلقى شىنجاڭ تارىخىدا ئەڭ زۇلمەتلىك قاراڭغۇ دەۋرنى بېشىدىن كەچۈردى. گومىنداڭچىلەر تۆگۆل، دوغا-يايلىرىمۇ پۇقرالارغا ئۆششۈك ھەرىسىدەك تېگەتتى. ئۇرۇش، بۇلاش،

ئۆلتۈرۈش، سولاش ئادەتتىكى ئىش بولۇپ قالدى. ئالۋاڭ ـ ياساقنىڭ توللىقىدىن خەلقنىڭ جېنى تۇمشۇقىغا كېلىپ قالدى. قايسىدۇر بىر ئەدىپ ئېيتقان «ئۆت ئامىنىڭ ئىچى كىچىك تۈرمە، سىرتى چوڭ تۈرمە» دېگەن سۆزلەر دەل شۇ دەۋرنىڭ تەسۋىرى ئىدى.

شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە، قورچاق شيەنجېڭفۇنىڭ بىر قانچە دوغىسى ئالۋاڭ يىغىش ئۈچۈن قاقشال تاغ كەنتىگە كېلىپ، كەنت ئاقساقىلى سەپەر ھاجىنىڭ ھويلىسىغا چۈشتى. بۇ ھايۋانلارنىڭ مۆمىن تاغ خەلقىنى قاقشاتقانلىقى يەتمىگەندەك، مەشرەپ قىلىش نامى بىلەن قىز ـ جوۋانلارنى سەپەر ھاجىنىڭ ئېگىز تاملىق ھويلىسىغا ئەپكىرىۋېلىپ، خالىغانچە دەپسەندە قىلىشى، تاغلىقلارنىڭ چەكسىز غەزىپىنى قوزغىدى. ئۇلارنىڭ قايسىبىر قىزغا كۆزى چۈشۈپ قالسا، سەپەر ھاجىنىڭ غالچىلىرى بىر بەلباغ بىلەن بىر پىچاقنى كۆتىرىپ كېلىپ، شۇنىڭغا نىكاھ ئوقۇتۇپلا، مەسۇمە قىزنى زورلاپ ئەپكېتىشەتتى. زەرەپشان بۇلغىنىپ، قان ـ يېرىڭ ئاقتى. خورلۇققا چىدىماي، ئۆزلىرىنى دەرياغا تاشلىغان مەسۇملارنىڭ جەسەتلىرىدىن ئېقىن توسىلىپ، دەريانى قىنىدىن چىقاردى.

بىر كۈنى، بۇ ھايۋانلار قادىرنىڭ تۇل ئانىسىنى قورقىتىپ، ئۇنىڭ ئەمدىلا 12 ياشقا كىرگەن سىڭلىسىنى ئېلىپ كەتتى. سەپەر ھاجىنىڭ قويلىرىنى بېقىپ، تاغدىن كەچ قايتقان قادىر بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپلا، پالتىسىنى كۆتەرگىنىچە ئېتىلىپ چىقىپ كەتتى. ئوغلىنى توسىيالمىغان بىچارە ئانا مەھەللىدىكىلەرنى ياردەمگە چاقىرغىنىدا، غەزەپتىن ئاران تۇرغان تاغلىقلار قوزغىلىپ كېتىشتى. غەزەپلەنگەن خەلق سەپەر ھاجىنىڭ دەرۋازىسىنى بۇزۇپ، دەۋرەپ كىرىشتى. دەسلەپتە ئۇلار ھېلىقى ھايۋانلارنى قوغلىۋېتىپ، خوتۇن ـ قىزلارنى قۇتۇلدۇرۇپلا ئىشنى يۇغۇشتۇرۇشنى ئويلىغان بولسىمۇ، لېكىن، شىردەك ئېتىلىپ كەلگەن قادىر، سىڭلىسىغا يېپىشىۋالغان ئەبلەخنى پالتا بىلەن بىر قويۇپلا ئىككى پارچە قىلىۋەتكەندىن كېيىن، «بولغۇلۇق بولدى، ئەمدى كەلسە شۇنى كۆرەمىز» دەپ ئويلىغان تاغلىقلار غالچىلارنى، ھەتتا سەپەر ھاجىنىڭ ئائىلە ـ تاۋابىئاتلىرىنىمۇ تاپقان يېرىدە ئۇرۇپ ـ سوقتى، پەقەت سەپەر ھاجى بىلەن ئوغلى سادىق ھاجىلار قاچاندۇر بىر چاغلاردا قۇتۇلۇپ كېتىشكەنىدى.

قېنى قىزىپ تۇرغان ياشلار تەرەپ ـ تەرەپتىن سەپەر ھاجى ئاتا ـ بالىسىنى ئىزدەۋاتقاندا، مويسىپىتلار ھەقىقەتەنمۇ ئىشنىڭ يوغىناپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلىشىپ، مەسلىھەت تۈزۈشتى. ئەگەر سەپەر ھاجى ئاتا ـ بالا قېچىپ بېرىپ، بۇ ئىشنى ھۆكۈمەتكە مەلۇم قىلسا، ئۆزلىرىنىڭ بۇ بالادىن قېچىپ قۇتۇلالمايدىغانلىقىنى بىلگەن تاغلىقلار قادىر، تۇردى قاتارلىق بىر قىسىم ياشلارنىڭ سەپەر ھاجىنىڭ ئېتىغا مىنىپ، سەپەر ھاجىنى ۋە بالىسى سادىق ھاجىنى تۇتۇپ كېلىشنى قارار قىلىشتى. قادىرلار يولدا بۇلارنى ئۇچرىتالماي، ناھىيە سېپىلىنىڭ دەرۋازىسىغا يېقىن بىر ياردا ئىگىلىقتا مۆكۈندى.

دېگەندەك، كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگەندە، بىر ئېشەككە يايتاق مىنىۋالغان سەپەر ھاجى دەريا ئېقىنى تەرىپىدىن كېلىپ، شەھەرگە قاراپ مېڭىشىغا، تۇردى ئۇنى قاماللاپلا ئاتنىڭ ئالدىغا ئېلىپ، تاغ تەرەپكە چاپتى. ئەمما ئىش ئىككىنچىسىنى بىلەلمەي قالغان چېرىكلەر، ئۇلار خېلى ئۇزاپ كەتكەندىن كې-

يىنىلا، سېپىلدىن قارىسىغا ئوق ئېتىشقا باشلىدى. شۇ ئالدىراشچىلىقتا ئۇلار سەپەر ھاجىنىڭ كەينىدىنلا كېلىپ، تاشنىڭ ئارقىسىغا مۆكۈنىۋالغان سادىقنى كۆرمەي قېلىشتى.

سادىق ئارقىلىق بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان ناھىيىلىك قورچاق ھۆكۈمەت ئەتىسىلا بىر ۋزۋۋت چېرىكنى ئەۋەتتى. بىراق، تاغلىقلار ئاللىقاچانلا ھېلىقى قاغشانىڭ ئۈستىگە تاشلارنى دۆۋىلەپ، ئوۋ مىلتىقى، بەردەڭگە، قىلىچ، نەيزە، ئوقيا...لار بىلەن قوراللىنىپ، سەپراس تۇرغانلىقتىن، تاش - بوران ئىچىدە قالغان چېرىكلەرنىڭ بىر مۇنچىسى مىلتىقىنى ئېلىشقىمۇ ئۈلگىرەلمەستىن، جېنىدىن جۇدا بولدى. ئازغىنا بىر قىسمى ئۆزىنى دەرياغا ئېتىپ، بېلىقلارغا يەم بولدى. كېيىن روتىلاپ كەلگەن چېرىكلەر بىر مۇنچە تالاپەت ھېسابىغا كەنتكە بېسىپ كىرىپ، تاققا چىقىپ كېتىشكە ئۈلگۈرەلمىگەن قېرىلار ۋە بالىلارنى، شۇ قاتاردا قادىرنىڭ ئانىسى بىلەن سىڭلىسىنى ئۆلتۈرۈپ، ئۆيلەرنى كۆيدۈرۈپ تاشلاشتى. گومىنداڭنىڭ ناھىيىلىك قورچاق ھۆكۈمىتى ھەممىلا يەرگە ئېلان چاپلاپ قادىر، تۇردىلارنى تۇتۇپ بەرگەنلەر ياكى بېشىنى ئېلىپ كەلگەنلەرگە كۆپ ئىنئام بېرىلىدىغانلىقىنى جاكالاپ، تاغ يولىنى قامال قىلىپ، تەرەپ - تەرەپكە توساق - چازىلارنى ئورنىتىشتى. لېكىن، ئانا تاغ ئۇلارنى قوينىغا ئالدى. قادىرلار قاتمۇ - قات تاغ، ئورمانلار ئىچىدە گاھ كۆرۈنۈپ، گاھ كۆرۈنمەي گومىنداڭ چېرىكلىرىنىڭ يۈرىكىنى مۇجۇپ، جەڭنى داۋاملاشتۇردى.

1945 - يىلىنىڭ ياز ئايلىرىدا ئۇلارغا سىرىقتقول تەرەپتىن چۈشكەن تاجىك، قىرغىز پارتىزانلار قوشۇلۇپ، قادىرلامۇ شۇلارنىڭ جەڭگىۋار پولكىنىڭ بىر روتىسى بولۇپ قالدى. كۆچى ئۇلغايغان پارتىزانلار قاغىلىق، پوسكام، گۇما ناھىيىلىرىنى بىر قانچە قېتىم ئىشغال قىلىپ، بىر قانچە قېتىم تاشلاپ چىقتى. شۇ ئورتاق جەڭلەر داۋامىدا قادىر ئۆز روتىسىدىكى شىرىنقۇل دېگەن بىر تاجىك جەڭچى بىلەن يېقىن ئاغىنە بولۇپ قالدى.

بىر قېتىم قوماندانلىق شىتابى گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇھىم ئۆتكىسى بولغان يەكەن شەھىرىنى ئېلىشنى قارار قىلىپ، كوماندىر مارەك باشچىلىقىدىكى بۇ جەڭگىۋار روتىنى ئالدىن ئەۋەتتى، بىراق، خائىنلارنىڭ ساتقىنلىقى تۈپەيلىدىن، روتا كوماندىرى مارەك دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ قېلىپ، بېشى سېپىلنىڭ شەرقىي دەرۋازىسىغا ئېسىلدى، ھۇجۇم مەغلۇپ بولدى.①

شۇنىڭدىن كېيىن، قادىر روتا كوماندىرلىقىغا ئۆستۈرۈلۈپ، ئۇنىڭ ئارىلاشما روتىسى گومىنداڭ چېرىكلىرىگە قاقشاتقۇچ زەربىلەرنى بەردى. قادىرنىڭ ئىسمى زەرەپشان دەرياسىنىڭ ئىككى قىرغىقىغا كەڭ تارقالدى. بۇنىڭدىن يۈرىكى خۇن بولغان گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى يەنىلا ئىچكى خائىنلارنى ئىشقا سېلىپ، قوماندانلىقنىڭ سىرىقتقول تەرەپكە چېكىنىش توغرىسىدىكى بۇيرۇقىنى ئۆزگەرتىۋەتكەنلىكتىن، ئۇنىڭ روتىسى قاقشال تاغ ئارقىسىدىكى كىچىك توغراقلىقتا قورشاۋغا چۈشۈپ قالدى. ئىككى كېچە-كۈندۈزلۈك شىددەتلىك جەڭدىن كېيىن، ئۇنىڭ روتىسىدا ئاران يىگىرمە جەڭچى ھايات قالغانىدى. ئۇ ساق جەڭچىلەرنى يارىدار-

① روتا كوماندىرى مارەكنىڭ دۈشمەن قولىدا ئۆلتۈرۈلگەنلىكى توغرىسىدا دۈشمەن ئارخىپىدا خاتىرىلەر بار، ئۇنىڭ سېپىل دەرۋازىسىغا ئېسىلغان بېشىنى كۆرگەنلەر بولسا ھازىرغىچە ھايات - ئاپتوردىن.

لارنى يۇدۇپ قورشاۋنى بۇزۇشقا تەشكىللەپ، شىرىنقۇل بىلەن ئىككىسى «ماكسىم» پىلومىتىدىن ئوق ئۈزگىنىچە ئالغا قاراپ ئېتىلدى. جەڭچىلەرنىڭ بىر قىسمى قورشاۋدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئىككەيلەن سەبداشلىرىنى قوغدىغاچ چېكىنىپ، ئاخىرىدا دۈشمەننى قاڭشا تاغ چوققىسىغا جەلپ قىلدى.

ئىيۇل ئايلىرىدىكى كەلكۈن قاڭشا تاغ تۈۋىدىكى يولنىمۇ بېسىپ، تاغنىڭ قاپ بېلىگە چىققان بولۇپ، ئۈچ تەرەپتە گومىنداڭ چېرىكلىرى مۇھاسىرىنى بارغانسېرى تارايتماقتا ئىدى. خائىنلارنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن بۇلارنىڭ كىملىكىنى بىلىۋالغان گومىنداڭ چېرىكلىرى ئۆلە - تىرىلىشىگە باقماي تاغقا يامىشىشقا باشلىدى. ئىككەيلەن تاشلارنى يۇمۇلۇتۇپ، خېلى ئۇزاق تىركەشكەندىن كېيىن، قاياقتىندۇر ئېتىلغان پىلىموت ئوقلىرى شىرىنقۇلنى يىقىتتى، كۆكسىگە ۋە بېشىغا ئوق تېگىپ ئېغىر يارىلانغان شىرىنقۇل، قادىرنى بىرلا ئىتتىرىپ دەرياغا چۈشۈرۈۋەتكەندىن كېيىن، «قادىر دېگەن مانا مەن» دەپ توۋلىغىنىچە، ئەڭ ئاخىرقى بىر دىسكا ئوقنى ئېتىپ دۈشمەن توپىغا ئۆزىنى ئۇردى.

يېرىمى سۇغا چىلىشىپ تۇرغان بىر تاشنى تۇتۇۋالغان قادىر، دولقۇن چايقاپ چىقىرىپ قويغان بىر چېرىكنىڭ ئۆلۈكىنى سۇنىڭ ئېقىشىغا ئىتتىرىۋېتىپ، ئۆزى يېرىمىغىچە سۇ بېسىپ تۇرغان بىر ئۆڭكۈرگە كىرىۋالدى. چېرىكلەر ھېلىقى جەسەتكە بىر ھازا ئوق ئېتىشقاندىن كېيىن، قادىر بىلەن شىرىنقۇلنى يوقاتقانلىقىدىن خوشاللىنىپ، شىرىنقۇلنىڭ جەسىتىنى پارچىلاپ، قاڭشا تاغ تۈۋىدىكى جىگدىلەرگە ئېسىشقاندىن كېيىن، ئىنئام ئېلىشقا ئالدىراپ كېتىپ قېلىشتى.

تاغ ئۆڭكۈرىدە ياتقان قادىر كېچىسى چىقىپ، شىرىنقۇلنىڭ جەسىتىنى ئەپكىلىپ قاڭشا تاغ چوققىسىغا كۆمگەندىن كېيىن، سەبداشلىرىنى ئىزلەپ كەتتى.

ئۇ پارتىزانلار بىلەن تېپىشقاندىن كېيىن، «بېتىم» تۈزۈلگىچە سىرىدقۇل، ئاقتو ئەتراپلىرىدا تۇردى. كېيىن ئەنجان يېرى ئارقىلىق غۇلجىغا چىقىپ، ئازادلىققىچە «ئۈچ ۋىلايەت ئارمىيىسى» دە ئىشلىدى. بۇ جەرياندا ئۇنىڭ «قادىر» ئىسمى «قادىروپ» دەپ ئاتىلىپ، ئۇنىڭ كېيىنكى ئىسمى سىڭىپ قالدى...

ئازادلىقتىن كېيىن، ئۇ يۇرتىغا خەت يېزىپ سەبداشلىرى ۋە يۇرتداشلىرىنى سۈرۈشتۈرۈشنى كۆپ قېتىم ئويلىغان بولسىمۇ، لېكىن، نېمە ئۈچۈندۇر كۆپ يىللار ئۆتۈپ كەتتى. ھېلىقى تارىختا مىسلىسى كۆرۈلمىگەن يىللاردا، ئۇ «ئىسيانچىلار» نىڭ «ئىسپات» ماتېرىياللىرىدىن «تۇردى» دېگەن ئىسمىنى ئاڭلىغىنىدا، ئۇنىڭ يۈرەك - ھېسلىرى دولقۇنلاپ، سەبداشلىرىنى ئىزلىمىگىنىگە، ئانا يۇرتىنى يوقلىمىغىنىغا كۆپ پۇشايمان يېدى. بىراق كېچىككەنىدى.

ئەمدى خەت يېزىپ بىگونا يۇرتداشلارنى چېتىدۇېلىشقا ۋىژدانى تېخىمۇ يول قويمايتتى، شۇنىڭ بىلەن 10 نەچچە يىل ئۆتۈپ كەتتى.

ئۇنىڭ ئاخىرى ۋەزىيىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، دائىم يۇرتىنى ئويلايدىغان بولۇپ قالدى. ئۆتكەن يىل ئورگان ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلىپ، كادىرلار ئالماشتۇرۇلغاندىن كېيىن، رەھبەرلىك ئۇنى ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىدا ئىشلەشنى ئېيتقاندا، ئۇ دەم ئېلىشقا چىقىشنى ئىلتىماس قىلدى. بالىلىرىنىڭ قارشىلىقى ۋەخىزمەتداشلىرىنىڭ نەسىھەتلىرىگە قارىماستىن، دەم ئېلىش رەسمىيەتلىرىنى ئۆتەپلا، ئۆز يۇرتىغا قايتىپ ماكانلىشىشنى تەلەپ قىلدى. رەھبەرلىك قوشۇلغاندىن كېيىن بۇ ئىشنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، يەرلىككە ئوختۇرۇش قىلغان بولسىمۇ، ئۇ سومكىسىنى ئېلىپلاجىمجىت سەپەرگە ئاتلاندى — دە، ئاخشام ناھىيە شەھىرىگە يېتىپ كېلىپ، باشقا يولۇچىلار قاتارىدا مېھمانخانىدا قونغاندىن كېيىن، ئەتىگەندە يۇرتىغا قاراپ يولغا چىققانىدى...

هارۋىنىڭ تويۇقسىز سىلكىنىشىدىن چۆچۈپ كەتكەن قادىرۇپ، خىيال يىپلىرى ئۈزۈلۈپ، بېشىنى كۆتەرگىنىدە، ئالدىدا داۋالغۇپ ئېقىۋاتقان زەرەپشان دەرياسىنى كۆرۈپ، ھارۋىدىن سەكرەپ چۈشتى — دە، دەريا بويىغا يۈگرەپ بېرىپ، مۇزدەك سۇنى ئوچۇملاپ ئىچىشكە باشلىدى.

— ئىسسىقتا سوغۇق سۇ ئىچىسلە ئاغرىپ قالىسلا، — دېدى دۇم يېتىپ تويغىچە سۇ ئىچىۋالغان قادىر ھەيرانلىق بىلەن.

— ئۆزۈڭمۇ ئىچىۋاتىسەنغۇ؟

— مەن دېگەن تاغلىق، زەرەپشانىڭ سۇيى قان — قېنىمغا سىڭىپ كەتكەن. قىش كۈنلىرى مۇزنىڭ تېگىدىن سۇ ئېلىپ ئىچىۋېرىمىز. سىلە — زە......

— مەنمۇ تاغلىق، — دېدى ناتونۇش يولۇچى قادىرنىڭ سۆزلىرىدىكى پەخىرلىنىش تۈيغۇسىنى سېزىپ كۈلۈمسىرىگىنىچە، — بۇ سۇ مېنىمۇ يەكلىمەيدۇ...

— نېمە... تاغلىق دېدىلىما!؟

— تاغلىق بولمىسام، بۇ يەرلەردە نېمىلەر قىلىپ يۈرەتتىم — ئەمىسە.

— تۆققان يوقلاپ كەلگەن ئوخشىمالا ؟ ھارۋىغا چىقسىلا.

— شۇنداق، تۇققان يوقلاپ كەلدىم. يۇرتداشلارنى، سەبداشلارنى يوقلاپ كەلدىم. تاغ شامىلىنى، دەريا سۈيىنى سېغىنىپ كەلدىم...

مېھمان كۆزلىرىدە ياش ئەگىپ تۇرغانلىقىنى كۆرگەن قادىر ئارتۇقچە گەپ كوچىلىمماي، پەم بىلەن ھارۋىنى ھەيدەپ ماڭدى.

— ئۇكام، قەيەردىن بولىسەن ؟ — مېھمان جىمجىتلىقنى بۇزدى.

— قاكشا تاغ كەنتىدىن.

— نېمە؟ قاكشا تاغ كەنتىدىن!؟

— شۇنداق، قاكشا تاغ دېسە ئىلگىرى كۆپ ئادەملەر بىلمەيتتى، بىراق، ھازىر داڭقى چىقىپ كەتتى......

قادىر مېھماننىڭ چىرايىدىكى ئۆزگىرىشلەرگە دىققەت قىلماستىن، سۆزلەپلا كەتتى. ھەتتا تېخى كەلمىگەن، كېلىش — كەلمەسلىكى نامەلۇم بولغان نازىرغا سېلىنغان ئۆيلەر ھەم ئۆزىنىڭ شەھەرگە كىرىش سەۋەبىنىمۇ قالدۇرماستىن، ماختىنىش ئىچىدە سۆزلەپ چىقتى.

— نېمە دېدىڭ؟ — سورىدى مېھمان ئۇنىڭ گېپىنى جىمجىتلا ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، — تېخى كەلمىگەن ئادەمگە شۇنچىۋالا ھەشەمەتلىك ئۆي سېلىپ نېمە قىلىدىكەن؟

— باشلىقلار، مۇشۇنداق ئۆلچەم بار دېيىشـ

شىدۇغۇ - تاك! ئۆتمۈشتە سەپەر ھاجىتىنىڭ ھويلىسىمۇ شۇنداق يوقكەندۇق...

— يۇرتداشلارنىڭ ئىنكاسى قانداقراق؟

— ھېچكىم كۆزگە ئىلمايدىغان تاغ ئىچىدىن شۇنچە كاتتا ئادەم چىقسا، خوشال بولمايدىغان كىم بار؟ ھەممەيلەن بۇنداق كىشىگە ھېلىغۇ پىششىق خىش ئۆي سالىدىكەن، ئالتۇندىن ساراي سالسىمۇ ئەرزىيدۇ دېيىشىۋاتىدۇ.

— ئاخماق، - دېدى مېھمان كۈلۈمسىرەپ، - ئۇ كىشى يا پادىشاھ بولمىسا، ئالتۇن سارايىنى نېمە قىلىدۇ؟ تاغلىق بولغاندىكىن، تاغلىقلار ئولتۇرغان ئۆيدە ئولتۇرۇۋەرسە بولمامدىكىن؟

— ئۇغۇ شۇنداق، لېكىن - زە، ئىلگىرى يۇرتىمىزغا ناھىيە كادىرلىرى تۈگۈل يېزا ئادەملىرىمۇ كېلىپ باقمايتتى. ھازىر پىكاپ ئۈزۈلمەيدۇ. ئۆينى سالسا، ھۆكۈمەتنىڭ پۇلىغا سالىدىكەن. ئۇ كىشى كەلمىسىمۇ، ئۆيىنى ئېلىپ كەتمەس. دادامنىڭ ئېيتىشىچىمۇ، ئىلگىرى يۇرتداشلارنى باشلاپ گومىنداڭ چېرىكلىرىنى سۈر - توقاي قىلغان قادىر شۇ بولىدىغانلا بولسا، كەلگەندىكىن ھېچيەرگە كەتمەيدىكەن.

— ئۇكام، داداڭنىڭ ئىسمى نېمە؟

— بىزنىڭ يۇرتتا «تۇردى ئەسكەر» دېسە بىلمەيدىغان كىشى يوق. ئەمما ئۇنىڭ ئەسكەر بولغان ۋاقىتلىرى ئۆتمۈشتىكى ئىش ئىكەن، بىزنىڭ ئالدىمىزدا بۇ ئىشلارنى بەك تىلغا ئالمايدۇ.

— تۇردى دېدىڭما؟ - مېھماننىڭ لەۋلىرى تىترەپ كەتتى، - قولاق تۈۋىدە يوغان تارتۇقى بار تۇردىما؟

— شۇنداق، سىلى قانداق تونۇيدىلا؟

— مەن... - مېھماننىڭ كۆزلىرى يوغان ئېچىلدى.

— مەن شۇ تۇرداخۇننىڭ ئوغلى قادىر بولىمەن.

— قادىر... بالام... - مېھماننىڭ قۇچاغلىشىدىن قادىر نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي قالدى.

— سىلى...

— مېنىڭ ئىسمىممۇ قادىر ئىدى. ھازىر «قادىروپ» دېيىشىدۇ.

— ۋاي، سىلى قادىروپ تاغام بولامدىلا قانازىر بولامىلا؟... - قادىر دەرھال ئۇنىڭ كۆچلۈك بىلەكلىرىدىن بوشىنىپ چىقىپ، ھارۋىدىكى كۆرپىنى قاتلاپ سالدى.

8

غەرپكە قىيسايغان قۇياش قارلىق تاغلارنى ئاجايىپ گۈزەل رەڭگە كىرگۈزگەن، يالتىراپ تۇرغان زەرەپشان دەرياسى چوققىلارنىڭ قاپ بېلىدىن باغلاپ، غايەت زور ئەجدىھارغا ئوخشاش چوققىلارغا يامىشىپ، قوياشقا ئىنتىلمەكتە. ئۇنىڭ يەڭگىل دولقۇنلىرى جىم-جىت ۋادا ئىچىدە يېقىملىق ھايات مۇزىكىسىنى چالماقتا، تاغ ئىچىگىلا خاس بىر خىل خۇشپۇراق ئېلىپ كەلگەن سەلكىن شامال، دەريا يۈزىنى يەڭگىل سىيپاپ، يولۇچىلارنىڭ تەرلىرىنى قۇرۇتتى. تونۇش شامالدىن يۇرتىنىڭ ھىدىنى ئالغان قولائات بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، زىل ئاۋازدا كىشنىۋەتتى.

— شۇ قادىر مەن بولىمەن، - دېدى مېھمان ھېكايىسىنى تۈگىتىپ، - «ئات ئايلىنىپ ئوقۇرىنى تاپار» دېگەندەك، مەنمۇ ئاقىۋەت يېنىپ كەلدىم. قېرىغاندا، سىلەرگە يۈك بولىدىغان بولدۇم...

— ياقەي، - دېدى قادىر چەكسىز ھۆرمەت ھېسسىياتى بىلەن، - كەلگىنىڭىز بەكمۇ توبدان بولدى، يۇرتداشلار يولىڭىزغا تەلە قاراپ، كۆزلىرى تېشىلدى. داداممۇ چوققىغا تولا

چىقمىدىغان بولۇپ قالدى...

— دادا، تاغ چوققىسىغا نېمىشقا تولا چىقىدۇ؟ — دېدى مېھمان تاماكىسىنى شورىغىنىچە، — قادىر كەلسە يېنىپ كېتەتتىمۇ؟

— ئۇنداققۇ ئەمەس، چوققىدىكى قەۋرىنى يوقلايدۇ...

— قەۋرە...؟

— ھەئە، ھېلىقى يىللىرى دادام مۇھاجىرنى بۇسۇپ چىققاندىن كېيىن، تاغ — جىرالارنى چۆگىلەپ، سىزنى ھېچيەردىن تاپالماي قايتىپ كېلىپ، چوققىدىكى قەۋرىنى كۆرۈپلا، ئۇنى «سىزنىڭ قەۋرىڭىز» دەپ ئويلاپ، ئاق تاشتىن ياساپ قويغان ئىكەن. گومىنداڭچىلار كېلىپ قەۋرىنى بۇزۇپ، دادامنى تۈرمىگە تاشلاپتۇ، ئازادلىقتىن كېيىن، دادام تۈرمىدىن چىقىپلا، يۇرتداشلارنى قوزغىتىپ، قەۋرىنى قايتا ياساپ، رىشاتكا ئىچىگە ئېلىپ قويغانىكەن. بىز ئوقۇغان چاغلىرىمىزدا دائىم بېرىپ، ئېھتىرام بىلدۈرەتتۇق. «ئىنقىلاب» يىللىرى، ئۈرۈمچىدىن كەلگەن ئوقۇغۇچىلار دادام بىلەن ساۋۇت سېكرىتارنى مەكتەپكە سولىۋېلىپ، سىزنىڭ جىنايەتلىرىڭىزنى ئېلان قىلىپ، بىر مۇنچە قەغەزگە قول باستۇرۇپتۇ. ئاخىرىدا ئۇلار قەۋرىنى تۈزلىۋېتىپ كەتكەنىدى. دادام شۇ ئاخشىملا ئانام بىلەن ئىككىمىزنى ئېلىپ بېرىپ، قەۋرىنى تۈزەشتۈردى. مەن ئۇنىڭغا: «دادا، قادىركام ھاياتكەن، قەۋرىنى كىمگە ياسايمىز؟» دېسەم، ئۇچچىچىلىپ، «قادىر ئاكاڭ ھاياتكەن. شىرىنقۇلچۇ؟ روتىمىزدىكى يۈز نەچچە جەڭچىچۇ؟» دەپ تولۇپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇ تولا چىقىلغاق بولۇپ كەتتى. ھە دېسىلا، قەۋرە بېشىغا چىقىۋېلىپ، ئاش — نانمۇ يېگىلى ئۇنىمايتتى، ئىككى — ئۈچ يىلنىڭ ياغى ئانچە چىچىلمايدىغان بولدى...

— قەۋرە بېشىغىمۇ چىقمامدۇ؟

— ياقەي چىقىدۇ. تېخى كېيىزدە ھەممە ئادەم مىچىتتە تۈنىسە، ئۇ ئاشۇ چوققىدا تۈنىدى. بەك چېچىلمايدۇ — شۇ. ئۇ دائىم: «ھازىرقى كۈنلەر ئۈچۈن قانچىلا تاغدىنمۇ ئېغىر ئادەم جېنىنى سېلىپ بەردى» دەيدۇ.

— راست بالام، تۇردى توغرا ئېيتىدۇ، — قادىرۇپنىڭ كۆزلىرى ياشلاندى.

— تاغا، چوڭئانام بىلەن ئاكىلىرىمنى ئالغاچ كەلمەپسىزغۇ؟ — دەپ سورىدى، ھەدەپلا تاغىسىنىڭ كونا يارىسىنى قوزغاپ قويغىنىدىن خىجىل بولغان قادىر گەپنى بۇراش ئۈچۈن.

— ئاكىلىرىڭلا ئەمەس، جىيەن ئۇكا — سىڭىللىرىڭمۇ كېلىدۇ، — دېدى قادىرۇپ سەل تۇرۇۋالغاندىن كېيىن يېشىنى سۈرتۈپ، — بىراق، چوڭئاناڭ ماناس دېگەن يەردە قالدى. مەن شۇ يەرگە سۈرگۈن قىلىنغاندا ئۆلۈپ كەتكەن.

— ماناس يىراقمۇ؟ بىر كۈنى بىللە بېرىپ، چوڭئانامنىڭ بېشىغا دۇئا قىلىپ كەلگەن بولساق...

— يوقلايمىز بالام، يوقلايمىز. مانا مەنمۇ قىرىق نەچچە يىلدىن كېيىن، يۇرتۇمنى، ئاتا — ئانا، ئۇرۇق — تۇققانلىرىمنىڭ، سەبداشلىرىمنىڭ تۇپرىقىنى يوقلاپ كەلدىم.

— تاغا، دەسلەپ تونۇشمىغاچقا، ئاتىنى ئىتتىك ھەيدەپ، سىزنى بىئارام قىلىپ قويدۇم، خاپا بولماڭ، — دېدى قادىر خىجىللىق بىلەن.

— ياق، بالام، — دېدى قادىرۇپ ئۇنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ. — مەندىن باشقا ئادەم بولسا، ھارۋىدىن يىقىلىپ چۈشۈپ كېتەتتىمۇ ياكى يانمايدىكەنسەن...

AltunOq

— بۇ…
— شۇنداق، كىمكى تاغلىقلارنى كەمسىتسە،
تاغلىقلارنىڭ ھەر قانداقى ساڭا ئوخشاش
قىلىدۇ. چامامچە، ھارۋىڭىمۇ خېلى ئوستا
ئىكەنسەن، ماشىنا ھەيدىسەڭمۇ بولغىدەك.
— ئىلگىرى دۆينىڭ تىراكتۇرىغا شاگىرت
بولغانىدىم، — دېدى قادىر ماشىنىنىڭ كې-
پىنى ئاڭلاپ جانلىنىپ، — ھازىر تىراكتور-
نى ئۇستام كۆتۈرە ئالدى، مەنمۇ قايتىپ كې-
لىپ، ھارۋامنى ھەيدىدىم. دادام تېخى «ما-
شىنا ئالىمىز» دەپ، ئاغزىغا چۆپ يۇقتۇر-
مايدۇ، ئالارمىزمىكىن — تاڭ!
— ئالىمىز بالام، ئۇنى ئالمىساق شە —
ھەرگە قانداق كىرىمىز؟ قارا، ساق تۆت
سائەت مېڭىپتۇق ئەمەسمۇ؟ ماشىنا بولسا،
بىر سائەتتىلا ئۆزىمىزنى قاقشا تاغدا كۆ-
رەتتۇق — تە!
— ئۇغۇ شۇنداق، ئانام ئۇنىمىسا…
— ئاناڭ نېمىشقا ئۇنىمايدۇ؟
— ئانام: «دېھقان خەق دېگەن شۇنداق،
ئىككى نان تاپسا، بىرسىنى داپ چالىدۇ،
سۆڭگىچى ھارۋا كۆرۈپ بولغىچە ماشىنا
ئالغۇسى كەپتۇ، يەنە بىر كوپىراتسىيە بول-
سا، ماشىنىنى بېرىپلا قۇتۇلىسىلەغۇ مەيلى،
لېكىن — زە…» دەپ دادامنى ئارسالدى قى-
لىپ قويغانىدى، دادام: «قادىر تاغاڭ كەل-
سە، مەسلىھەت سورايمىز» دېگەنىدى…
— ئالىمىز، — دېدى قادىرۇپ يەنە تەك-
رارلاپ، — چوڭنى ئالمىساق، ئاۋۋال كىچى-
كىنى ئېلىپ تۇرىمىز. «ئات تاپقىچە، ئېشەك
مىن» دەيدۇ ئەمەسمۇ ؟
— ۋاي، قاقشا تاققا كېلىپ قاپتۇق!
— ھارۋىنى توختات، — دېدى قادىرۇپ
ۋە ھارۋىدىن سەكرەپ چۈشۈپ،
قاقشا تاغ چوققىسىدا يالتىراپ تۇرغان ئاق

تاش قەۋرىگە قاراپ، چوڭ — چوڭ چامداپ
يۈرۈپ كەتتى.

9

بۈگۈن قاقشا تاغ كەنتى ئۆز تارىخىدا كەم
كۆرۈلگەن بايرام تەنتەنىسىگە چۆمدى. بولۇپ-
مۇ تۇردىكامنىڭ ھويلىسى شۇنداق قىززىپ كەت-
تىكى، رەڭگا — رەڭ كىيىنگەن تاغلىقلار تال-
باراڭ ئاستىدىكى كەڭرى سەيناغا بىر كەلگەن
بولۇپ، ئادەمنىڭ كۆپلىكىدىن كۈمىلاچ تام
يېرىلىپ كېتىدىغاندەك قىلاتتى.
قادىرۇپنىڭ قانچە توسقىنىغا قارىماستىن،
تۇردىكامنىڭ چوڭ ئوغلى ھەسەن تاغىل توپا ق-
نى سويىۋەتتى. يۇرتداشلار قادىرۇپ، تۇردى-
كام، ساۋۇت سېكرېتار قاتارلىقلارنى چۆرىدى-
گىنىچە ئولتۇرۇپ، ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلەپ،
يوغان داشتا پۇشۇرۇلغان گۆش بىلەن نان-
توقاچلارنى يەپ، شورپىلارنى ئىچىشتى. ساز-
چىلار داپ، دۇتار، تەمبۇرلىرىنى تەڭكەش
قىلىپ، قەدىمى تاغ پەدىسىگە چېلىشتى. ئەر-
ئايال تاغلىقلار مۇقام رېتىمىگە ئەگىشىپ،
دەسلەپتە ئاستا-ئاستا چۆگىلەپ ئارقىدىن جۈپ-
جۈپى بىلەن ئۇسۇلغا چۈشۈشتى. تاغلىقلارنىڭ
ئورتاق مېھمىنى — قادىرۇپ بىلەنسا ھېچخان
تۇردىكام ياشلارنىڭ تارتىشى بىلەن سورۇن-
غا چۈشۈپ، مەشرەپ شاتلىقىنى تېخىمۇ ئەۋ-
جىگە كۆتەردى.
تۇردىكامنىڭ ئوغلى قادىرمۇ بۈگۈن قاق-
شا تاغ ياشلىرىنىڭ ئەڭ ھۆرمەتلىك كىشىلى-
رىدىن بىرسى بولۇپ قالدى. قىز-يىگىتلەر
ئۇنى ئورىۋېلىپ، گەپ سوراپ ئالدىرىتاتتى.
قادىرمۇ يول ئۈستىدىكى ئىشلارنى قايتا-قاي-
تا سۆزلەپ، ئۆز خوشاللىقلىرىدىن ئەل-ئا-
غىنىلىرىنى بەھرىمەن قىلماقتا ئىدى.
— سەن شۇمتەك ئۆمرىڭدە بىر قېتىم كۆڭ-
لۈمدىكىدەك ئىش قىپسەن، — دېدى تۇردىكا-
مۇ شاتلىنىپ، — لېكىن — زە ھارۋىنى تىراكتور-

چىشىغا ھەيدەپ، تاغاڭنىڭ ئۈستىخانلىرىنى چۇل-چۇل قىلىۋەتكەنسەن. نەچچە يەردە يىقىتتىڭ تېخى!

— ئۆزەمنىڭمۇ، خويمۇ يىقىلغىم بارئىدى، — دېدى قادىرۇپمۇ كۈلۈمسىرەپ، — يۇرتۇمنىڭ توپىسىدا راسا بىر ئېغىنىۋالغىم كېلىپ تۇرغانىدى. بىراق قادىرنىڭ ئۈستىلىقىدىن مۇنداق پۇرسەت نېسىپ بولمىدى-دە!

تۇردىكام كۈلۈپ كەتتى. تاغلىقلارنىڭ ھەممىسى كۈلۈشتى.

شۇ كۈنى قادىرۇپنىڭ ئۈن-تۈنسىزلا قاڭشا تاققا يېتىپ كەلگەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەر قانات چىقىرىپ، ئاۋال يېزىلىق ھوكۈمەتكە، ئارقىدىن ناھىيىگە بارغان ۋە تېلېفۇنىستلارنى بىر ھازا تەمتىرەتكەندىن كېيىن، ناھىيە رەھبىرىي ئورگىنىدىكىلەرنى ئالاقزادە قىلىۋەتتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە كۈن بىلەن تەڭ قاڭشا تاققا يېتىپ كەلگەن ناھىيە رەھبەرلىرى قادىرۇپقا ئاتاپ سېلىنغان ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ، قولۇپقا تېخى قول تەگمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، باشقىلارنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن تۇردىكامنىڭ ھويلىسىغا يېتىپ كەلگەندە، قادىرۇپ كوڭلەكچان پېتىچە قولا ئاتنى مىنىپ، ھويلىدا ئايلاندۇرۇۋاتاتتى.

ئۇلار قادىرۇپ بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن، تۇردىكام قاتارلىق تاغلىقلارمۇ ناھىيە رەھبەرلىرىنىڭ مۇبارەك قوللىرىنى سىقىپ كۆرۈشۈش شەرىپىگە ئېرىشتى.

— قاتىڭجاڭ، خەۋەر قىلىپمۇ قويماي تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلغانلىرى... — دېدى ھاكىم ئوڭايسىزلىنىپ.

— ھەر قايسىڭىزغا خەۋەر قىلىشقا ئۈلگەرەلمىگەن بىلەن، تۇردىكاملار ئاللابۇرۇن خەۋەر تېپىپ، ھارۋا ئەۋەتىپتىكەن، ئەمەسمۇ؟

— نېمە... پۇ...

قادىر يول ئۈستىدىكى ئىشلارنى بىر قۇر سۆزلىگەندىن كېيىن:

— ئەمدى مەن يۇرتۇمغا قايتتىم، تىڭجاڭ ئەمەس، قاڭشا تاغلىق قادىر بولىمەن. يولداشلار مېنى «قادىر» دەپ ئاتاۋەرسە، لېكىن-زە قادىر ئىككى بولۇپ قالدى-دە! — دېدى.

— ئۇنداقتا سىلىنى قادىرۇپ دەۋېرەيلى، — دېدى شۇجى، — ئاۋۋال سىلىنىڭ ئۆيىنى كۆرۈپ باقساق.

قادىرۇپ بىر مۇنچە باشلىقلارنىڭ ھەمراھلىقىدا تۇردىكامنىڭ ھويلىسىدىن چىقىپ، يېڭى سېلىنغان ئۆيگە قاراپ ماڭغاندا، ئۇنىڭ تۇرقى تونۇگۈنكى مەشرەپ ئەھلى قادىردىن كۆرە، خىزمەتلەرنى كۆزدىن كەچۈرگىلى كەلگەن «قاتىڭجاڭ»غا بەكرەك ئوخشاپ قالغانىدى. تۇردىكام قاتارلىقلار ئاستا سۆرۈلۈپ كەينىدە قالدى.

ئالاھىزەل بەشمو يەرگە سېلىنغان ھويلا-ئارامنىڭ ئوتتۇرىسىدا كۆللۈك يانلىرىدا باغ، كۆكگۈرلۈق تاملار بولۇپ، پېشايۋان ئاستى سېمونتتىن سۇۋالغان، يولغا خىش ياتقۇزۇلغانىدى.

— نېمە ئانچە چوڭ سېلىۋەتتىڭلار؟ — دېدى قادىرۇپ قوشۇمىسىنى تۈرۈپ.

— يولداش قادىرۇپ، — شۇجى چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى، — سىلە دەم ئېلىشقا چىقىپ، ئۆز يۇرتلىرىدا ماكانلىشىشنى تەلەپ قىلغاندىن كېيىن، يۇقىرىدىن بەلگىلىمە بويىچە ماكانلىشىش راسخودىنى ناھىيىمىزگە چۈشۈرۈپ بەرگەنىدى. بۇ ئۆي شۇ پۇلغا سېلىندى.

— راسخوت ئېشىپ كەتمىگەندۇ؟

— ياق، بەش مىڭ يۈەندىن ئارتۇقراق پۇل كەتتى، — دېدى ساۋۇت سېكرېتار.

— نېمە... شۇنچە ئەرزان...؟

— تاش بىلەن قۇم يۇرتىمىزدىن چىقىدۇ، ياغاچمۇ تاغدا بەك قىممەت ئەمەس، ئۇنىڭ ئۈستىگە يۇرتداشلار خالىسا نە ئىشلەپ ھەق ئالىدى.

— ناھىيە قۇرۇلۇش دۆيىدىكىلەرمۇ ئادەتتىكى ئىش ھەققىنىلا ئاپتۇ، — دېدى باشلىقلاردىن بىرسى.

— پاھ ياخشى گەپكە ئىغۇ بۇ، — دېدى قادىرۇپ روھلىنىپ، — ساۋۇتكا، تاش، قۇم ئۆزىمىزدىن چىقسا، تاغدا چارۋا — چاتقال كۆپ بولغاندىكىن، خۇمدان ياساپ، خىش پۇشۇرساق، كەنتتىكى ئۆيلەرنى يېڭىلاش بەك تەس ئەمەسكەن، تاغلىقلارمۇ ئاتا — بوۋىسىدىن قالغان كومۇلاچ تامدا ئولتۇرۇۋەرمىسۇن — دە! كادىرلار مۇزاكىرە قىلىپ بېقىڭلار، بالا — دۇراق تۇتۇش قىلايلى.

— بولىدۇ، بولىدۇ، — ساۋۇت سېكرېتار ھاياجانلانغىنىدىن ئىتىرەپ تۇرغان قوللىرىدا ئاچقۇچنى سۇندى.

— ھازىرچە سىلىدە تۇرۇپ تۇرسۇن، مېنى يالغۇز بىر ئۆيگە سولاپ قويساڭلار، يالغۇزچىلىقتا كېسەل بولۇپ قالمايمەنمۇ؟ يەنىلا تۇردىكامغا ھەمرا بولغىنىم تۈزۈكرەك تۇرىدۇ.

— تىنجاڭ، — دېدى كىچىكرەك باشلىقلاردىن بىرسى، — بۇ يەرنىڭ شارائىتى ئانچە ياخشى ئەمەس، كۆنەلمەي قالسىلا، ناھىيىگە بېرىپ تۇرسىلىمۇ بولىدۇ.

— مەن شەھەردىن سەھراغا دەم ئالغىلى كەلسەم، يەنە شەھەرگە ھەيدىگىنىڭىز نېمىسى؟ قاراڭلار، كەينى يېشىل تاغ، ئالدى سۈزۈك دەريا. باغچىنىڭ ئۆزىغۇ بۇ جاي، ئۇنىڭ ئۈستىگە گۆش، تۇخۇم، سۈت — قېتىقمۇ كەڭرى، تېخى بۇ يەردە ياشىرىپ قېلىشىممۇ مۇمكىن،

— ئۇغۇ شۇنداق، لېكىن — زە، قارا چىراققا كۆنەلمەي ...

— توغرا، قارا چىراقنى ئەمدى تاشلىماساق بولمايدۇ، — دېدى قادىرۇپ ئويغا چۆمگەن ھالدا، — مېنىڭچە، ئىستانسە قۇرۇشنى ئويلىشىپ كۆرسەك بولغىدەك.

— بىز ناھىيىدىن مەبلەغ ئاجرىتىپ، قاقشا تاغدا بىر كىچىك ئىستانسە قۇرۇشنى ئويلىشىۋاتىمىز، — دېدى ھاكىم سۆز قىستۇرۇپ.

— قانچىلىك مەبلەغ كېتەر؟

— ئوتتۇز بەش كىلوۋاتلىق ئىستانسە قۇرساق، يىگىرمە مىڭ يۈەن ئەتراپىدا بولسا يېتىدۇ، سۇ مەنبەسى خېلى مول.

— مېنىڭ ماكانلىشىش راسخوتىمدىن يەنە قانچىلىك قالدى؟

— ئون نەچچە مىڭ يۈەننى سىلىنىڭ ناملىرىدا بانكىغا قويدۇق، دېيىشىۋاتاتتى.

— ئۇنداق بولسا، ناھىيىدىن پۇل ئاجراتمايلا قويۇڭلا.

— تىنجاڭ، بۇ ...

— ھېچقىسى يوق، پۇلنى خەلق بەرگەن. يۇرتداشلار ماڭا شۇنچە ياخشى ئۆي سېلىپ قويسا، ئۇنىڭغا قارا چىراق يېقىپ ئولتۇرسام قاملاشماس.

— مەن 2 مىڭ يۈەن قوشاي، — دېدى تۇردىكام، — ئىستانسە چوڭراق بولسا، ھەممەيلەن پايدىلىنىمىز ئەمەسمۇ؟

— مەن مىڭ يۈەن...

— مەن بەش يۈز يۈەن...

مەن ... مەن ... يۈز يۈەن چىقىراي، — دېدى ھېلىم بوۋايمۇ.

— بۇنداق ياخشى جاي، ياخشى خەلقىمىز تۇرغان يەردە، نامرات، كونا بازىلارنى ئېچىش — گۈللەندۈرۈش قىيىن ئىش ئەمەس—

كەن، ـ دېدى ھاكىم كۆزلىرىگەياش ئېلىپ،ـ
مەنمۇ ئىستانىسە قۇرۇلۇشىغا ئۈچ مىڭ يۈەن
يـاردەم قىـلاي. بىراق، بىر شـەرتىـم بار،
يۇرتداشلارنىڭ پىنسىيـىـگە چىقـقانـدا مۇشۇ
يەرگە ماكانلىشىشىغا قوشۇلسا.
ــ سىز تۇزلەڭلىكتە تۇغـۇلـۇپ ئۆسـكەن
تۇرسىڭىز،ــدېدى قادىرۇپ.
ــ شۇنداق، مەن تۇزلەڭلىكتە تـۇغـۇلۇپ
ئۆسكەن، ئەمما، مېنىڭ دادام ئەينى چاغلار ـ
دا مـۇشۇ تاغلاردا جەڭ قىلىپ، ئۆلۈپ كەتـ
كەنىكەن. مەن كەلسەم ئۇنىڭ روھـىمۇ خوش
بولار.
ــ دادىڭىزنىڭ ئىسمى نېمىدى؟
ــ دادامنىڭ ئىسمى جامال ئىكەن، « ئۈچ
ۋىلايەت » پارتىزانلىرى ناھىيـىمىزگە چۈ ـ
شۈپ، ناھىيە شەھىرىنى ئالغاندا، يىگىتلەرـ
گە قوشۇلۇپ كەتكەنچە قايتىپ كەلمىگەن.
ــ جامال…ـقادىرۇپنىڭ كۆز ئالـدىدىن
ئۇز ۋاقىتدىكى جەڭچىلەرنىڭ سىماسى غىلـ
پال ئۆتۈشكە باشلىدى،ـ توغرا بەشتېرەكلىك
جامال دېگەن جەڭچى بىزنىڭ روتىمىزدا ئىـ
دى، ئاق ئاتداۋىنىدىن ئۆتۈۋاتقاندا، ھاڭغا
چۈشۈپ كەتكەن.
ــ شۇنداق، مەن ئۇنـىڭ ئارقىسـىـدىنىلا
ماڭغانىدىم. ئەجـەپ قەيـەر يـىـگـىت
ئىدى، ـ تۇردىكام كۆزلىرىگە ياش ئالدى.
ــ مەن دادامنىڭ شۇ كەتكىنىچە قـايتىپ
كەلمىگىنىنى بىلسەممۇ، ئۇنىڭ قانداق ئۆـ
لۈپ كەتكىنىنى پەقەت بىلەلمـەي، گاڭگىـ
راپ قالغانىدىم. رەھمەت سىلەرگە…
ــ مەن بارلىق جەڭچىلەر ھەم تاغلىقـلار
نامىدىن سىزنىڭ كەلگۈسىدە يۇرتىمىزغا كېـ
لىپ ماكانلىشىشىڭىزنى قارشى ئالىمەن! ـ دېـ
دى قادىرۇپ كۆز ياشلىرىنى سـۈرتكىنـىچە.
قاڭشا تاغلىقلار ئۇزاققىچە، چىن دىلىدىن
چاۋاك چېلىشتى.
ھەممەيلەن كۈلكە ـ پاراڭلار بىلەن تۇرـ
دىكامنىڭ ھويلىسىغا كېلىپ، داستىخانغا داـ
خىل بولدى. ناھىيىدىن كەلگەن رەھبـەرلەر
قايتىش ئالدىدا شۇچى:
ــ يولداش قادىرۇپ ، كىچىـك ماشىنىـ
دىن بىرسى ۋاقتىنچـە بۇ يـەردە قالسا ، ـ
دېۋېدى ، قادىرۇپ:
ــ رەھمـەت ، مېنىڭ ماشـىنامۇ، شوپۇـ
رۇممۇ تەييار، ـ دەپ قادىـرنى كۆرسەتتى،
ھەممەيلەن كۈلۈشۈپ كەتتى . ئۇ ھاكىمغا بىر
نېمىلەرنى دەپ، بىر چەكنى بېرىۋېدى، ھاـ
كىم قادىرنى ماشىنىغا سېلىپ ئېلىپ كەتـ
تى. ئەتىسى خوشاللىقى ئىچىگە سىغماي قالـ
غان قادىر يىپ ـ يېڭى بىر قول تىراكتۇرـ
نى ھەيدەپ كەلدى . بۇ قادىرۇپنىڭ يۇرتـ
داشلارغا قىلغان سوۋغىسى ئىكەنلىكىنى بىلـ
گەن تۇردىكامنىڭ قوشۇمىلىرى تۈرۈلدى:
ــ قادىراخۇن ، پۇل دېگەن تاغنىڭ تېشى،
سايىنىڭ قۇمى ئەمـەس خەجلىسە تۈگىمەيدىـ
غان، بالا ـ چاقىلارنىمۇ ئويلىماي بولمايـ
دۇ. ئىستانىسىغا بىر مۇنچە پـۇل چىقارغانـ
دىكىن … ـدېۋىدى .
ــ ھەي تۇداخۇن،ــدېدى قادىرۇپ كۈلۈمـ
سىرىگىنىچە ، ـ سەن بىلەن بىزگە ئاتا ـ ئاـ
نىمىزدىن نېمە قالغان ؟ بالىـلارنىڭ ھەمـ
مىسى خىزمەتتە ، تۇرمۇشىغا ھۆكۈمەت ئىـ
گە ، سەن ـ بىز بىر پۇتىمىز گۆرگەسـاڭگىـ
لىغان ئادەملەر، شۇنچە پۇلنى پوكىـنىمىزغا
بېسىپ ، گۆرگە ئېلىپ كېتىمىزمۇ؟
ــ شۇنداق بولسىمۇ ، ئالدى ـ كەينىـنى
ئويلاش كېرەك، ھۆكۈمەت پـۇل بېرىدۇ دېـ
گەندىمۇ شامالغا سورۇۋەرسە تاغنىڭ تۈپىـ
ـمۇ توشمايدۇ…
ــ رازۇستچىك تۇردى!

— ب...ب... بار، — تۇردىكام دۇدۇقلاپ قېلىپ، بىردەمدىن كېيىن ئېسىگە كەلدى.

— دىققەت، ئوڭغا بۇرۇل، شاگوم مارش!

تۇردىكامنىڭ ھەرىكىتى تازا چەبدەس بولمىسىمۇ، ئەينى يىللاردىكى ھەربىي ئۇستاۋقا ئاساسەن ئۇيغۇن ئىدى. ئۇ ئۆز ۋاقتىدىكى ئىككى سەبداش مۇرىنى - مۇرىگە تىرەپ، قاگشا تاغ چوققىسىغا قاراپ رىتىملىق قەدەم تاشلىدى. ۋەزمىن ئاھاڭدا ياڭرىغان روتا كېمىنى زەرەپشان ئۆستىڭنى سىپاپ، يىراق - يېقىندىكى چوققا - جىرالارنى زىلزىلىگە سالماقتا. قېلىن توغراقزارلىقلار ئۇنىڭغا جۆر بولماقتا ئىدى:

ئالغا، ئالغا! جەڭچى يىگىتلەر،
كونا دۇنيانى گۇمران قىلىشقا.
يۇيۇپ بىز ئۇنى ئىسسىق قان بىلەن،
يېڭىدىن ئەركىن دۇنيا قۇرۇشقا.
ئالغا... ئالغا...①

10

ئىيۇن ئايلىرى، تاغ ئۆرۈكلىرى سارغىيىپ، ئۇنىڭ چۈچمەل ھىدى دىماقلارنى غىدىقلايدۇ. تاغ گۈللىرىنىڭ خۇشپۇرىقىنى ئېلىپ كەلگەن مەيىن شامallar جانلىقلارنى يەڭگىل تەۋرىتىپ، چۈشلۈك ئۇيقۇغا ئالدىرىتىدۇ. تىنىق دەريا سۈيى خۇددى يېقىملىق ئەللەيدىن مەس بولغان بوۋاققا ئوخشاش، ئۆز بۆشۈكىدە ۋىلىقلاپ كۈلىدۇ. ئۆرۈكلەرنىڭ قېنىق شاخلىرى ئارىسىغا كېرىۋالغان تورۇلغۇلار، مەي بولۇپ پىشقان ئۈجمىلەرنىڭ ئاچىمىقىغا ئۇۋا سالغان سوپىياڭلار يېقىملىق ئاۋازدا ئۈزۈپ - ئۈزۈپ سايرىشىدۇ. يول بويىدىكى تېرەكلەر ئارىسىدىن چىققان بىرجۈپ كاككۇك قويۇق پۇراق تارقىتىپ تۇرغان جىگدىلىكتە غايىپ بولدى.

تاغلىق يېزىنىڭ جىمجىت ياز كۈنلىرىدىن ھوزۇرلىنىپ، دەريا تەرەپتىن كەلگەن قادىرۇپ مەكتەپنىڭ ئالدىدا توختىدى: مەكتەپنىڭ سېلىنغىنىغا ئالاھازەل يىگىرمە بەش يىل بولغاندۇ. قاچاندۇر ئېقىپ چۈشكەن تاغ يامغۇرى نەچچە يېرىدىن چاك كەتكەن كېسەك تاملارغا ئەگرى - بۈگرى يوللارنى سىپتۇ. سىر قارىسى كۆرمىگەن دېرىزىلەرگە يامىلانغان گېزىتلەر سارغىيىپ، جۇل - جۇل بولۇپ كېتىپتۇ. يەنە بىر تەرەپتە بولسا، ئۇنىڭغا ئاتاپ سېلىنغان يېڭى ئۆيلەر ئەينەكلىرىنى ۋالىلدىتقىنىچە، ئاپئاق ئاقىرىپ تۇرماقتا. ئۇ بىرەر قېتىممۇ ئۆز قولىچە قۇلۇپقا سېلىپ باقمىغان ئاچقۇچلارنى تۇتقىنىچە خىيالغا چۆكتى:

ئۇنىڭ ئەسلى خىيالىدا، يەنە بىر قانچە يىل ئىشلەپ، خىزمەت ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىنغان يىللارنىڭ ئورنىنى تولدۇرغىسى بار ئىدى. بىراق، ئالدىنقى يىلى رېماتىزىم كېسىلى ئەۋجىگە چىقىپ، پۈتۈن بەدەنلىرى ئىششىپ كەتكەنلىكتىن، خېلى ۋاقىتقىچە دوختۇرخانىدا يېتىپ داۋالىنىشقا توغرا كەلدى. ئورگان ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلىپ، رەھبەرلىك بەنزىلىرىنى ياشلاشتۇرۇش يولغا قويۇلغاندا، يۇقىرىدىن ئۇنىڭ پىكرىنى سورىۋىدى، ئۇ قىلچە ئىككىلەنمەستىن، ئورۇن بوشىتىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. قائىدە بويىچە ئېيتقاندا، ئۇ يەنە بىر قانچە يىل مەسلىھەتچى بولۇپ ئىشلىسىمۇ بولىۋېرەتتى. ئەمما، ئۇ ئىككىلەنمەستىنلا دەم ئېلىش ئىلتىماسى يازدى.

---

① ئەينى ۋاقىتتىكى پېشقەدەملەرنىڭ ئەسلىشىگە ئاساسەن، بۇ، شۇ چاغلاردا پوسكام، قاغىلىقلارنى ئالغان روتىنىڭ جەڭ كېمىسىنىڭ باش مىسرالىرى. — ئاپتۇر.

رەھبەرلىك ئۇنىڭ ئىلتىماسىنى تەستىقلىدى. ئۆز خىزمەتداشلىرىمۇ باشقىچە پىكىردە بولمىدى. ئۇنىڭ تۆت ئوغلى، بىر قىزى ئاللىقاچان خىزمەتكە قاتناشقان، ئۆي يېلۈك – ئوچاقلىق بولغان، ھەتتا نەۋرىلىرىمۇ خېلى چوڭىيىپ قالغان، ئۇ قىسىمدا، يەرلىكتە بولۇپ، قىرىق نەچچە يىل ئىشلىدى، ئەمدى ئۇنىڭ دەم ئېلىشى ئەقىلگە مۇۋاپىق ئىدى. ئادەم دېگەن ماشىنا ئەمەستە!

ئەمما، ئۇ ئۇزاقتىن كۆڭلىگە پۈككۈپ كەلگەن ئارزۇسىنى، يەنى ئاخىرقى ئۆمرىنى زەرەپشان بويىدىكى ئانا يۇرتىدا ئۆتكۈزۈش قارارىنى بىلدۈرگىنىدە، بالىلىرى جان – جەھلى بىلەن قارشى چىقىشتى. ئوغۇل قىزلىرى، كېلىنلىرى، ھەتتا ئامراق نەۋرىلىرى ئۇنىڭغا كۆپ قېتىم يېلىنىپ يالۋۇردى، يىغلاپ، تەنتۈرلۈك قىلىپ، تەھدىت سېلىشتى. ھەتتا باشقا تونۇش – بىلىش، خىزمەتداشلارنى ئارىدا قويۇپ، كۆپ نەسىھەتمۇ قىلغۇزۇشتى… بىراق، ئۇ ئۆز قارارىدىن يېنىۋېلىشنى يادىغا كەلتۈرمىگەچكە، ئاخىرىدا ئۇنى «راستىنلا كالىلىسى قېتىپ قالغان، جاھىل» قاتارىغا چىقىرىپ، بالىلىرى يوقلاپ كېلىشنى تاشلىدى. ئۇ خوشنىلىرىغا نەنسەنگە چىقىپ، ھاۋا يەپ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ قويۇپلا، جىمغىنا يولغا چىقتى. پەقەت ناھىيە بازىرىغا يېتىپ كەلگەن كۈنى كەچتە، بالىلىرىغا ئۇزۇن بىر پارچە خەت يازدى. ھازىرقى ياشلارنى چۈشىنەتتى، ئۇلارنى يەنە دۇ – نەسىھەت بىلەن، بىرەر پارچە خەت بىلەن قايىل قىلىش تەس. لېكىن، بالىلىرى ھامان بىر كۈنى ئۆزىنى چۈشىنىدىغانلىقىغا ئۇ ئىشىنەتتى.

ئۇنىڭ قايتىپ كەلگىنىگە ئىككى ئاي بولاي دەپ قالدى. ئانا سۈتى ئارقىلىق سىڭگەن تونۇش تۇپراقنىڭ ھىدى، ساپ دىل، مۇلايىم يۇرتداشلار ئۇنى يۇرتىغا تېزلا كۆندۈرۈۋالدى. ھەتتا ئوقۇغۇچى بالىلارمۇ ئۇنى كۆرسىلا دىققەتتە تۇرۇپ، سالام بېرىدۇ. كىم ئۇنى يالغۇز دېيەلەيدۇ؟ تاشمۇ چۈشكەن يېرىدە ئېغىر، ئۆز يۇرتىدا غېرىپ يوق. مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى ئاكا، ئۇكا – سىڭىللىرى ھەم ئۇنىڭ ئوغۇل–قىزلىرى ئەمەسمۇ؟ ئاغىلىقلارنىڭ بۇ ئەۋلادلىرىدىن كەلگۈسىدە ئالىملار، ئىنژېنېرلار، رەھبىرىي كادىرلار … چىقمايدۇ، دەپ كىم ئېيتالايدۇ؟ شۇنچە يىللار ئىنقىلاب قىلدۇق، قان ئاققۇزۇپ، قۇربانلار بەردۇق. ئاخىرىدا ھاكىمىيەت خەلقنىڭ قولىغا ئۆتكۈزۈلگەن بولسىمۇ، لېكىن، تۈرلۈك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، يېرىم ئەسىرگە يېقىن ۋاقىت ئىچىدە خەلقىمىز يەنىلا ئىقتىسادىي جەھەتتىن قەددىنى كۆتىرەلمىدى. نامراتلىق، قالاقلىق يەنىلا ئۆزىنى كۆرسەتمەكتە. بالىلىرىمىز — قان بىلەن يۇغۇرۇلغان تۇپراقتا ئۇنىڭغا ماس يەنىلا شۇنداق ناچار شارائىتتا تۇرۇۋاتىدۇ… ئۇ ئۆزىنى كۆتەرگۈسىز قەرز ئىلكىدە سېزىپ، ئىختىيارسىز خىجىللىققا چۆمدى ۋە ئۇزاقتىن بېرى قەلبىگە پۈككۈلگەن ئارزۇسىنى بۈگۈنلا ئەمەلگە ئاشۇرۇش خىيالىغا كەلدى.

ئۇ مەكتەپكە كىرىپ كەلگىنىدە، چۈشلۈك دەم ئېلىشتا توپ ئويۇنىشىۋاتقان ئەللىك ئاتمىش ئوقۇغۇچى دەرھال سەپكە تىزىلىپ، خۇددى پارات قوبۇل قىلىدىغان جەڭچىلەردەك تىك تۇرۇپ: «دىققەت! ھۆرمەت! راھەت!» كوماندىلىرىنى ئورۇنلىدى.

— سالام! قادىرۇپ تاغا، پىئونېرلار ئەترىتىمىز سىزنىڭ جەڭگىۋار يىللىرىڭىزنى سۆزلەپ بېرىشىڭىزنى قارشى ئالىدۇ، — دېدى ئوت–

تۇرا ئەترەت كوماندىرى.

— سۆزلەپ بېرىڭ!

— سۆزلەپ بەرسىڭىزچۇ! — باللار چۇقۇرۇشۇپ كەتتى.

— مۇئەللىم، دەرس ۋاقتىغا يەنە قانچە سائەت بار؟

— بىرىم سائەت.

— دىققەت!

پىئونېرلار بوم، ئەمما كۈچلۈك كوماندا ئاۋازىدىن جىددىيلىشىپ، تېزلا سېپىنى توغرىلىدى.

— ئوڭغا بۇرۇلۇپ، قەدەملەپ مارش!

رىتىملىق ئاياغ تاۋۇشلىرى ئىچىدە، ئۇ ئۆزىنى ھەقىقەتەن ئۆز جەڭچىلىرىنىڭ پاراتىنى قوبۇل قىلىۋاتقان قوماندان سېزىپ چەكسىز شۈكرانىلىق ھېسلىرى ئىچىدە ئالغا قاراپ قەدەم تاشلىدى. ئۇنىڭ جەڭچىلىرىنى ئاز دېگىلى بولمايتتى. بىرىم روتا جەڭچى بىلەنمۇ چوڭ ئىشلارنى قىلىۋېتىش مۇمكىن!

ئۇ سەل ئالدىدىراق بېرىپ، يېڭى ھويلىنىڭ دەرۋازىسىنى ئاچقاندىن كېيىن، «يەنە تاغ چوققىسىدىكى قەۋرە تۈۋىگە بارىدىغان ئوخشايمىز» دەپ ئويلاشقان پىئونېرلارنى ھەيران قالدۇرۇپ، ھويلىغا باشلاپ كىرگەندىن كېيىنلا، تۇرۇش كوماندىسىنى بەردى.

— ساۋاقداشلار، سىلەر مېنى تونۇيسىلەر، مەنمۇ سىلەرنى بىلىمەن، ئىلگىرى يۇرتىمىزدا مەكتەپ دېيىدىغان نەرسە يوق ئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن مەكتەپ سېلىنىپ، سىلەر تاغلىق يېزىنىڭ كەلگۈسى ئەۋلادلىرى بىلىم ئېلىش پۇرسىتىگە ئېرىشتىڭلار. لېكىن، بىز پېشقەدەملەر ئۆز بۇرچىمىزنى ئادا قىلالمىدۇق، سىلەرگە ياخشىراق بىلىم ئېلىش شارائىتى يارىتىپ بېرەلمىدۇق. بۇ ئۆينى ماگا پارتىيە، خەلق سېلىپ بەرگەن، يۇرتداشلارنىڭ ھەممىسى بىرلىشىپ سېلىپ بەرگەن. ئەمما، مەن بىر ئادەم ئولتۇرۇپ بولالمايمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ياشىنىپ قالدىم. بۇ ئۆيلەر كەلگۈسىدە ھامان سىلەرگە قالىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە، ھازىرلا ئاتىلىق بۇرچۇمنى ئادا قىلىپ، بۇ ئۆينى مەكتەپكە تەقدىم قىلماقچىمەن. ھازىردىن باشلاپ، سىلەر مۇشۇ ئۆيدە دەرس ئوقۇڭلار، جۇڭدۇيجاڭ!

— بار!

— ئاچقۇچنى تاپشۇرۇۋېلىڭ!

كۆزلىرىدە ياش ئەگىپ تۇرغان ئوتتۇرا ئەترەت باشلىقى ئىتتىرەپ تۇرغان قوللىرىنى چاپىنىغا سۈرتۈۋەتكەندىن كېيىن، ئاچقۇچنى ئىككى قوللاپ تاپشۇرۇۋېلىپ، ئەترەت سالامىنى قايتۇردى.

— تارقىلىڭلار!

ھويلىنىڭ ئىچىدە كۆتۈرۈلگەن ۋاڭ-چۇڭ كەنتنى بىر ئالدى. بىر قىزچاق قادىرۇپنىڭ بوينىغا گىلاستۇك چىگىپ قويدى. باللار ئۇنى قۇچاقلايتتى، سۆيەتتى، ئەگەر كۆتۈرەلىگەن بولسا، نەلەرگە ئاپىراتتىكىن — تاڭ! ئۇنىڭ كۆزلىرى نەملەشتى.

خاتىمە

«1- ئۆكتەبىر» نىڭ ھارپىسى، كەچقۇرۇن.

قاقشا تاغ ئېلېكتىر ئىستانسىسى پۈتۈپ، بۈگۈن ئاخشام رەسمى توك بەرمەكچى. تاغلىق كەنتتە ئەتىگەندە ناغرا - سۇناي سادالىرى ياڭراپ، مېھمانلار ھەر تەرەپتىن كېلىشكە باشلىدى. بىر قانچە مۇخبىر ئاپپاراتلىرىنى توغرىلاپ، تاغلىق كەنت ئاپىرىدە بولغاندىن كېيىنكى تۇنجى مۆجىزىلىك مىنۇتلارنى ئىنتىزارلىق بىلەن كۈتمەكتە. قەيەردىندۇر كەلگەن بىر يازغۇچى ھەتتا كىچىك باللارنىمۇ قويۇۋەتمەستىن گەپ سوراپ، ئۆز

ئەسىرىنىڭ قۇرلىرىنى بېزەشكە ئىرىشماقتا. ئاسماندىكى يۇلتۇزلارنى تەسۋىرلەپ زېرىككەن شائىر يەردىكى چىراقلارنى كۈيلەش ئۈچۈن قەلىمىنى تەييارلاپ، ماۋزۇسى ئۈستىدە ئويلانماقتا.

توك بېرىشكە بەلگىلەنگەن ۋاقىت — كەچ سائەت سەككىزگە بىر قانچە مىنۇتلار قالدى. سۇ تاقىقىنى ئېچىشقا تەييارلىنىپ تۇرغان قادىرنىڭ قوللىرى تىترەپ، يۈرىكى تىنىمسىز تاغ سۈيىدەك ئۆركەشلىمەكتە. ئەۋلادتىن — ئەۋلادقىچە ئالەمدىن ئايرىلىپ دېگىدەك ياشاپ كەلگەن تاغلىقلارنىڭ يۇرتىغا ئىنسان پەن — تېخنىكىسىنىڭ قېنى — توكنىڭ ئۆز نۇرىنى چېچىشىغا كىممۇ خوشاللانمىسۇن! بىراق، تاغلىق يېزىغا شۇنچە ئۆزگىرىشلەرنى ئېلىپ كەلگەن كىشى سورۇنىنىڭ ھېچيېرىدە كۆرۈنمەيدۇ. قادىرۇپ بىلەن تۇردىكامىنىڭ ھېچقايسىسىنى تاپالمىغان ناھىيە رەھبەرلىرى ئىلاجسىز لېنتە كېسىشكە بىر پىئونېر قىزنى تەيىن قىلىشتى.

ئىككى پېشقەدەم سەبداش قاڭشا تاغچوققىسىدىكى رىشاتكا ئىچىگە ئېلىنىپ، ئاق تاشتىن قاتۇرۇلغان قەۋرىنىڭ ئالدىدا ئۆرە تۇرۇشاتتى. تاغ شامىلى قەۋرە ئۈستىگە قويۇلغان گۈللەرنى يەلپۈپ، بۇ يەردە مەڭگۈلۈك ئۇيقىغا كەتكەن جەڭچىنى يىنىك ئەللەيلىمەكتە ئىدى. يىراقتا بولسا، كەلكۈن تارتىلغاندىن كېيىنكى دەريا سۈيى قىرغاقلارغا يەڭگىل ئۇرۇلۇپ شاقىرىماقتا ئىدى. قادىرۇپ بىلەن تۇردىكام مەرھۇم سەبدىشىنىڭ قەۋرىسى ئالدىدا بىردەم سۈكۈتتە تۇرغاندىن كېيىن، كەنت تەرەپكە قاراشتى:

بۈگۈن ئۇلار ئىككىلىسى خوشال ئىدى. خوشاللىقىنىڭ بىرسى، تاغلىق قېرىنداشلارنىڭ كۈتكەن ئارمىنى رېئاللىققا ئايلىنىپ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغان شانلىق بايرامغا ئۈلگۈرۈپ، سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسى توك بەردى. ئەمدى بۇ چەت، نامرات تاغلىق يېزىدا، كونا ئىنقىلابى بازىدا ئېلېكتىر نۇرلىرى چاقنايدۇ. يەنە بىرسى، بۈگۈن قادىرۇپ چوڭ ئوغلى ئېلىدىن خەت ئالدى. خەتتە ئېيتىلىشىچە، ئوغلى يۆتكىلىش رەسمىيەتلى-

رىنى يېجىرىۋېتىپتۇ. يېقىندا خوتۇن - بالىلىرىنى ئېلىپ يولغا چىقىدىكەن. جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ بىر بۇرجىكىدىكى بۇ ناھىيىدە تۇنجى قېتىم 60- يىللاردا چىڭخۇاداشۇنىڭ سۇ ئېلېكتىر كەسپىنى پۈتتۈرگەن ئىنژېنېر بارلىققا كېلىدۇ. ئۇ چاغلاردا بۇنداق ئوتتۇز بەش كىلوۋاتلىق ئىستانسە دېگەن نېمە ئۇ، زەرەپشاننىڭ سۇ - ئېنېرگىيە مەنبەسى تولۇق ئېچىلىپ، چېگرا رايوننى گۈللەندۈرۈشكە تېگىشلىك تۆھپە قوشىدۇ. ئۇ چاغلاردا، باشقا ئوغۇل - قىزلىرى ۋە نەۋرىلىرىمۇ قايتىپ كېلىشىدۇ. تاغلىقلار ئاخىرقى ھېسابتا تاغقا مەنسۇپ. بەلكىم ئۇ چاغلارغىچە ماركسىنىڭ قېشىغا ئۆزىنى مەلۇم قىلغىلى كېتەر. لېكىن ئۇ ئۆزىنى ئاق سۈت بېرىپ چوڭ قىلغان يۇرتى ئۈچۈن ئازراق ئىش قىلالىدى. ئىنسانىيەتكە ئاز - تولا بولسىمۇ، تۆھپە قوشالىدى. شۇڭا، ئۇ قىزارماي، تاتارماي بارالايدۇ...

ئىككى سەبداش ئۈن - تىنسىز بىر - بىرىگە يۆلىنىپ تۇراتتى، ئۇلارنىڭ يۈرەك سوقۇشلىرى بىر - بىرىگە ئېنىق ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

— باشلىنىدۇ، - قادىروپ فوسفورلۇق سائىتىگە قارىدى.

بىردىنلا «ۋاللىدە» قىلىپ قاڭشا تاغ ئېتىكى نۇرغا چۆمۈلدى. چوڭلارنىڭ كۈلكىلىرى، بالىلارنىڭ چۇقۇراشلىرى، دەريانىڭ شاۋقۇنلىرى، تاغ شامىلىنىڭ يېقىملىق گۈرۈلدەشلىرىگە شوخ تاغ پەدىسىنىڭ مۇزىكىسى قوشۇلۇپ، ئاجايىپ بىر گۈزەل بىر كۈي ھاسىل بولدى. بۇ كۈي نۇرلار ئىچىگە چۆمۈلۈپ، يىراق - يىراقلاردا جاراڭلاپ، ئەكس سادا قايتۇرماقتا ئىدى. بۇ قەدىمكى يۇرتنىڭ يېڭى ھايات كۈيى! تاغلىقلارنىڭ شاتلىق كۈيى، قۇرغۇچىلارنىڭ زەپەر كۈيى ئىدى...!

1984 - 1985- يىللار، پوسكام.

ئاپتور ھەققىدە :

ئەخمەت مۇساق، 30 ياش، پوسكام ناھىيىسىدىن. ھازىر ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىدا ئىشلەيدۇ. 1972 - يىلىدىن تارتىپ ئەسەرلىرى مەتبۇئاتتا كۆرۈلۈشكە باشلىغان. ھازىرغا قەدەر ئۇنىڭ بىر قىسىم شېئىرلىرى ۋە « جىلغىدىكى بىر كېچە» ، «تونۇشۇش» ، «ئايبۇلاق» قاتارلىق ھېكايىلىرى كىتابخانلار بىلەن يۈز كۆرۈشتى. ئۇ «ئايبۇلاق» ناملىق ھېكايىلار توپلىمىنى نەشرىياتقا تاپشۇردى.

«تاغلىقلار» ئاپتورنىڭ يېقىندا يازغان تۇنجى پوۋېستى.

(بېشى 124 - بەتتە)

تۇتقان. 1931- يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىدا، 1932- يىلى ئېلىمىزدە زىيارەتتە بولغان. لۇشۈن بىلەن چوڭقۇر دوستلۇق ئورناتقان. 1950- يىلى 94 يېشىدا ۋاپات بولغان.

بېرنارد شاۋ 60 يىللىق ئىجادىي ھاياتىدا « ئىشتىن سىرتقى سوتسىيالىزمچىلار » قاتارلىق 4 رومان، 51 دراما يازغان. 1925- يىلى نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

بېرنارد شاۋ دراما ئىجادىيىتى بىلەن دۇنيا سەھنىسىگە چىققان. چىخوپ بېرنارد شاۋنىڭ دراما ئىجادىيىتىگە « ياۋروپا سەنئەت ئاسمىنىدا چاقنىغان يۇلتۇز » دەپ يۈكسەك باھا بەرگەن.

شېئىرلار

مۇقەددىر ساھىت

كۆزلەرگە

ئەجەپ جاھان
ھال كۆزلەر بار، پال كۆزلەر بار،
قەدىمىنى مارايدۇ.
لېكىن ھامان،
ياز كۆزلەر بار، ناز كۆزلەر بار،
يۇرۇگۇمگە يارايدۇ.
ھايات شۇنداق،
پىت كۆزلەر بار، ئىت كۆزلەر بار،
غاجاپ يۇرۇپ قاۋايدۇ.
لېكىن مۇنداق،
خەيرخاھ كۆز، دىت كۆزلەر بار،
ئىت كۆزلەرنى ساۋايدۇ.

× ×

مەن شۇ كۆزلەر ئارىسىدا
تېخى ئۇزاق ياشارمەن (؟)
ھايات بولسام (ئۆلمىسەملا)
مەنزىل، داۋان ئاشارمەن.
تاڭلا بىر كۈن ،
ياز كۆزلەرگە غۇنچە سۇنسام دىلىمدىن،
پال كۆزلەرگە نەپرىتىمدىن
ئوكيان بولۇپ تاشارمەن،
مەن ئەشۇنداق
ئەي ناز كۆزلەر —
دىل غۇنچەمنى ئېلىڭلار!
نىگاھىمدا چاراقلاڭلار —
يۇلتۇز بولۇپ يېنىڭلار!
مەن مۇشۇنداق،
ئى، پال كۆزلەر
مەيلى نەشتەر سېلىڭلار.
ئالىيىڭلار، پەرۋايىم يوق،
ياكى قاخشاپ قېلىڭلار.

... غا

كەتكىنىمدە «خوش» دەپ ئۇزاتتىڭ،
بولغاچ ماڭا قەلبىڭ بىر تۇتاش.
«خۇش قال» دېدىم سۆيۇپ قۇچاغلاپ،
كىرپىكىڭدە تامچىپ قالدى ياش،
بولغاچ ماڭا قەلبىڭ بىر تۇتاش.

قالدى پەقەت بولۇپ يادىكار،
ھېدىم سىڭگەن كېچىلەر، تاڭلار.
ئاق ئايدىڭدا بوستانلار ئارا
كىرەلمشىپ ئېيتقان ئاھاڭلار،
ھېدىم سىڭگەن كېچىلەر، تاڭلار.
ئاق ياغلىقىڭ لەيلەر ھاۋادا،
ئوخشاپ ھېجران ئەلەملىرىگە.
تەڭكەش قىلار قوللىرىڭ گويا،
جۇدالىقنىڭ سەنەملىرىگە،
ئوخشاپ ھېجران ئەلەملىرىگە.

قارا يۇتمەي كۆزۈمدىن تېخى،
ھېلىتىنلا قىلىسەن خۇمار.
سەن تەرەپكە ئاغار يۈرۈكۈم —
ئۆرۈلگەندەك بېشىمدىن تۇمار،
ھېلىتىنلا قىلىسەن خۇمار.

....

AltunOq

ئايرىلىشنىڭ ئوتى بەك يامان،
چۆكمە لېكىن دەردۇ پىراقتا.
خەير، ئەسلە، ئامان بول، ئامان!
ئۇچۇپ كەتتىم يىراق ــ يىراقتا...
چۆكمە لېكىن دەردۇ پىراقتا.

كۈلمەگلار

سۇمبۇل ساچلار، قىيغاچ قاشلار، ئەي قاشلار!
سىلەر مېنى ئاتەش بولۇپ كۆيدۈرگەن.
ياش كۆڭلۈمنى ئېلىپ قاچقان بەگباشلار،
مەن گۇناھسىز، سىلەر مېنى سۆيدۈرگەن.

چۈشەرمىدىم ئىمجان كىبىك هالىغا،
بولمىساڭلار ئوۋچى بولۇپ ئوق ئاتقان.
يۈرەرمىدىم ئىشق ئارا تەنتىرەپ،
بولمىساڭلار يۈرۈكۈمگە ئوت ياققان.

غەمسىز ئىدىم گويا سەبىي بوۋاقتەك،
ئارامىمنى بۇزدى ئوتلۇق كۆزۈڭلار.
ئىشق نېمە، سۆيگۈ نېمە؟ بىلمە يتتىم،
ئەسىر قىلدى ئايدىن سۈزۈك يۈزۈڭلار.

ئەگمە يتتىم، هېچ بىلمىدىم ئەگمتتى،
نازلىق بېقىپ ئاتقان هېلال قېشىڭلار.
ئېرىمە يتتىم قاينا تىسىمۇ پىچلاردا،
ۋۇجۇدۇمنى ئېقىن قىلدى يېشىڭلار.

كۈندۈزىمۇ بوپتۇ، ئەمما كىردىڭلار،
چۈشۈمگىمۇ سىلەر مەندىن ئەنسىرەپ.
باغلىۋالغاچ تىلىمنىمۇ مەيلىڭلار،
نەچچە قوپتۇم پەي چۈشەكتىن سەنسىرەپ.

جىمغۇر ئىدىم، لېكىن ئەندى ئاۋازىم،
تەڭكەش قىلار بۇلبۇللارنىڭ ئۈنىگە.
تۈن تەگلىرى ناخشا ئېيتسام كۈلمەگلار،
سىلەر قويغان مېنى مەجنۇن كۈنىگە.

× ×

قىزلار، قىزلار، ئاھۇ قىزلار، ئاھ قىزلار،
سۆيگۈڭلاردا دېڭىزدىڭلار؛ ۋاھ، قىزلار...
كۆيۈم ئۈچۈن ئىلھامچى بوپ قېلىڭلار،
كۆڭۈل تەختى ــ سارايىداشاھ قىزلار.

تۈندىكى دۇئا

كۆك ئارا ئۈزمەكتە مەغرۇر تولۇنئاي،
باغ بويلاپ قېيغىتار يېقىملىق شامال.
ياپراقلار شىۋىرلاپ قۇرماقتا سۆھبەت،
تال باراڭ ئاستىدا ئۇخلار گۈلجامال.

سېھىرلىگەر كېچىنىڭ هۆسنىگە تويماي،
ئولتۇرار ئۇيقۇسىز ئانا خىيالچان.
قىزنىڭ ئۇيقۇلۇق نازلىق چۆيلىشى ــ
ئىشتىلىپ خىيالى بۆلۈنەر شۇئان.
ــ ئامرىقىم... ئەنۋەر... بىزگە...
ــ هە؟... ئانا ــ
سورۇلدى قىزىنىڭ قېشىغا دەرهال.
سوئاللار جاۋابسىز، لېكىن «باغرى» غا،
سۆزلىدى تىلىدىن تۆكۈپ شېكەر ــ بال:

«ئايلىناي، بىرسىنىڭ ئىسمىنى يادلاپ،
ئۆزەڭچە پىچىرلاپ سۆزلىدىڭ بوتام.
نەبىلەي قەلبىڭنى ــ كۆڭۈل سىرىڭنى،
مېنىڭدىن پىنهانە تۇتتۇڭمۇ قوزام».

«باغرى» دىن جاۋاپ يوق، پەقەت يۈزىگە ــ
ئايىماي نۇر تۆكۈپ تۇرار سېخى ئاي.
تەبىئەت كەيپىتە ئۈگىدە يدۇ گويا ــ
قويىندىن «پەرىگە» بېرىپ ئىللىق جاي.

مېهرىلىك تىكىلەر قىزغا ئانىجان،
قوندۇزدەك ساچىنى قولىدا تاراپ.
تۈزىتەر ياستۇقنى لېكىن تېگىدىن ــ
بىر سۈرەت كۆرۈنەر كىتەر ئۇ قاراپ.

چىرايلىق ئۈستىباش ياراشقان قامەت،
ئۆزىچە ئانىنىڭ تارتتى مەيلىنى.

قارىدى، قويدىيۇ، لېكىن قالدى جىم ـ
ۋە بىردىن ئويغا تىماق بولدى «لەيلى» نى.

ناھاتكى، گۈلجامال ئالۇر يېنىكتىن،
نەھاجەت ئويغىتاي دىبان ئويلىماق؟
ياشلىقنىڭ سۆيگۈلىق ئوكيانىنى،
قېرىلىق نەزىرى بىلەن بويلىماق؟

... ئىككىلدى قىزىغا بىر ھازا ئانا،
ئېسىگە كەلدى ھەم ياشلىق چاغلىرى.
ئەشۇنداق چېغىدا، ئۆتكەن يىللارنىڭ،
قەلبىدە قالدۇرۇپ كەتكەن داغلىرى.

ئېسىدە، مۇراتقا يېتەلمىگەن ئۇ،
قادالغاچ پەلەكتىن ۋاشاق دىلىغا.
قىزىچۇ، ئۇ، غەمسىز يۇرمەكتە تاخلاپ...
بىرىندا ياماشتى سېخى تىلىغا:

«ئۆستەردىم باغرىمدا، يەتتىڭ ۋايىغا،
يۇزلىرىڭ مەھلىيا ئەيلەيدۇ ئايىنى.
چىشلىرى ئۈنچىدەك، ئەي لىۋى گىلاس،
قاپقارا قاشلىرىڭ ئەسلىتەر يايىنى.

سىرىڭغۇ پىنھانتى ئاھۇ كۆزۈڭدە،
سۆزۈڭدە دائىما ساقلايتىڭ ئەدەب.
سەرۋىدەك بويۇڭنى ئۇيقۇ ئەككەندە،
توساتتىن ئۆزەڭچە جۆيلۈدۈڭ ئەجەپ.

سۆزلىسەڭ بولماتتى كۆڭۈل سىرىڭنى،
نەچچە رەت قۇچاقلاپ سىرداشقىنىمدا.

ئاتامنىڭ ئورنىدا، ئانام ئورنىدا،
يۈزۈڭگە لەۋ يېقىپ مۇڭداشقىنىمدا.

بوپتىلا بۇ سىېنىڭ ھايالىقىڭدۇر،
جان ئانام ئۇنىماس دېگەنسەن ياكى.
يوشۇرما سۆيگۈنىڭ ساڭا ياقسىلا،
مەن سېنى قۇتلايمەن كۆڭلۈڭنىڭ پاكى...»

شۇ سۆزنى ئېيتىپلا: «ئامىن» دېدى ئۇ،
قىزىغا ئەيلىبان، بەخت دۇئاسى.
لەرزان بىر تىن ئېلىپ ئۇخلايتتى گۈزەل،
ئەمەلگە ئاشقاندەك ئۆزمۇددىئاسى.

ئاپتور ھەققىدە

مۇقەددىر ساھىت 28 ياش، يېڭىشەر نا ـ ھىيىسىنىڭ يامانيار يېزا سېغىزلىق كەنتىدە تۇغۇلغان. 1980 ـ يىلى قەشقەر گېزىتىدە بېرىلگەن «ئالدىدا» ناملىق شېئىرى بىلەن ئەدەبىيات مەيدانىغا كىرىپ كەلگەن. شۇنـ دىن بۇيان گېزىت، ژورناللاردا «يۇلغۇن»، «قەشقەر»، «قار لەيلىسى» قاتارلىق 50 پارـ چىدىن ئارتۇق شېئىر ـ رۇبائىلىرى ئېلان قىلىنغان. ئاپتور ھازىر «قەشقەر گېزىتى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىدە مۇھەررىر بولۇپ ئىشلىمەكتە. يۇقىرىدا ئۇنىڭ بىر قىسىم شېـ ئىرلىرىنى تونۇشتۇردۇق.

ئايدىڭدىكى نەزمىلەر

ھوشۇر ئىبراھىم

ئايدىڭ كېچە

ئايدىڭ ئىدى
ئەجەپ سۈزۈك، ئاق.
دېرىزەمدە ئاينىڭ شولىسى،
(يىگىت ـ قىزلار دومسۇيۇپ بەلكى
ئىلەشكەندۇ ئاي قاراڭغۇسى).
مەن خۇشالمەن
خۇشلۇغۇم قىيان
سەيلى ئۇچۇن تاشلىدىم قەدەم.
ئايدىڭ كېچە بەردى زوق، ئىلھام،
نەزمە ئۇچۇن ئالدىم گاڭ قەلەم.

سېغىنىش

چېكىسىگە قىزىلگۈل قىسىپ،
چىقتى ئانا قىزى تويىغا.
يارىشىپتۇ زەرلىك كۆينىكى
ئەۋرىشىمدەك نازۇك بويىغا.

قارىغانىدا سېغىنىپتۇ ئۇ،
ياشانغاندا ياشلىق چېغىنى.
شۇدەمدىمۇ بېزىمەك بوپتۇ،
ياشلىقىدەك قەلب بېغىنى.

تەر

دېدى بىرسى: ئېتىزغا قاراپ،
نەزەر ساپتۇ خىزىرنىڭ بىرى.
مەن دېدىمكى: ھوسۇل ئوخشاتقان،
ئەمگەكچىنىڭ پېشانە تېرى.

تۇتىيا

(چەت ئەلگە كەتكەن دوستۇم ئىلىمدىن)

كېسەل ئىدىم—قەلبىم جاراھەت،
ۋەتىنىمنى چۈشۈمدە كۆردۈم.
باغاشلىدىم ئۇنىڭ كۆكسىنى،
قانىماي — قانىماي لىۋىگە سۆيدۈم…

ئويغاندىم — دە، شېرىن چۈشلىرىم،
بولدى مېنىڭ رەنجىمگە شىپا.
دىيارىمنىڭ چىمدىم توپىسى
بولدى شۇ دەم كۆزگە تۇتىيا.

بالامغا

ئانام بېقىپ ئۆستۈرگەن مېنى،
مەنمۇ كۆيۈپ چوڭ قىلدىم سېنى.
ئەقىل تېپىپ كۆرگەندە پەرزەنت،
بالاڭنى دەپ تاشلامسەن مېنى؟

چاقىرما

چاقىرمىغىن ئايغان يېنىمغا،
چىقالمايمەن مېنىڭ ئىشىم بار.
ئىختىيارىم رىشتى چىگىلگەن،
«كىتاب» ئاتلىق مۇھەببىتىم بار.

پىلەكلەپ

(چەت ئەلگە كېتىپ قايتىپ كەلگەنلەر تىلىدىن)

غېرىبىسىندىم، سەندىن ئايرىلىپ،
ھۇرەيلىدەك بولدۇم يىرىكلەپ.
تۇپرىقىڭغا قايتقاندا ۋەتەن،
سويىما سالدىم قايتا پىلەكلەپ…

پەقەت بىر تېلى

«چاچلىرىڭغا قونۇپتۇ قىرو»
— دېدى ماڭا دوستلاردىن بىرى.
مەن دېدىمكى،
ئېچىلدى تېخى
ئۇن گۈلۈمنىڭ پەقەت بىر تېلى…

گۈلىدىن نىدا

گۈلنى ئۈزدى بىر يىگىت،
پۈراپ بولۇپ تاشلىدى.
گۈلدىن چىقتى بىر نىدا،
سۆزنى مۇنداق باشلىدى:

سېنىڭ قەلبىڭ نىمانداق،
ھېسسىياتسىز—قاغجىراق.
گۈل قەدرىنى بىلمەيسەن،
بولساڭمۇ گەر يالتىراق.

مېنى ئۈزدىڭ،
بۇلبۇلنىڭ—
كۆزلىرىنى ياشلىدىڭ

كۆلگە ئىشقىڭ يوق تۇرۇپ،
نېچۈن ئۈزدىڭ ،
تاشلىدىڭ؟!
مەن ئېچىلغان بىلگەنگە،
مېنى پۇراپ سۆيگەنگە.
يارالمىغان سېنىڭدەك،
ھېسسىياتى ئۆلگەنگە!...

ئىزدىگەندە جۇپتۇمنى

تاپالمىدىم جۇپتۇمنى،
مەن ئاسماننى ئاختۇرۇپ.
سوئال قويدى يۇلتۇزلار:
—كىمگە كۆيدۈڭ ياقتۇرۇپ؟

«ئالتۇن چاچلىق كۈن پەرى،
دېدىم— كۆيگەن جۈپلۈگۈم.
بىللە ئويناپ چوڭ بولغان،
مېنىڭ سۆيگەن يۇرتلۇقۇم»

بىر — بىرىگە بېقىشىپ،
يۇلتۇزلار كۆز قىسىشتى.
ئۆزىن ئېلىپ دالدىغا،
كۈنگە ئىشىك ئېچىشتى...

1986 - يىل، ماي، قەشقەر

ئىككى شېئىر

ئابدۇرېھىم توختى

ناۋايى غەزىلىگە تەخمىس

يورۇغاي كۆڭلۈم مېنىڭ ئىشقىڭ تەجەللا ئەيلىسە،
بەيتىم ئۇرۇلسۇن ئەگەر سەندىن بۆلەك جا ئەيلىسە،
رەشك ئوتىدا ئورتەنۇرمەن ئۆزگە ئىما ئەيلىسە.
كۆڭلۈم ئۆرتەنسۇن ئەگەر غەيرىڭگە پەرۋا ئەيلىسە،
ھەر كۆڭۈل ھەمكىم سېنىڭ ئىشقىڭنى پەيدا ئەيلىسە.

سەندىن ئايرىلغان كۆڭۈلنى مەن كۆڭۈل دەپ نەئېتەي،
سەندىن ئايرىلسا ئەگەردە مەن ئۇنى تاشلاپ كېتەي،
بىر سېنىڭ ۋەسلىڭنى دەپ دائىم يولۇڭغا تەلمۈرەي،
ھەر كىشى ۋەسلىنى تەمەننا ئەيلىسەم نومىد ئۆلەي،
ھەر كىشى ھەمكىم سېنىڭ ۋەسلىڭ تەمەننا ئەيلىسە.

سەنكى ئىقبال ئاسمىنىدا بەخت — تەلەي يۇلتۇزۇم،
ساڭا تىكتىم جۈپ كۆزۈمنى، بۇ مېنىڭ ۋەئدەم — سۆزۈم؛
مۇنتەزىر بوپ سەپ تۇرۇشقا كىرپىكلىرىم تۈزدى تۈزۈم،
ئۆزگىلەر ھۆسنىن تاماشا ئەيلىسە چىقسۇن كۆزۈم،
ئۆزگە بىر كۆز ھەمكى ھۆسنۈڭنى تاماشا ئەيلىسە.

سىنى ئىيتاي، سىنى دەي، سىنى دەپ چىققان تىلىم،
ساڭا كىم تەككۈزسە تىل ئەيلەي ئۇنى «تىلىم - تىلىم»،
ساڭا تىل تەككۈزگۈچىنى مەن بىلەرمەن قاتىلىم،
غەير زىكرىن ئاشكارا قىلسا لال ئۆلسۇن تىلىم،
قايسى بىر تىل ھەمكى زىكرىڭ ئاشكارا ئەيلىسە.

باغدا يۈرسەڭ گۈل - چىمەنگە ئاي يۈزۈڭ ئاينەدۇر،
نەدە تۇرساڭ پاسبانىدەك جۈپ كۆزۈم سەن بىرلەدۇر،
تاكى سەن باغ ئارىلاپ بولغۇنچە ھالەت بويلەدۇر،
رەشكتىن جانىمغا ھەر نەركەس كۆزى بىر شۇئلەدۇر،
باغ ئارا ناگاھ خىرام ئول سەرۋ - رەئنا ئەيلىسە.

قانچە نوكتە دان ئىرورسە دىلكىشىمدەك بولمىغاي،
ھەم پاساھەت ھەم بالاغەت ئول كىشىمدەك بولمىغاي،
سۆزنىڭ تەسىر كۈچى بۇلبۇل قۇشۇمدەك بولمىغاي،
يوق ئىيخىزدىن نوكتە ئەيتۇر مەھۋوشىمدەك بولمىغاي،
گەر قۇياش ھەر زەررەسىدىن بىر مەسىھا ئەيلىسە.

ئىشىق كويىدا سەرگەردان ئەيلىدى ئەركىم مېنى،
ھال - ئەھۋالىمنى كۆرسە تىلبەدەر ھەركىم مېنى،
بالىلار تاش، قۇم ئىتىپ قوغلىشار بەلكىم مېنى،
ئاقىۋەت جانىمغا يەتتى ئەي خۇشا موغ كىم مېنى؛
بىر قەدەھ بىرلە خارابات ئىچرە رەسۋا ئەيلىسە.

قايتىدىن جان بەردى تەنگە ئول پەرى ۋوش بىر كېلىپ،
ئىچ - ئىچىمگە تولدى شادلىق، يەنە كەتتى جان ئېلىپ،
ئۆزلۈگۈمنى باشقۇرالماي مەن تۇرارمەن داڭ قېتىپ،
كەلتۈرۈڭ دەپمى جونۇنىمغا پىرىخۇان، يوق تىۋىپ،
كىم ئول ئەنسەبدۇر پەرى ھەر كىمنى شەيدا ئەيلىسە.

سورىما دەرھال كىشىدىن ئىشقىنىڭ ئىزھارىنى،
ئىشقتىن گەپ ساتمىغاي كىم سۆيسە چىن دىلدارىنى،
سورىساڭ سىدقۇر ۋاپادىن ئىشقىنىڭ ئەسرارىنى،
سۇبھىدەك بىردەمدە گىردون قويمىغاي ئاسارىنى،
ناگەھ ئەھلى سىدقى كۆڭلى مېھرىن ئەپشا ئەيلىسە.

هەر گۈزەلنى بىر كۆرۈپلا«سوقمىغىن» دە يۈرىكىم،
رازىدۇرمەن چىن گۈزەللىك مەڭگۈ بولسا قىلالتىقىم،
ئالدىنارَ يالغان گۈزەلگە قەلبى نۇرسىز بولسا كىم،
دەھر شوخىغا ناۋايى سەيد بولمانچە كىم،
كۈن ئۇزارى ئۆزرە تۈن زۇلپىن موتەررا ئەيلىسە.

بىر ئاتۇقنىڭ ئىككى خىل «تارىخى»

(يۇمۇر)

ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە تايى تارتۇق،
يىغىنلاردا زور ناتىق يوق ئاندىن ئارتۇق.
كۆرىستىپ ئۇ سول كۆزدىكى تارتۇقىنى،
سۆزلەيتتى ھەم قاينايپ-تېشىپ بار - يوقىنى.
ــ خوجايىنىم يوقالدى دەپ توكۇر ئوغلاق،
باش - كۆزۈمنى يارغانىدى ئۇرۇپ تاياق.
سول كۆزۈمدە شۇ تاياقنىڭ ئىزى قالغان،
تايى تارتۇق دېگەن لەقەم شۇندىن قالغان.

× ×

يەنە بۈگۈن سورۇنلاردا گەپ تاپىنىڭ ،
دەر: ئارزۇلۇق ئوغلى ئىدىم بىر باينىڭ.
چوڭ قوتاندا تۇرارىدى ئون نەچچە ئات،
ياخشىسىنى تاللاپ مىنسەم بولاتتىم شات.
تاللاپ مىندىم قوتاندىن بىر توسان تاينى،
كەلتتىن چىقىپ كېتىۋاتاتتىم كۆزلەپ سايىنى.
توساتتىنلا بىر يارلىقتىن چىقتى توشقان،
بوي بەرمىدى شۇنچە قىلسام ھۈرككەن توسان.
غولاپ چۈشتۈم قىرلىق تاشقا ئاتتىن ئاجراپ،
قان چىقاتتى باش - كۆزۈمدىن ئوقتەك چاچراپ.
تارتۇق ئىزى ئەركەلىكنىڭ يالدامىسى،
شوخلۇقۇمنىڭ تېشىپ كەتكەن پىمانىسى.

ئىككى شېئىر

يۇسۇپجان ھېيت

تاڭ ئېرىكىسى

تاڭ شولىسى سۆيدى ئۇيۇقنى،
قۇچاقلاشتى شەپەق بىلەن كۆك.
نۇر باغرىدا كۆرۈپ زېمىننى،
ئاي يۈزى قىزاردى چوغدەك.

تۈن پەرسى يەتتى باغرىنى،
كائىنا تىنىڭ قۇچىقىدا نۇر.
تاڭ ۋە ھاياتۋىسال سۆيگۈسى،
بەخش ئەتتى ئالەمگە ھوزۇر.

نۇردا چاقنار مەرۋايىت ئۈنچە،
نۇر قويىندا كۈلدۇ دەريا.
بارچە ھايات چۈمۈلدى نۇرغا،
شۇ نۇر بىلەن بىنادۇر دۇنيا.

مېنىڭ كۆڭلۈم شۇدەم مىسلى جام،
مۇھەببەتلىك سۆيگۈگە پەۋەس.
ئەلگە ئۇتتۇم تاڭدا گۈلدەستە،
دىلىم ئىشقى ـ شەيدالىقتا مەس.

كۆڭلۈم گويا ئىلھام بۇلىقى،
ھەر يېڭى تاڭ، يېڭى بىر ناخشا.
ئالەم ئىجاد ـ تۆھپىكار بېغى،
ئىلھام ئاڭا مەڭگۈلۈك ئاشىنا.

كۆزلىرىڭ

سېنىڭ كۆزۈڭ گوياكى قۇياش،
مىسلى ئاپتاپ ماڭا ھەرنەزەر.
كۆك مايسىدەك بەخشەندىلىكىم،
كۈلكەڭ ئارا نۇرغا مۇيەسسەر.
كۈلسەڭ نىگار ماڭا مەدەتتۇر،
ئەشۇ كۈلكەڭ جان بەخش ئېتەر .

قەدىردانىم مېھرىڭ زور دەريا،
ساھىلىڭدا ھاياتىم يەلكەن.
سەنسىز ماڭا يېراقتۇر قىرغاق،
ئىشقىڭ كۈچى ئۇيقۇنى يەڭگەن.
ئاھ، قاراكۆز سۆيۈملۈك خەلقىم،
تېغىم ئۆزەڭ ھارسام يۆلەنگەن.

شېئىرلار

ئابدۇللا ياقۇپ

شائىر ئۆلسە، ئۆلىدى دېمەڭلار

شائىر دېگەن ئۆلمەيدۇ پەقەت،
شائىر دېگەن قۇرىماس دېڭىز.
شائىر دېگەن ئۇپرىماس قىيا،
شۇنچە يۈكسەك، شۇنچە بەك ئېگىز.

شائىردېگەن ئۇلۇغدۇر راستلا،
تەڭ قىلغىلى بولماس خان بىلەن.
شائىر ئۆلسە، ئۆلدىدېمەڭلار،
شائىر ھايات ياشار شان بىلەن.

بولسا نابۇت شائىر قەلىمى،
خالايىقنىڭ جېنى يىغلايدۇ .
ئامبال ئۆلسە ئاران ئۇون كىشى.
شائىر ئۆلسە مىڭى يىغلايدۇ.

بىلىملىك ۋە بىلىمسىز

بىلىملىكتۇر گىگانت ئادەم،
بىلىمسىزدۇر جانسىز ھەيكەل ـ بۇت.
بىلىمسىزنى دېسەك سېپسىق سۇ،
بىلىملىكتۇر گويا ئاتەش ئوت.

بىر قويۇنغا سىغماس ئىككىسى،
بىر قازاندا قاينىماس ئەسلا.
ئورۇقنى تىكسە بىر يەرگە،
بىر ئۈۋىدا ئاينىماس ئەسلا.

نەتىجەڭ كەمكەن

ـ زادى قانداق ئىشلىسەم ئىشنى،
باشلىقىمغا يارايدىغاندۇ؟
خىزمەتنىمغۇ ئىشلەيمەن نىچۈن،
ماڭا سوغۇق قارايدىغاندۇ؟

خىزمىتىڭدە باركەن نەتىجە،
بىراق دوستۇم بىر ئىشىڭ خامكەن.
ياقىماسلىقىڭ ئۇنىڭغا ئەسلى،
خۇشامەتتە نەتىجەڭ كەمكەن.

كۆڭۈل ۋە ئەينەك

ئەينەك سۆزلۈك نازۇك بىر نەرسە،
تېگىپ كەتسە سۇنمىقى ئاسان.
قاداتساڭمۇ ئۇنى بەردېمىر،
ئۆز ئەسلىگە كەلمەس ھېچقاچان.

كۆڭۈل دېگەن ئەينەككە ئوخشاش،
يەتسە زەخمەت بولىدۇ پارە.
زەخمەت يېتىپ سۇنغان كۆڭۈلنى،
ساقايتىشقا باركەن نەچارە؟

لىرىكىلار

ئابدۇشۈكۈر قاۋۇل

بوۋاق

بۆشۈكىدە تاتلىق ئۇيقىدا،
ياتار رەتلىك بىر بوۋاق تىنىپ.
شۇ بوۋاقمۇ كۆرەمدىكىن چۈش؟!
«پۈش ـ پۈش» ئۇخلار، جىم لەززەتلىنىپ.

مېھرى ئىسسىق بوۋاق چېھرىدىن،
چاقنايدۇ ھەم بەخت جىلۋىسى.
ھەيران قالماڭ بوۋاق ھۆسنىگە،
ھۆسنىداردۇر ئاتا ـ ئانىسى.

بەخت پەيتى

ئەركىلەيتتى كىچىك شوخ ئوغۇل،
ئانىسىغا گىرە سېپ كۈلۈپ.
«ياشا» دەيتتى زوقلىنىپ ئاتا،
شوخ ئوغلىنى قۇچاقلاپ سۆيۈپ.

ئانا ـ بالا بىر بولغان شۇ پەيت،
سۆيۈش، كۈلۈش چىققان ئەۋجىگە.
«جان ئانا» غا «جان بالام» يېنىپ،
چۆمگەن شۇنداق بەخت پەيتىگە.

ئامەن كېلەمدۇ...

زار يىغلايتتى كىچىك بىر بالا،
بىر ئېرىقتىن ئۆتەلمەي قاخشاپ.
شۇ چاغ بىراۋ كەلدى كۆتۈرۈپ ـ
ئۆتكۈزۈپلا قويدى بىر تاقلاپ.

ئۆتكۈزۈپلا قويدى بىر تاقلاپ،
بۇ گۈدەكنى يىغلاپ تۇرغاندا.
لېكىن بۇنداق ئامەت كېلەمدۇ،
يىللار ئۆتۈپ چوپ-چوڭ بولغاندا.

گۈزەللىك شۇ ئاققان ئۈنچىدە

كەتمەن چاپار نەۋقىران يىگىت،
ناخشا ئېيتقاچ مىسلى بوپ بۇلبۇل.
شوخ كەتمىنى تاپماس ھېچ تىنىم،
تالمامدىكى ئۇنىدىكى جۈپ قول؟!

ئويلامدىكىن لىۋەن يارىنى،
ھارغىنلىق يوق ئۇنىڭ چېھرىدە.
جۇلالىنار زەپ بىر گۈزەللىك،
ماڭلىيىدىن ئاققان ئۈنچىدە.

ئانا ۋە بوۋاق

ئومەرجان نىيازى

(چەت ئەلدە مۇھاجىر بولۇپ تۇرۇۋاتقان دوستۇم تىلىدىن)

ئاسمان ھەسرەتتە كۆز يېشىن تۆكەر،
مۇھتاجلىق ئىلكىدە قالغان ئانىغا.
باھاردا تەلمۈرەر، يەنە باھارغا،
بۇ باھار يەتمىگەچ مەزلۇم ھالىغا.

ئانىنىڭ كۆزىدىن ئاققان يېشىغا،
تولغۇنار تۈركىيە، تولغۇنار زېمىن.
ئاھ، ئەجەپ رەھىمسىز ئىكەن بۇ قىسمەت،
بىلمەسمۇ ئانىنىڭ زارى نېمىدىن.

نېمىشقا تۆرەلدى بىچارە بوۋاق،
قۇياشلىق ئۇيۇقنىڭ رەڭگىمۇ ئۆڭگەن.
ئىڭرايدۇ شۇ بوۋاق كېسەل دەستىدىن،
ئانىسى چېكى يوق غەملەرگە چۆمگەن.

سۈپ-سۈزۈك بۇلاقتەك مەسۇم كۆزلىرى،
قارشىتەلمۈرۈپ دىلنى ئېزىدۇ.
تۈت تەڭگە تاپالماي داۋالاش ئۈچۈن،
دەھشەتلىك ماتەمنى يېقىن سېزىدۇ.

جاھانغا نە ئۈچۈن كەلدى بۇ بوۋاق،
ئالەمدىن بىداۋا كەتسە مەيلىمۇ؟
ئامالسىز ئاھ ئۇرغان ئاتا- ئانىنىڭ،
نالىسى چېكىمگە يەتسە مەيلىمۇ؟

ئىترەيدۇ بوۋاقنىڭ يۇمران تەنلىرى،
ئاغرىقتىن تولغۇنار شىپالىق ئىزلەپ.
تەڭرىگە يالۋۇرار بىچارە ئانا،
«باغرىمنى قۇتقازغىن، ئۆلەيلى بىز»دەپ.

يوقمىدۇر بۇ ھالغا ئېچىنغۇچىلار،
ئەنقەرە سېپىدە نەچچە خىل كۆز بار؟
جاھالەت ئاخىرى بولىدۇ گۇمران،
دېگەن بىر ئاجايىپ ھېكمەتلىك سۆز بار.

ئانىنىڭ يىغىسى ئېزەر يۈرەكنى،
بۇنىڭدىن ئۆزگىچە يوقتۇر ئىلاجى.
مەقسىدى بوۋاققا دورا ئېلىشتۇر،
(پەقەتلا شۇ ئىدى ئۇنىڭ مۇھتاجى).

بۇ يىلقى ئېرىلغۇھوسۇل بەرمىگەچ،
بوۋاقنىڭ ئاتىسى قۇرۇق قول ئىدي.
بۇرۇنقى قەرزىنى تۆلىيەلمىگەچ،
بۇنىڭغا باشقىچە ئامال بولمىدي.

كىم چىدار بوۋاقنىڭ ئاڭلاپ زارىنى،
ھەسرەتتىن - ئەلەمدىن يىرىلار يۈرەك.
چىدامدۇ ئېچىلماي توزسا بىردىن،
قۇياشقا تەلمۈرۈپ تۇرغان بىر پورەك.

لەۋلىرى تىترەيتتى ئانىنىڭ ئاچىز،
كۆكسىنى قۇرۇتتى ئاچلىق ئازاۋى.
جاھالەت كۆرسەتتى ئاخىر كۈچىنى،
ئارتىلار بىر كۈنى ئۇنىڭ تاناۋى.

كۆزىدىن نۇر كەتتى بوۋاقنىڭ مانا،
چىشلىرى كىرىشىپ ھالىدىن كەتتى.

ئەمدىلا جاھانغا كۆز ئاچقان گۈدەك،
بىۋاپا دۇنيادا ئارىدىن كەتتى.

ئانىنىڭ زارىدىن سىلكىنەر جاھان،
سىلكىنەر مۇقەددەس زېمىن ھەم تاغلار.
ۋاقىتسىز ئالەمدىن كەتكەن سەبىگە،
ماتەمدە سۈكۈتكە چۈمدى ھەم باغلار.

بەس ئانا، يىغلىما توختىسۇن يېشىڭ،
قۇرۇماس ياشلارنىڭ قىساسى تۇتار.
ئويغۇنار ئاخىرى مەزلۇم دۇنياسى،
ئادالەت تەگرىسى زۇلمەتنى يۇتار.

شېئىرلار

ئابدىرېھىم قاۋۇل

كەپتەر «سوقارلار»

يول ئۈستىدە كېتىپ بارسام ئالدىراش،
تۇرۇشۇپتۇ بىرتوپ كىشى ئولۇشۇپ.
بەش-ئالتىدىن چالما-كېسەك قولىدا،
بىر دەرەخكە ئاتار «ھايت-ھۇيت» توۋلۇشۇپ.

نېمە بولدى قەدىمىنى توختىتىپ،
مەنمۇ باردىم كىشىلەرنىڭ توپىغا.
چۈشەندىم: ھالسىزلانغان بىر كەپتەر،
قونۇۋالغانىكەن دەرەخ ئۇچىغا.

موللاق ئاتتى ئۇشتۇمتۇتلا بىچارە ،
ھايال ئۆتمەي چالما بىلەن سوقۇلۇپ.
قىلمىشىدىن چالما تۇتقان نوچىلار،
كەتتى شۇنداق ماختىنىشىپ، خوش بولۇپ.

تۇرمۇشتىمۇ باردۇر «كەپتەر سوقارلار»،
كۆرەلمەيدۇ ئۆزىدىن سەل ئاشقانىنى.
ئۇنىمايدۇ كۆڭلى ئۇرۇپ چۈشۈرمەي،
ئۆز بېشىدىن غىرىچ ئېگىز تۇرغانىنى.

ئۆمرۈم كېتىپتۇ

بىر ئىشنى قىلماقچى بولدۇممەن لېكىن،
ئەتە-دەپ ئۆگۈن دەپ كۈنۈم ئۆتۈپتۇ.
تۈگىمەس ئەتىگە ئىشتەي ساقلىسام،
بىلمەيلا قاپتىمەن ئۆمرۈم كېتىپتۇ.
ئاخىرقى ئەتىغۇ ئەنە ئەزرائىل،
«ۋاي ئىسىت!» مېنى ئەمدى ئۆلۈم كۈلۈپتۇ.

پارچىلار

مەس بولۇپ قالدىم جانان ھالىم خاراپ،
لەۋلىرىڭ جامى تېخى تۇتماي شاراپ.
نە ئامال سەنسىز ھايات مەجرۇھ ماڭا،
بولدى قىل بۇ يولدا كۆيۈپ يۈرمە سىناپ.

×

تەگىسىز خىيال قاچتى ئېلىپ ھەريان مېنى،
شۇ خىيال بىرلە بەخت سۆيدى‌سېنى.

شۇ مەھەل ھۇشۇم يىغىپ چەكتىم ئازاب،
چۈنكى مەن مىدىرلىماي ياتقان‌تېخى.

ئىككى شېئىر

ئەمەتجان قەييۇم

ئانا كۈتكىنى نەۋاخ

ئانا كۈتكىنى نەۋاخ،
قازان مەشتىن ئېلىندى.
مېزدىلىك چاي دەملىنىپ،
داستىخانمۇ سېلىندى.

ئوغۇل بۇدەم بەھوزۇر،
ئاشپۇزۇلدا ياۋۇەتچە.
ھەرخىل تاماق، شارابلار،
تۇرار يەنە بىرچەتتە.

سۆز باشلىدى باۋۇەتچە:
« بۇرادەرلەر ئىچەيلى.
بۇندىن ئارتۇقى بولماس،
مەي كەيپىنى سۈرەيلى...»

بارا - بارا يوقاتتى،
سورۇن ئەھلى ئەقلىنى.
ئۇ ئۇنتماقتا ئوغۇلمۇ،
ئۆز خۇدىنى ھەممىنى.

تەلمۈرمەكتە ئىشىككە،
ئانا يەنە مۇشۇ دەم.
« بىللە بولساق تاماقتا»
دېگەن ئوي بولۇپ ھەمدەم.

قايسى ئەخمەق؟

كىردى ھەسەن چولڭ ئۆيگە،
چا خورازنى كۆتۈرۈپ.
كۆڭلىدىكى تاسادىپ،
بىر خىيالدىن سۆيىنىپ.

قويۇپ بەردى خورازنى،
دەل تىكلىمە ئەينەككە.
كۆرۈپ خوراز ئەكسىنى،
تىگىرقىدى بىر پەسكە.

يانسا ياندى «رەقىبى»
بىر چامدىسا، چامدىدى.
ئاچچىقىدا خورازجان،
كەسكىن ھۇجۇم باشلىدى.

ئىككى دورەم تېپىشكتىن،
كەتتى ئەينەك چېقىلىپ.
بۇ لەپەردىن ھەسەنجان،
كۈلدى راسا تېلىقىپ.

دېدىم كېيىن خورازغا:
« ئەخمەقكەنسەن ئاجايىپ؛
يۈرەرمىتىڭ بولمىسا،
باش تاجىڭنى قان ئىتىپ؟»

يالغانچىنىڭ قۇيرۇقى بىر تۇتام

(تېلېۋىزىيە ئىنتېرمېدىياسى)

سايىت سادىق

-1-

ئېكراندا تامغىنىڭ خەت ئويۇلغان يۈزى چوڭايتىپ كۆرسىتىلىدۇ.
بىر قول تامغىنى ناھايىتى تېز سۈرئەت بىلەن ئاق قەغەزگە ئۇرماقتا.

-2-

قەلەم تۇتقان قول تۆۋەن تەرىپىگە تامغا ئۇرۇلغان قەغەزگە ھە دەپ خەت يازماقتا:
« بىنامىلىق يېزىسىدا كۈزگى بۇغدايلار ئومۇمىيۈزلۈك...... »
خەتنى يېزىپ بولۇپ ئالدىراش كونۋېرتقا سالىدۇ-دە، ئىككىنچى بىر كىشىنىڭ قولىغا تۇتقۇزىدۇ. كونۋېرت تۇتقان ئادەمنىڭ ئاۋازى: - ئېغىر كۆرمەي بۇنى پوچتىغا سېلىۋېتەرسەن.
ئىككىنچى ئاۋاز: - نېمىتى بۇ؟
كۆرۈنۈش شۇ يېتىچە توختايدۇ. ئېكراندا — (كونۋېرت ئۈستىدە) « بىر پارچە خەۋەر » دېگەن فىلىم ئىسمى كۆرۈنىدۇ. خەتلەر ئالمىشىپ، فىلىم باشلىنىدۇ.

-3-

كۈندۈز:
بېزىلارنى كېسىپ ئۆتكەن ئاسفالىت يولدا جىپ ماشىنا ئۇچقاندەك كېتىۋاتماقتا.

-4-

كۈندۈز، جىپ ماشىنىنىڭ ئىچى.
خالىق ۋالى بىلەن مۇھەررىر سۆھبەتلەشمەكتە.

خالىق ۋالى: جىمىپلا كەتتىڭىزغۇ؟ ئۆيدىن ئايرىلغىلى بىر-ئىككى كۈن بولا-بولمايلا، ئايالىڭىز كۆز ئالدىڭىزغا كېلىۋالدىمۇ-يا؟

مۇھەررىر: ياق خالىق ۋالى، مېنىڭ ئويلىغىنىم باشقا ئىش.

خالىق ۋالى: ئەگەر مەخپىيەتلىكى قاتتىق بولمىسا دەپ باقمامسىز؟!

مۇھەررىر: نېمە مەخپىيەتلىكى بولسۇن دەيلا! ھېلىقى بىر پارچە خەۋەر كاللامغا كىرىۋالدى.

خالىق ۋالى: ھە! ··· توغرا! ئانداق بولسا سىز مۇھەررىرلىك سالاھىيىتىڭىز بىلەن دەپ بېقىڭا. بۇ خەۋەر گېزىتىڭلەرگە ئېلان قىلىنغان ئۈچ-تۆت كۈن مابەينىدە يۈز بەرگەن ۋەقەنى تەكشۈرۈشكە قاتنىشىپ قانداق تەسىرات ئالدىڭىز؟

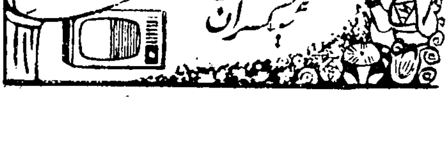

مۇھەررىر: بۇ خەۋەر ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىغا، شۇنداقلا قېرىنداش ئورۇنلارنىڭ

نورمال مۇناسىۋىتىگە تەسىر يەتكۈزۈپلا قالماي، بەلكى پارتىيە گېزىتىنىڭ ئىناۋى-
تىگىمۇ نۇقسان يەتكۈزدى…… مۇھىمى خەۋەر يازغۇچى ئەختىيارىي مۇخبىر
رىئاللىققا ھۆرمەت قىلمىغان.

خالىق ۋالى: شۇنداق. بۇ بىر پارچە خەۋەر كەلتۈرۈپ چىقارغان مەسىلىنى خام ماتېرىيال
قىلىپ، بىرەر ئەسەر يېزىپ ئاخباراتچىلىق ساھەسىدىكى ئايرىم كىشىلەردە ساق-
لىنىۋاتقان سەلبىي تەرەپلەر تەنقىد قىلىنسا بۇنىڭغا قانداق قارايسىز؟

مۇھەررىر: توغرا! مەنمۇ شۇنداقراق ئويلىغانتىم. بۇ ئىشنىڭ ئۆزىلا ئەپچىل بىر ھېكايە!

-5-

بىنالىق يېزىسى، چىڭقى چۈش مەزگىلى.

قۇرۇپ كەتكەن ئېرىق - ئۆستەڭلەر، نەملىكى توكەپ چاك - چاك يېرىلغان يەر-
لەر، ئۇسسۇزلۇقتىن سولاشقان بۇغداي مايسىلىرى، كۆكتاتلار……

-6-

بىنالىق يېزىسى، كۈندۈز:

مۇسا بوۋاي، گاھىت دۇيجاڭ قاتارلىق ئەر - ئايال ئەزالار ئېتىز بېشىدا.

دېھقان ئا: ھاۋا ئىسسىپ ئېرىق - ئۆستەڭلەردىن توپا ئۆرلەپ كەتتى. تېخىچە سۇ كېلىدۇ
دېگەن خەۋەر بولمىسا قانداق گەپ بۇ؟

دېھقان ب: شۇنى دېمەمدىغان! تەشنالىقتىن زىرائەت تۇگۈل ئادەملەرمۇ سولىشىپ كەتتى.

ئايال ئا: چوڭ ئادەملەرگىغۇ مەيلى، قۇدۇقنىڭ ئاچچىق سۈيىنى ئىچىۋېرىپ، باللار ئورۇق-
لاپ كېسەل بولۇپ كېتىۋاتسا، بۇ كادىرلار نېمىش قىلىدىكىن تاڭ؟ ھېچ بولمىسا ئادەم-
لەر ئۇچۇنمۇ بولسا بىر ئېرىق سۇ باشلاپ كېلىشىمۇ بىرگەپ.

ئايال ب: شۇجى، شاڭجاڭ دېگەنلىنىڭ ئۆيلىرىدىكە يولغۇچىلىقتىن بىر قول تىراكتور كېچە-
كۈندۈز دېمەي تاتلىق سۇ توشۇپ بېرىۋاتسا، ئۇلاردا نېمە غەم! ناھىيىدىن سۇ
نۆۋىتىنى قاچان بەرسە شۇ ھېساب دەپ ئولتۇرىۋېرىدۇ.

مۇسا بوۋاي: ھەي! بولدى، بولدى. «ئارتۇق گەپ ئېشەككە يۈك» قايىغانىنىڭ پايدىسى
يوق، يېزىلىق ھۆكۈمەتتىكى كادىرلارمۇ بەلكىم شۇڭ ياتىمىغاندۇ. شۇنداقمۇ گا-
ھىت دۇيجاڭ؟

گاھىت دۇيجاڭ: مامۇت شۇجى داۋالىنىۋاتىدۇ، بارات شاڭجاڭمۇ سۇ ھەل قىلىمەن دەپ چېپىپ يۈرگىلى
ئىككى-ئۈچ ھەپتە بولدى. بەلكىم مۇشۇ بىر - ئىككى كۈن ئىچىدە ھەل بولۇپ
قالار. مۇسا ئاكام بىلەن ئىككىمىز يېزىلىق ھۆكۈمەتكە بېرىپ ئۇقۇشۇپ
كېلەيلى، ماقۇلمۇ؟

-7-

بىنالىق يېزىلىق ھۆكۈمەت ئىشخانىسى، كۈندۈز.

بارات تېلېفوندا سۆزلەشمەكتە.

بارات: ھە! ماقۇل! ناھايىتى ياخشى، سۇ ھەل بولىدىغانلا بولسا بۇ يەردىكى تەييارلىق-
لار پۈتتى، پەقەت تۆت كۆزىمىز بىلەن سۇنىڭ كېلىشىگە تەلمۈرۈۋاتىمىز. بولىدۇ،

خەير! (ئىروپكىنى قويۇپ سىرتقا قاراپ توۋلايدۇ) كاتىپ! ھەي كاتىپ!

كاتىپ: (كىرىدۇ) شائگجاڭ، بىرەر ئىش بارمىدى؟

بارات: ھەرقايسى كەنتلەرگە ئۇقتۇرۇڭ، ئېرىق-ئۆستەڭلەرنى كۆزدىن كۆچۈرۈپ تەييار-لىقنى پۇختا قىلسۇن، سۇ كېلىدۇ، توختاڭ! ھازىر سۇ ئىنتايىن قىس، بىر تامچە سۇنىمۇ ئىسراپ قىلىشقا بولمايدۇ. ئەگەر كىمدە - كىم مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىدىكەن، جەرىمانە قويۇلىدىغانلىقىنىمۇ ئۇقتۇرۇپ قويۇڭ.

كاتىپ: ماقۇل. (چىقىپ كېتىدۇ) بارات ئۆزىنى ئورۇندۇققا تاشلايدۇ.

بارات: ئاخىرى سۇمۇ كېلىدىغان بولدى.

جامال: (گېزىت كۆتۈرۈپ كىرىدۇ) باشائگجاڭ، بۇ سىلىنىڭ گېزىت.

بارات: ھە! ئەپكەلىڭچى، سەنمۇ ئولتار (خوش ياقمىغان ھالدا گېزىتكە كۆز يۈگۈر-تىدۇ) « يۇلغۇنلۇق يېزىسىدا بۇ يىل ئەتىياز 5 مىڭ مو مىۋىلىك باغ ئەھ-يا قىلىندى ... »(گېزىتنى چۆرۈۋېتىپ) بەكلا ماختاپ يېزىپ كەتتىغۇ بۇ يۇل-غۇنلۇقنى. شارائىتى بولغاندىن كېيىن، باغ ئەھيا قىلىسىمۇ قىلغاندۇ، شارائىت بول-سا بىز باغ ئەمەس، تاغمۇ ئەھيا قىلىمىز! مۇھىمى شارائىت بولۇشى كېرەكتە!

جامال: لىللا گەپ قىللا شائگجاڭ. شەرت - شارائىتى تولۇق بولمىسا ھېچ ئىش ئاقمايدۇ دېسىلە! يۇلغۇنلۇقنى ئالىدىغان بولساق شارائىتى قولايلىق، نېمە قىلسا قىلالايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە « قىلنى يېلدەك » كۆرسىتىپ يازىدىغان ئادەملىرىمۇ كۆپ دېسىلە!

بارات: يازىدىغانلار كۆپ دەپ-زە، خەخنىڭ ماختىنىشىنى ئوقۇپ ھوزۇرلىنىپ ئولتۇرىدى-كەنمىز-دە؟! جامال ئاخۇن، سەنمۇ يېزىمىزنىڭ تەشۋىقاتىغا مەسئۇل كادىرى بولغاندىن كېيىن، لاغايلاپ يۈرمەي بىنالىقنىمۇ ئانچە-مۇنچە گېزىتكە چىقار-ماسەن؟

جامال: يازغىدەك بىرەر يېڭى ئىش بولمىسا؟

بارات: يېڭى ئىش سېنى ئىزلەپ كېلەمتى؟ ھە توغرا، بۈگۈن ھاكىمدىن تېلېفون كەلدى. ئەتە كەچتۇرۇن سۇنى ئالىمىز، مانا بۇ بىنالىققا نىسبەتەن ئەڭ يېڭى ۋە ئەڭ زور ئىش، مۇشۇنى يازماسەن؟

جامال: بۇغۇ ياخشى بىر خەۋەر چىقىدۇ. بىراق سۇنى كۆرگەندىن كېيىن يازساق بولارمىكى؟

بارات: سەن ئۇنى يېزىپ، پۈتتۈرۈپ پوچتىدىن گېزىت چىقىدىغان يەرگە يەتكۈزگىچە يېزىمىزغا سۇ چىلىشىدۇ! ئۇنداق سەۋەب كۆرسەتكىچە يازالمايمەن دېگىنە؟

جامال: يېزىشىڭغۇ يازىمەن!

بارات: ئەمىسە يېزىپ باقمامسەن؟

جامال: ماقۇل ئەمىسە، يازسام يازاي. كاتىپقا دەپ تامغۇ باستۇرۇپ بەرسىلە.

بارات: تامغۇ دېدىڭمۇ؟ ھازىرلا كاتىپقا دەپ قانچىلىك لازىم بولسا باستۇرۇۋال.

-8-

خوشنا ناھىيىنىڭ ساي بۇلاق يېزىسىدىكى دەريا بويى، كۈندۈز:

قادىر بىلەن ئادىل سۆھبەتلەشمەكتە:

ئادىل: قادىر شاڭجاڭ، ئەھۋالنى ناھىيىگە دەپ باقماملا؟

قادىر: دېسەممۇ سۇ ئاز بولغاندىن كېيىن ناھىيىمۇ ئىلاجىسىز.

ئادىل: (دەرياغا قاراپ) «دەريادا بېلىق ئۇسسۇز» دېگەندەك شۇنچىلا دەريا يېزىمىزدىن باشقا ناھىيىگە ئېقىپ كېتىدۇ. بىز بولساق بۇ يەردە زىرائەتلىرىمىزنىڭ قۇرۇپ كېتىشىگە قاراپ ئولتۇرىمىز.

قادىر: باشقىلارنىڭ ھەققىگە كۆز سالساق توغرا بولمايدۇ.

-9-

بىناملىق يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسى، كۈندۈز.

جامال: باشاڭجاڭ بۇ خەۋەرنى يېزىپ چىقتىم، كۆرۈپ باقاملا؟

بارات: مەن كۆرمىسەممۇ ئەۋەتىپ باقمامسەن قېنى، تېخى ئۇ نېمىگىنى گېزىتكە چىقىرامادۇ-يوق!

جامال: ناۋادا سۆز كەلمەي قالسا بىرەر چاتاق چىقارمۇ-يا؟

بارات: ھەي! ئىككى مىسقال كەلمەيدىغان قەغەزگە يازغان تۆت قۇر خېتىڭدىن ئەجەپمۇ ئەنسىرەپ كەتتىڭغۇ؟ ئۇ نېمەڭ جايىنى تاپقىچە، يېزىمىز سۇغا چىلىشىدۇ دېدىمەخۇ ساڭا!

-10-

كۈندۈز.

ناھىيىلىك ھۆكۈمەت بىناسى ئالدىدا توختىتىلغان پىكاپ يېنى.

كاتىپ: ھاكىم قەيەرگە ماڭدىلا؟

ھاكىم: مەمۇرىي مەھكىمىگە.

كاتىپ: بارات شاڭجاڭ مېنى ئەۋەتكەنتى، بۈگۈن كەچتۇرۇن سۇنى ئاچساق بولامدۇ؟

ھاكىم: ئەسلىدە يېزائىلارنىڭ ئەھۋالىغا ئاساسەن، سۇنى بۈگۈن كەچتە سىلەرگە بەرمەكچى بولغان. بىراق، يۇلغۇنلۇق يېزىسىنىڭ يەنە ئۈچ يۈز مودىن ئارتۇقراق بۇغدىيى سۇغۇرۇلماپتۇ. شۇڭا بىر كۈن كېچىكتۈرۈپ ئەتە سىلەرگە بەرمەكچى.

كاتىپ: چۈشتىن ئىلگىرى ئۇن نەچچە كىشى سۇنى ئېچىپ كېلىشكە توما بېشىغا كەتكەن، قالغانلارنىڭ ھەممىسى يۇرتتا سۇغا قاراپلا قالغانتى.

ھاكىم: باشقا ئامال يوق! سىز ئۇلارغا ئەھۋالنى ئۇقتۇرۇڭ، دەريادىكى سۇ مىقدارى كۈندىن-كۈنگە ئازىيىپ كېتىۋاتىدۇ. مەنمۇ مۇشۇ ئىش ئۈچۈنلا ۋىلايەتكە بارىمەن، خەير!

كاتىپ: ماقۇل، ھە راس! ... جامالنىڭ ۋىلايەتكە ئەۋەتىدىغان بىر پارچە خېتى باركەن، «پوچتىغا سېلىۋەت» دەپتى، ئۈلگۈرەلمەيدىغان ئوخشايمەن، سىلە......

ھاكىم: ھە، ئەكېلىڭ مەن ئالغاچ باراي! بۇ بىر پارچە خەۋەركەنغۇ؟ بولىدۇ.

-11-

سايىۋلاق يېزىسىنىڭ مەجلىسخانىسى، كۈندۈز!

قادىر: كۆپچىلىككە مەلۇم، بۇ يىل ھۆل-يېغىنىنىڭ كەم بولۇشى سەۋەبىدىن تاغدىن كېلىدىغان سۇ بەكمۇ ئازىيىپ كېتىۋاتىدۇ. بۈگۈنگە قەدەر پۈتۈن سايىۋلاق بويىچە كۆزگى بۇغدايلارنىڭ ئاران ئوتتۇز پىرسەنتىلا بىر قېتىم سۇلۇق بولدى. بۇ...

ئادىل: بىر دەريا سۇيى يېزىمىزدىن ئۆتۈپ ئايىقى كېتىۋاتسا، قاراپ تۇرۇپ ئۇسسۇز قېلىۋاتقىنىمىزنى!

كادىر ئا: بىزنىڭ تەۋەدىن ئۆتكىنى بىلەن باشقىلارنىڭ سۇيى ـ دە، ئۇ؟!

كادىر ب: ئۆزىمىزنىڭ تېخى تەشنالىقىمىزنى قاندۇرالمىسا! ئۇنى باشقىلارنىڭ سۇيى دېسەك! قاراپ تۇرۇپ مايسىلارنى قۇرۇتۇپ ئەتمىسەكلا بولاتتىمۇ؟!

قادىر: ئۇنچىۋالامۇ بوپ كەتمەس!

ئادىل: ئۆز ۋاقتىدا بىزمۇ ئۇلارنىڭ يۇلغۇنلۇق، بىنامىلىق يېزىلىرىغا مەلۇم سۇ ياردەم قىلغان، ئەمدى پەلەكنىڭ چاقى تەتۈر ئايلىنىپ، بىزگە سۇ لازىم بولغاندا ئۇلارنىڭ سۇيىدىن ئازراق پايدىلانساق نېمە بولاتتى!؟ مېنىڭچە دەريانى توسۇۋېتىش كېرەك!

كادىر س: خېلى جايىدا گەپ قىلىسەن جۇمۇ!

قادىر: ئۇ چاغدا بىز ئېھتىياجىمىزدىن ئاشقان سۇنى ياردەم قىلغان، ئەمدى قۇرغاقچىلىق بولغان مەزگىلدە ئۇنى قايتۇرۇپ ئالىمىز دېسەك بۇ گەپ نەگە توغرا كېلەر؟

كادىر ب: مېنىڭچە شائىجاك ئۇلار بىلەن سۆزلىشىپ كۆرسە، ئەگەر سۆزگۈرۈش ئىشلىرى بىر يەرگە بارغان بولسا، بىر ئاز سۇ سورىساق ياقمۇ دېمەس!

قادىر: بۇ گەپنىڭ خېلى جېنى بار!

-12-

ئاۋات شەھەر، كۈندۈز.

پىكاپ چوڭ كوچىدىن قايرىلىپ، گېزىتخانىنىڭ ۋىۋىسكا ئېسىلغان دەرۋازىسىدىن كىرىپ قورۇ ئىچىدە توختايدۇ. ھاكىم پىكاپتىن چۈشۈپ، تەھرىر بۆلۈمىگە كىرىپ كېتىدۇ.

-13-

بىنامىلىق يېزىسىنىڭ ھەرقايسى كەنتلەرگە سۇ تەقسىملەيدىغان زاكو بېشى، كەچقۇرۇن.
بارات، گاھىت، مۇسا بوۋاي، جامال ۋە كەتمەن تۇتقان بىر قانچە كىشىلەر تەقەززالىق بىلەن يولغا قارىماقتا.

گاھىت: سۇ ئاچقىلى كەتكەنلەرمۇ جىمىپلا كەتتىمۇ؟

بارات: ئەجەپمۇ تاقەتسىز كىشىسىز، تېخى ۋاقتى بار!

دىخان ئا: باشائىجاك، بىزنىڭ كەنتنىڭ بۇغدايلىرى ئۆلەي دەپلا قالدى، سۇ نۆۋىتىنى ئالدى بىلەن بىزگە بېرىڭلار!

جامال: ھەممەيلەننىڭ سىزدەكلا نەپسى بار ئەمەسمۇ؟ (يىراقتىن موتسىكلىتنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ)

بارات: كاتىپمۇ قايتىپ كەلدى، سۇنى ئاچقان ئوخشايدۇ، تەييارلىنىپ تۇرايلى!(كۆپچىلىك تاقاقلارنى ئاچىدۇ-كاتىپ ئۇلارنىڭ قېشىغا كېلىپ موتىسكلىتنى توختىتىدۇ.

مۇسا بوۋاي: سۇنى ئاچتىڭلارمۇ؟

بارات: سۇ يېقىن كەلدىمۇ؟

دىخان ب: سۇ خېلى كۆپتۇ؟

كاتىپ: سۇ نۆۋىتى كېچىكتۈرۈلۈپ بىزگە ئەتە كەچقۇرۇن بېرىلىدىكەن!

جامال: ھە؟!

-14-

تەھرىر بۆلۈم، كەچقۇرۇن.

تەھرىر بۆلۈم مۇدىرى: ھېلىقى ھاكىم ئېلىپ كەلگەن خەۋەرنى كۆردىڭىزمۇ؟

مۇھەررىر: كۆردۈم، خېلى ماغدۇرى بار خەۋەركەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە خەۋەر-ماقالىلارمۇ ئۆك-سۈپ تۇراتتى.

تەھرىر بۆلۈم مۇدىرى: مەزمۇنى…

مۇھەررىر: تەكلىماكاننىڭ چېتىگە جايلاشقان بىنامىلىق يېزىسىنىڭ كۆزگى بۇغدايلىرى ئو-مۇمىيۈزلۈك سۇغۇرۇلدى، ياخشى ئاينىماقتا دېگەن مەزمۇندا، ۋاقىت-خاراك-تېرىمۇ كۈچلۈك.

تەھرىر بۆلۈم مۇدىرى: ناھايىتى ياخشى، بۇنىڭدىن قارىغاندا بۇيىلقىدەك قۇرغاقچىلىق پەيتىمۇ ئۇلار سۇ باشقۇرۇشنى كۈچەيتىپ، مول ھوسۇل ئېلىشنىڭ ئەۋزەل شارائىتىنى يارىتىپتۇ دەگە؟

مۇھەررىر: بۇ تەسەۋۋۇرغا ناھايىتى يېقىن.

تەھرىر بۆلۈم مۇدىرى: ياخشى، خەۋەرگە تەھرىر ئىملاۋىسى يېزىپ، بۈگۈنلا تەييارلاڭ، ئەتىلىك گې-زىتنىڭ بىرىنچى بېتىگە بېرەيلى.

-15-

بىنامىلىق يېزىلىق ھۆكۈمەت ئىشخانىسى، كېچە.

بارات تېلېفوندا سۆزلەشمەكتە.

بارات: بولمايدۇ! ئۇنداق قىلىشقا بولمايدۇ!! پۈتۈن يېزىمىز سۇسىراپ قۇرۇپ كېتىۋاتقاندا، سۇ نۆۋىتىمىزنى بىر سائەت ئەمەس، بىر مىنۇت-سېكۇنت كېچىك-تۈرسەڭلار ئەمدى قاراپ تۇرالمايمىز!

كاتىپ: يەنە كېچىكىپتىمۇ؟

بارات: يۇلغۇنلۇقتىكىلەر سۇنى ئەتە كەچقۇرۇن يەنە بىر سائەت ئۇزارتىپ بەرسەڭلار دەيدۇ.

جامال: ھەي، «ئۇسساپ كەتسەڭ تالقان يە» دېگەندەك بىر گەپ بولۇۋاتىدىغۇ بۇ؟!

-16-

باسما زاۋۇت، كېچە. ئىشچىلار ئالدىراش ئىشلىمەكتە، گېزىت تېز سۈرئەتتە بې-سىلىپ چىقماقتا.

-17-

دەريا بويىدىكى سۇپونكىتى، ئەتىگەن.

قادىر: كۆزىڭىز بىلەن كۆرۈۋاتىسىز، مايسىلار سولىشىپ كەتتى. سىز ناھىيىگىلەرگە ۋا-
كالىتەن سۇ باشقۇرۇۋاتقان كىشى بولغانىدىن كېيىن، رەھبەرلىك بىلەن بىللە
سۆزلىشىپ باقسىڭىز، ئىمكانىيەت بولسا بىر ئاز سۇ ياردەم قىلسا گىلار!

سۇ باشقۇرغۇچى: كېچە ناھىيىدىن تېلېفون كەلدى! بىناملىق يېزىسىغا تېخى بىر تامچىمۇ سۇ بار-
ماپتۇ. ئۇنداق شارائىتتا بۇ ئىشتىن ئېغىز ئاچقىلى بولارمۇ ؟

قادىر: ئۇغۇ شۇنداق!

سۇباشقۇرغۇچى: بىر نەچچە كۈن ئۆتسۇن، ئاندىن بىر گەپ بولار!

قادىر: شۇنداق قىلايلى! (ئۇلۇغ كىچىك تىنىپ، ئورنىدىن تۇرىدۇ).

-18-

سايبۇلاق يېزىلىق ھۆكۈمەت ھويلىسى، چۈش.

پوچتالىيون موتسىكلىت بىلەن ھويلىغا كىرىدۇ. ئادىل چىقىپ خەت-چەك، گې-
زىتلەرنى تاپشۇرۇۋالىدۇ.

-19-

سايبۇلاق يېزىلىق ھۆكۈمەت ئىشخانىسى، چۈش.

قادىر دېرىزە ئالدىدا ئۆز-ئۆزىگە سۆزلىمەكتە.

قادىر: ھەي...بۇ يىلقى بۇغداي مەھسۇلاتىنى ئاشۇرىمىز دېگەنمۇ بىر گەپ بولۇپ قالدى-دە!
(ئادىل ئالدىراش كىرىدۇ).

ئادىل: شائىجاڭ قارىسىلا؟!

قادىر: نېمە بولدى؟ (ئادىل گېزىتنى كۆرسىتىدۇ، قادىر گېزىتكە كۆز يۈگۈرتۈپ، ئورنى-
دىن چاچراپ تۇرىدۇ).

قادىر: «بىناملىق يېزىسىدىكى كۈزگى بۇغدايلار ئومۇميۈزلۈك سۇغۇرۇلدى...» تېخى باياملا
بىناملىققا بىر تامچىمۇ سۇ بارمىدى دەۋاتمامتى؟

ئادىل: قادىرشائىجاڭ! ھەممە خەق سىلە بىلەن بىزگە ئوخشامدۇ؟ بۇغدايلىرى سۇغۇرۇ-
لۇپ بولسا، بىكارىيەرلەرگە سۇ باشلاپ، ئوت - چۆپ ئۆستۈرۈپ چارۋا باقىدۇ - دە!
بۇ خەۋەرگېزىتتە ئېلان قىلىنىشچە بولغان ئارىلىقتا كەم دېگەندە ئون كۈن ئۆتكەندۇ؟

قادىر: توغرا! شۇنداق بولۇشى مۇمكىن.

ئادىل: مۇمكىنلا ئەمەس! جەزمەن شۇنداق، مېنىڭچە ئەمدى «كومسەم پىشارمۇ، ياپسام پىشارمۇ»
دەپ ئولتۇرماي، دەريانى توسۇپ ئولۇۋاتقان 70 پىرسەنت مايسىلارنى نەم قىلىۋالايلى!

قادىر: باشقا ئامال بولمىغاندىن كېيىن شۇنداق قىلساقمۇ يامان بولماس!

ئادىل: مانا بۇ بولىدىغان گەپ! (تېلېفوننى ئېلىپ) ئۈچىنچىكەنت كېرەك.
ھە! يۈسۈپ سىزمۇ؟ قولىدا كەتمەن تۇتالايدىغان ئادەملىرىڭىزنى دەريا بويىغا
ئېلىپ چىقىڭ. ھەراست، ئىككىنچى كەنتكە ئادەم ئەۋەتىپ ئۇقتۇرۇپ قويۇڭ، دەرھال
شاخ-شۇمبا تەييارلىسۇن، دەريانى توسىمىز!

-20-

بىنالىق يېزىسى ئېتىز بېشىدا، كۈندۈز.

باراتː (مايسىلارغا قاراپ) يەنە 5ـ6 سائەتلەردىن كېيىن سۇ كەلسە، مانا بۇ مايسىلار ـ
غىمۇجان كىرىدۇ.

جامالː سۇنىڭ كېلىدىغان ۋاقتى يەنەكەينىگە سۈرۈلۈپ كەتمىسىلا بولاتتىغۇ؟

باراتː ئالا ـ تاغىل سۆزلەپ شۇم ئېغىزلىق قىلمىسا ئىچۇ؟

جامالː ھېلىقى خەۋەر كېزدىتخانىغا بارغىچە سۇنىڭ بېشى كۆرۈنسە بولاتتى،«سۇنى كۆرمەي
ئۆتۈك سېلىپ قويدۇق». بىرەر چاتاق چىقىپ قالامىكى دەيمەن.

-21-

دەريا بويىدىكى سۇ باشقۇرۇش پونكىتى، كۈندۈز.

سۇ باشقۇرغۇچى تېلېفوندا سۆزلەشمەكتە.

سۇ باشقۇرغۇچىː چاتاق چىقتى! چوڭ چاتاقچىقتى! سىز كىم؟ بىنالىق يېزىدىكى بارات شائىجا ئـ
ما؟! ۋەي، تېخىچە سۇ بارمىغانمىدى! ئاپلا! سىلەر ئۇ يەردە ئاغزىڭلارنى كاك ـ
كۇكتەك ئېچىپ ئولتارغىنىڭلار بىلەن سايـبۇلاقنىڭ ئادەملىرى سۇنى توسىۋالدى...

قارشى تەرەپː نېمە؟ نېمە؟

-22-

بىنالىق يېزىلىق ھۆكۈمەت ئىشخانىسى،كۈندۈز.

بارات تېلېفوندا سۆزلەشمەكتە، گاھىت، جامال. كاتىپ قاتارلىق ئۇن نەچچە كىـ
شى باراتنى چۆرىدەپ تۇرماقتا.

باراتː ۋەي! ۋەي! سىز ئـۇلارغا بىنالىق يـېزىسى ئـۇسـسـۇزلـۇقتـىن ھـالاك بـو ـ
لـــۇۋاتـــــدۇ دەڭ ! ... نـــمـــــە؟ ... ئـنـۇنـمـــايـــۋاتـــــدۇ ؟
سۇ بىزنىڭ! ھەددى ئەمەس! ... لاتا چاينىماي تېز بۇلۇڭ دەيمەن،تېز! (تە ـ
روپكىنى تاشلايدۇ) « بىتالەيگە سۇكەلسە، ئاللاكۇدىن يـار كېتىـپتۇ » دېگەن
مۇشۇدە! باشقىلارغا ھېچ گەپ يوق،نۆۋەت بىزگە كەلگەندە سايبۇلاقنىڭ ئادەمـ
لىرى سۇنى توسىۋاپتۇ!

گاھىتː ئەمدى قانداق قىلىمىز؟

ئەزا ئاː قانداق قىلاتتۇق، ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلەرمىز!

ئەزا بː ئۆز ۋاقتىدا دېمىگەنمىدىم،بۇ كادىرلارنىڭ گېپىگە ئىشەنگىلى بولمـايدۇ دەپ!
بىرسى ئەتە سۇ كېلىدۇ دېسە، بىرسى كېچىكتى دەيدۇ، يەنە بىرسى قويۇپ تـۇ ـ
سىۋالدى دەيدۇ. ياخشىراق چارىسى يوق!

ئەزا سː بولدى، يا سۇيى، يا ئوتى يوق مۇنداق يەرگە تويدۇم،كۆچىمەن!

گاھىتː بارات شائىجاڭ گەپ قىلمامىلا،قانداق قىلدۇق؟!

باراتː «ئۆجمە پىشى ئاغزىمغا چۈش» دەپ ئولتۇرغان بىلەن ئىش تاكىئاتمايدىغاندەك
تۇرىدۇ. خەق ھېچ تەپتارتماستىنلا سۇيىمىزنى باغلىۋالسا قاراپ تـۇرامدۇق!...
دەرھال بىر نەچچە ياخشى ئاتە يىيارلاڭلار!

جامال: ئەستەغپۇرۇللا!

-23-

دەريا بويى، كۈندۈز.

سايمۇلاق يېزىسىنىڭ ئادەملىرى شاخ-شۇمبا، توپا قاچىلانغان قاپلار بىلەن دەريانى توسماقتا.

— تېز بولۇڭلار، تېز.

— شاخنى بۇياققا ئەكېلىڭلار!

— ھاڭۋاقتىلىق قىلماڭلار!

— غەيرەت قىل دەيمەن ساڭا!

— ....

(دەريا توسۇلۇشقا ئازلا قالغاندا، سۇ شاخ - شۇمبىلارنى ئېقىتىپ كېتىدۇ).

ئادىل: ئاپلا شاخ ئەكېلىڭلار!

(سۇ باشقۇرغۇچى يۈگۈرۈپ كېلىدۇ).

سۇ باشقۇرغۇچى: بۇ سىلەرنىڭ نېمە قىلغىنىڭلار؟ بۇنداق زوراۋانلىق نەدە بار؟

سايمۇلاقلىق دېھقان: ھەي بۇرادەر ئۇنچىۋالاچىڭقىلىمساڭچۇ، بارنى تەڭ كۆرۈپ تۇرايلى!

ئىككىنچى دېھقان: خۇدا يېمىنىڭ سۇيىگە ئۇنچىۋالا قىلىپ كەتمە، مۇسۇلمان!

سۇ باشقۇرغۇچى: بىنا ملىمققا تېخى بىر تامچىمۇ سۇ بارمىغان تۇرسا!

ئادىل: جانىنى ئالىدىغان ئىش بولسىمۇ راس گەپ قىل ئاكا! بىزمۇ بۇ سۇنى ئاسمانغا ئېلىپ چىقىپ كەتمەيمىز، قۇرۇپ كېتىۋاتقان مايسىلارنى سۇغۇرىمىز!

سۇ باشقۇرغۇچى: سىلەرمۇ تېگىشلىك سۇيۇڭلەردە سۇغارماسىلەر؟!

ئۈچىنچى دېھقان: ھەي ئاداش، كاشال قىلماي نېرى تۇر!

سۇ باشقۇرغۇچى: «مال ئېگىسىدىن ئوغرى كۈچلۈك» دېگەندەك گەپ قىلما! سۇ بىزنىڭ!

-24-

دەريا بويلاپ سوزۇلغان يول، كۈندۈز.

بارات باشلىق 5 - 6 كىشى ئات چاپتۇرۇپ كەلمەكتە.

-25-

دەريا، كۈندۈز.

سايمۇلاقنىڭ ئادەملىرى ھەدەپ دەريانى توسماقتا.

سۇ باشقۇرغۇچى: مۇنداق يولسىزلىق قىلماڭلار! (ئۇ بىر دېھقاننىڭ قولىدىكى شاخنى تارتىۋېلىپ، دەرياغا تاشلىۋېتىدۇ) سۇنى باغلاشقا بولمايدۇ، دەۋاتىمەن!

دېھقان: نېمانداق پوتلىشىدۇ ماۋۇ! (سۇ باشقۇرغۇچىنى ئىتتىرىۋېتىدۇ. تەڭپۇڭلۇقنى يوقاتقان سۇ باشقۇرغۇچى پولاڭشىدە دەرياغا چۈشۈپ كېتىدۇ، بارات باشلىق ئاتلىقلار كېلىپ ئاتلىرىدىن چۈشىدۇ، سۇ باشقۇرغۇچى مىلىق تەسلىكتە قىرغاققا چىقىدۇ).

سۇ باشقۇرغۇچى: با... باشاڭجاڭ! باشاڭجاڭ! بۇلار مېنى سۇغا تاشلىۋېتىپ دەريانى باغلىۋالدى!

بارات: خەقنىڭ سۇيىنى باغلىۋالغاننى ئازدەپ تېخى سۇغا تاشلىۋەتتىما؟ (دەريادىكىلەرگە) توختاڭلار!!!

ئادىل: (باراتنىڭ ئالدىغا كېلىپ) ئۆزلىرى كىم بولىلىكىن؟

بارات: كىم بولماقچىدىم؟ دەريادىكى سۇنىڭ ئىگىسى بولىمەن!

سۇ باشقۇرغۇچى: بىنامىلىقنىڭ باشلىقى، باشائىجاك دەپ ئاڭلاپمىدىڭ؟

ئادىل: باشائىجاك، يولدا كەلگىچە ئۇسساپمۇ قالغانىلا. بىرەر پىيالە چاي ئىچىپ ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇرغاچ سۆزلىشەيلى!

بارات: سىزنىڭ بىر پىيالە چېيىڭىزنى ئىچىپ مەن قانغىچە، نەچچە مىڭ مو مايسا تۈگەيدۇ، يولداش! باشقا گەپنى قويايلى. (ئۆز ئادەملىرىگە) شاخ - شۇمبىلارنى ئېلىپ تاشلاپ، سۇنى قويىۋېتىڭلار!

ئادىل: تەخىر قىلسىلا باشائىجاك، سىلە بىزنىڭ چاينى ئىچمىسىلە، بىز سىلىنىڭ سۇدىن بىرەر يۇتۇم ئىچىپ، ئىشىمىزنى نەم قىلىۋالايلى، قانداق؟!

بارات: نىمانچە گەپپىڭ سېسىق نېمىسەن؟ بىلىپ قوي، بىزنىڭ بىنامىلىقلار ئېقىن سۇ كۆرمىگىلى نىكەم (ئادىلنى ئىتتىرىۋېتىپ دەريادىكىلەرگە ۋاقىرايدۇ) توختىتىڭلار دەۋاتىمەن!

ئادىل: توختاتماڭلار! (بارات ئالدىغا كېلىپ قالغان دېھقاننىڭ كەتمىنىنى دەرياغا چۆرۈپ تاشلىۋېتىدۇ ۋە يەنە بىر دېھقاننىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپ).

بارات: ئاڭلىدىڭمۇ ئىشنى توختات! (گەۋدىلىك بىر دېھقان باراتنىڭ ئالدىغا كېلىدۇ)

دېھقان: ھەددىلىرىدىن ئاشمىسىلا؟!

بارات: ماڭ نېرى! (گەۋدىلىك دېھقاننى ئىتتىرىدۇ، دېھقان بىر مۇشت ئۇرۇپ باراتنىڭ قاپىقىنى يارىدۇ. باراتنىڭ ئادەملىرى دەريادىكىلەرگە تاشلىنىدۇ، ئىككى تەرەپ تۇتۇشۇپ قالىدۇ، بىر نەچچە كىشى دەرياغا چۈشۈپ كېتىدۇ. ئادىل جېدەلنى بېسىقتۇرماقچى بولىدۇ).

ئادىل: توختاڭلار! (بارات ئادىلنىڭ ياقىسىنى سىقىۋالىدۇ).

بارات: سۇنى قويىۋەت! بولمىسا ئۈستىڭدىن سوتقا ئەرز قىلىمەن!

ئادىل: با... باشائىجاك! ئۆزلىرىنى بېسىۋالسىلا! بىزمۇ ئىلاجىسىز، شۇ... شۇنداق قىلدۇق. سىلىنىڭ بوغدايلار ئىككى قېتىم سۇلۇق بولغاندىن كېيىن، ئۇنچىۋىلا قىلىپ كەتمىسىلە!

بارات: ئىككى قېتىم سۇلۇق بولغاندىن كېيىن دېدىڭمۇ؟ كىم شۇنداق دەيدۇ ساڭا!

-26-

بىنامىلىق يېزىلىق ھۆكۈمەت ئىشخانىسى، كۈندۈز.

جامال تېلېفوندا سۆزلەشمەكتە.

جامال: مەن دېدىمغۇ، ھە! مەن جامال! نېمە؟ گېزىتكە قاراپباق؟... نېمە بوپتۇ... خەۋەر! (جامال گېزىتلەرنى ئاختۇرۇپ بىر گېزىتنى قولىغا ئالىدۇ) «بىنامىلىق يېزىسى بوغداي مايسىلىرىنى ئومۇميۈزلۈك سۇغۇرۇپ...» ئاپلا! بۇ ئەمدى نېمە بولۇپ كەتتى ھە؟!

-27-

ۋىلايەتلىك مەمۇرىي مەھكىمە ئىشخانىسى، كۈندۈز.

خالىق ۋالى بىلەن ھاكىم سۆھبەتتە.

ھاكىم: خالىق ۋالى ئويلاپ باقسىلا! بۇ زادى قانداق گەپ. سۈيىمىزنى توسۇۋالغانلىنى ئاز دەپ ئادەملىرىمىزنى ئۇرسا، بۇنىڭغا چىداپ تۇرغىلى بولامدۇ؟

خالىق ۋالى: ئەسلى سايبۇلاقلىقلارنىڭ سۇنى تۇيۇقسىزلا توسۇۋېلىشى توغرا ئەمەس. بىراق سىلەرنىڭ بۇغدايلارنى ئومۇمىيۈزلۈك سۇغۇرۇپ بولغىنىڭلارنى ئاڭلاپ، ئۆزلىرىنىڭ مايسىلىرىنىڭ قۇرۇپ كەتمەسلىكى ئۈچۈنلا بۇ ئىشنى قىلغان!

ھاكىم: نېمە؟ بىز بۇغدايلارنى قاچان ئومۇمىيۈزلۈلۈك سۇغۇرۇپ بوپتىمىز؟

خالىق ۋالى: ھاكىم، ئويلاپبېقىڭ. تەكلىماكاننىڭ چېتىدىكى، دەريانىڭ ئەڭ ئاياغ ئېقىنىغا جايلاشقان بىنالىق يېزىسى ئومۇمىيۈزلۈك سۇغۇرۇشنى تۈگەتكەن يەردە، ناھىيەگىلەر بويىچە سۇغۇرۇش ئىشى ئاللىقاچان بىر يەرگە باردۇ - دە!

ھاكىم: ۋالى ئېيتقانلىرى تەخمىنەن كەپمۇ - قانداق؟

خالىق ۋالى: تامامەن ئاساس بار گەپ! قېنى بۇ گېزىتنى كۆرۈپ بېقىڭ! (گېزىتنى سۇنىدۇ، ھاكىم گېزىتكە كۆز يۈگۈرتىدۇ).

ھاكىم: «بىنالىق يېزىسىدا بۇغدايلار ئومۇمىيۈزلۈك سۇغۇرۇلدى...» يالغان! پۈتۈنلەي يالغان! گېزىتخانىدىكىلەرنىڭ گەپ تاپالماي ئويدۇرۇپ چىقارغان نېمىسى بۇ!

خالىق ۋالى: بۇنى گېزىتخانىدىكىلەردىنمۇ كۆرگىلى بولمايدۇ، خەۋەرنىڭ ئاستىغا قاراڭ!... مانا... بۇ يەرگە!

ھاكىم: « بىنالىق يېزىسىدىن جامال»، ھۇ كاززاپ! (تېلېفوننى ئالىدۇ) ناھىيىلىك پوچتىخانىما؟ بىنالىق كېرەك! بىنالىق!

-28-

بىنالىق يېزىلىق ھۆكۈمەت ئىشخانىسى، كۈندۈز.

كاتىپ تېلېفوندا سۆزلەشمەكتە.

كاتىپ: ۋەي! ۋەي! نېمە؟ سىلە ھاكىممۇ؟ بىر پارچە يالغان خەۋەر دېدىلىمۇ؟ بىنالىق ھەققىدىمۇ؟...

-29-

بىنالىق يېزىلىق ھۆكۈمەت ھويلىسى، كۈندۈز.

جامال ئىشخانا تەرەپكە كېلىۋېتىپ، كاتىپنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، دېرىزە يېنىدا توختايدۇ.

كاتىپنىڭ ئاۋازى: ھاكىم، ھېلىقى يالغان خەۋەرنى جامال يېزىپتىكەنمۇ؟ پۈتكۈل ۋەقەگە شۇ خەۋەر سەۋەبچى دېدىلىمۇ؟ جامالنى دەرھال ناھىيىگە ئەۋەتەمدۇق؟... بولىدۇ، بولىدۇ. (جامال كەينىگە ئۆرۈلۈپ يۈگۈرگىنىچە دەرۋازىدىن چىقىپ كېتىدۇ، كاتىپ پالاقشىغان ئاۋازنى ئاڭلاپ دېرىزە تۈۋىگە كېلىدۇ).

كاتىپ: جامال! ھەي جامال! نەگە بارىسەن؟... توختا دەيمەن! توختا!!... تۇتۇڭلار ئۇنى!

-30-

(جامال ياپراقلىرى سارغىيىپ كەتكەن بىر تۈپ دەرەخنىڭ دالدىسىدا تۇرۇپ،

يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسىغا قارايدۇ. كاتىپ باشلىق بىر نەچچە كىشى ھەر تە-
رەپكە يۈگرەشمەكتە)
— جامالنى كۆردىڭلارمۇ؟
— ھازىرلا مۇشۇ يەردە كۆرگەنىدىم، قايااقا كەتتىكى!
— ئاپلا! نەگە كەتكەندۇ، ئۇ كۇسپۇرۇچ؟!
(جامال كەينىگە داجىيدۇ).

-31-

ۋىلايەتلىك مەمۇرىي مەھكىمە ئىشخانىسى، كۈندۈز.
خالىق ۋالى بىلەن ھاكىم سۆھبەتتە.

ھاكىم: ئەھۋال شۇنداق، ئەگەر ئىشەنمەيدىغان گەپ بولسا ئادەم ئەۋەتىپ، بىنامىلىقنىڭ بوغداي مايسىلىرىنى تەكشۈرۈپ كۆرەيلى!

خالىق ۋالى: شۇنداق قىلايلى! گېزىتخانىدىنمۇ ئادەم بارسۇن! ھېلىقى ئىختىيارىي مۇخبىر ھازىر قەيەردىدۇ؟

-32-

بىپايان چۆل، كۈندۈز.
جامال قۇم بارخانلىرى ئارىسىدا پات - پات كەينىگە قاراپ قويۇپ قاچماقتا.

جامال: بۇ ناكەس خەۋەرنىڭ كاساپىتىدىن چۆلدە ئۇسساپ ئۆلىدىغان بولدۇم - دە! نېمىشقىمۇ يازغان بولغىيدىم!

-33-

بىنامىلىق يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسى ئالدى، كۈندۈز.
مۇسا بوۋاي قاتارلىق ئەر-ئايال دېھقانلار رادىيو كانىيىدىن ناخشا ئاڭلىماقتا:

«ئېقىن سۇنى باشلىدۇق،
چۆللەر ئاۋات گۈل بولدى.
سۇغا قاندى زىرائەت،
بۇ يىل ھوسۇل مول بولدى…»

ھۆرمەتلىك رادىئو ئاڭلىغۇچىلار! يۇقىرىدا ناخشا ئاڭلاتتۇق. ئەمدى گېزىت خەۋەرلىرى ئاڭلاڭلار! «بىنامىلىق يېزىسىدىكى دېھقانلار قۇرغاقچىلىق مەزگىلىدىمۇ سۇنى تېجەپ ئىشلىتىپ، يېزا بويىچە بوغداي مايسىلىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك سۇغۇرۇۋالدى…».

دېھقان ئا: نېمە دەيدۇ بۇ يالغانچى زوۋۇك؟

دېھقان ب: بۇمۇ يېقىندىن بۇيان خېلى يامان ئەمەس سۆزلەيتتى. بۈگۈن كونا كېسىلى قوزغىلىپ قالدىمۇ - يە؟ يەنە يوق گەپنى قىلغىلى تۇردىغۇ؟!

ئايال دېھقان: ئۇنىڭ كۆزى بولمىغاندىن كېيىن دەۋىردۇ؟

دېھقان س: مانا ئەمدى «سۇ كەلدى» دېگەن ئاتاققا بولسىمۇ ئىگە بولدۇق، ئەمدىغۇ كۆڭلۈڭ-لەر تىنغاندۇ؟

ئايال دېھقان: سۇ كېلىدۇ دېگەن گەپنىڭمۇ ئايىغى چىقتى!

مۇسا بوۋاي: ئى تەڭرى، ئاچ قويساڭمۇ ئۇسسۇز قويمىغىن!

-34-

ئاسفالىت يېيىلمىغان چوڭ يول، كۈندۈز.

چاقاقانغىنا چىرايلىق بىر ئاپتوۋۇز تېز سۈرئەت بىلەن كەلمەكتە. بىر ئەگىمىگە كەلگەندە، ئاپتوۋۇزنىڭ سۈرئىتى ئاستىلاپ، چوڭ يولدىن قايرىلىدۇ.

-35-

ئاپتوۋۇزنىڭ ئىچى، كۈندۈز.

خالىق ۋالى، ھاكىم، بېشى تېڭىلغان بارات، قادىر، ئادىل ۋە مۇھەررىرلەر بىر-ئاملىققا كېتىۋاتماقتا.

خالىق ۋالى: خۇددى چۈگۈچەك تەنپەنىگە ئوخشاش بىر ئىش بولدىغۇ بۇ!

مۇھەررىر: ئوخشىتىشقا ئۇستىكەنلا!

خالىق ۋالى: بۇندىن كېيىن دېيىلىل - ئىسپاتى تولۇق بولمىغان ماقالىلارنى گېزىتتە بېرىشتە دىققەت قىلساڭلار بولىدۇ، جۇمۇ؟!

مۇھەررىر: ھېلىقى بىر پارچە خەۋەردە گۇمانلانغۇدەك ھېچ نەرسە يوق. ئۇنىڭ ئۈستىگە يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ ئىسپات تامغىسى باركەن.

ھاكىم: خەۋەردە گۇمانلانغۇدەك ھېچ نەرسە بولمىغىنى بىلەن ۋىلايەت بويىچە قۇرغاقچىلىق بولۇۋاتقان مۇشۇنداق مەزگىلدە، چەت بىر يېزىنىڭ «سۇغۇرۇش ئىشى ئاياقلاشتى» دېيىلسە رېئاللىققا ئۇيغۇن ئەمەستە؟! ئەگەر سىلەر بۇنى كىچىككىنە سۈرۈشتۈرۈپ كۆرگەن بولساڭلار، بۇگۈنكى بۇ ۋەقەنىڭمۇ ئالدى ئېلىنغان بولاتتى!

ئادىل: ئۇ خەۋەرنى يازغان يەرلىك ئادەم ئۇنىڭ ئۈستىگە دۆلەت كادىرى تۇرسا! يالغانمۇ - راستمۇ كىم بىلىدۇ تېخى؟! (بارات ئۇنىڭغا ئالىيىدۇ).

-36-

بىپايان چۆل، كۈندۈز.

جامال لەۋلىرى يېرىلغان ھالدا قۇم دۆۋىسى ئۈستىدە ھالسىز ياتىدۇ. يىراقتىن ئاتلىق 3 كىشى كۆرۈنىدۇ.

-37-

بىنامىلىق يېزىلىق ھۆكۈمەت دەرۋازىسى، كۈندۈز.

كاتىپ، ئاشپەز قاتارلىق بىر نەچچە كىشى چوڭ يولغا كۆز تىكمەكتە.

كاتىپ: قانداق غىزا قىلدىڭلار؟

ئاشپەز: ئاش مانتۇ!

كاتىپ: تاتلىق سۇ ئىشلەتكەنسىلەر؟

ئاشپەز: ئەلۋەتتە! تىراكتور بىلەن ئەپكەلدۇق!

كاتىپ: (يولغا قاراپ) كەلدى! بولۇڭلار ھەممىنى تەخ قىلىڭلار! (ئاشپەز ۋە يەنە بىر- ئىككى كىشى ئالدىراپ كىرىپ كېتىدۇ. ئاپتوۋۇز كېلىپ توختايدۇ).

كاتىپ: ماشىنىدىن چۈشۈپ ئىشخانىغا كىرەيلى، تاماقمۇ تەييار بولۇپ قالدى.

خالىق ۋالى: ئالدى بىلەن ئېتىزلارنى ئارىلاپ كۆرەيلى، تاماقنى كېيىن يەرمىز. قېنى ماشىنىغا چىقىڭ.

—38—

بىنامىلىق يېزىسىنىڭ ئېتىزلىرى، كۈندۈز.

خالىق ۋالى زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ، بۇغداي مايسىلىرىنى كۆزەتمەكتە.

خالىق ۋالى: مانا بىر نەچچە كەنتنى تەكشۈرۈپ كۆردۇق، قېنى ئادىل گەپ قىلىڭە! بۇ مايسىلار يەنە بىر نەچچە كۈن مۇشۇ ھالىتىدە تۇرسا نېمە بولۇپ كېتەر؟

ئادىل: بۇ... بۇ...

مۇھەررىر: ھېلىقى ئىختىيارىي مۇخبىر ھازىر قەيەردىدۇر؟

بارات: ئەنە! ئۇمۇ كەلدى! (ھەممەيلەن قارايدۇ، چۆل تەرەپتىن ئۇچ ئاتلىق بىلەن كېلىۋاتقان جامال كۆرۈنىدۇ ۋە يېقىنلاپ كېلىدۇ).

خالىق ۋالى: جامال دېگەن كىشى سىز بولامسىز؟

جامال: مەن شۇ!

خالىق ۋالى: «بىنامىلىقتىكى مايسىلار سۇغۇرۇلدى» دېگەن خەۋەرنى سىز يازغانمۇ؟

جامال: شۇنداق!

مۇھەررىر: بۇ خەۋەرنى يېزىشتىكى ھېسسىياتلىرىڭىزنى سۆزلەپ باقسىڭىز قانداق؟ نېمە ئۈچۈن يوق گەپنى يازدىڭىز؟ (جامال باراتقا، بارات يەرگە قارايدۇ)

جامال: بىنامىلىققا سۇ كېلىدۇ دېگەننى ئاڭلاپ، مەنمۇ باشقىلارغا ئوخشاشلا خۇرسەن بولدۇم. كۆز ئالدىمدا سۇغا قېنىپ ئاينىۋاتقان زىرائەتلەر- نىڭ سىماسى كۆرۈنگەندەك بولدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە خەۋەر گېزىتخانىغا يېتىپ بارغىچە سۇمۇ كېلىپ بولار دەپ ئويلاپتىمەن. خەۋەرنىڭ ۋاقىت خاراكتېرى كۈچ- لۈك بولىدۇ ئەمەسمۇ؟ قانچە تېز بولسا...

ھاكىم: خەۋەرنىڭ تېزلىكىگە ئەھمىيەت بېرىپ، چىنلىقىغا سەل قارىغان شۇنداقمۇ؟

جامال: شۇنداق! ئەمما بۇ خەۋەرنىڭ قانداق قىلىپ بىر يېرىم كۈن ئىچىدىلا گېزىتكە چىقىپ قالغانلىقىنى ئويلاپ يېتەلمىدىم.

خالىق ۋالى: يولداش قادىر شۇكلا بولۇپ كەتتىڭىزغۇ، بىر نېمە دېمەمسىز؟

قادىر: راستىگەپنى قىلغاندا، بىنامىلىقنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ، خىجىللىقتىن يەرگە كىر- رىپ كەتكىدەك بولۇۋاتىمەن! بىز ئۆز نەپسىمىزنى دەپ قېرىنداش ئورۇننىڭ مەنپەئىتىگە ھەققەتەن زور زىيان يەتكۈزۈپتىمىز. (ئادىلغا) ئادىل، سەن دەر- ھال سايبۇلاققا تېلېفون بەر، سۇنى ھازىرلا قويۇۋەتسۇن!

-39-

بىنالىق يېزىسى، كۈندۈز.

بۇلدۇقلاپ ئاققان سۇ زاكۇغا ئۇرۇلۇپ، ئېرىقلارغا بۆلۈنمەكتە.

× × ×

كەتمەن كۆتەرگەن خوشال دېھقانلار ئېرىق بويلاپ سۇ باشلاپ ماڭماقتا.

× × ×

ياشانغان بوۋاي - مومايلار ئۇچۇمى بىلەن سۇ ئىچمەكتە.

× × ×

قىپ-يالىڭاچ بالىلار سۇغا چۆمۈلمەكتە.

× × ×

سېيىرلار، قوي- قوزىلار، ئېرىقتىن ھوزۇرلىنىپ سۇ ئىچمەكتە.

-40-

زاكۇ بېشى، كۈندۈز.

بارات بىلەن جامال سۇ بويىدا سۆھبەتلەشمەكتە.

بارات: جامال مەندىن ئاغرىنىپ قالدىڭمۇ دەيمەن؟؟

جامال: ياق! بۇمۇ بىر ساۋاق بولدى! (سۇغا چۆمىلىۋاتقان بىر توپ بالىلار ئۇلارنىڭ قېشىغا كېلىپ قوشاق قاتىدۇ):

بالىلار:
يالغانچى! يالغانچى!
جاڭگال بىلەن قاچماقچى!
ئۇسسىغاندا نەم يەرگە-
مەيدىسىنى ياقماقچى!

بارات: (بالىلارنى قوغلىۋېتىدۇ) كېتىڭلار! كېتىڭلار! نېرى ئويناڭلار! (جامالغا) جامال! ئەگەر مەن سېنى زورلىمىغان بولسام ھېلىقى خەۋەرمۇ يېزىلمىغان بولاتتى.

جامال: شاڭجاڭ، بىز كىچىككىنە شۆھرەتنى دەپ چوڭ زىيان تارتتۇق.

بارات: توغرا! بىزنىڭ شۆھرەتپەرەسلىكىمىز پۈتۈن يېزىغا نىسبەتەن ئاپەت ئۈستىگە ئاپەت ئېلىپ كەلدى.

-41-

بىنالىق يېزىلىق ھۆكۈمەت دەرۋازىسى ئالدى، كۈندۈز.

خالىق ۋالى، ھاكىم، قادىر، ئادىل ۋە مۇھەررىرلەر قايتىش ئۈچۈن خوشلاشماقتا، مۇھەررىر بىلەن جامال ئاپتۇۋۇز يېنىدا:

جامال: بۇ قېتىم گېزىتتە ئۆزەمنى چوقۇم ياخشى تەكشۈرىمەن.

مۇھەررىر: بولىدۇ. بۇندىن كېيىن خەۋەر يازغاندا چىنلىقتا كۆپرەك ئەھمىيەت بېرىڭ!

جامال: دېگىنىڭىزگە رەھمەت! مەن ئەمدى خەۋەر يازمايمەن!

مۇھەررىر: نېمىشقا؟

(ئاخىرى 30 - بەتتە)

ئۇچقۇن

مۇقەددىمە

مارايدۇ پايانسىز كۆكتە تولۇنئاي،
ئۈزمەكتە شوخ ئىلھام يۈرەكتە تىنماي.
ھەر يۇلتۇز مىسالى بىر باتۇر ئەركەك،
ئانا يۇرت نەقەدەر پالۋانلارغا باي؟
ئاقىدۇ شاقىراپ قىران دەرياسى،
دىللارغا شىپادۇر تاغلار ھاۋاسى.
دەۋردىن-دەۋرگە ئۇلىنار تارىخ،
بۇ ئىززىز دىيارىم مەرتلەر سەيناسى.
ئەزەلدىن مەشھۇر جاي ئاتۇش دىيارى،
خەلقلىرى سەنئەت ھەم چېلىش خۇمارى.
مات قىلىپ شىۋىت① نىڭ فۇدبولچىلىرىنى،
ئىكلىگەن تارىختا مەرتلىك مۇنارى.
سۇنغاچقا كۆلپەتلىك، زورلۇق قامچىسى،
بەرق ئۇرۇپ ياشىندى ئۇيغۇر باغچىسى.
كۆرمەكچى بولغانلار كەلسۇن بۇ يەرگە،
پازغىنىم مەرتلەرنىڭ مىڭدىن تامچىسى.

1-باب

ئەجەرنىڭ تېگى ئالتۇن

(1)

ياتىدۇ خەنجەردەك ئېگىز، تىك تاغلار،
سايلارنىڭ كۆكسىدە ئەنجۈرلۈك باغلار.
توپىسى چىلانلىق، مەھشەت-بېھىش،
كۆررۈنمەس رەڭگىدە ئۈتمۈشتىن داغلار.
ۋادىلار يىراقتىن دۆڭلۈك، تۆپۈلۈك،
ھەر قىيا، ھەر جىلغا زىمىنگە تۈۋرۈك.
تاشلاردىن-تاشلارغا سەكرىگەن سۇلار،
ياقۇتنىڭ رەڭگىدەك تازا، سۈپ-سۈزۈك.
تىرەپتۇ چوققىلار بۇلۇتلارغا باش،
ئاقىدۇ ئېقىنلار ئېقىنغا تۇتاش.
يىلقىلار، توشقانلار، جەرەن-كىيىكلەر،
سۇ ئىچەر ئېقىندىن قەدەملىرى شاش.
سامادا بۈركۈتلەر ئەگىيدۇ لەرزان،
تورغايلار لەپىلدەپ ئىزدەر ئوزۇق-دان.
كاتتا ياپلاق-ئاتۇشنىڭ گۈزەل ياپلىقى،

ياپ-يېشىل دۇخاۋا، قوينى بىپايان.
كۆرۈنەر قوي-پادا يىراقتىن خىرە،
مەھلىيا ئەيلەيدۇ دىلنى مەنزىرە.
بۇغراخان② ئېتىنى قامچىلاپ ئۆتكەن،
ئەمەسمۇ مۇشۇ جاي گۈزەل ئەندىزە...
تۇغۇلدى رىشاتجان مانا شۇ يۇرتتا،
تاۋلاندى گاڭ كەبى يالقۇندا-ئوتتا.
ئىچكىنى قىرانىنىڭ سۈپ-سۈزۈك سۈيى،
يېتىلدى مەرت بولۇپ تومۇزدا، جۇتتا.
ئۇ، بۈركۈت، كەڭ ئاسمان ئاتۇش دالاسى،
كۈچ بەردى ئانا يەر، سۈيى، ھاۋاسى.
چوڭ بولدى چىرۇقنى تاي قىلىپ مىنىپ،
بەستىدىن نامايان مەرتلىك سىماسى.
مەكتەپتىن يېنىپ ئۇ، كەچتە ئۆيىگە،
پادىنى ھەيدەيتتى قاپتال-تۆپىگە.
قانچە ئاي-كۈنلەرنى ئۆتكۈزدى شۇنداق'
نېيىنى چېلىپ شوخ ئاتۇش كۈيىگە.
دادىسى ئابدۇللا چېلىشچى ئىدى،
رىشاتنى «چېلىشچى بول، بالام» دېدى.
سىللەتنىڭ ئەزىمەت ئوغلى بولسا دەپ،
ھەمىشە ئۇنىڭكى غېمىنى يېدى.
بۇ يۇرتقا بى ھاجەت ئىدى چوڭ مەيدان،
چاپچىيتى يىگىتلەر تۇلپاردەك ھەريان.
چېلىشىش-مەخمەلدەك ئوت-چۆپ ئۈستىدە،
ئەلادۇر زىلچىلىق سارايدىن چەندان.
«ھە، قېنى ئاداشلار ماڭا قاراڭلار،
چېلىشچى بولۇڭلار دەمدۇ داداڭلار؟
سىنىشىپ كۆرەيلى كۈچ - قۇۋۋەتنى بىز،
مەن بىلەن قايسىڭلار؟
قېنى تاللاڭلار!»
بىر كۈنى ئەشۇنداق باشلىدى گەپنى،
ئۆزىدىن باشقىغا قويدى تەلەپنى.
قاپقارا قېشىنى ھېمىرىپ قويۇپ،
ئايرىماق بولدى ئۇ، مۇنچاق،سەدەپنى.
بەسلەشتى سېمىزرەك پۈسىلاق بالا،
ھەمىدەپ ئىككىسى تىركەشتى تازا،
رىشاتنى پەم بىلەن ئاتقاندا بالا،
چۆرىدەپ تۇرغانلار تووۋلاشتى راسا.
رىشاتنىڭ لاپپىدە قىزاردى بەتى،
بۇنىڭدىن ئارتۇقراق نە ئەلەم بارتى؟

«ئۆزەڭنى ئەر بىلسەڭ، باشقىلارنى شىر»،
بۇ ھېكمەت كۆڭلىدە لاپ قىلىپ ياندى.
ھەممىسى: «ياراپسەن!» دېدى بالىنى،
قاپلىدى شات كۈلكە ئوتلاق - دالىنى.
گۈدەكلەر قەلبىدە ئۆركەشلەر ھەۋەس،
تاڭدى چىڭ، سۈرۈلگەن بىلەك - يارىنى.
شۇندىن سوڭ رىشاتنىڭ ئاشتى غەيرىتى،
چېلىشقا باشقىدىن ئارتتى رىغبىتى-
«چېنىقىپ، مەنمۇ ھەم ئاتاي باشقىنى،
دەيتتى ئۇ-خەپ توختا، كىملەر نۆۋىتى...»
كۈچ بەردى شۇ ئۈمىد، ئىشتىياق-ھەۋەس،
مەغرۇرلۇق، مەيۈسلۈك كۆتۈرۈلدى بەس!
كىممىكى بىر ئىشقا قويسا كۆڭلىنى،
ئالەمدە ئىشلارمۇ ھەرگىز تەس ئەمەس.

(2)

ياتىدۇ يىراقتا كۆجۈم مەھەللە،
شات - خورام كۈلكىلەر قوينىدا ئەنە.
مەھەللىنى ئارىلاپ ئاقار بىر ئۆستەڭ،
بۇ يۇرتقا گۈزەللىك بېغىشلاپ يەنە.
ئۆستەڭنىڭ بويىدا سانسىز تال-سۆگەت،
ئاقىدۇ تاغ سۈيى، زىلال سۇ - شەرۋەت.
چەشمە قۇم ياتىدۇ راھەتلەنگىدەك،
قوزغىتىپ بۇ يۇرتقا دىلدىن مۇھەببەت.
ئوينايدۇ بالىلار ئىلاڭكۈچ سېلىپ،
ئوينايدۇ ئۆي ئېتىپ، جىگدىلەر تېرىپ.
دېھقانلار بىر كۈنلۈك ئىشنى تاماملاپ،
چىقىرار ھاردۇقنى بۇ يەرگە كېلىپ.
بىر كۈنى كەچقۇرۇن يىغىلىشتى ئەل،
تۆگىتىپ ئىشىنى يەتكەندەك قەرەل.
راۋاپنى ياڭراتسا بىرسى ئۇياقتا،
چۈشەتتى ئۇسسۇلغا بىرسى بولۇپ دەل.
ساز-پازدىن كېيىنلا باشلاندى چېلىش،
ئويۇنمۇ كۆپ بۇندا، بىلمىنەمەس ھېرىش.
ياش باللا تەكلىپ قىپ بىر-بىرىنى،
چۈشۈشتى مەيدانغا، ئەجەپ قىزىق ئىش.
چېلىشتى تەڭتۇشلەر ئۆز ئارا بىر پەس،
ئاڭلىنار ھاسىراپ، كۈچەيگەن نەپەس.
ياشانغان بوۋايلار ساقىلىنى سىلاپ،
بەسلىشىپ ياشلىقىنى، قىلىشتى ھەۋەس.

قايسى بىر ياش يىگىت يېقىنتىسا كىمنى،
مومايلار سانايدۇ يېشىمنى، يىلىنى.
ھېردىمەن بۇ يۇرتلۇق چېلىشقا ئەجەپ،
ئۆچرىتىپ بولمايدۇ بىر غەمناك دىلنى.
شۇ ئەسنا كىمنىڭدۇر ئۈنى ئاڭلاندى،
ئۇ قويغان تەكلىپتىن ئەتراپ جانلاندى.
ئاكا ھەم ئۇكىنىڭ چېلىشى قىزىق،
كۆز تىكتى ھەممەيلەن، دىلى باغلاندى.
ئورتا بوي، سالىمجان دېگەن ياش بالا،
تۇراتتى مەيداندا قەد كىرىپ مانا.
رىشاتمۇ چوڭ توپنىڭ ئىچىدىن چىقتى،
دەيتتى ئەل: «بۇ ئاكا- ئۇكىغا قارا!».
چاپانلار سېلىنىپ يېنىكلەشتى تەن،
باغلاندى بەلۋاغلار كۆك تاۋار بىلەن.
ئىككىسى گوياكى ئىككى ئارسلان،
جەم بولغان جامائەت قاراشتى زوقمەن.
— توختاڭلار!، — ئاڭلاندى بىر ئەنسىز ئاۋاز،
تۇرقىدىن ئايالنىڭ ئۈنى ئىدى ساز.
— تىلەيمەن، ئىككەيلەن چېلىشمىسۇن-ھە!
مەن ھازىر بۇ ئىشقا قاتتىق ئېتىراز.
بۇ قوشماق بالامنىڭ ياش - جۇغى كىچىك،
بەختىمگە دۇئا قىپ، ئۆتتۈمەن يېنىك.
ئاغرىسا پۇت-قولى، سۇنسا بىر يېرى،
ۋاي ئاللا، مەن قانداق تۇرارمەن تىرىك؟...
(جاھاندا بارمىكىن بۇ خىل ئىش يەنە،
پەرزەنتى — بالىغا كۆيمىگەن ئانا؟
ئانىنىڭ كۆزىدە ياش دېگى تۇرار،
ئاتىغا-ئانىغا ئېزىز جان بالا).
جىمجىتلىق ئىچىگە چۆكتى چوڭ مەيدان،
ئانىنىڭگەپ - سۆزى بولدى ئىمتىھان.
ۋە لېكىن، بۇ ئېغىر جىملىقنى بۇزدى،
ئابدۇللا ئاكىنىڭ جاۋابى شۇ ئان:
— بولدى قوي، ھەي خوتۇن، نىم بولدىسا ئاڭا،
كۆڭلۈڭنى چۈشەندىم، كۈلەيمە ماڭا.
بۆشۈكتىن تاۋلانغان ئوغۇل بالىدۇر،
ئايرىدۇ جەڭگاھلار جا-جەڭنى يانا.
كېلىڭلار بالىلىرىم،
تۇتۇشۇڭلار بەل،
مەيدانغا چۈشتۈڭلار، قېنى يېقىن كەل.

ھەرىكەتنىڭ ئۆزىدە بەرىكەت دېمەكتۇر،
مەرتلەردىن ھەر قاچان قورقايدۇ ئەجەل...
شۇنداق قىلىپ قايتىدىن باشلاندى چېلىش،
ۋە لېكىن ئانىنىڭ رەڭگىدە ئەندىش،
تۈنجى رەت ئۇتقاندا قوشماق ئاكىسى،
بۇ چەۋەر ئاكىغا ياغدى ئالقىش...
كېيىنكى مەيداندا ئۇتتۇردى ئاكا،
ئاتتۇردى ئاكىنى رىشات ئۈچ قاتار.
دېمەككى، «ئاۋۋالى چىققان قۇلاقتىن—
كېيىن چىققان مۈڭگۈزى ئاشار.»
ئۆتكەندۇ ئاتتۇرغانىدى تۇرغۇننى،
بۇ قېتىم ئۇتتى ئۇ، تەڭتۇش مۆمىننى.
يۇرت ئارا تارالدى رىشاتنىڭ داڭقى،
كىم تۇغدى بۇنداق مەرت- جەسۇر ئوغۇلنى؟

2-باب

يول ماڭغانسىرى كېڭىيەر

(1)

ئاق تېرەك،
ئاق تېرەك ئاسمانغا باقار،
ياپراقلار گوياكى بىر ياڭاق چاقار.
يېشىللىق تونىغا چۆمكەلدى بۇ يۇرت،
پاھ، بۇ يىل بۇرۇنلا كەلگەچ گۈل باھار.
ئوت-چۆپلۈك ئىچىدە سايرايدۇ تورغاي،
ياڭرايدۇ خۇشچاقچاق كۈلكىلەر تىنماي.
قىر بويلاپ كەلمەكتە بىزنىڭ رىشاتجان،
تۇرسۇننىڭ ئۆيىگە،
مەشرەپكە ئاي... ھاي...!
بىر قىزىق ئىش بولدى ئۆتكەنكى ھەپتە،
كۆپچىلىك ئۈن قوشتى مۇنداق تەلەپكە:
«يۇرتىمىز مەدەنىيەت ھايات بۆشۈكى،
ھەر كۈنى نەچچەيلەن قېتىلسۇن سەپكە.
چېلىش — ئۇ، ئەنئەنە بىزنىڭ تەرەپتە،
نوچىلىق ئەمەلدە، ئەمەس لاپ گەپتە.
بىر چېلىش تۈزەيلى ئۇتۇپ چىققانغا—
ئۇتتۇرغان قوي سويۇپ، ئەتسۇن ھەم بەتتە».
باشلاندى شۇنداق قىلىپ بىر قىزىق ئويۇن،
قولىدى قېرىلار ھەممىدىن بۇرۇن.

يىگىتلەر بېلىغا باغلاشتى بەلۋاغ،
ئەل كەلدى تۆش ـ تۆشتىن، قىزىدى سورۇن.
سۆزىدىن قايتقاننى يىگىت دېمەس ئەل،
تاتلىقتۇر ئەجرىدىن كەلگەن قەن ـ ھەسەل.
رىشاتنىڭ قەلبىدە بىر ئېگىز چوققا،
ئېنتىلەرچىقماققا، يەشمەس ھەرگىز بەل.
چېلىشتا ھەركىمگە بېرىلگەن نۆۋەت،
رىشاتمۇ مەيدانغا چۈشتى تۈنجى رەت.
ئاتقاندا تۇرسۇننى ئىككى مەرتىۋە،
ياڭرىدى چۇقانلار: « يىگىت ياشاپ كەت! »
رىشاتنىڭ لېۋىدە خۇشاللىق ئويناپ،
ئاممىغا تازىم قىپ، مەيداننى بويلاپ،
بۇ ماختاش، ھۆرمەتكە «رەھمەت» دىگەن ئۇ،
ياشلىقنىڭ پەزىلەت تەختىدە چاقناپ.
....

ھە، بۈگۈن ئۇ ماڭدى تۇرسۇن ئۆيىگە،
ئىززەتۇ ـ ئىكرامنىڭ كۆڭۈل تۆرىگە.
ۋاھ، بۈگۈن بۇ يەردە قاينايدۇ مەشرەپ،
قەيسەرلىك نۇر بەرگەن يىگىت كۆزىگە.
ۋە لېكىن، يۈز بەردى بىر ئىش تاسادىپ،
گوياكى كەلگەندەك بۇ پۇرسەت يېتىپ.
رىشاتنىڭ يۈرىكى كەتتى گۈپۈلدەپ،
توختىدى ھاياجان ئىلكىدە قېتىپ.
ئېھ يۈرەك، نىمانچەسوقىسەن دۈك ـ دۈك؟
رېتىمىڭ بۇزۇلغان، كانايلار پۈتۈك.
نېمىشقا جۇپ لەۋلەر شەبنەمدەك تىترەر؟
نېمىشقا ھېس ـ تۇيغۇ نازۇك ۋە ئۆزۈك؟
تەبىئەت ئالتۇن رەڭ ئالسا سەھەردە،
سۆيگۈلەر ئۇستىگە چۈشكەيمۇ پەردە؟
ياشلىقنىڭ ئارمىنى تولىمۇ تاتلىق،
ساپ گۆھەر خارلىنىپ ياتمىسۇن يەردە.
ئۇدۇلدا ھەنىپە كېلەتتى مەغرۇر،
مېڭىشى كىيىكتەك، خىيالى ئۇچقۇر.
رىشاتقا چۈشىدە قانچىلاپ تۈنلەر،
بەرگەنتى ئەشۇ قىز ئىلھام ۋە ھوزۇر.

ئۇ كۆردى بۇ يەردە تاسادىپ قىزنى،
بۇلاقنىڭ يېنىدىن ئايلانغان ئىزنى.
ئويلىدى رىشاتجان مۇشۇنداق پەيتتە،
دەۋالاي ئۇنىڭغا دىلدىكى سۆزنى:
ـــ ئەسسالام،
ھەنىپە ماڭدىڭىز نەگە؟
ـــ ئەسسالام،
نىمانچە چۆمدىڭىز تەرگە؟
ـــ تەر دەمسىز،
يىگىتنىڭ بەختى ھەم ئەجرى،
ـــ ھە شۇنداق،
بەختمۇ ئامراق شۇ ئەرگە.
ـــ بارمۇسىز؟ كۆرمۇدۇم بولدى كۆپ كۈنلەر،
ـــ چۈشۈمدە كۆردۈممەن سىزنى جىق تۈنلەر.
ـــ ئېيتىڭا ۋىسالغا يېتىمىز قاچان؟
ـــ پەيت كەلسە ھۆپپىدە ئېچىلارگۈللەر...
ۋاھ مانا، ھەنىپە قولىدا ياغلىق،
يىگىتكە ياغلىقتا سوۋغا ئوراقلىق.
مېھرىنى يىپ قىلىپ قانچە تۈن ـ ئاخشام،
يىڭنىدە چەكتى گۈل، قىلدى باغ ـ تاللىق.
پۈتكەزدى رىشاتقا بىر چىمەن دوپپا،
دوپپىكى ئاجايىپ چىرايلىق، سىپتا.
ئۇ كەيسە دوپپىنى، ماڭسا قول سېلىپ،
بولامدۇ چوڭ شاتلىق بۇندىن ھاياتتا؟
ھەنىپە دوپپىنى ياغلىقتىن ئالدى،
ئۇزاتتى رىشاتقا،
ئوت بولۇپ ياندى.
زەڭ سېلىپ كۆرگەندە رىشات دوپپىنى،
« رەھمەت » دەپ، يارىغا تويمايلا قالدى...
كىم بىلسۇن، قوش تورغاي ئۇچتىكۆكتامان،
بىر جۇپ ياش سايمىسى بۇلاقتا شۇئان.
ياddلار قايتىشتى شەپەق نۇر ئىچرە،
نەقەدەر گۈزەل ھە، ئېتىز، تاغ، ئورمان.

(2)

جۇڭغار ھەم تارىمنىڭ باغرى كەڭ ئەنە،
ياتىدۇ تۇمەن مىڭ ئۇزۇن مۇساپە،
داۋانلار ئاشقاندا سىنىلار ئارغىماق.
باتۇرنى ئايرىبىدۇ جەڭگاھ ھەم سەھنە،
ئۇرۇمچى — ئاستانە، سۆيۈملۈك شەھەر.
ئاتۇشقا—

رىشاتقا ئەۋەتتى خەۋەر.
كوماندا ئەزاسى بولغاندا رىشات،
شاتلىقتىن كۆز يۇماي چىقتى تاڭ سەھەر…
ھەر كۈنى سۈبھىدە تۇراتتى رىشات،
كەسپىگە ئۆزىنى ئۇراتتى رىشات.
مەشقتىن ياناتتى ھەممىدىن كېيىن،
مەيداندا ئەڭ بۇرۇن بولاتتى رىشات.
بىر قېتىم باشلاندى يېڭى بىر مەشق،
تولۇشتى ماھىرلار مەيدانلارغا لىق.
نەشامال، نە سالقىن بولسۇن قىلچىلىك؟
كەڭ جاھان قىزىغان تونۇردەك ئىسسىق.
مەشقاۋۇل، تىرنىرلار بولۇشتى دەقەم،
كۆرسىتەر يىگىتلەر ماھارەت شۇدەم.
نۆۋىتى كەلگەندە چۈشتى رىشاتمۇ،
تۇرقى بىر ئارسلان، گوياكى رۇستەم…
ئىككى ياش چەۋەنداز ئېلىشقان چېغى،
باشلانماي ھۇجۇمنىڭ ئەڭ كەسكىن جېڭى.
يىقىلدى تۇيۇقسىز زەربىدىن رىشات،
مۇرىسى زەخمەيەپ، يىرتىلدى يېڭى.
يۈگرىدى تىرنىرى سادىق ئەشۇ تاپ،
يۆلىدى رىشاتنى، ئۇ ئىدى بىتاپ.
مېھرىبان ئۇستازنىڭ ئىللىق سۆزلىرى،
رىشاتنىڭ قەلبىدە ياندۇردى ئاپتاپ:
« ئەي يىگىت، ئۇنۇتما مۇنداق بىر ئىشنى،
باھار، كۈز ئايلىنىپ كەلگەن سوغ-قىشنى.
قارا كۈچ بولسىلا يېڭىمەن دېمە،
ئەقىل — يەم سىنايدۇ ئەرنى — چېنىقىشنى.
ئۇنۇتما، يىگىتكە كۈچ — مادار كېرەك،
زېھىن ۋە كۈچ بىلەن غەلىبە قوش گېزەك،
پاراسەت سۈيىدە يۇغۇرۇلسا كۈچ.
ئەسقاتار ئەڭ قىيىن ئۆتكەلدە بەكرەك،
قانائەت، مەغرۇرلۇق تالانتقا دۈشمەن،
تەمەننا — ئادەمنىڭ پۇتىغا كىشەن.
ئاسمانغا چىققانلار، ئايغا قونغانلار،
ئەمەسمۇ چىن ئادەم؟
شۇنداق بول! ئىشەن… »
سادىقنىڭ شۇ تەلىم - رىغبىتى بىلەن،
ئۇ، چاپا كۆكسىدە ئىزدەندى بەلەن.
مودەنجىيالڭ،

شائخەيدە قەدەم ئىزلىرى،
گۈل چەكتى كۆكلىگە، قاتتى گاڭ بەدەن.

3- باب

مەرت سىنالدى مەيداندا

(1)

گۈزەل ياز مەۋسۇمى،
زەڭگەر رەڭ ساما،
سۈۋەيىش بويىدىن ئۇرۇلار سابا.
توي ئۈچۈن جابدۇنغان ئىسكەندىرىيە،
بۆلەكچە قىزىغان بۇندا سەيلىگاھ.
شۇ كۈنلەر بۇ شەھەر بىر رەڭدار سۈرەت،
كوچا - كوي، مەيدانلار بېزەلگەن ھەيۋەت.
سەھرايى كەبىرنىڭ يۇلغۇن پۇرىقى،
دىماققا ئۇرۇلار خۇش ئەنبەر سۈپەت.
ئاقاتتى شاۋقۇنلۇق ئەزىم نىل دەريا،
سۈپسۈزۈك سۇلىرى زىمىنگە دورا.
بېلىقلار نۇر بىلەن يۇسا يۈزىنى،
تاشلىرى بەئەينى بىر لەھەل دۇنيا.
دىللارغا نەقىش ئۇ، كۆكۈللۈك چاغلار،
چەتلىرى كۆز يەتمەس خورمىلىق باغلار.
بۇ يەردە شەرقنىڭ بۈيۈك سىماسى،
چاقنايتتى مىڭ يىللىق قەسىر - سارايلار.
ئەنە ئۇ، قەدىمكى ئېھرام - راۋاقلار،
ئەنە ئۇ، گۈمبەزلەر، كاھىش - سۇۋاقلار.

قىرائەت ئۆنلىرى ئاڭلانسا مۇڭلۇق،
ياڭرايتتى جامەئەدىن قۇرئان ـ ساۋاقلار.
ئاقماقتا ئادەملەر توپى شەھەرگە،
ھە، ئۇلار ئالدىراپ بارىدۇ نەگە؟
بولماقچى بۇ يەردە خەلقئارا چېلىش،
ھە، ئۇلار بارىدۇ شۇنى كۆرۈشكە.
مىسىرنىڭ چوڭ شەھىرى ئىسكەندىرىيە،
چۆمگەنتى ئالەمچە شاتلىققا ئەنە.
«ئىبراھىم ھاشىم مۇستاپا»③ نامى،
سانسىزلاپ مەرتلەرنىڭ قەلبىدە يەنە…
بىزەلگەن بۇ يەردە ھەشەمەت ساراي،
چۈشكەندەك ئاسماندىن گويا پەرى ـ ئاي.
تەلپۈنەر چوڭ ـ كىچىك ساراي تەرەپكە،
تاۋاپگاھ ئورۇنغا ئايلانغان بۇ جاي.
جەم بولغان بۇ يەرگە مىڭلاپ چەۋەنداز،
ھەرىكىتى، خىسلىتى كۆڭۈلگە ئەنداز.
رىشاتمۇ خانتەڭرى باغرىدىن كەلدى،
دۇنياۋى سورۇندا قىلىشقا پەرۋاز.
ئۈمىت ــ ئۇ، ھەمىشە ئادەمنىڭ جېنى،
رىشاتنىڭ كۆڭلىدە ۋەتەننىڭ غېمى.
ئويلايتتى: ھەنىپە نېمە كويدا دۇر؟
ئۆيدىمۇ، ئېتىزدا، نەدە ئۇ، قېنى؟
ۋەتەننىڭ رىشتىسى چوڭ دەريا، قىيان،
جۇدالىق ئوتلىرى نەقەدەر يامان؟
جىق چىگىش خىياللار چولغىدى ئۇنى،
ئۆتكۈنچى يامغۇردەك بولۇپ نامايان،
ھە، ئەتە ـ چوڭ چېلىش،

بۈگۈن ھارپىسى،
ئۈتتۈرار قايسىسى؟ ئۇتار قايسىسى؟
بۇ يەرلىك نوچىلارغا كېلەرمەنمۇ تەڭ؟
(ئۆزەتتى رىشاتنىڭ خىيال كېمىسى).
ــ رىشاتجان، سۆيۈنچە! خەت كەپتۇ ساڭا،
شۇ يىراق ۋەتەندىن يېزىلغان مانا.
بەختىڭمۇ ئوڭ ئىكەن، ئوقۇغىن قېنى،
كىم يازدى؟ نېمىلەر يازدىكىن يەنە؟

ئۈشتۈمتۇت ئىشتىلگەن ئەشۇ خەۋەردىن،
خىياللار يەپىنى تارتتى ئۇ، بىردىن.
تۇراتتى ئالدىدا سەپدىشى قاراپ،
خەت تۇتۇپ، تەبەسسۇم يېنىپ چېھرىدىن.
رىشات ئۆز دوستىدىن ئېلىپ لىتابنى،
ئاچتى خەت ئاغزىنى، كۆردى جاۋابنى.
ھاياجان ئىلكىدە تىترىدى لىۋى،
ئەسلىتەر خوشاللىق يېشى سىماپنى:
«قەدىرلىكىم، ۋاپادارىم سالام يوللەكتىمەن،
سېغىنىش، ئوت ـ پىراقىدا يانىدىم بۆلەكتىمەن.
قاھىرەدىن يازغان خەتنى ئالدىم تاپشۇرۇپ،
قانات ياساپ ئۇچتۇم گويا خوشلۇق ــ تىلەكتىمەن.
بۇ جۇدالىق ھىجران ئوتى ئۆتتى جېنىمدىن،
چۈشلىرىمدە ئىزدىدىم مەن ئىككى يېنىمدىن.
ئەندى بىلدىم، يامان ئىكەن ھىجران ئازابى،
قەپەزلىغاندەك بولدۇم خۇددى ئاش ھەم نېنىمدىن.
لېكىن، تەھقىق بەخت ـ ئامەت باتۇرلارغا خاس،
ۋەتەن ـ يۇرتنى سۆيمىگەنلەر باتۇر ئاتالماس.
بىز دەيتۇققۇ تەقدىر ـ ئىقبال خەلق بىلەن بىر،
بەخت ـ ئامەت شۇ ئەمەسمۇ ۋەتەن دەپ ياشاش…
دادام دېدى: «چېلىش دېمەك ھايات ـ مامات جەڭ»
يوقالمىدى ئەجداد ئىزى، مەنمۇ تۇردۇم يەڭ.
بۈگۈن دۇنيا يۈكسەلمەكتە يېڭى پەللىگە،
تۇرالايمىز بىز قاتاردا بىزمۇ تەپمۇ ـ تەڭ.
سىز خەلقىمگە ۋەكىل بولۇپ چۈشتىڭىز جەڭگە،
مەشئەل بولۇڭ،

بولماڭ يېنىپ ئۆچكەن سەرەڭگە.
بىر مىليارت ئەلكۆزىڭىزدە بولسۇن ھەرقاچان،
ئەزەلدىنلا چىن مۇھەببەت تەقدىم ۋەتەنگە.
مەن تىلەيمەن سىزگە چەكسىز ئۇتۇق ھەم نۇسرەت،
شان ـ شەرەپنىڭ ئاچقۇچىدۇر كەمتەرلىك،

غەيرەت.
يارىڭىزنى سېغىنغاندا سۆيۈڭ بۇ خەتنى،
ھەمرا بولسۇن دائىم سىزگە چىدام، ساداقەت.
خوش ئەمىسە، كۆرۈشكىچە ئامان بولۇڭ سىز،

ئەل ـ جاماﺋەت بەختىڭىزگە دۇئا قىلۇرمىز.»
رىشاتقا نىگارى بەردى مەدەت ـ جان،
تومۇردا ئۆركەشلەي ئاقتى قىزىل قان.
قەلبىدىن ئۇرغۇدى بىر ئوتلۇق قەسەم،
«قايتىمەن جۇڭگوغا ئېلىپ شەرەپ ـ شان.»

(2)

ئاجايىپ ھەيۋەتلىك چېلىش مەيدانى،
ئەنە ئۇ، رەڭمۇ رەڭ تۇغلار جەۋلانى.
گوياكى چوڭ مەرەم بولغاندەك بۈگۈن،
ئاقماقتا مەيدانغا ئادەم قىيانى.
مىسىرنىڭ ئەڭ يىراق سەھرالىرىدىن،
سالاھىدىن④ يۇرتىنىڭ دالالىرىدىن.
كەلگەنتى كۆرۈشكە مىليونلاپ ئادەم،
سىنايدىن، ھەبىش تاغ جىرالىرىدىن.
پالۋانلار رەڭ، ئېرقى ئىدى نەچچە خىل،
تەنلىرى ئاق، قارا، ئوخشمايتتى تىل.
كەلگەنتى ماراكەش، تۇنىس، يەمەندىن،
كەلگەنتى زامبىيە، ئىراقتىن… يەكدىل.
چۈشكەندە مەيدانغا يەتمىش پالۋان،
ئاپىرىن ئەيلىدى ئۇلارغا جاھان.
كۈچلۈككى ھەر بىرى يولۋاس مىسالى،
مۇشكۈلات ئۇلارنىڭ ئالدىدا تالقان.
كۆرگەنلەر ھەيرانە دېدى: «ئەجەپ ئىش،
كىچىككەن، بۇ يىگىت باقارمۇ يېڭىش؟
كۆرەيلى تەقدىرنىڭ كارامىتىنى،
ئېھتىمال، ھاجەتسىز بىزدىكى ئەندىش.»
مەيدانغا چۈشكەندە رىشات زوق بىلەن،
تاشلانغان ئەڭ ئادىل چەككە بىنائەن.
جانلاندى بىردىنلا بۇ ئالى ساراي،
كۆز تىكتى خالايىق ئاڭا ھېرىسمەن.
مەيداندا ئۈزلۈكسىز شاۋقۇنلار سادا،
ماراكەش يىگىتى مانا ئالدىدا.
بۇ ئىككى چەۋەنداز تىركىشەتتى چىڭ،
ۋەتەنىنىڭ، يارىنىڭ نامى يادىدا.
يات يىگىت شۇنچە چىڭ، بەستى ئىدى زور،

رەڭگىدە رىشاتنى مەنسىتمەس غۇرۇر.
«شۇ ۋىجىك تۇرقۇڭدا تەڭ كېلەلەمسەن؟ ـ
ئويلايتتى ـ ئاۋارە بولمىغىن، يۈگۈر.»
شۇ خىيال ئۇنىڭكى ئەقلىگە مىندى،
قانائەت، كىبىردىن كىرىلىپ تىندى.
رىشاتنى بېلىدىن تۇتقان پېتىچە ـ
كۆتىرىپ يەرگىمۇ ئۇرماقچى بولدى.
ئەشۇنداق ئەڭ نازۇك، جىددىي مىنوتتا،
رىشاتنىڭ خىيالى ئۇچتى بولۇتقا…
پالازغا قانداقمۇ يىقىلسۇن رىشات؟
قانداقمۇ كۆل بولسۇن بۇ جەڭدە ـ ئوتتا؟
سۇلتانەسۇ تۇقنى ئاڭلىغانتى ئۇ،
باتۇرلۇق قىسسىن ئوقىغانتى ئۇ.
مۇشۇ دەم كۆڭلىدە پەقەت بىرلا سۆز،
مەھمۇدنىڭ ئەۋلادى يىقىلماس مەڭگۈ.
ۋۇجۇدى مىسلىسىز قۇدرەتكە تولدى،
قەلبىدە ۋەتەن، يار ۋولقانى ياندى.
غادايغان رەقىپنى بېلىدىن تۇتۇپ،
تۇنجى رەت ئاتۇشچە يامباشقا ئالدى.
رىشاتنىڭ كۆڭلىكى چاپلاشتى تەرگە،
بىر ئەزىم كۈچ بىلەن ئاتتىكى يەرگە.
«چىمپىيون» غىلاپتەك قالدى ئېسىلىپ،
تاغىقى يەر چىشلەپ، يىدى بىر زەربە.

....

تىركەشتى «چىمپىيون» ئىككىنچى قېتىم،
«يېڭىلسەم، ـ دېدى ئۇ ـ يۈتكەلسۇن ئېتىم»
رىشاتنىڭ پۇتىغا دەسسەپ، تەپسىمۇ ـ
يىقىلدى ئوڭدىسىغا قالدى ئۇيېتىم.
«چىمپىيون» بۇ ھالدىن قالدى گاڭگىراپ،
شاپتۇلدەك مېجىلىش نەقەدەر ئازاب،
مەيدانغا چۈشكەندە ئاخىرقى قېتىم،
تۇيۇلدى كەتكەندەك پۇت ـ قولى بوشاپ.
يىگىتكە ھەر قاچان كۈچ ـ مادار كېرەك،
لازىمدۇر پاراسەت، دىت، ئەقىل ـ زىرەك.
رىشات ئۇ رەقىبىنى ئالدىغا تارتىپ ـ

ئەتتەردى كەينىگە، يۇلغاندەك پىلەك،
«چېمپىيون» نى ئالدى قولتۇققا قىسىپ،
يەپ قىلدى مىسالى قوزۇققا ئېسىپ.
بېشىدىن ھالقىتىپ، ئاتقۇزدى موللاق،
يەلتوپتەك دوگلەتتى كەجگىدىن بېسىپ.

....

جاراڭلاپ ئېگىزدە ياندى كۆرسەتكۈچ،
كۆرۈندى چوڭ رەقەم، نۆلگە قارشى ئۈچ.
مەيداننى زىل ـ زىلىغا كەلتۈردى شۇ دەم،
«بارىكاللا!» ئاۋازى،
قاتتىق ئىسقىرىت...
ئىززەتـ ئىكرامغا بولدى ئۇ نائىل،
بولۇشتى يەر ـ جاھان كۆڭلىدىن قايىل.
تەڭرى ـ تاغ باغرىدا ئۆسكەن يىگىت ـ قىز،
دېمەككى ئەشۇنداق چەبدەس ھەم قابىل،
ياڭرىدى چاۋاكلار يامغۇر ياققاندەك،
نىل بىلەن خۇاڭخې بىللە ئاققاندەك.
رىشاتنى بېشىغا ئالدى مىسىرلىق،
ئالتۇندىن، كىمخاپتىن تونلار ياپقاندەك.
مۇخبىرلار بۇ دەمنى بىلىپ غەنىمەت،
يۈزلىگەن ئاپپارات تارتىشىپ سۈرەت.
ئۆسمۈرلەر گۈل تۇتۇپ قۇچاق ـ قۇچاقلاپ،
بىلدۈردى رىشاتقا سالام ۋە ھۆرمەت.
يىگىتكە مىليوننىڭ تىكىلىپ كۆزى،
ياڭرىدى تۈنۈش ـ تۇنۇشتىن «ئاپىرىن!»سۆزى.
ياڭرىدى: «رىشاتنى، ئاللاھافىز»⑤ دەپ،
جاي بولدى تەۋەررۈك مەڭزى ھەم يۈزى.
بەختلىك مىنۇتلار.

رىشات قەلبى چوغ،
كۆكسىدە مىسىرنىڭ ئوينار قىزىل توغ.
دۇنياغا ئەشۇنداق مەرتنى تونۇتقان،
شۇ ۋەتەن ئانىسى نەقەدەر ئۇلۇغ؟

(3)

سۇسلاشتى كۆكتىكى يۇلتۇز جامالى،
گۇگۇمنىڭ سۇبھىدىن بولماس ئامالى.
قىسىپ ـ قىزىل دۇردۇندەك رەڭ ئالدى شەپەق،
سىپايىتى يۈزلەرنى دېڭىز شامالى.
ھالرەڭ نۇر چۈشكەندە تاغلار باغرىغا،
تاۋۇسلار تولغانغاندەك بولدى ۋادىغا.
يالتىراپ گۈللەرنىڭ لىۋىدە شەبنەم،
زەخمەكلەر ئۇرۇلدى كۆڭۈل تارىغا.
گۈمبەزلەر ئۈستىدە ئوينايدۇ كەپتەر،
مەنزىلگە يەتكەنلەر قۇتقا مۇيەسسەر.
ئالەمدە ھەممىدىن چوڭقۇر ھەم چەكسىز،
سۈت بەرگەن ۋەتەننىڭ چېھرى نەقەدەر؟
كىم قانداق ياراتتى گۈزەل بوستاننى،
سىنايدۇ تارىخ ھەم ھەر بىر ئىنساننى.
رىشاتنىڭ قەلبىدە شېرىن ئەسلىمە،
ئۇنۇتسۇن قانداقمۇ ئۇزاق جەرياننى :
بارچۇقنىڭ باغرىدا بار توققۇز ساراي⑥
تېمىدا چېلىشقان سۈرەت بار تالاي.
تارىخنىڭ شاھىدى تۇرۇپتۇ ئەنە
بولغاچقا خەلقىمىز چىن ئىجادقا باي.
تەلكە داۋىنىدا ھېيت نوچى ⑦ ئىزى،
ئۈزۈلمەس كارۋانلار قىشى ھەم يېزى.
چېلىشتا قىلغان ئۇ ياتلارنى مەغلۇپ،
ئەل ئۈچۈن بەرگەن جان كەلگەندە گېزى.
ئەخمەتجان ماختىغان ئابلىز توقسۇننى⑧
يىقىتقان چاغدا ئۇ، بىر ئەمەس ئوننى.
يېتىلگەن چېلىشتىن مىڭلاپ قەھرىمان،
ئەركىنلىك، ھۆرلۈككە باشلاپ يوقسۇلنى.
قىزىرغان بىر چاغلار زەرەپشان بويى،
مەرتلەرگە كۈچ قاتقان تۆمەننىڭ سۈيى.
پەلۋانلىق تەختىدە ئۆمەر قاسساپقا⑨
ياغدۇرغان قەشقەرلىق مەدھىيە كۈيى...
چېلىشتىن شان قۇچۇپ ئۆتكەن كۆپ ئەجداد،
ئىز باستۇق ئارقىدىن يۈز مىڭلاپ ئەۋلاد.
يوقاتماي شۇ ئىزنى باسايلى ئالغا!
ئەجدادلار بىزلەردىن بولسۇن مەڭگۈ شات.

....

هە، بۇگۈن يېپىلىش مۇراسىمى، بايرام،
ئادەملەر دېڭىزى بۇ يەر بىر قاينام.
مىليون جان سەكرەيدۇ مۇنبەرگە قاراپ،
بىر دىلگەن چېغىدا مۇكاپات — ئىنئام.
«چىنادىن رىشات»دەپ توۋلىغان چېغى،
جۆر بولدى ئەرەبنىڭ تاغۇ ھەم بېغى.
بۇغداي ئۆلۈك، قوي كۆزلۈك، قاراقاش يىگىت،
مۇكاپات بويۇمنى ئالغان شۇ چېغى.
ياڭرىدى گۈلدۈراس ئالقىش مەيداندىن،
«چىنا — رىشات» دەپ ئۈنلەر ھەر ياندىن.
نەچچىسى دەپتەرگە قويدۇردى ئىمزا،
سۇنۇلدى تەكلىپلەر ھەتتا بالقاندىن.
بۇ يېڭى خەۋەردىن تەۋرىدى ئالەم،
رىتىرنىڭ، تايمىسنىڭ خەۋەرلىرى ھەم.
«ئەل ئىبرام» قانچە كۈن سۈرەتلەر بەردى،
تېلېگىرام، تېلېفونلار ئۆچتى دەممۇ دەم.
تۇراتتى رىشاتجان شاتلىقى تېشىپ،
قولىدا چوڭ لوڭقا، مىدالنى ئېسىپ،
ئۇ نېچۈن شاتلانماس جاھان ئالدىدا،
ۋەتەنگە بولغاندا شان — شەرەپ نېسىپ؟
....
ئىنىخ تارىخ، ئۆزەڭسەن ئەجەپمۇ ئادىل،
تۆھپىكار مىللەتلەر ھەممىدىن قابىل.
رىشاتنى تونۇتتۇڭ پۈتۈن ئالەمگە،
بىلدىمكى، ئالەممۇ ئۇيغۇرغا قايىل.

4 - باب

باغۋەنسىز قانداقمۇ ئۆسكەي گۈل-چېچەك

(1)

ئىبخ، ۋەتەن ئاسمىنى نەقەدەر سۈزۈك،
قوللاردا چاقنىغان مەرۋايىت ئۈزۈك.
ئالەمگە نۇر چاچار شۇ سېخى قۇياش،
چايقىلار زەر بىلەن كائىنات بۆيۈك.
ئايرودوروم بېزەلگەن شۇنچە چىرايلىق،
يوللاردا گۈل تەشتەك، رەتلىك تىزىقلىق.
شىزىلەر پۇرىقى تۇرار گۆپۈلدەپ،
چۆرىسى باغلارغا تۇتاشقان قېنىق.
كۆكسىدە قەد كىرىپ تۇرىدۇ فونتان،
چەشمىدەك سۇلىرى ئېتىلار ھەر ئان.
كۆڭۈلگە مىسلىسىز شاتلىق بېغىشلاپ،
نىلۇپەر گۈللىرى ئۆسكەن باراقسان.
غۇيۇلدار ئاپتوموبىل — «ۋولگا»لار تۈرماي،
ئۆتىشەر بەئەينى موكىدەك تىنماي.
قوزغالسا بىر لاچىن، قونىدۇ بىرى،
كۆچلەنگەن بۇ ۋەتەن نەقەدەر ھاي-ھاي.
بىنانىڭ ئالدىدا كەڭ مەيدان، كەڭ يول،
چۆرىدەپ سەپ تۈزۈپ تۇرار قىز — ئوغۇل.
ئىنتىزار كۆز بىلەن قارايدۇ كۆككە،
ھەر ئادەم قولىدا دەستە — دەستە گۈل.
شاۋقۇنلۇق بىر ئاۋاز قۇچتى ھاۋانى،
قايتۇرۇپ قولاققا ئۆتكۈر سادانى.
لاچىنلار كەپقالدى،
قوندى ئەنە ئۇ،
زىل — زىلىگە كەلتۈرۈپ تاغۇ — دالانى.
پەلەمپەي شوتىدىن چۈشكەندە رىشات،
ئاسماندىن — زېمىنغا كۆچكەندە رىشات.
ئادەملەر گۈرىدە ئالغا ئېتىلدى،
رەھبەر ھەم ئانىسىنى سۆيگەندە رىشات.
گۈلدەستە چاچقۇدىن ئېچىلدى غۇنچە،
غۇرۇر ۋە شاتلىقتا چۆمدى ئەل شۇنچە.
تەنتەنە، ئالقىشلار ئاقتى سەل بولۇپ،
ئاپىرىن، رەھمەتتىن چېچىلدى ئۈنچە.
ۋە لېكىن، مۇشۇ دەم رىشات ئىنتىزار،
ئۆزىمەستىن كۆزىنى ئەترايقا قارار.
ئىزدەمدۇ بىر يۇرتلۇق دوستلىرىنى ئۇ،
ئىزدەمدۇ بارمۇ، دەپ سۆيگىنى-نىگار؟
تۇراتتى سەپ ئىچرە تىرنىرى سادىق.
ئىنتىلىپ رىشاتقا مېھرىۋان ئىللىق.
ئۇستاز ھەم شاگىرت قۇچاقلاشتى كۆپ،

ئوقچىدى تومۇردا قانلار يېقىملىق،
رىشاتنىڭ قەلبىدە ھېسسىياتى قىـيان،
قانداقمۇ قىپ بولسۇن گەپ ـ سۆزنى بايان؟
باغۋەنسىز قانداقمۇ ئۆسكەي گۈل-چېچەك؟
ئارانلا بۇ سۆزگە كەلتۈردى زۇبان:
يورۇتـار ئـۆيلەرنى ئېلېكتىر چىراق،
سۇ، ئوغۇت بولمىسا چىقماس يوپۇرماق.
سىز مېنىڭ يېتەكچىم، روھى تۈۋرىكىم،
سىز بىلەن پىكىرىم پاك، روھىمۇ ئويغاق.
ئۆستۈردى بۇ دەۋران مېھرىنى تۆكۈپ،
مەن قۇچقان غەلىبىدە تەر ـ ئەجرىڭىز كۆپ.
ئۇستازنىڭ مېھنىتى ئەۋلادقا نۇرنەك،
ئۆتىمەن شۇغۇللاشقا مەڭگۈگە سۆيۈپ...
سادىقـنىڭ لەۋلىرى تىترىدى شۇئان،
چاقنىدى ئالدىدا بىر نۇرلۇق چولپان.
«قىلغىنىم بەكمۇ ئاز، ئادا قىلدىم بورچ،
رازىمەن ئەل ئۈچۈن بېرىشكە قۇربان...»
مەقسەتنىڭ دەرياسى ئاقتى بىر يولدا،
نەتىجە، تۆھپىسى جۈپلاشقان قولدا.
بۇ زامان ئۇلارغا بولدى جۈپ قانات،
كۆرۈندى تېخىمۇ ئىقبال ئۆدۈلدا.

(2)

كۈز ئېيى، خاسىيەت بىر پەسىل كەلدى،
ئۆتكەنكى يىلـلاردىن ھەم ئېسىل كەلدى.
مىسلىسىز شاتلىققا تولدى ھەممە ئۆي،
يۇرتداشلار مېھماندوست، بەك ئىجىل كەلدى.
كۈن ئۆتتى، ئاي ئۆتتى ئۈزمەي قاتارلاپ،
ھەتىپە ھىجراندا ئۆتتى كۈن ساناپ.
بىرەر ئاي ئۆتمىگىنى تۇيۇلدى يىلدەك،
تەلمۈردى رىشاتنىڭ يولىـغا قاراپ.
ئالتۇنكۈز ماۋسۇمىنىڭ شۇنداق بىر كۈنى،
ياشاردى مۇھەببەت بېغى ـ گۈلشىنى.
ئۇچراشتى بىر جۈپ ياش بۇلاق بويىـىدا،
كۈتكەنتى بۇ كۈننى كۈندۈزى ـ تۈنى.
بېقىشتى تويماستىن تەشنا جۈپ كۆزلەر،

ئۇت ئالدى ئەشۇدەم ئوتقاشـتەك يۈزلەر.
ئەيلىدى رىشاتجان قەلبىنى ئىزھار،
چىن سۆيگۈ بابىدىن ئېيتىلدى سۆزلەر:
«خۇما تاغ بېشىدا كۆيىدۇ چىراق،
كۆيىدۇ لاۋۇلداپ ئۆچمەيدۇ، بىراق.
ۋەلېكىن، كۆيگىنى ئەمەستۇر چىراق،
بۇتىڭىز قەلبىمدە كۆيگىنى نەۋاق؟
سىز دېگەن كۈز كەلدى ـ بىر ئوبدان ۋاقىت،
دەپتىكەن بوۋىلار «ۋاقىتنى قېرىدىت».
سوقايلى تۆمـۈرنى قىزىقىدا بىز
شۇ پارلاق ئىقبالغا ياسايلى كىلىت.
ھەتىپە، دىلرابا ماڭا قاراڭ سىز،
تېرىكلا كۆيدۈرۈپ جاننى ئالامسىز؟
ئاتىلار كۆزلىرى يۇمۇلسۇن ـ دېسەك،
قىلايلى توينى بىز، قانداق قارايسىز؟...»
ھەتىپە رىشاتنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ،
قەلبىدە ئۇلغايدى بىر ئوت يالقۇنلاپ.
ئۇشبۇدەم سۆز ئالدى چېچىنى ئويناپ،
خۇمارلىق كۆز بىلەن تەلمۈرۈپ قاراپ:
«خۇما تاغ باغرىدا كۆپ ئاپتاپپەرەس،
كۆڭلۈمدە سىزلا بار، گېپىم جا ئەمەس.
باتۇرغا جۈپ بولۇش ـ ئىپتىخارىمىز،
قىز ئۈچۈن يىگىتكە گەپ قىلماق بەك تەس.
مۇھەببەت، ئىستىكىم ئەڭ ئوچۇق سىزگە،
ھىممىتىم، ھۆرمىتىم قوزغار زوق سىزگە.
چوڭلارمۇ قوشۇلدى توينى قىلىشقا،
ۋۇجۇدۇم، بارلىقىم تەسەددۇق سىزگە...»
جۈپ يۈرەك سىماپتەك قوشۇلدى شۇ تاپ،
تارتىنىش تۇيغۇسى بىردىنلا يوقاپ.
شامال لار خەۋەرنى ئەپكەتتى يىراق،
ئىككى قەلب كۆكىدە پارلىدى ئاپتاپ.
باغلىدى ئۇلارنى چىن ـ ئورتاق غايە،
يۈكسەلدى بۇلاققا ئەشۇ جۈپ سايە.
تورغايلار شاتلىقتىن ئۇچتى پۇررىدە،
سوقاتتى قوش يۈرەك بولۇپ بىر دانە.

خاتىمە

ئالتۇنىنىڭ قىممىتى پەدازدا ئەمەس،
ساختا شان-شۆھرەتكە كىم قىلغاي ھەۋەس!
تۆھپىكار ئىنسانلار تىللاردا داستان،
ئەل بىلەن باغلانغان نامى چەمبەر - چەس.
رىشاتقا زاماندىش بولغىنىم بەختىم،
ئۇ قۇچقان شان-شەرەپ ئۇيغۇرغا تەقدىم.
يارالسۇن تېخىمۇ ئۇلۇغ مۆجىزە،
چاقنىسۇن مەڭگۈگە تاجۇ ھەم تەختىم.
مۇنگە ھامىدۇر گۈلنىڭ غۇنچىسى،
مەرتلەرگە تالىقتۇر نەزمە ئۇنچىسى.
كۆرۈشنى خالىسا كەلسۇن ئىختىيار،
پايانداز يولىدا خوتەن زىلچىسى.

1984 -، 1985 - يىللار، قەشقەر.

ئىزاھات:

① 19 - ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن باشلاپ ئاتۇش ئىكىساقتىكى مەشھۇر ۋەتەنپەرۋەر سودىگەر، مەرىپەت - پەرۋەر زات باۋۇدۇن مۇسا بايۇپ دىنىي مەكتەپلەرنى ئىسلاھ قىلىپ دىن بىلەن پەن بىرلىكتە ئوقۇتۇلىدىغان «ھۆسەيىنىيە» ناملىق مەكتەپ ئېچىپ، ھەر خىل تەنتەربىيە تۈرلىرىنى يولغا قويغانىدى، 1927 - يىلىغا كەلگەندە، بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلىرىدىن تۇرسۇن ئەپەندى، ئەنۋەر ئەپەندى، ئابدۇغوپۇر مۇھەممەت ھەسەن، تۇرسۇن قارىم، پەخرىدىن توختى قاتارلىقلار قەشقەردىكى ئېنگلىز كونسۇلخانىسى، قەشقەردىكى شىۋېتسىيە داۋالاش ئورۇنلىرىدىكىلەر بىلەن كوپ قېتىم پۇتبول مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈپ، ئۇلارنى مەغلۇپ قىلىپ، شىنجاڭ تارىخىدا تەنتەربىيە جەھەتتە شانلىق سەھىپە ئاچقانىدى، بۇ يەردە شۇ تارىخ كوزدە تۇتۇلىدۇ.

② سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان — مىلادى 9 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن 13 - ئەسىرگە قەدەر ھوكۇم سۈرگەن قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى، ئۇنىڭ مازىرى ئاتۇشتا بولۇپ، ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە قوغدىلىدىغان نۇقتىلىق ئاسارە-ئەتىقە، مەدەنىي يادىكارلىق ئورۇنلىرىنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ.

③ ئىبراھىم ھاشىم مۇستاپا - مىسىرنىڭ ئەينى يىللاردىكى چەتئەل ھوكۇمرانلىقى ۋە تاجاۋۇزچىلىقىغا قارشى كۆرەش قىلغان مىللىي قەھرىمانى.

④ سالاھىدىن - مىلادى 11 - ئەسىردە ئەرەب دولەتلىرىنى بىرلىككە كەلتۈرگەن، ئەھلى سەلىپ قوشۇنىنىڭ ئوتتۇرا شەرققە قىلغان تاجاۋۇزىنى مەغلۇپ قىلىپ، ئەرەب خەلقىنى ئازادلىققا چىقارغان مىللىي قەھرىمان.

⑤ ئاللا ھافىز - ئەرەبچە سوز بولۇپ، بىزچە «خۇداغا ئامانەت»، «خۇداغا تاپشۇردۇم» دېگەن مەنىلەردە.

⑥ توققۇز ساراي — ھازىرقى مارالبېشى (بارچۇق) تەۋەسىدە. 1983 - يىلى مارالبېشىنىڭ چوڭ تىم خارابىلىقىدىن قەدىمكىي چېلىشچىلارنىڭ شەكلى چۈشۈرۈلگەن بىر قىزىل ساپال ھەيكەل تېپىلغان. بۇ ھەيكەلدە مىلادى 7 -، 10 - ئەسىرلەردىكى ئۇيغۇر چېلىشچىلىرىنىڭ ماھارىتى نامايەن قىلىنغان. بۇ ھەيكەل ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق مۇزېيدا ساقلانماقتا.

⑦ ھېيت نوچى — 19 - ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا ئاتۇش ناھىيىسىدە ياشىغان چېلىش پالۋانى.

⑧ ئابلىز توقسۇن - داڭلىق چېلىشچىلارنىڭ بىرى. ئۇ 3 ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە غۇلجىدا ئېلىپ بېرىلغان ئۇرغۇن چېلىش سورۇنلىرىدا ئوزىدىن كۈچلۈك پالۋانلارنى يېڭىپ، شۆھرەت تاپقان.

⑨ ئومەر قاسساپ — 1953 - يىلى يېڭى يىلدا، قەشقەر ھېيتگاھدا سابىق 13 - دىۋىزىيە (مىللىي قىسىم) بىلەن يەرلىك خەلق بىرلىشىپ ئوتكۈزگەن چوڭ كولەملىك چېلىشىش مۇسابىقىسىدا نام چىقارغان.

كەچقۇرۇن

تۇراپ ھەسەن.

سېغىنىپ سېنى بۆلەكتىن كەچقۇرۇن،
نامە يازدىم چىن يۈرەكتىن كەچ-قۇرۇن،
باقىما ئىسام شوخ. تىلەكتىن كەچقۇرۇن،
گۈل تىزىپ غۇنچە — پورەكتىن كەچقۇرۇن،
خۇش چىراي چىقتىڭ رۇجەكتىن كەچقۇرۇن.

يار دېدىم، كەلدىڭ ۋاپادار يار بولۇپ،
تەمبۇرۇمغا پەدە، قۇلاق، تارا بولۇپ،
بولمىسا ئاشىق جاھاندا خار بولۇپ،
سەن ئۈچۈن دەرۋىشكە ئوخشاش زار بولۇپ،
ئاھىم ئاشامتى پەلەكتىن كەچقۇرۇن.

قارىسام، يەر-كۆكتە ئاي، كۈن، گۈل-گىيا،
ئەپ ئۆتەركەن ئارنى ئەيلەپ تۇتىيا،
بەزىلەر قىلمايدۇ ئەمما ھېچ ھايا،
گۈل تېرىش ئورنىغا تەرگەچ شۇمبۇيا،
بىر يولى چىقتى كېرەكتىن كەچقۇرۇن.

ئەلمىساقتىن قىز-يىگىت توپ ئۆتمىكى،
ئىزگۈ ئادەت سۆيۈشۈپ جۈپ ئۆتمىكى،
ۋە لېكىن تاللاپ، سىناپ خوپ ئۆتمىكى،
تەس جىمىنىڭ ئەر-خوتۇن بوپ ئۆتمىكى،
ئاشىسۇن سىناقمۇ چەكتىن كەچقۇرۇن..

«بۇ ئۈچۈن ئەۋزەل بىلىپ خىزمەتنى مەن،
ئار، ساداقەت، ئىھتىرام، ئىززەتنى مەن،
بىللە كۆرمەككە ۋاپا — لەززەتنى مەن،
قەلبى ئۈز دەپ تاللىدىم بىر سەتنى مەن،»
دەيدۇ ئەي، ئاڭلاڭ زىرەكتىن كەچقۇرۇن.

بەزىلەر سىرتقى چىرايىنى ئۈز كۆرۈپ،
ھەممە ئادەمنى ئۆزىدەك تۈز كۆرۈپ،
قىلسا توي، تۆت كۈنگە بارماي مۇز كۆرۈپ،
ئايرىلىشتى گۈل ئەمەس، يالپۇز كۆرۈپ،
ياش تۆكۈپ سۇدەك، چىلەكتىن كەچقۇرۇن.

تاللىماس بىلسەڭ مۇھەببەت مال، چىراي،
شاھ قىزىنى ئالدۇ ھەتتا گاداي،
بولسىمۇ «بىرسى تولۇنئاي، بىرسى لاي،»
بەختىنى تاپتى كېچىپ جاندىن تالاي،
گۈل ئېچىپ ئۇتلۇق چېچەكتىن كەچقۇرۇن.

سەنمۇ شۇ سادىق ۋاپادارنىڭ ئۆزى،
چېھرى ئاي، كاتتا ئەمەلدار - باي قىزى،
كۆيسىمۇ ۋەسلىڭنى ئىزلەپ يەر يۈزى،
بىر مېنى سۆيدۈڭ، كۆپەيدى ئەل سۆزى،
قورقمىدىڭ ھېچ سۆز-چۆچەكتىن كەچقۇرۇن.

جان ئاناڭ رەنجىپ: «يولۇڭدىن يان» دېدى،
«ياق!» دېدىڭ، «ئادەممۇسەن ھا يۇۋان؟» دېدى،
«بۇ گادايدەك يوقمۇ ھېچ ئوغلان» دېدى،
«يۈزىمىز بار، بۇنى بىل ئوبدان» دېدى،
كەچمىدىڭ مەندەك يۆلەكتىن كەچقۇرۇن.

شۇ ھامان قوغلاپ ئاتا-ئاناڭ، دېدى: «كەت،
رازى بىز باققانغا، مۇرادىڭغا يەت...»
نائىلاج ئۆيدىن چىقىپ بوغسىمۇ دەرت،
ئىختىراغا يار - يۆلەك بولدۇڭ قەۋەت،
رازىمەن سەندەك تېرەكتىن كەچقۇرۇن.

مايىسغا سۇلىياۋ يېپىپ ھەر تاختىدا،
سۇ، ئوغۇتنى مول بېرىپ ئۆز ۋاقتىدا،
مىسلىسىز رېكورت بۇزۇپ بىز پاختىدا،
مودا مىلىڭ جىگدىن كېۋەز ساتتۇق ئۇدا،
زەر ئېلىپ ھەر بىر غوزەكتىن كەچقۇرۇن.

بۇ ئۇتۇقتىن يۇرت ـ جامائەت بوپ خۇشال،
قېينى ئانام ـ قېينى ئاتامنى قىپ ئۇسال،
ئالدىغا سەپكەپتۇ قىلماستىن ھايال،
كۆيۈنۈپ بىزگە جىمىكى ئەر ـ ئايال،
گاڭگىراپ قالدۇق، ئەمەكتىن كەچقۇرۇن.

جان دادا ڭ دېدى: «كېچىرگىن بالىلىرىم»،
باغرىغا ئوقتەك ئېتىلدۇق، جانلىرىم—
يايرىدى ، زەپ قاينىدى ساپ قانلىرىم،
«مىڭ ياشاڭ، رەھمەتدادا...» دەپ قانىدىم،
نە ئامال« رەھمەت!» دېيەكتىن كەچقۇرۇن.

ئاخىرى بەردى ئاتا ـ ئاناڭ توي قىلىپ،
يېڭىچە ئالدۇق چىرايلىق ئۆي قىلىپ،
ماي، گۈرۈچ تەييار ھەم قوي قىلىپ،
يۇرتقا چاي بەردۇق قىزىق، خۇشپۇي قىلىپ،
مول ئۈزۈپ تەكتىن ئۈزۈمنى كەچقۇرۇن.

ئىشلىدۇق شۇندىن بۇيان بىز زەپ ئىناق،
چېكىمىزدىن ئاققۇزۇپ ئالتۇن بۇلاق،
دالىدا گۈللەر ئېچىلغاندا ئوماق،
سەن تۇغۇپ بەردىڭ ئوغۇل، قىز-جۇپ بوۋاق،
خوشلۇغۇم سەن ھەم گۈدەكتىن كەچقۇرۇن.

بولسىمۇ ئالەمدە يۈز مىڭلاپ پەرى،
ئاقكۆڭۈل چىقماس سېنىڭدەك ھېچ بىرى،
ئىش دىسە، جان كۆيدۈرۈپ كۈن ـ تۈنلىرى،
مېنى كۈتتۈڭ ئايىماستىن، بىر يېرى—
ماغدۇرۇڭ كەتتى سۆيەكتىن كەچقۇرۇن.

ئەمدى بىلدىمكى : مۇھەببەت— ئوت ئىكەن،
ئۇنى ئۆستۈرگەن قەدىردان يۇرت ئىكەن،
شۇڭا ئەل ـ يۇرتنى كۆكەرتىپ گۈل بىلەن،
سوۋغا يوللايلى ۋەتەنگە مول ، بەلەن،
دىلبىرىم ئوتلۇق يۈرەكتىن كەچقۇرۇن!

ئىككى شېئىر

ئەيسا سايىم

(1)

تارتتى زوق ـ مەيلىمنى ئىشچان خىسلىتىڭ ، دېھقان قىزى،
قىلدى قايىل يەر ـ جاھاننى غەيرىتىڭ ، دېھقان قىزى.

بىپايان ئالتۇن دېڭىزدا شۇڭغىدىڭ يەلكەن بولۇپ،
كەڭ ئېتىزغا بەردى زىننەت مېھنىتىڭ ، دېھقان قىزى.

خۇشناۋا بۇلبۇلغا ھەمرا بولغىنىڭدەك گۈل ـ چېچەك،
بولدى مەرۋايىت باشاقلار ئۈلپىتىڭ ، دېھقان قىزى.

سول ئېلىپ ئالدىنقى رەتتىن شان قازاندىڭ بەيگىدە،
كۈنسېرى ئاشتى شىجائەت ـ قۇدرىتىڭ، دېھقان قىزى.

ئۆرلە يۈكسەك پەللىلەرگە ، ھارمىغىن پەرۋاز قىلىپ،
دەۋرىمىزدە كەلدى ئىشلەش پۇرسىتىڭ ، دېھقان قىزى.

(2)

يەل ـ يېمىشلەر ئىچرە داڭلىق بىباھا قىممەت ئۈزۈم،
كۆرمىكى كۆركەم ، يېمەككە تەمى بال ـ شەرۋەت ئۈزۈم.

قەلبى ئوتلۇق ئۇستا باغۋەن قىلدى پەرۋىش تەر تۆكۈپ،
شۇ ئەجىردىن كائىناتقا بولدى ئۈز زىننەت ، ئۈزۈم.

نوتا سۈردى بۆك ـ باراقسان شاخلىرى شۇنچە ئۈزۈن،
ئۆزگىچە تۈس بەردى باققا تۈپلىرى رەت ـ رەت ، ئۈزۈم.

خىلمۇ خىل ياقۇت مىسالى پارقىراپ ھەر دانىسى،
جەلپ ئېتىپ سانسىز كىشىنى تۇتتى يار ـ ئۈلپەت ، ئۈزۈم.

« مىۋىلەرنىڭ شاھى » دەپ يۇرت ئىچىدە ماختىلىپ،
جاي ئېلىپ تۆردىن داۋامەت قۇچتى زور ئىززەت ، ئۈزۈم.

ئىككى شېئىر

ناسىرجان مۇھەممەت

ئوت

گۈرۈلدەپ كۆيىدۇ ئوچاقتا يۈلغۇن،
ئوتقاشتەك چاقنايدۇ مەشلەردە كۆمۈر.
تولغىنار تونۇردا ئەجدار كەبى ئوت،
ئوت بىلەن ئۆتىدۇ مەنىلىك ئۆمۈر.

ئوت بولغاچ زىمىستان ئۆتەر بىلىنمەي،
ئوت بولغاچ خىلمۇ خىل تاماقلار تەييار.
ئوت بولغاچ ئايرىلار تۆمۈر ۋە داشقال،
ئوت بولغاچ مىس، پولات، ئالتۇن... تاۋلىنار.

يۈرىكىم ـ قەلبىمدە كۆيىدۇ بىر ئوت،
تەپتىدىن ئۆرتىنەر جىسمىم ۋە جېنىم.
خەلقىمنىڭ سۆيگۈسى ، ۋەتەن ئىشقىدىن،
تومۇردا ئۆركەشلەپ ئاقىدۇ قېنىم.

مەشتە ئوت، چۆلدە ئوت، يۈرەكتىمۇ ئوت،
ئوت بىلەن بۇ زېمىن بولىدۇ ئاۋات.
يەردە ئوت، كۆكتە ئوت، دېڭىزدىمۇ ئوت،
ئوت بىلەن گاڭ، تۆمۈر قاقىدۇ قانات.

بىر قىزغا

ناخشا ئېيتسام ھەر سەھەر،
ئاڭا تەڭكەش بولىسەن.
قاراپ قويسام يىراقتىن،
خىجىللىقتا تولىسەن.

توختىۋالما ناخشاڭدىن،
دائىم بىرگە ئوقۇيلى.
ياشلىق ھايات پەيزىدىن،
قوشاق ـ داستان توقۇيلى.

ئانىدەك مېھرىبان يوقتۇر

(ناخشا تېكىستى)

تۇرغۇن مۆمىن

جاھاننى ئايلىنىپ كەزسەڭ،
ئانىدەك مېھرىبان يوقتۇر.
ئۇنىڭدەك غەمگۇزار، ياخشى—
سۆيۈملۈك جانىجان يوقتۇر.

ئانا بىرلە خۇشال كۆڭلۈم،
كۆزۈمدە قەترە نەم يوقتۇر.
ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلسام،
دىلىمدا قىلچە غەم يوقتۇر.

بېشىم ئاسمانغا يەتكەيلەر،
ئانامنى ئەيلىسەم رازى.
ئانىغا كىم ۋاپا قىلسا،
جاپانى كۆرمىگەي زادى.

نەقرات: ئانىدەك مېھرىبان يوقتۇر،
سۆيۈملۈك جانىجان يوقتۇر.

يىغىمىزمۇ ناخشىدۇر بىزنىڭ

تۇرسۇن ئابدۇقادىر

بىز يىغلايمىز ماتەم كۈنلەردە،
«ئانام، دادام...!» دەپ قوشاقلار توقۇپ،
يىغلاپ تۇرۇپ ئېيتقان قوشاقنى.
ھەم يۇرۇيمىز ناخشا قىپ ئوقۇپ.

«ئانام، ئانام» دېگەن قوشاقلار،
بالا تۆككەن قان ـ ياش ئەمەسمۇ!؟

«قەمبەرنىسا» دېگەن ناخشىلار،
ئانا...! چەككەن ھەسرەت ئەمەسمۇ!؟

يىغىمىزمۇ ناخشىدۇر بىزنىڭ،
كۈيچى بولغاچ ئەجداد نەسلىمىز.
گەپ ـ سۆزنىمۇ ئېيتار قوشاقتەك
تۆرەلگۈسى ئەۋلات نەسلىمىز.

دىلمۇراتنىڭ ئارزۇسى

ئېزىز سايىت

جىمجىت كېچە ئاسماندا،
ئۈزەر تولۇنئاي.
تۆكەر كۈمۈش نۇرىنى،
بەكمۇ خۇشچىراي.

چۆمدى ئاينىڭ نۇرىغا،
چەكسىز دالا ـ تۈز.
ئولتۇراتتىم ئايدىڭدا،
تىكىپ ئاڭا كۆز.

ھا ياجانغا چۆمۈلدۈم،
سۈرگەنچە خىيال.
كەلدى ئوغلۇم دىلمۇرات،
يېنىمغا خوشال.

ئولتۇرۇپسەن جان دادا،
بۇ پىنھان جايدا.
ئاخشام كۆردۇم چۈشۈمدە،
ئۆزەمنى ئايدا.

كۆرگىنىمنى ئايدىكى،
قىلاي مەن بايان.
ئەجەپلىنىپ ئوغلۇڭغا،
قالمىغىن ھەيران.

سۆزلەپ كەتتى دىلمۇرات،
چۈشىنى تېزدىن.
ئارقىدىنلا ئارزۇسىن،
ئېيتتى بىر ـ بىردىن.

ئىلىم ـ پەننى ئىگەللەپ،
كۆچكە تولسامەن.
چىقىپ ئالەم كېمىسىگە،
ئايدا بولسامەن.

كائىناتنىڭ تولۇنئاي،
بولغاچ بېكىتى.
ئېچىلىدۇ پەن بىلەن،
سىرى ـ ھېكمىتى.

ئەشۇ سىرنى ئېچىشقا،
باغلاپ ئىرادە.
تۆكسەم ئالتۇن تەرىمنى،
كەتمەس بىھۇدە.

ھاياتلىقنىڭ ئىزىنى،
ئايدا كۆرسەممەن،
كائىناتنىڭ پەيزىنى،
كۆكتە سۈرسەممەن.

قارشى ئالسا شاتلىنىپ،
مېنى يۇلتۇزلار.
مېھمان قىلسا ھۆر ـ پەرى،
چېچى قۇندۇزلار.

تاپسام ئىددىم ئايدىمۇ،
نۇرغۇن جىسىمنى.
قويسام ئاڭا بىر ـ بىرلەپ،
مەخسۇس ئىسىمنى.

قانات قېقىپ ئاسماندا،
قىلسامەن پەرۋاز.
ئايدىن ساڭا ئاڭلاتسام،
يېقىملىق ئاۋاز.

سەيلى قىلسام ئالەمنى،
يۇلتۇزلار ئارا.
ئېلىپ بارسام تەتقىقات،
سامان يولىدا.

ئاچار ماڭا كەڭ قۇچاق،
ئالەم بوشلۇقى.
تاشار ئۇرغۇپ دىلىمنىڭ،
چەكسىز خۇشلىقى.

خوجا بولسام ئەجرىمدىن،
ئاسماننىغا — ئايغا.
زەپەر بىلەن چاقىرسام،
سىڭلىمۇ چايغا .

سەپىرىمنى بىر ـ بىرلەپ،
قىلسامەن بايان.
ۋۇجۇدىڭنى قاپلايدۇ.
شاتلىق ھاياجان.

سۆزلەپ كەتتى دىلمۇرات،
كۆرسىتىپ ئاساس.
ئويلاپ باقسام سۆزلىرى،
ئەمەستۇر قىياس.

ئىنسانىيەت بەختىچۈن،
تۆكۈپ ئالتۇن تەر.
يەتكۈزۈشكەن ئارزۇسى،
ماڭا خۇشخەۋەر.

ئاڭلاپ ئۇنىڭ ئارزۇسىن،
بولدۇم بەك خوشال.
كۆز ئالدىمدا كۆرۈندى،
گۈزەل ئىستىقبال.

كائىناتنىڭ سىرىنى،
ئاچقىن دېدىمەن.

مەرىپەتنىڭ نۇرىنى،
چاچقىن دېدىمەن.

ھالال ــ تەرنىڭ ئەجرىدىن،
مۆجىزە يارات.
ياشلىقىڭدا قىلغىنىسەن،
ئىختىرا ــ ئىجاد.

پــۈكۈپ دىلغا دۇنيانى،
قىلغىن سەن جەۋلان.
يارىتىدۇ زامانىم،
ساڭا زور ئىمكان.

ياشلىقىڭ

رەيھانگۈل مۆمىن

كەتسەگەر ياشلىق باھارىڭ گۈل چىراي ئاچماي تۇرۇپ،
توزىغان بىرلە باراۋەر خۇشپــۇراق چاچماي تۇرۇپ.

ئۇ ھاياتنىڭ قىممىتى بولماس پەقەت تىرىكچىلىق،
ئۆلىسەن خەلقىڭ ئىچىدە گۆردە ھەم ياتماي تۇرۇپ.

ياشلىقىڭ ئالتۇن چېغىڭ چاقماق كەبى چېقىپ ئۆچەر،
تىكلە ئۇندا كاڭ ئىرادە چاقمىقىڭ چاقماي تۇرۇپ.

پاك ــ ھالال مېھنەتتە ھەر چاغ چۆلنى بوستان ئەيلىگىن،
ئۇخلىما خەلقىڭ ئۈچۈن سەن تاغ ــ داۋان ئاشماي تۇرۇپ.

دېمىگىن رەيھان ئۆزەڭنى مەن ۋەتەن ــ ئەلنىڭ قىزى،
ئەل ــ ۋەتەن بەختى يولىدا قان ــ تەرىڭ ئاقماي تۇرۇپ.

كۆزەتتە تۇرسام...

ئوبۇل ئىزىز

كۆزەتتە تۇرسام چوققىدا تەنھا،
يالغۇز ئىكەن دېمىگىن مېنى،
قار لەيلىسى بولۇپ سىرداشىم،
بەرگەن ماڭا سۆيگۈ ئىشقىنى،
يالغۇز ئىكەن دېمىگىن مېني.

كۆزەتتە تۇرسام چوققىدا تەنھا،
ئۇيقىسى كەلگەندۇ دېمىگىن مېنى،
ۋەتىنىم ــ خەلقىمنىڭ شاتلىقى ئۈچۈن،
تېگىشكەنمەن شىرىن ئۇيقىنى،
ئۇيقىسي كەلگەندۇر دېمىگىن مېني.

كۈزەتتە تۇرسام چوققىدا تەنها،
توغلىغاندۇر دېمىگىن مېنى،
مەن توغلايمەن نىچۈن قەلبىمدە،
تۇرسا يېنىپ سۆيگۈ يالقۇنى،
توغلىغاندۇر دېمىگىن مېنى.

كۈزەتتە تۇرسام چوققىدا دائىم،
جاپا چەكتى دېمىگىن مېنى،
چۈنكى جاپا قاخشىتالمايدۇ،
جىسمى پۇلات قەيسەر جەڭچىنى،
جاپا چەكتى دېمىگىن مېنى.

هۆپۈپ بىلەن قالغاچ

(مەسەل)

ئوسمانجان مەھەممەت

ئادەت قىلىپ ئۆزىگە قالغاچ،
ئېلىپ كەپتۇ سېغىنىزلىقتىن لاي.
چىڭگىلىكىنىڭ يېپىنى قوشۇپ،
ئۆي سېلىشقا باشلاپتۇ هارماي.

بۇنى كۆرگەن هۆپۈپ گىدىيىپ،
قىپتۇ مۇنداق قالغاچقا تاپا:
«لاي بىلەن سۇ توشۇپ هەر كۈنى،
نېمە ئانچە تارتىسەن جاپا؟»

دەپتۇ قالغاچ جاۋابەن ئاڭا:
«جاي راسلايمەن هالال مېهنەتتىن.
ئىشلەپ جاپا چەككىنىم ئەلا،
تەر ئاققۇزماي كۆرگەن راهەتتىن.»

مەنسىتمەستىن بۇ سۆزنى هۆپۈپ،
سۆز باشلاپتۇ ئۆزىچە كۆپۈپ:
«هازىر ئەمەس جاپانىڭ ۋاقتى،
نەگە بارسا تامدا كامار كۆپ.

ماڭا ئوخشاش تەييار كاماردا،
ياشاپ كۆرسەڭ بولمامدۇ راهەت.
چاڭگا تىزىپ ئۇۋا ياسايمەن،
دەپ ئۆزەڭگە سالغىچە كۈلپەت؟»

دەپتۇ قالغاچ: « مۇشۇ زىمىندا،
ئۇچۇش ئۈچۈن چىقارغاچ قانات.
بولۇپ ياشاش تەييارغا هەييار،
ماڭا نومۇس ئۆلۈمدىن ئۇيات.

سەن ئىلگىرىكى هۆتمە تۆشۈكلۈك،
تاملار بار دەپ ئويلىما هەرگىز.
ئاللىقاچان كىشىلەر ئۇنى،
چاپلىشىۋەتكەن سىلىقلاپ شەكسىز...

بولساڭ داۋام مۇشۇنداق هورۇن،
تاپالمايسەن هايات تىلىق يولى.
هەتتا بولۇپ كېتىسەن تېخى،
ئېپلاسلىقنىڭ، شۇملۇقنىڭ قولى.

ئويلاپ كۆرگىن هۆپۈپ سۆزۈمنى،
بەلكىم سېنىڭ كۆڭلۈڭگە ياقار.
قالسا ئەگەر بىزدىن بىر نەسىل،
باش قويۇشۇپ نەدىمۇ ياتار؟

شۇڭا ئەمگەك بىلەن هەممىمىز،
نەسلىمىزگە ئۇۋا ياسايلى.
جاپانىڭ بار تېگىدە راهەت،
هورۇنلۇقنى نېرى تاشلايلى... »

هۆپۈپ ئاڭلاپ ئەمدى بۇ سۆزنىڭ،
هەممىسىنى توغرا تېپىپتۇ.
ئۆز ئىشىنى داۋام ئەتكىلى،
قالغاچ يەنە يۈرۈپ كېتىپتۇ.

× × ×

ئىرادىنىڭ دۈشمىنى هەر چاغ،
ئەجات-مېهنەتتە دائىم هورۇنلۇق.
يوقاتقاندا شۇنداق ئىللەتنى،
قىلغان ئىشلار بولۇر ئورۇنلۇق.

كۈتۈلمىگەن ۋەقە

(ھېكايە)

مەمەت ئېلى

پەردە كېچىلىك كىنودىن قايتىپمۇ ھاياجىنىنى باسالمىدى.

ئۇنىڭ خۇشاللىقى ئىككى: بىرى، ياخشى كۆرگەن يىگىتى بىلەن يېقىندا كۆڭۈللۈك توي قىلىشۋالدى. يەنە بىرى، بۇ شەھەردە يېڭىدىن قويۇلۇۋاتقان ھىندىستان فىلىمى — «سەرگەردان»نى بۈگۈن كۆرۈشكە مۇۋەپپەق بولدى. شوخ، ئەركىن ئۆگەنگەن قىزغا بۇ يېڭىلىقلار قانداقمۇ تەسىر كۆرسەتمىسۇن!؟

ئۇ كىيىكتەك ئۆيگە كىردى-دە، كىنودا كۆرگەنلىرىنى ئۆزى بىر دوراپ باقماقچى بولۇپ ئىككىلىمە ئەينەك ئالدىغا كېلىپ، ئۆزىنى «لىدا»غا ئوخشاش تۈزەشكە باشلىدى. يېڭىلا بۆدرە قىلىنغان چاچلىرىنى مايلاپ پاقىراتتى، تاراپ تۈزەپ تېخىمۇ كۆپتۈردى. ئاللىقانداق گىرىم بويۇملىرىنى ئۇستىلىق بىلەن تېگىشلىك ئورۇنلارغا قوندۇردى. ئاندىن ئۇ ئەينەكتىن بېشىدىن ئاياغىچە قاراپ چىقتى-دە، ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي قالدى:

يالتىراپ تۇرغان بۆدرە چاچلار، مىسران قىلىچتەك قاش ئاستىدىكى نەپىس قايرىما كىرپىكلەر، يوغان قاپقارا جادۇ كۆزلەر، سۈتتەك ئاق يۈزلەر، سەدەپتەك چىشلار، جىنەستىدەك لەۋلەر... ھايھات! ئۇ ئۆزىدىن ھەيران بولۇپ، كېپىنەكتەك پىقىراپ قاھ-قاھلاپ كۈلدى:

— لىدا بوپتىمەن ھا-ھا-ھا...!

راستىنلا ئۇنىڭ قولاقلىرىدىكى ھالرەڭ ياقۇت كۆزلۈك ئالتۇن ھالقا، ئاپئاق بويىنىدىكى قاتار-قاتار مەرۋايىت مارجان، بىلىكىدىكى چىشلالىق ئالتۇن سائەت، بارماقلىرىدىكى قوش-قوش ئالتۇن ئۈزۈكلەر ۋە ئۇستىدىكى قىممەت باھالىق مېغىزرەڭ سارجا كەستۈن، كاناي پۇچقاق شىم، پۇتىدىكى ئېگىز پاشنىلىق كەرشىنۋاي توپلى قوشۇلۇپ ئۇنىڭ زىبا قامىتىنى تېخىمۇ گۈزەللەشتۈرۈپ، چۆچەكلەردىكى ساھىبجامال پەرىگە ئوخشىتىپ قويغانىدى.

پەردە ئۆز ئەكسى بىلەن ئاشكارا سۆزلىشىپ كەتتى: نېمە دېگەن گۈزەلسەن — ھە؟! بۇ تۇردىقى پەردەگە ھېچ ئوخشىمايسەنغۇ-جېنىم؟ سەن بۈگۈن راستىنلا پەردەمۇسەن، پەرىمۇسەن؟ ياق، ياق! سەن پەردەسەن! پەرىسەن! شەھەردىكى كۆرمىگەن يىگىتلەرنى سەكپارە قىلغان، نى-نى گۈزەل قىزلارنىڭ يۈرىكىگە ھەسەت ئوتلىرىنى ياققان پەردەسەن. بۇ سۆباتلىق چىرايىڭ بىلەن «گۈزەللەر گۈزىلى» دەپ ئاتىلىشىڭغا ھەققىڭ بار. ئەجىبا، بۇ خىل ياسىنىشلارنى «چەت ئەللىك» لەر لاقىلىدۇ-

دەپ ئىلاھىم موھىر بېسىپ كەتكەنمىتى؟ بۇخىل
كىيىملەرنى پەقەت شيا ئىگا لاڭ، شائىخەي گـۇزەلـ
لىرىلا كىيىدۇ، دەپ قانۇن بەلگىلىگەنمىتى ؟
ئاڭلا پەردە جېنىم، مەدەنىي كىيىنىشلەرساـ
ڭىمۇ يارىشىدۇ، ئېسىل كىيىملەرنى كىيىش ساـ
ڭىمۇ راۋا...

ئۇ ئەندى ئۆي ئىچىدە ئەركىن پىقىـراپ
«لىدا» نىڭ ھەرىكەتلىرىنى ئەينەن تەكرارلاشـ
قا باشلىدى. بىردە توختاپ، بىردە پۈتۈن جىسـ
مىنى ئىشقا سېلىپ ئۇسسۇل ئوينىدى، ناخـ
شا ئېيتتى. ئازراق قاملاشمىسا قانائەت ھاـ
سىل قىلغانغا قەدەر ئوينىدى، سەكرىدى، قاـ
پاق تۈردى، كۈلدى. ھەر قېتىم ئوخشىتىـپ
ئوينىغان چاغـلاردا ئۆز-ئۆزىدىن زوقلاندى.
شۇتاپتا ئۆيدە بىر يوشۇرۇن ئادەم بولغاندا
ئىدى، كۈلكىدىن ئۆزىنى تۇتالماي ئاشكارىـ
لىنىپ قالغان ياكى بۇقىز «ئېلىشىپ قالغان
مەجنۇن» ئوخشايدۇ، دەپ قالغان بولاتتى. ئۇ،
تـۈن نىسپىگىچە بۇخىل ھەرىكەتنى تەكرارلاـ
ۋېرىپ، چىلىق-چىلىق تەرگە چۆمۈلگىچە داـ
ۋاملاشتۇرۇپ ماجالى قالمىغاندىلا كارىۋاتقا
ئۆزىنى تاشلاپلا ئۇخلاپ قالدى.

پەردە ئەتىگەنلىكى چۆچۈپ ئويغاندى.
سائەتكە قارىدى، يېشا يىنىسىگە بىرنى سالدى.

ۋاي شورۇمەي، -دېدى ئۇ، -سائەت سەككىزـ
دىن ئېشىپ كەتكىچىمۇ ئۇخلاپ كېتىپتىمەن .
كېچىكتىم، خىزمەتكە كېچىكتىم.

ئۇ ئۆزىگە كايىپ، پۇتىنى سىيپاپ پەستىن ئاـ
يىغىنى ئىزلىدى. ئاياغ پۇتىغا ئۇرۇنمىغاندىن
كېيىن پەسكە قاراپ باقتى، ئاياغ يەنىلا كۆزىگە
چېلىقمىدى. ئۇ، ئوپۇل-توپۇل يالاڭ ئاياغلا يەرگە
چۈشۈپ ئىشىكنى كەڭ ئېچىۋېتىپ، كارىۋاتتىن يېـ
رىم چۈشۈرۈلگەن كارىۋات ئايىغىنى ئۈستىگە قايـ
رىشى بىلـلە نەلا ئەنسىز ۋاقىرىۋەتتى:

-ئاپا!-ۋاي-جان!...

ئۇقۇرۇقىنىدىن كەينىگە داجىپ ئىشىككە
يولىنىپ قېتىپلا قالدى.

سىرتتىكى قولۇم-قوشنىلار ئەنسىز چىقىرىـ
غان بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ، بىر - بىرلەپ كىرىپ
كېلىشتى. ئاۋۋال يۈگرەپ كىرگەن مەريەم ھەـ
دە ئىشىككە يۆلىنىپ ھەيكەلدەك قېتىپ قالـ
غان قىزنى تارتقۇچلاپ جان كىرگۈزدى.

-پەردەقىز، نېمە بولدىڭىز؟ رەڭگىڭىز
نېمە ئانچە تاترىپ كەتتى؟ گەپ قىلىڭا! گەپ
قىلىڭ دەيمەن!

بىردەمدىلا ئۆيگە ئەر-ئايال ياش-قېرىلار
لىق تولدى. پەردە بۇ سىلكىنىشلەشتىن ئۆزىـ
گە كەلدى-دە، قولى بىلەن كارىۋات ئاستىنى
ئىشارە قىلدى. ئۆيدىكىلەر كۆردىكى، كارىۋات
ئاستىدا بىر ئادەم بىر قولىدا ئىگىكىنى يۆـ
لىگەنھالدا، بىر قولىدا ئاغزىنى تۇتقانھالدا
كۈلۈپ ياتاتتى.

-ئوھوي!... دېدى - بۇلاردىن قىزىقچى

بىرسى، ــ پەرىدە قىز؟ بۇ ئادەمنى كارىۋات ئاسـ
تىغا كەپلەپ قويۇپ تىلىقتۇرۇپ قويغىنىڭىز
نېمىسى؟ ــ ئۆيدىكىلەر كۈلۈشۈپ كەتتى.

ــ يولدىشى قايتىپ كەلگىچە قورققىسى كېلىپ
ھەمراھ بولسۇن، دېگەندۇر بەلكىم، ــ دېدى بىرسى.

ــ يولدىشىڭىز تېخى تۈنۈگۈنلا كامانىدىروپـ
كىغا چىقىپ كەتسە، بۈگۈنكىسىنى بۈگۈنلا ئەپـ
كىرىپ ھەمراھ قىپسىز! ــ ھى، ھى، ھى...

بۇ خىل مازاق، ئوخشىتىش، كەمسىتىشلەرـ
دىن تېخىچە ھېچنەرسىنى چۈشەنمىگەن پەرىـ
دە نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي داڭ قېتىپ تۇـ
راتتى. پەيدىنپەي ئۇلارنىڭ بىھۇدە ھاقارەتلىـ
رى ئۇنىڭغا تەسىر كۆرسەتتى ــ دە، ئۈنسىز
يىغلىۋەتتى.

شۇنداقتىمۇ بۇلارنىڭ گەپ ــ سۆزلىرى ھېچ
توختايدىغاندەك ئەمەس ئىدى. يەنىلا توخـ
تالغۇسى بار مەريەم ھەدە ئېغىز ئاچتى:

ــ بولدى قىلىڭلار! تەنتەك بەتقىلىقلار!
«مۇشۇككە ئويۇن، ساچقانغا قېيىن» بولدىمۇ؟
«ئۆلمەك ئۈستىگە تەپمەك» دېگەندەك بىچارە
قىز ئۆزىگە كېلەلمەيۋاتسا، نېمانچە قىلىپ
كېتىسىلەر؟! بىراۋنىڭ دەردى ئۇچۇنچۇ، پەـ
قەت ئادەملەر ئىچىدىكى ئادىمى ھايۋانلار كۈـ
لىدۇ.

بۇ گەپ ئۆز كۈچىنى كۆرسەتتى. ئۆي ئىـ
چى جىمىقىپ قالدى.

ــ چىقىڭ بۇ ياققا، ــ دېدى مەريەم ھەدە
يوچۇن كىشىگە قولىنى شىلتاپ، ــ نېمە ئاـ
دەمسىز؟ شۇنچە خەق بېشىڭىزدا تۇرسا، غىپـ
ىڭىزدا يوق ياتقىنىڭىز نېمىسى؟...

بۇ سۆزلەر يوچۇن كىشىنىڭ قۇلىقىغا كىرـ
مىگەن چېغى، ئۇ يەنىلا جايىدا كۈلۈپ ياتاتـ
تى. مەريەم ھەدىنىڭ جۇدۇنى ئۆرلىدى:

ــ بۇ ياققا چىقىڭ دەيمەن! قانداق بەتـ
قىلىق ئادەم بۇ، پاڭقۇشمۇ ياسىز؟!

ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىمۇ بوشقا كەتتى.

ئاردا بىرسى ئۇنىڭ يۆلىنىپ ياتقان قوـ
لىغا پۇتى بىلەن نوقۇۋىدى، ئۇنىڭ بېشى
دېيەنچۈكتىن ئاجرالغان قارا نچۇق كاللىدەك
يەرگە چۈشتى، لېكىن ئۇ شۇندىمۇ كۈلۈشىنى
توختاتمىدى.

بۇ ئەھۋالدىن جىلى بولغان جۇدۇنلۇق ياشـ
لار ئۇنى كارىۋات ئاستىدىن سۆرەپ ئېلىپ
چىقتى. يوچۇن ئادەمنىڭ تېنى ھەر تەرەپكە
سوزۇلۇپ خۇددى لەڭقۇڭدەك لىغىلدايتتى.

ــ ۋاي ــ ۋۇي ئاغىنىلەر، بۇ كىشى ئۆـ
لۈپ قاپتۇ.

ــ نېمە! ئالجىدىڭمۇ؟ ئۆلگەن ئادەممۇ
كۈلەمدۇ؟

ــ ئىككىنى چاتمىسا ئەلبەتتە كۈلىدۇ ــ دە.

بىرەيلەن ئۇنىڭ نەپەسلىرىنى، كۆزلىرىـ
نى ۋە يۈرەك ھەرىكىتىنى تەكشۈرۈپ كۆرۈپ
باقتى، يوچۇن ئادەم راستىنلا ئۆلۈك ئىدى.

يەنە غۇلغۇلا ئەۋجىگە چىقتى:

ــ «پەرىدەخېنىم» بۇ كۆتەكتەك ئەرنى
ئاچقۇچتەك جېنىڭىز بىلەن قانداقمۇ ئۆلتۈـ
رۈپ قويغانسىز؟

ــ ئانار پىشتى، پەرىدە قىز، گۈزەللەر
ئادەمنى جان ئالماي ئۆلتۈرىدۇ، دەپ ئاڭـ
لىغان، راستىنلا ئادەم ئۆلتۈرىدىغانلىقىنى
ئەمدى سىزدىن كۆرۈۋاتىمىز...

ــ «گۈزەللەر گۈزىلى» گۈڭگەنچۈكگە
«سوجاڭ» بولىدىغان بولدى ــ دە...

پەرىدە بولۇۋاتقان بۇ ئىشلارنىڭ بىرسىـ
نىڭمۇ تېگىگە يېتەلمىدى. ئۆيدىكىلەرنىڭ
ئاچچىق كىنايىلىرى، ئەيىپلەشلىرى ئۇنىڭ
قۇلىقىغا كىرمەيتتى. خۇددى سېھىرلىنىپ قالـ
غان كىشىدەك ھامان ھەرىكەتسىز ئىدى. پەـ
قەت ئۇنىڭ ئاندا ــ ساندا ئېچىلىپ ــ يۇـ
مۇلۇپ تۇرۇۋاتقان كۆزلىرىلا، تىرىك ئىكەنـ

لىككىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى.
هايال ئۆتمەي بىر جىپ قورا ئىچىدە
توختىدى - دە، بىر بۆلۈك ساقچى خادىملار
ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئۆي ئىچىدىكىلەر ئۇ-
لارغا ئورۇن بوشىتىپ بېرىشتى.
— قانچە ياشقا كىردىڭىز؟ — سورىدى
بىرەيلەن پەرىدەنىڭ باش ئايىغىغا كۆز يۈ-
گۈرتۈپ تۇرۇپ.
— يىگىرمە ئىككىگە.
— قەيەردە ئىشلەيسىز؟
— تۈرلۈك ماللار شىركىتىدە.
— دېمەك، پىركازچىكمەن دەڭ.
— شۇنداق.
ئۇلار ۋەقە جەريانىنى سوراشتۇرۇپ بىلدى.
بەزى تەرەپلەرنى يېزىۋېلىشتى، رەسىمگە
ئېلىشتى، قانۇن دوختۇرى جەسەت ئۈستىدە
ئىنچىكە تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى.
ئۇلار دەسلەپكى تەكشۈرۈشنى ۋاقىتلىق
ئاخىرلاشتۇرۇپ، جەسەتنى ئېلىپ سىرتقا
چىققىنى ۋە ئازراق مۇزاكىرە قىلغاندىن كې-
يىن، بىر قىسمى جەسەتنى ئېلىپ قايتتى، قال-
غانلىرى يەنە ئۆيگە كىرىپ جايلىرىدىن ئو-
رۇن ئالدى - دە، ئۆي ئىچىگە زەڭ سېلىشقا
باشلىدى.
چىرايلىق بېزەلگەن ئۆي، يېڭىچە جاهاز-
لار، ئىشكاپ، دىۋان، ئورۇندۇقلار، چىۋەر
قوللار بىلەن ئىشلەنگەن نەپىس بويۇملار،
تامنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئوتقاشتەك كېلەم،
بىر تەرەپتە چوڭ - كىچىك رامكىلىق ئەينەك
ئىچىدە هەر خىل پوسۇندا چۈشكەن رەسىم-
لەر...
پەرىدە دەككە - دۈككە ئىچىدە ئۇلارنىڭ
سۆزلىشىنى كۈتۈپ، سىرتتىكىلەرنىڭ كۆ-
ڭۈلسىز پاراڭلىرىغا قۇلاق سالدى:
— هازىر كۆرۈۋسىلەر — دېدى بىرسى، -
قولىغا كويزا سېلىپ ئېلىپ ماڭىدۇ.
— شۇنىمۇ دەيسىلەر ئاغىنىلەر، « چىراي-
لىقلار » ساقچىلارنىمۇ ئالداپ كېتەمدۇ-
تېخى...
پەرىدەنىڭ يۈرىكى تۈز سەپكەندەك ئېچى-
شىشقا باشلىدى.
« ئۇلارغا نېمە قىلغانىدىمەن، - دەيتتى
ئۇ،- ماڭا نېمانچە ئۆچ بولۇپ كەتتىكىن؟
بولمىسا كىشىلەرگە مۇئامىلەمغۇ قوپال ئە -
مەس، ياكى تويدا رەنجىسىپ قېلىشقانىمى -
تىكىن؟...»
— پەرىدە - دېدى بىر ساقچى ، - ئۇ -
نىڭغا قاراپ، - هازىر بىزگە لازىمى شۇكى،
سىز قېنى، ئاخشام ئويىنغان ئۇسۇلىڭىزنى
يەنە بىر قېتىم كۆرسىتىپ چىقىڭ.
بۇ تەلەپ ئۇنى مەسخىرە قىلغاندەك تۇ -
يۇلدى. « بۇ مېنى خورلىغانلىق بولماي نې-
مە، - دېدى ئۇ، ئۆز - ئۆزىگە، - ئادەمگە
پېشكەللىك كەلسە، مانا مۇشۇنداق كېلىدى -
كەن - دە! كىشىلەرنىڭ ئاهانەتلىرىنى ئاز
دەپ، بۇلارمۇ مازاق قىلىشۋاتىدۇ تېخى! ...»
ئۇ ساقچىلارغا غەزەپ بىلەن تىكىلدى، لەۋ -
لىرى تىترىدى...
— پەرىدە قىز، - دېدى ساقچىلارنىڭ
بىرى سالماقلىق بىلەن، - كۆڭلىڭىزگە ئال -
ماڭ، سىز ئاڭلىمىققۇ؟ ... توغرا چۈشىنىڭ،
بىزگە سىزنىڭ ئاخشامقى هەرىكىتىڭىز لازىم.
پەرىدە بىر پەس ئويلىنىپ قالدى. ئۇ
چاچراپ قوپۇپ ئەينەك ئالدىغا كېلىپ چاچ-
لىرىنى تۈزىدى - دە، ئاخشامقىغا ئوخشاش
كىرىم ئىشلىرىنى تۈجۈپلەپ تۈگەتتى. ئۇ
ئەمدى ئەتىگەندىن بېرى هېچ ئىش بولمى -
غاندەك، بۇ ئۆيدە ئۆزىدىن باشقا هېچكىمنى
يوقتەك ئەينەك ئالدىدا خۇددى تالانتلىق
ئارتىستلاردەك تۈرلۈك هەرىكەتلەرنى قىلدى .

گاھ ناخشا ئېيتتى، گاھ ئۇسسۇل ئويـنـىدى.
ئولتۇرغانلار ھەيران قېلىشتى. شۇ تاپتا ئۇ-
لار نەزىرىدە بۇ قىز پۈكەي ئالدىدىكى خې-
رىدارلارنى سېپايىلىق بىلەن ئۈزىتىدىغان
ئاددى پىركازچىك ئەمەس، ئەينى «لىدا»
نىڭ ئۆزىلا ئىدى. ئۇنىڭ ھەرىكىتى چىلىق-
چىلىق تەر بىلەن ئاياغلاشتى.

— پەرىدە ـ دېدى بىر خادىم ئۇنى ئولتۇ-
رۇشقا ئىشارە قىلىپ،— سىز سەنئەت مەكتە-
پىدە ئوقۇغانمۇ؟

— ياق.

— ئۇنداقتا بۇ كىنونى قانچە قېتىم كۆ-
رۈشىڭىز؟

— ئاخشام بىرلا قېتىم ـ دېدى ئۇ چېكىسى-
دىكى تەرنى ئېيتىپ تۇرۇپ.

خادىملارنىڭ ھېسسىياتىدىن ھەيرانلىق،
تالانتىغا قايىل بولۇش چىقىپ تۇراتتى.

— ئۆزىڭىزگە دىققەت قىلىڭ ـ دېدى
ئۇلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇۋېتىپ،— بىھۇدە ئوي-
لاردا بولماڭ. بىز بۇ ئەنزىدە كېيىن بىر خۇلا-
سىگە كېلىمىز.

كۈنلەر شۇنچە ئاستا ئۆتمەكتە، تاسادىپى
يۈز بەرگەن ۋەقە پارنىكتا ئۈسكەن گۈلدەك
بۇ نازۇك قىزنى خېلىلا جۈدەتتى. شۇ كۈنكى
ۋەقە ئولتۇرسا ـ قوپسا يىدەك ئەگىشىپ
ئۇنىڭ ئېسىدىن زادىلا چىقىپ كەتمىدى.
ئاۋۋالقى شوخلۇقىمۇ ماگىدامدا بىر ئاگلىنىپ
تۇرىدىغان جاراڭلىق كۈلكىسىمۇ قالمىدى.

ئۇ بۈگۈن تاڭ سەھەرلا ئويغىنىپ كەتتى.
خىيالىدا ئاللىقانداق ئويلار. ئۇ، پەن-تەت-
قىقات ئىدارىسىغا بېرىپ يولدىشىنى چاقىر-
تىپ ئەكەلدۇرۇشنى بىر ئويلىدى، لېكىن
ئۇزۇن ئۆتمەيئەبۇ پىكرىدىن يالتايدى.
ئۇ تۇرۇپ : يولدۇشۇم قېشىمدا بولغان
بولسا بۇ ئىشلارمۇ بولماستى دېسە، بىر

تۇرۇپ بۇ ئىشنى ئۇئۇقسا نېمە دەپ قالار ـ
كىن؟ ـ دەيتتى ۋە «پاك» ئىدە يىغلىۋې-
تىدىغاندەك ئىچ ـ ئىچىدىن يىغا يامىشاتتى.
پارتىيىنىڭ سىياسىتىغۇ ئادىل، بىراق مەن
بىلەن ئۈچلىشىۋاتقانلارنىڭ ئېيتقىنىدەك،
كىم بىلىدۇ «تەلىيىم تەتۈر» كېلىپ تۈر ـ
مىدا يېتىپ قالامدىمەن-تېخى...

ئۇ، ئۈيگە كىرىپ كەلگەن ئىككى ساق-
چى خادىمنى كۆرۈپ، چاچراپ ئورنىدىن تۇ-
رۇپ كەتتى.

— ئولتۇرۇڭ پەرىدە ئولتـۇرۇڭ،— دېـدى
ئۇلاردىن بىرى،— سىزگە مۇناسىۋەتلىك ئەنـ-
زىنى بىر تەرەپ قىلدۇق. خۇلاسە مۇنـداق:
ئۆلگەن كىشى، مەلۇم ئۆزگەرتىش مەيدانىدىن
مۇددەتتىن بۇرۇن قاچقان جىنايەتچى تۇراق بو-
لىدۇ. ئۇ ئاچلىققا چىدىماي، ئادەم بولمى-
غان سىزنىڭ ئۆيىڭىزگە ئاچقۇچ سېلىپ كىر-
گەن، بەختكە يارىشا سىز ۋاقتىدا كېلىپ قې-
لىپ، قېچىشقا ئۈلگۈرەلمەي، كارىۋات ئاستى-
غا يوشۇرۇنۇپ پەيت كۈتكەن. لېكىن، سىز ئۇ-
نى تۇيمىغانسىز، ئوغرى سىزنىڭ قىزدىقارلىق
كومىدىيىڭىزنى كۆرۈپ، قاتتىق ھاياجانلى-
نىپ كەتكەچ كونا يۈرەك كېسەللى قوزغىلىپ
كارىۋات ئاستىدا كۈلگەن پېتى ئۆلۈپ قالغان.

پەرىدەنىڭ ئەنسىز يۈرىكى ئاراملىغا چۈش-
تى. ئۇ بىر ئۇلۇق ـ كىچىك تىنىۋالدى.

— ئۆۋىتىدە بىز شۇنىمۇ ئېيتىپ قويايلى-
دېدى ئۇ يەنە ـ سىز باشقىلارنىڭ سىزگە شۇن-
چە ئۆچ بولۇپ كېتىشىنىڭ سەۋەبىنى چۈشە-
نەمسىز؟

پەرىدە ئۆزى ئويلاپ باققان، لېكىن، جا-
ۋاب تاپالمايۋاتقان سوئالنى ئۇلارنىڭمۇ
قويۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بېشىنى چايقىغى-
نىچە تۇرۇپ قالدى.

(ئاخىرى 115 ـ بەتتە)

كۆكۆل ھەققىدە ناخشا

(نەسر)

ئابلىمىت توختى

مەن ناخشا خۇمارى، كۆكۆل ھەققىدە ناخشا ئېيتىمەن. گاھى خۇشاللىقتىن كۆلۈپ كېتىمەن، گاھى غەزەپتىن تىترەپ كېتىمەن.

مەن ئاقكۆكۆلنى ئۇلۇغلايمەن، ئۇنىڭ شەنىگە ناخشا ئېيتىمەن. ئاقكۆكۆل — مەدھىيە ناخشامنىڭ مەنبەئى. مەن ئۇنىڭ بىلەن قولداش، ئۇنىڭ بىلەن يولداش. ئاقكۆكۆل شەنىگە يۈرەك ناخشامنى ياڭرىتىش — ئەجدادىمدىن مىراس قالغان تەبىئى خىسلەت.

ئاقكۆكۆللەر خەلقىم ئۇتۇقلىرىغا پەخىرلىنىدۇ، كۆللىنىش بەيگىسىدە ھاياتى كۈچ بىلەن قاناتلىنىدۇ. دوستلىرىغا ھېسسىداشلىق قىلىدۇ، خەلقى ئۈچۈن رىيازەت چېكىشنى شەرەپ بىلىدۇ. ئۇنىڭ تىلى بىلەن دىلى بىر خىل؛ ئەڭ جاپا-مۇشەققەتلىك، ئەڭ خەتەرلىك مىنۇتلاردا ئۇ، يۈكسەك مىللىي غۇرۇرنىڭ كۈچىگە كامىل. ئۇ، مىللىي ئېتىقادلىق جامىدىن مەرتلىك شارابىنى قانغىچە ئىچىپ، باتۇرلۇق تۆرىدىن ئورۇن ئالىدۇ. ئۇنىڭدىكى قەھرىمانلىق روھ ئەسىرلەر ئۆتسىمۇ ئۆز خەلقى ئۈچۈن ئابىدە بولۇپ قالىدۇ…

مەن قارا كۆكۆلگە قارشى نەپرەتلىك ناخشام بىلەن چۇقان سالىمەن. مەرتلىك تۇلپارىغا مىنىپ، ئادالەت قىلىچىنى ئوينىتىپ، قارا كۆكۆلنىڭ يىلتىزىنى چاپىمەن.

قارا كۆكۆل — خەلقىم كۈلكىسىگە ئاھ ئۇرىدۇ، خەلقىم قايغۇرغاندا شاتلىق بەزمىسى قۇرىدۇ. ئۇ «ۋىجدان»، «غۇرۇر» غا شۇنچە ناتىۋان؛ ئۇنىڭ قەدىر-قىممىتىنى باھالىغاندا، ئۇنىڭدىن ياخشىدۇر ھايۋان…

مەن ئالا كۆكۆلنى مەسخىرە قىلىپ ناخشا ئېيتىمەن. ئادالەت پاكىتلىرىنى پەيكان قىلىپ، ئۇنىڭ زەئىپلەشكەن غۇرۇرىنى سوراققا تارتىمەن، ئالا كۆكۆل ئىنسان ھاياتتىن لەززەت ئالالمايدۇ، تەركى دۇنيالىق ئىچىدە بۇرۇختۇم بولۇپ ياشايدۇ. ئۇنىڭ تىلى شېكەر، دىلى زەھەر؛ پۈتۈن جىسمى ھەسەتخورلۇق سۈيى بىلەن يۇغۇرۇلغان؛ كۆرەلمەسلىك، پىتنە-پاسات چىرىندىلىرى بىلەن تولغان…

مەن ناخشا خۇمارى، ناخشىنى ئەجدادىمدىن ئۆگەنگەن. غۇرۇرۇم، ئەقىل-ئىدرىكىم بار. شۇڭا مەن ئادالەتكە كۆيگەن. مەن كۆكۆل ھەققىدە ناخشا ئېيتىمەن، چۈنكى، سەبىي بوۋاق چېغىمدىن باشلاپ جەڭگىۋار ھاياتنى چىن دىلىمدىن سۆيگەن…

كەم ئۇچرايدىغان ئادەم

ئەنۋەر توختى

يېقىندا ژۇرناللارنىڭ بىرىدە بىر پارچە ماقالەم ئېلان قىلىندى. بۇ ماقالىمدە مەلۇم بىر يازغۇچىنىڭ ياخشى يېزىلمىغان بىر پارچە ئەسىرىنى تەنقىد قىلغانىدىم. بۇ، مېنىڭ ئىجادىيەتتىكى تۇنجى مېۋەم بولۇپ، ناھايىتى خوشال بولدۇم. ھەر قېتىم مۇشۇنى ئويلىغىنىمدا، ماڭا يېقىندىن ياردەم قىلغان خۇشچىراي مۇھەررىر كۆز ئالدىمغا كېلەتتى. بۇ ماقالەمگە ئەجرى سىڭگەن مۇھەررىرنى كۆرۈپ، ژۇرنالدا ئېلان قىلغان مۇھەررىر كىم؟ مەن ئۇنىڭ ئىسمىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنىمۇ بىلمىگەچكە، بۈگۈن ئاتايىتەن كۆرۈشۈپ كېلىش ئۈچۈن ئۇنى ئىزدەپ ئىشخانىسىغا باردىم، ئىشىكتىن كىرىشىمگە، مۇھەررىر ئاۋۋال قىدەكلا قىزغىن قارشى ئالدى. ئۇ ياشقىنا بىر كىشى بولۇپ، كۆزلىرى كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. سالاملىشىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇ مېنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ:

— ئەسەر ئەپكەلدىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ياق، باشقا ئىش…

گېپىمنى تاماملاپ بولغىچە تېلېفون جىرىڭلىدى.

مۇھەررىر تېلېفون يېنىغا بېرىپ، تېلېفوننى ئالدى — دە، سۆزلىشىشكە باشلىدى:

— ۋەي، ۋەي، نېمە؟ ھە… مەن نورۇز ئەپەندى بولىمەن.

بۇنى ئاڭلاپ ئىختىيارسىز ھالدا ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتتىم، ھەم ھەيرانلىق، ھەم خىجىللىق تۇيغۇسى ئۆز ئارا گىرەلىشىپ مېنى مەگدىتىپ قويدى. ھۆرمەتلىك كىتابخان بەلكى سىز نېمىشقا شۇنچە ھەيران قالىسەن؟ دەپ ئويلاپ قالغانسىز، چۈنكى مەن ماقالەمدە «كېلىشتۈرۈپ» تەنقىد قىلغان يازغۇچى دەل مۇشۇ نورۇز ئەپەندىنىڭ ئۆزى ئەمەسمىدى؟

ئەمەلدىن قالدى

تۇراپ ئوبۇل

بۈگۈن مەن گېزىتتىن «ئەدەبىي ئىجادىيەت ھەققىدە ئەركىنلىككە ئىگە» دېگەن ماقالىنى كۆرۈۋاتقىنىمدا ، بۇندىن 3 يىل بۇرۇنقى بىر ۋەقە ئېسىمگە چۈشتى:

ناھىيىمىزدە يەرلىك ئەدەبىي ژۇرنال چىقىرىلىۋاتاتتى. نۆۋەتتىكى بىر سانىنى مەن مەسئۇل مۇھەررىر بولۇپ چىقاردىم. لېكىن نەدىن بىلەي، بۇ سانغا بېسىلغان بىر پارچە فىليەتوننىڭ ئىددىيىسى «ساغلام» بولمىغاچقا، بىر كۈنى ھەسەنھاكىم مېنى ۋە ئەسەر ئاپتورىنى چاقىرتىپ:

5 مىنۇتلۇق ھېكايىلەر

— سىز ئۆز كەسپىڭىزنى قىلماي نېمە ئۈچۈن بولا — بولماس نەرسىلەرنى يېزىپ يۈرۈيسىز؟ — دەپ سورىدى ئەسەر ئاپتورىدىن، — ھە، سىزمۇ ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلمىغان، پارتىيىۋىلىكى رۇشەن بولمىغان، تىغ ئۇچى ناھىيىلىك ھۆكۈمەتكە قارىتىلغان نەرسىلەرنى نېمە ئۈچۈن باستىڭىز؟ — دېدى ماڭا قاراپ. مەن ئېغىز ئېچىپ بولغىچە ئەسەر ئاپتورى:

— ئەدەبىيات نوقۇل ھالدا ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلىدىغان خەۋەر ياكى توكشۇن ئەمەس. ئۇ، تۇرمۇشتىن كەلگەن، لېكىن تۇرمۇشتىن بىر دەرىجە يۇقىرى تۇرغاچقا، نوقۇل ھالدىكى ئەمەلىيەتنىڭ ئۆزىمۇ ئەمەس، — دېدى قەتئىي قىلىپ.

— بەللى، ئۇنداقتا سىز ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلمىغان نەرسىنى زادى نېمە ئۈچۈن باستىڭىز؟ — دېدى ھاكىم مەسخىرە ئارىلاش.

— بەدىئىيلىكى بىر قەدەر يۇقىرى، تۇرمۇشنى چىنلىق بىلەن ئەكس ئەتتۇرگەن، بەلگىلىك تەسىر كۈچى بولغان ئەسەرلەرنى بېسىش — ھەر بىر مۇھەررىرنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان مۇجبۇرىيىتى، — دېدىم مەن چۈشەندۈرۈپ.

— ھە! سەنلەرنىڭ مەقسىتىڭ بىر ئىكەن — دە! سەنلەر «شىتاتنى ھەل قىلىش» دېگەن بۇ بىر نېمەگىدە تايىنلىق «ئامۇدىر»، «سەۋدىر قىلىك ھاكىم»، «دەۋاگەر يولۋاس» دېگەنچە ۋالى تەلئەت، ھاكىم تىلىشۋالدى، قارىلانغان ھەمدۇللا دەپ يېزىشساڭ بولمامدۇ؟ بىلىمەن، سەنلەر ئالدىمىزدا ئېلىپ بېرىلماقچى بولغان سايلامدىن بۇرۇن جامائەت پىكىرى پەيدا قىلماقچى. تېخى «بىكارلايلى تۆر ئەمدى، ئىلىم — پەننى بىلگەنگە» دېيىشلىرىڭچۇ، قېنى كۆرىمىز!… — دېدى ھاكىم ھەيۋە بىلەن.

— ھاكىم، بۇ دېگەن ئەدەبىي ئەسەر…

— ھىم! بىلىمەن، ئەدەبىي ئەسەرمىش تېخى، بىر ئەسەر دېگەن 100 يىل، بۇنداق دەپ مېنى ئالدىيالمايسىلەر، بوپتۇ، بۇ نۆۋەت سىلەرنى كەچۈرەي، ئەمما بۇگۈندىن باشلاپ ژورنال ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. سىلەرمۇ ئۆز ئىشىڭلارنى قىلىڭلار! — ھاكىم شۇنداق دېدى — دە، بىزگە: «بولدى، گېپىم تۈگىدى، چىقىپ كېتىڭلار» دېگەندەك قاراپ قويدى.

شۇنداق، ھاكىمنىڭ ھۆكۈمى بىلەن ژورنال ئەمەلدىن قالدى. لېكىن، ھاكىمنىڭ ئۆزىمۇ سايلامدىن بۇرۇن ئەمەلدىن قالغانىدى.

قاسساپ

ئامانگۈل مامۇت

قوينىخۇ سويغۇزدى، ئەمدى بۇ گۆشنى كىمگە ساتقۇزۇش مەسىلىسىدە ئەمەتجاننىڭ بېشى قاتتى. ئاخىرى سىرتتىن بىرەر كىشىنى تېپىپ كېلىش ئۈچۈن ھويلىدىن چىقتى. ئۇ كوچادوقمۇشىغا كەلگەندە، ئالدى تەرەپتىن قولىنى كەينىگە تۇتقىنىچە خورازدەك غادىيىپ كېلىۋاتقان توختى قاسساپنى كۆردى. يېنىغا بېرىپ كەلگەندە سورىدى:

— توختىكا بۈگۈن قوي سويىشقان ئوخشىمامسىز؟

توختى قاسساپ ئورنىدا توختاپ پۈلتىيىپ تۇرىدىغان يوغان كۆزلىرىنى ئەمەتجانغا تى-

كىپ، «شۇنداق» دېگەندەك بېشىنى چايقاپ قويـدى-دە، ئورنىدىن قوزغالدى. ئەمەتجان سەل جىدـ
دىلىشىپ قالدى، ئۇنىڭغا ئىككى چامدا پلا يېتىشىۋالدى:

— ئەگەر ماقۇل كۆرسىڭىز بىر قوينىڭ گۆشىنى سېتىپ بەرسىڭىزكەن!؟

بۇ گەپنى ئاڭلاپ توختى قاساپ ئۇنىڭغا بۇرۇلدى:

— سېتىپ بەرگىنىمگە قانچە پۇل بىرەرسەن؟

—ئۈچ كوي.

— نېمە، ئۈچ كوي دېدىڭما؟ بولدى ئۇكام، باشقا ئادەم تېپىۋال. ئۈچ كويغا بىر كۈن ئىشـ
لىگىنچە تاماشا قىلغىنىم تۈزۈك.

— ۋوي، توختاپ تۇرۇڭ. ئەمىسە قانچە پۇل ئالىسىز؟

— يەتتە كوي، قانداق؟

— سەل يولسىراق گەپ قىلماسىز توختىكا، سىز بىلەن بىز يات ئادەم بولمىغاندىن كېيىن…

— هازىر هەممە نەرسە پۇل بىلەن ماڭىدىغانلىقىنى بىلمەمسەن ئۈزەڭ!؟ ئۇلار بىر هـازا
تالاش - تارتىش قىلغاندىن كېيىن، توختى قاساپ 5 كويغا ئاران كۆندى. بۇنداق قىلماقتىن
باشقا ئەمەتجاندا نېمە ئامال؟ ئۆزىنىڭ قولىدىن بۇ هۈنەر كەلمىگەندىن كـېيىن قانداق قىلـ
غۇلۇق ئەمدى؟ باشقىلار بىلگەننى سەن بىلمىسەڭ، ئۇ هالدا باشقىلارغا تايىنىپ ياشاشقا، هەتتا
ۋىجدانىڭغا مۇخالىپ هالدا قۇل بولۇپ ئىشلەشكە مەجبۇر بولىسەن، نـادانلىق، ئـىلاجسىـزلىق
ۋەجىدىن ئۆزەڭ باققان قوينىڭ گۆشىنى مۇشۇنداق ئۆزدىڭمۇ سېتىپ يېيەلمەيسەن تېخى!

ئەمەتجاننىڭ گۆشى هەم سېمىز هەم باشقىلارنىڭ گۆشىگە قارىغاندا ئەرزان بولغاچقا، خېـ
رىدارلار بەس-بەس بىلەن ئېلىشقا باشلىدى. ئەگەر سودا مۇشۇنداقلا بولىدىغان بولسا، گۆشنىـڭ
هەممىسى چۈشكە قالماي سېتىلىپ بولۇشىدا گەپ يوق ئىدى. ئەمەتجاننىڭ ئـۆتكـۈر كۆزلىرى
چاققانلىق ۋە ئۇستىلىق بىلەن گۆش تارتىۋاتقان توختى قاساپنىڭ مۇنۇ خۇپىيانە هەرىكىتىنى
سېزىپ قالدى: ئۇ، ئىككى كىلوگىرام گۆش ئالغان بىر ئايال بەرگەن 10 يۈەنلىك پـۇتـۈن
پۇلنى غەللە ساندۇقىغا تاشلىماي، بەلكى پىچاقنىڭ دەستىسى بىلەن قوشۇپ تۇتىۋالدى. ئاندىن
ئەتراپىغا بىر قارىۋېتىپ (بۇ چاغدا ئەمەتجان ئەتەي باشقا ياقلارغا قارىۋالغان، ئەمـما كۆزـ
نىڭ قۇيرىقىدا ئۇنىڭ هەر بىر هەرىكىتىنى چاندۇرماي كۈزىتىپ تۇرغانـىدى) گەدىنىنى قاشـلىـ
غان بولۇپ، هېلىقى پۇلنى كۆينىكىنىڭ ئىچىگە سېلىۋېلىشـقا ئۈلگۈردى ۋە خاتىرجەم بولغـانـ
دەك ئىككى يانغا سەل ئىرغىپ قويدى …

شۇ تاپتا ئەمەتجاننىڭ ناهايىتى ئاچچىقى كەلگەنىدى. كۆپ-كۈندۈزدە ئۇنىڭ قىلىۋاتقان
قىلىقلىرىنى قارىمامدىغان؟!

—توختىكا، گەدىنىڭىزگە بىر نەرسە كىرىپ كېتىۋاتىدۇ-يا ؟- دېدى ئەمەتجان مەسخىرىلىك تەلەپـ
پۇزدا، - تەپتارتماستىن ئىچىڭىزگە كىرىپ كەتكەن يۈزى قېلىن نەرسىنى ئېلىڭ، مەن بىر كۆرۈپ باقاي!

توختى قاساپنىڭ كۆزلىرى پاقىرىدى، پېشانىلىرىدا تەرلەر پالتىرىدى، گۆشلۈك يۈزلىرى
قىزاردى، قېلىن لەۋلىرى تىترىدى…

ئەمەتجان ئۇنىڭ ياقىسىنى قايرىپ، دۈمبىسىگە چاپلىشىپ قالغان تاراقلىما ئون يۈەنلىك
قەغەزنى ئېلىپ، شۇ تاپتا نېمە دېيىشىنى ۋە نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي هەيكەلدەك قېتىپ قالغان
توختى قاساپقا نەپرەت ئـۇچـقـۇنـلـىرى گىرەلىشىپ كەتكەن كۆزلىرىنى تىكىپ دەك تـىكتى.
شۇنچە كۆپ كىشىلەر ئالدىدا يۈزى تۆكۈلۈپ، شەرمەندە بولغان تـوختى قاساپ، ئەتىگەن ۋە -
دىلەشكەن بەش يۈەن ئىش هەققىدىنمۇ كېچىپ، كانارا ئالدىدىن تېزلا غايىپ بولدى…

ئېپتىخارلىق قەلبنىڭ لىرىك ساداسى

مۇھەممەت پولات

«قەشقەر ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ 1982 ـ يىللىق 5 ـ سانىدا شائىر تاھىر تالىپنىڭ «چۈنكى مەن ئادەم» ناملىق لىرىك شېئىرى ئېلان قىلىندى. شېئىر ئۆزىنىڭ يېڭى مەزمۇن، يېڭى پىكىرلىرى بىلەن مېنى قاتتىق جەلىپ قىلدى. مەن شېئىرنى سۆيۈنۈش ۋە قايىللىق ھېسسىياتى ئىچىدە بىر نەچچە قېتىم ئوقۇپ چىقتىم. ھەر بىر قېتىم ئوقۇغىنىمدا شېئىر ماڭا يېڭى بىر ئەسەردەك يېڭىچە زوق بېغىشلىدى. شېئىردا ھەر قانداق بىر ئاپتور ھېس قىلىدىغان، لېكىن ھېچقانداق بىر ئاپتور پۈتۈنلەي مەزمۇن يۈكسەكلىكىدە تەسۋىر قىلىپ يەتمىگەن مۇنداق بىر ئاددىي پىكىر يەنى «مەن ئادەم» دېگەن ئومۇمىي بىر پىكىر گەۋدىلەندۈرۈلگەن. كىشىنى قايىل قىلىدىغىنى شۇكى، ئاپتور كۆڭلىنىڭ تۈرمۇشىمىزدا دائىم دېگۈدەك تەكرارلىنىپ تۇرىدىغان مۇشۇنداق ئاددىي ۋە ئومۇمىي بىر پىكىرنى جەمئىيەت ئەھمىيىتىگە ئىگە بولغان يېڭى تېما دەرىجىسىگە كۆتۈرۈپ، ئۇنى ناھايىتى كەڭ ئىجتىمائىي مەزمۇن يۈكسەكلىكىدە ئېچىپ بەرگەن. شۇنىڭ بىلەن دۇنيانىڭ ئىگىسى، كەلگۈسىنىڭ ياراتقۇچىسى بولغان ئۇلۇغۋار ئادەم ــ ئىنساننىڭ پىكىر، تۇيغۇسىدا ئىزچىل ۋە تەبىئىي ھالدا ئەكس ئېتىپ تۇرىدىغان بۇ قەدىمىي ئوقۇم شېئىردا پۈتۈن بارلىقى بىلەن ئايان بولغان.

شائىر شېئىرنى ۋۇجۇدىغا ئانا سۈتى بىلەن تەڭ سىڭگەن ۋەتەن سۆيگۈسىنى يەنى ئانا يەرگە بولغان مۇھەببەت تۇيغۇسىنى ئۇلۇغلاش بىلەن باشلايدۇ. شۇ يېرى خاراكتېرلىككى ئاپتور بۇ مىسرالىرىدا ۋەتەنپەرۋەرلىكتىن ئىبارەت بۇ ئەنئەنىۋى پىكىرنى ــ يۈزلەپ شائىرلار تەرىپىدىن قەلەمگە ئېلىنغان بۇ ئورتاق تېمىنى پۈتۈنلەي يېڭى نۇقتىدىن يورۇتۇپ، ئۇنىڭغا يېڭى روھ بېغىشلايدۇ. ئۇ، ئۆزىنىڭ كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئانا يېرىنى: رەزىللىك بىلەن ئېلىشىپ ھالسىرىغان چېغىدا يېڭى كۈچ ئاتا قىلغۇچى خىزىر، يىقىلغان چېغىدا يۆلەپ تۇرغۇزغۇچى پاسىبان سۈپىتىدە تەسۋىرلەپ، ئۆزىنىڭ ۋەتەنگە بولغان مۇھەببىتىنى كىتابخاندا كونكرېت تۇيغۇ پەيدا قىلالايدىغان ئوبرازلىق پىكىرلەر نېگىزىدە گەۋدىلەندۈرۈپ بېرىدۇ. نەتىجىدە بۇ مىسرالار ۋەتەنپەرۋەرلىك تېمىسىغا بېغىشلانغان بەزى شېئىرلاردىكى دەبدەبىلىك سۆزلەردىن قۇرۇلغان قۇرۇق مەدھىيىلەردىن پۈتۈنلەي پەرق قىلغىنى ھالدا ئاددىي ئىنسان، خەلقپەرۋەر شائىر بولغان ئاپتورنىڭ ۋەتەنگە بولغان

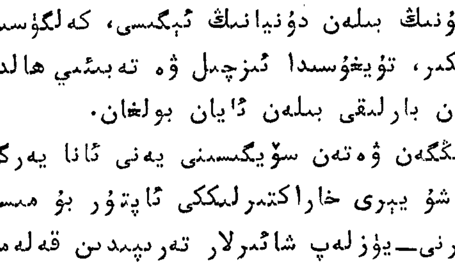

قايناق مۇھەببىتىنىڭ تەبىئىي ئىنكاسى سۈپىتىدە ئۆزگىچە بىر خىل لىرىك ئاھاڭدا جارangلايدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ئاپتورنىڭ ھايات ۋە گۈزەللىك كۆزقارىشى، مۇھەببەت ۋە ئەركىنلىك كۆز قارىشى، ئادالەت ۋە كىشىلىك غۇرۇر كۆز قارىشى، ئېتىقات ۋە ئەقىدە كۆز قارىشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن يال ـ

قۇنلۇق مىسرالار باشلىنىدۇ. ئاپتور بۇ مىسرالىرىدىمۇ خۇددى ۋەتەن ھەققىدىكى قۇرلىرىغا ئوخشاشلا ھەر بىر شېئىرىي پىكىرنى يېڭى بىر نۇقتىدىن يورۇتۇپ، كىتابخاننى ھاياجانلاندۇرىدىغان شېئىرىي مۇھىت يارىتىدۇ. بۇ چاغدا ئاپتور ئاددىي بىر ۋەتەنپەرۋەر ئەمەس، بەلكى ھاياتتىكى ھەممە رەزىللىكلەر بىلەن جاھالەت ھامىلىرىغا قارشى جان تىكىپ كۆرەش قىلغۇچى جەڭچى شائىر سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. ئۇ ھايات گۈزەللىكلىرىنى دەپسەندە قىلغۇچى «تەلۋىلەر» بىلەن ئىستىقبال كۆكىنى خىرەلەشتۈرىدىغان «جاھالەت پەرەس» لەرگە قەھرىدىن ئوق ئۈزىدۇ. ھايات ۋە گۈزەللىك سىمۋولى بولغان نۇرانە چىمەنلىكلەرنى ئوتلۇق كۆكسى بىلەن قوغدايدۇ. ھەقىقەت ۋە ئادالەتنىڭ زورلۇق ۋە مۇتەھەملىك تۈتۈنىدە بولغانلىقىنى كۆرگىنىدە غەزەپتىن ئوت بولۇپ يانىدۇ. ئېتىقات ۋە ئەقىدىسىنىڭ خورلۇق تەھدىتىگە دۇچ كېلىشى ئۇنىڭغا ئۆلۈم ۋەھىمىسىنى ئەسلىتىدۇ. شائىرنىڭ بۇ چاغدىكى قايناق ھېسسىياتى زورلۇق ۋە رەزىللىكلەر ئالدىدا تىز پۈكمەيدىغان، ئۆزىنىڭ ئەقىدە ۋە ئىرادە كۈچى بىلەن ھەر قانداق ھايات دەھشىتىنى بېسىپ چۈشۈشكە قادىر بولغان ھەممە ئالىجاناپ ئادەملەرنىڭ پاك ئىنسانىي تۇيغۇلىرى بىلەن بىرلىشىپ كېتىدۇ:

رەقىبىمنىڭ مۇشتى ماڭا ھېچ گەپ ئەمەس،
ھەتتاكى قىلىچقا تىك بارالايمەن.
چېقىلسا لېكىن ئىززەت - ھۆرمىتىمگە،
ھەتتاكى ئەۋلىياغا يانالايمەن.
چۈنكى مەن ھېسسىياتلىق ھايات ئادەم،
غۇرۇرۇم پايخان بولسا ماڭا ماتەم.

بۇ مىسرالاردا ئەكس ئەتكەن يالقۇنلۇق ھېسسىياتنى يەنى شائىرنىڭ كىشىلىك ئىززىتى بىلەن ئىنسانىي غۇرۇر تۇيغۇسىغا تولۇپ تاشقان ئوتلۇق قەلبىدىن ئۇرغۇپ چىققان بۇ ئىپتىخارلىق سادانى يالغۇز ئاپتورنىڭلا ئەمەس، بەلكى ئۆزىنىڭ ئادەملىكى بىلەن پەخىرلىنىشنى بىلىدىغان مىليونلىغان كىشىلەرنىڭ ياڭراق قەلب ساداسى دېيىش كېرەك. تېخىمۇ ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، ئۆزىنىڭ ئىنسانىي بۇرچىنى تولۇق تونۇپ يەتكەن، تەقدىر تىزگىنىنى ئۆز قولىدا تۇتۇش ۋە كەلگۈسىنى يارىتىش ئىشەنچى بىلەن ياشاۋاتقان ھەممە ئاددىي ئادەملەرنىڭ ھايات ئىرادىسىنىڭ لېرىك ئىزھارى دېيىش لازىم.

ئاپتور شېئىرىدا «مەن ئادەم» دېگەن بۇ پىكىرنى يالغۇز يۇقىرىقى مەزمۇنلار دائىرىسىدە يورۇتۇپ بېرىش بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ. ئەكسىنچە ئۇ، ئۆزىنىڭ لېرىك تەسەۋۋۇرىنى تېخىمۇ ئەھمىيەتلىك بولغان يېڭى بىر ئىجتىمائىي مەزمۇن يۈكسەكلىكىگە كۆتۈرۈپ، ئۆزىنىڭ كىشىلىك غۇرۇر-

نى كوممۇنىستلىق ئىپتىخارلىقى بىلەن بىرلەشتۈردى. «ئىنسانىيەت چاكىرى» بولۇپ، ئۆمۈر بويى خەلقىنىڭ بەخت - سائادىتى يولىدا كۈرەش قىلىش، ئۆزىنىڭ جەڭچىلىك خىسلەت ۋە بۇرچىنى مەڭگۈ ئۇنۇتماسلىق، ھايات گۈزەللىكىنى قوغداش ۋە ئۇنى يارىتىش ئۇنىڭ مەڭگۈلۈك ھايات ئەقىدىسى سۈپىتىدە ئۇنىڭ ئىنسانىي پەزىلەتلىرىنى تېخىمۇ نۇرلاندۇردى. شۇنىڭ بىلەن ئاپتورنىڭ «مەن ئادەم» دېگەن بۇ ئاددى لېكىن ئەھمىيەتلىك بولغان شېئىرىي پىكرى ئۆزىگە خاس لېرىك كەڭلىكتە گەۋدىلىنىپ، شېئىرنىڭ تۈپ ئىدىيىسىنى تېخىمۇ چوڭقۇر ئېچىپ بەردى:

مەن كوممۇنىست ئىنسانىيەت چاكىرىمەن،
لېكىن ھېچ بىرەر زاتنىڭ قۇلى ئەمەس.
ئۆز كاللام ھامان مەھكەم ئۆز بوينۇمدا،
جەڭچىمەن، بىرەركىمنىڭ قۇلى ئەمەس!
چۈنكى مەن ھېسسىياتلىق ھايات ئادەم،
خىسلىتىم پايخان بولسا ماڭا ماتەم.

شېئىر باشتىن - ئاخىر ئەنە شۇنداق ھارارەتلىك مىسرالار بىلەن داۋاملىشىدۇ. ئۇلاردىكى «مەن ئادەم» دېگەن ئىپتىخارلىق خىتاب ئاپتور ھېسسىياتىنىڭ دولقۇنلۇق ئېقىمى بىلەن بىللە كىتابخان قەلبىگە قۇيۇلۇپ، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى لەرزىگە كەلتۈردى.

ھەممىگە مەلۇم بولغىنىدەك ئادەم — كىشىلەر تەسەۋۋۇرىدا دائىم ئەكس ئېتىپ تۇرىدىغان بەكمۇ ئومۇمىي بولغان ئاددى بىر ئۇقۇم. لېكىن ئۇ دۇنيادىكى ھەرقانداق نەرسىنى بېسىپ چۈشىدىغان بۈيۈك مەناغا ئىگە. ئۇ پاكلىق ۋە گۈزەللىكنىڭ تىپى، غايە ۋە ئەقىدىنىڭ سىموۋولى، دۇنيانى ئۆزگەرتىش ۋە ھاياتنى قايتا قۇرۇشنىڭ قۇدرەتلىك كۈچىدۇر. لېكىن ئۇنىڭدىكى بۇ ئۇلۇغۋار سۈپەتلەر پەقەت بىرلا شەرت ئاستىدا يەنى ئادەم روھىي ۋە جىسمانىي تەرەپتىن تولۇق ئەركىنلىك ۋە ئازادلىققا ئېرىشكەن شارائىت ئاستىدىلا ئاندىن نامايان بولالايدۇ. ئۇنىڭ جەمئىيەت ۋە تەبىئەتنى ئۆزگەرتىشكە قادىر بولغان قۇدرەتلىك كۈچى پەقەت شۇچاغدىلا ئۆزىنى كۆرسىتەلەيدۇ. ئۇنداق بولسا ئادەمنىڭ مەنىۋى تەرەپتىن ئازاد ۋە ئەركىن بولۇشىنىڭ تۈپ شەرتى نېمە؟ ئۆزىنى ۋە دۇنيانى بىلىش، ئۆزىنىڭ كىشىلىك ئىززىتى بىلەن ئىجتىمائىي ھايات بۇرچىنى تولۇق ھېس قىلىش. پەقەت مۇشۇنداق ئادەملا ھەقىقىي مەنىسى بىلەن ئەركىن ئادەم، ئاڭلىق ئادەم، كەلگۈسىنى يارىتىشقا قادىر بولغان پائالىيەتچان ئادەم بولالايدۇ. شۇڭا تارىختا ئۆتكەن ھەممە ئەكسىيەتچى كۈچلەر ئۆزلىرىنىڭ خەلققە قارشى ھەركىتىنى ئالدى بىلەن ئۇلارنىڭ ئادەملىك سۈپەتلىرىنى ئاياغ ئاستى قىلىش، ئۇلارنىڭ ئىنسانىي غۇرۇر ۋە كىشىلىك قەدىر - قىممىتىنى دەپسەندە

قىلىشتىن باشلىغان. ئۇلارنىڭ دۇنياسى ۋە ئۆزىنى بىلىشىگە يول قويمىغان. ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي ئورنىنى پەقەت تىللىق قورال، مەنىۋى قۇل بولۇش دائىرىسىدە چەكلەپ قويۇپ، ئۇلارنى ئۆزى تىرىك، روھى ئۆلۈك جانسىز ئادەملەرگە ئايلاندۇرۇپ قويۇشقا ئۇرۇنغان. يىراقنى قويۇپ «4 كىشىلىك گۇرۇھ» ھۆكۈمرانلىقىدا ئۆتكەن ئاپەتلىك يىللارنى ئەسلەپ كۆرەيلى: ئۆزلىرىنىڭ زورلۇق — زومبۇلۇقلىرى بىلەن ئالەمگە سىغماي قالغان ئۇ بىر توپ تەلۋىلەر، ئۆزلىرىنىڭ «مىسلى كۆرۈلمىگەن ئۇلۇغ ئىنقىلاب» ىنى ئالدى بىلەن خەلقىمىزنىڭ ئەڭ ياخشى مەنىۋى پەزىلەتلىرىنى ئاياغ-ئاستى قىلىش، ئۇلارنىڭ پاكلىق، ياخشىلىق، گۈزەللىك تۇيغۇلىرىنى دەپسەندە قىلىش، ئۇلارنىڭ كىشىلىك ئىززىتىنى خورلاش، ئۇلارنىڭ ئۆزىنى ۋە ھاياتىنى بىلىش ئىنتىلىشىنى بوغۇشتىن باشلىمىدىمۇ؟ ئويلاشقا، پىكىر قىلىشقا جۈرئەت قىلغان، كىشىلىك پەزىلەتلىرىنى پاك ساقلاپ، ئۆزىنىڭ ئىنسانلىقى بىلەن پەخىرلىنىشنى بىلگەن مىڭلاپ ئادەملەر ئۇلارنىڭ دەھشەتلىك زىيانكەشلىكى بىلەن ئالەمدىن ئۆتمىدىمۇ؟ راستىنى ئېيتقاندا جۇڭگو خەلقى ئۆزىنىڭ ھەقىقىي ئادەملىكىنى تۈپ مەنىسى بىلەن پەقەت «4 كىشىلىك گۇرۇھ» تار-مار قىلىنغاندىن كېيىنلا تولۇق ھېس قىلدى. ئۇلار زورلۇق ۋە ئادالەتسىزلىكنىڭ بېسىم ۋە خورلىقىدىن قۇتۇلۇپ ئىجادىي پىكىر ۋە ئىنسانىي ئىنتىلىشلەرنى بوغۇدىغان روھىي بويۇنتۇرۇقلارنى پاچاقلاپ تاشلاپ، ئازاد ۋە ئەركىن ئادەملەر سۈپىتىدە يېڭىدىن قەد كۆتۈرۈپ، ئۆزلىرىنىڭ پارلاق كېلىچىكىنى يارىتىش يولىدىكى يېڭى ئۇزۇن سەپەرگە دادىل قەدەم تاشلىدى. ئېلىمىز زېمىنىدە «مەن ئادەم» دېگەن بۇ ئىپتىخارلىق سادا قايتىدىن جاراڭلىدى. بۇ جۇڭگودا يېقىنقى يىللار ئىچىدە يۈز بەرگەن ئەڭ چوڭ ئۆزگىرىش، ئەھمىيىتى غايەت زور بولغان بۈيۈك بۇرۇلۇشتۇر، شۇنداقلا بۇ ئېلىمىزنىڭ ئىدىيە ئازادلىقى دولقۇنىدا بارلىققا كەلگەن يېڭىچە بىر خىل سوتسىيالىستىك ئاڭدۇر. يولداش تاھىر تالىپ «چۈنكى مەن ئادەم» ناملىق شېئىرىدا ئېلىمىز خەلقىنىڭ ئۇزۇن يىللىق ئىجتىمائىي ئەمەلىيەت جەريانىدا ھېس قىلىپ يەتكەن بۇ ئۇلۇغ ھەقىقەتنى ئۇلارنىڭ مىسلى كۆرۈلمىگەن چوڭ ھاياتىي بەدەل ھېسابىغا ئېرىشكەن ئەقىل-پاراسىتىنى، ئۇلارنىڭ يېڭىچە ھايات مۇناسىۋەتلىرىدىن تۇغۇلغان يېڭى ئىدىيە، يېڭى ئەقىدىسىنى، قىسقىسى ئۇلارنىڭ ئەڭ پاك ئەڭ ئالىجاناب ئىنسانىي تۇيغۇلىرىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بەردى، ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي بۇرچ سەزگۈسى بىلەن غايە ۋە ئىنتىلىشلىرىنى «مەن ئادەم» دېگەن بۇ ئاددىي ۋە ئومۇمىي پىكىرگە يىغىنچاقلاپ ئۇنى كىتابخانىنىڭ ئەقىل ۋە زېھنىنى ئاچىدىغان يېڭى ۋە ئىجادىي شېئىرىي ئوبرازلار زېمىنىدە روشەن گەۋدىلەندۈرۈپ بەردى. شۇڭا بۇ شېئىر ئېلان قىلىنىشى بىلەنلا كىتابخانلارنىڭ سۆيۈپ ئوقۇيدىغان شېئىرلىرىنىڭ بىرى بولۇپ قالدى.

يولداش تاھىر تالىپ شېئىرىنىڭ ئاخىرىدا ئۆزىنىڭ ئادەملىك پەزىلىتىنىڭ بىر مەزمۇنىنى سۈ-

يېتىدە ئۆز دىنىڭ سەنئەت ۋە گۈزەللىككە بولغان ئىنتىلىشى بىلەن شېئىر ىيەت ئىجادىيىتىگە بولغان مۇھەببىتىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەپ يازغان:

غەزەلخان خەلقىم ئۈچۈن يازدىم قوشاق،
ئىلهامىنى ئاتا قىلغاچ خەلقىم — ئانام.
غەزەلسىز ياشىمايدۇ بۇلبۇل دېگەن،
يۇرتۇمدا ھەربىر غەزەل بىر ئىمتىھان.
غەزىلىم پايخان بولسا ماڭا ماتەم،
چۈنكى مەن ھېسسىياتلىق ھايات ئادەم.

«چۈنكى مەن ئادەم» ناملىق شېئىرنى ئوقۇغان ھەرقانداق بىر كىتابخان ئاپتورنىڭ بۇ قۇرلار-دا يۇتۇنلەي ھەقلىق ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئۆز خەلقىگە چوڭقۇر مۇھەببەت باغلىغان، سەنئەت ۋە ئىجادىيەتكە ۋىجدانەن مۇئامىلىدە بولۇشنى ئۆز دىنىڭ ئىنسانىي بۇرچى دەپ بىلىدىغان ئۇممىدۋار ئاپتور ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ يېتەلەيدۇ. راس، يولداش تاھىر تالىپ بۇ شېئىردىكى ئىلهامىنى ئالدى بىلەن ئۆز دىنىڭ ئادەملىكىنى تولۇق چۈشىنىپ يەتكەن ئىجادكار خەلقىنىڭ قايناق ھاياتىدىن ئالغان. شۇنداقلا ئۇنى غەزەلسىز ياشاشنى ئۆلۈم ھېسابلايدىغان غەزەلخان خەلقىگە بېغىشلىغان. كېيىپ ئېيتىش مۇمكىنكى، يولداش تاھىر تالىپ بۇ ئەسىرى بىلەن ئۆز خەلقىنىڭ بىر قېتىملىق شېئىر دىي ئىمتىھانىدىن — ئۇنىڭ ۋىجدانى سەنئەت سىنىقىدىن مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۆتكەن. ئۇ مۇشۇ يول بويىلاپ داۋاملىق ئىلگىرىلەپ، ئۆز خەلقىنىڭ پاك ۋە ئالىجاناپ روھىي دۇنياسى يورۇتۇپ بې-رىلگەن مۇشۇنداق ئەسەرلەرنى كۆپلەپ يارىتىدىغانلا بولسا، ئۇنىڭ ئىجادىيىتى مەڭگۈ گۈللەپ-ياشنايدۇ. ماتەم ۋە پايخان بولۇش — چىن ۋە ھەققانىي سەنئەتكە يۇتۇنلەي يات!

(بېشى 106 – بەتتە)

— بۇنىڭ سەۋەبى ئاددى، — دېدى ئۇلار، — سىز ياسىنىشقا بولغان قىزغىنلىقىڭىز تۈپەيلى جەمئىيەتتىن ئايرىلىپ قالغان. شەرت-شارائىتتىن ھالقىپ كەتكەنسىز.

— نېمە، مېنىڭ مەدەنىي كېيىنىشلىرىم خاتا بولغانمۇ؟ ئەركىن يۇرگىنىم ئۈچۈنلا، كىشىلەر يامان كۆرۈۋاتامدۇ؟ —سورىدى پەرى-دە ھەيران بولۇپ.

— شۇنداق، مەسىلە دەل مۇشۇ يەردە، — دېدى خادىم چۈشەندۈرۈپ، — سىز ئويلىغان-دەك بىزنىڭ دەۋرىمىزدە، زامانىۋىيلىشىش، مەدەنىيەت يارىتىش ۋە گۈزەللىككە زىمىن بار. بىراق، كىشىلەرنىڭ ئېڭى ئۇ دەرىجى-دە ئەمەس، تېخى مۇھىت بۇنىڭغا بالدۇر، بىزدە شەرت – شارائىتقا ماسلىشىش سەن-ئىتى بولۇشى كېرەك. سىزنىڭ بۇ خىل كىيىملىرىڭىزدىن ئىبارەت پەردە (ئۇ، پەرى-دەنىڭ غەيرى تۇرقىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ ئېيت-تى) كىشىلەرنىڭ پەزىلەتلىرىڭىزنى كۆرۈش يولىدا كۆزىنى ئېتىۋالغان... مۇئەييەن شا-رائىتتا، بۇمۇ كىشىگە دۈشمەن بولىدۇ.

ئۇلار سۆزىنى تۈگىتىپ، پەرىدە بىلەن قىزغىن خوشلىشىپ چىقىپ كېتىشتى. پەرىدە يالغۇز كىشىلىك دىۋاندا كۆزلىرىنى قاندا قتۇ بىر توچكىغا تىككىنىچە ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى. مەرۋايىتتەك ئىسسىق تامچە ياش ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرىدىن ئېتىلىپ چىقىپ، مەڭزىنى بويلاپ، تۆۋەنگە دومىلاپ چۈشتى.

دىلكەشلەر

(ھېكايە — باللادا)

خەزمەت ئابدۇللىن

كونا ئۇيغۇر يېزىلىرىدا بىر ياخشى ئالاھىدىلىك بار. ئۇ بولسىمۇ ئۇلاردا ياشىغۇچى تۈپ ئاھالە تۇرمۇشىدىن ئەڭ قەدىمكى ئەنئەنىلەرنى بايقاشقا بولىدۇ.

ئەنە شۇنداق قۇتلۇق يېزىلارنىڭ بىرىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ياش شائىر خېلىدىن بۇيان ئۆزىنى يەنە بىر روھىي بايلىققا ئىگە بولغاندەك سەزمەكتە ئىدى. بۇ بايلىق — مەزكۇر يېزىغا قەدىمكى قەشقەردىن كۆچۈپ كەلگەن بىر قېرى ئۇستىنىڭ ئىش-ھەرىكىتى، دىلكەشلىكى ۋە باي خاتىرىلىرىدىن ئىبارەت ئىدى. ياش شائىرنىڭ كېيىنكى كۈنلەردە:

دىل غەنىمەتتۇر، دىدار غەنىمەت،
دىدار سېغىنغان چايلار غەنىمەت.
ئىنساننىڭ ئېسىل خىسلىتى بىلسەڭ،
دىلكەشلىك بىلەن دىلدىن ئىبارەت— دېگەندەك روبائىلارغا مۇراجىئەت قىلىشىمۇ، ئاساسەن ئەنە شۇ قېرى ئۇستىنىڭ تەسىرىگە باغلىق بولسا كېرەك.

ياش شائىر كەچ تۈنلەردە ئۆزىنىڭ مۇئەللىملىك ئىشلىرىنى تاماملاپ، كوچىغا چىقىشى بىلەن يېزىنىڭ چېتىدىكى كىچىككىنە ئۆيى يېنىغا بىرىپ دائىم ئۇنىڭ دېرىزىسىدىن نۇر ئەكسىنى كۆرىدىغان، خىيالەن شۇ چىراق يېنىپ تۇرغان ئۆيدە خىزىرغا ئوخشاش بىر بوۋاينىڭ خىلمۇ-خىل ياغاچلارغا «دەم سېلىپ، تىلسىم قىلىپ» ئولتۇرغانلىقىنى بايقىغاندەك بولاتتى. ئۇ، ئەنە پاكىنا تەكچە ئۇستىدىكى ئىسكىنە، قىرغۇ، قىسقاچ ۋە بۇرغىلار... ئەقىللىق بارماقلار ھەرىكەتلەنمەكتە... شاپاق دوپپا ئاستىدىكى ئاق چاچ تەمبۇرنىڭ تەبىئىي نەقىش — يوللىرىغا ئوخشاش قورۇقلار باسقان كەڭ ماڭلاي ۋە ئاق قىروۋدەك قاش-كىرپىكلەر تۈۋىدە پىلدىرلىغان ئويچان كۆزلەر ئىگىسى — زورقامەتلىك قېرى ئۇستىمۇ ياش شائىرنىڭ كېلىشىگە دائىم خۇرسەن ئىدى. ئۇلار ئۇچرىشىپ سۆھبەت قۇرغان چاغلاردا قېرى ئۇستىنىڭ سۆيەكلىك چىرايى خۇش بولغاندەك، ئۇنىڭ ئۆزىنى تېخىمۇ سىرلىق، تېخىمۇ قەدىمكى قىياپەتلەرگە كەلتۈرەتتى...

× × ×

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، چوڭدادا!

— ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام! كېلىڭ، ئوغلۇم. مانا مۇنۇ ئورۇندۇققا... قېنى ئولتۇرۇڭ.

ئۇلارنىڭ سۆھبىتى شۇنداق باشلىناتتى.

ئەمما شائىر ھەر قېتىم قېرى ئۇستىنىڭ ئىشخانا — دۇككان سۈپىتىدىكى ئۆيىگە كىرىشى بىلەن يەنە بىر يېڭىلىق، يەنە بىر يېڭى كەشپىيات ياراتقانلىقىنى بايقايتتى.

مانا بۇگۇنمۇ ئۇ ئۇستىنىڭ قوللىرىدا پىقىراپ، ئۇيان ـ بۇيان ئۆرۈلۈپ، ئەكسىگە كېلى-
ۋاتقان قەدىمكىي ساتانىڭ بېشىنى كۆردى. ئۇستا ئۇ باشنىڭ پۇچۇلغان، دەز كەتكەن «جاراھەت-
لىك» جايلىرىنى ئىنچىكە ئىسكىنە، نەيچى ـ قىرغۇلار بىلەن تازىلاپ، ئاندىن قەغەز ئۇلگىلەر
بىلەن ئۆلچەمەكتە. «شۇ ياغاچ ـ تەككەپار» ياغاچ ياماقچىلارنى راسلىماقتا ئىدى.

— خوش، داستان ئاياقلاشتىمۇ ـ يوق؟ ـ دەپ شائىرنىڭ كۆزىگە قاردى ئۇستا.

— ھازىرچە ئۇنداق ئەسەرنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىسام كېرەك، چوڭدادا، ئەمما قىسقا
شېئىرلاردىن بىر قانچىسىنى يازدىم.

— ئۇنىڭغا ھەم غېنىمەت. تاما ـ تاما كۆل بولىدۇ، ئوغلۇم. مانا مۇشۇ ياغاچ تەخمىنەن،
بۇنىڭدىن يۈز يىل مۇقەددەم كېسىپ ئېلىنغان، ئۇ تەخمىنەن، يەنە شۇنچىلىك ۋاقىت ئىلگى-
رى يەرگە تىكىلگەن ياكى ئۆزى ئايىنغان بىر چېقىر ئۈژۈم ··· بىزنىڭ ئوتتۇز نەچچە ساز ـ ئەس-
ۋاپلىرىمىزنىڭ كوپچىلىكى مانا مۇشۇنداق كۆپنى كۆرگەن ئېسىل ياغاچلاردىن ھازىرلىنىپ
ياسىلىدۇ. شۇڭلاشقا، ئۇلارنىڭ مۇڭى ئۆزگىچە، ئوغلۇم··· بۇ كونىدىن ـ كونا ساتانىڭ بېشىغا
قاراڭ. مانا، مۇشۇ نەپىس سىزىقچىلىرى دەرەخ ياشىغان يىللارغا، ئۇ كەچۈرگەن ئىسسىق ـ سوغ
ھالەتلەرگە بىنائەن ھاسىل بولغان. يەنە كېلىپ، بۇ باش دەرەخنىڭ غولىدىن ئەمەس، بەلكى
شۇ يوغان ئۈجمە ياغىچىنىڭ پۇتىقىدىن ياسالغان. سەۋەب — قېرى دەرەخنىڭ غولى كاۋاك،
پۇتىقى — پۇتەيھەم مەزمۇت بولىدۇ. مەلۇمكى ئوغلۇم، ياخشى ساز ئەسۋابىنىڭ يارىلىشى تە-
بىئەت بىلەن ئۇنىڭ تىلىنى بىلگۈچى ئادەمگە، تەخمىنەن بىر ياكى ئىككى ئەسىر ۋاقىتتا باغ-
لىق. يەنە كېلىپ قاراڭا، قەدىمى ماھىر بۇ بىر پارچە ياغاچقا جان كىرگۈزۈش ئۈچۈن، تەبى-
ئەت تەرتىپىگە نەقەدەر ئېتىبار بېرىپ ئىشلىگەن!···

— مۇلاھىزىڭىزگە تەسەددۇق، چوڭدادا! تەخمىنەن مەنمۇ سىزدەك ماھىرلار ھەققىدە شۇن-
داق ئويلىغان، ھەتتا مانا مۇنداق مىسرالارنىمۇ يازغانمەن:

ھەقىقى ماھىر — ئۇ بىردانىشمەن،
ئۇنىڭ قولىدا كۈلەر ھەر بىر زات.
ھۈنىرى ئۇنىڭ ياشار خەلقى بىلەن،
قەدىرلەر ئۇنى مىنناتدار ئەۋلاد.

— بارىكاللا، ئوغلۇم! كىشىنىڭ روھىنى كۆتۈرۈشكە قابىل سىلەر!
بۇ سۆزلەردىن كېيىن ياش شائىر خىجالەت بولغاندەك، بىر ئاز پەرىشانلىق بىلەن:
— ئارتۇقچە ماختىۋەتمەڭ، چوڭ دادا، ئاددى مىسرالار، مانا بۇ يېڭىباشتىن ئۆز ئەك-
سىگە كېلىۋاتقان تەمبۇر ياكى ساتار — ھەقىقى ئىجات مەھسۇلى!··· ئۇنىڭ بويىدىكى كۆپ ئە-
سىرلىك مۇڭ ـ مۇددەئالارنىڭ ئىزھارلىنىشىغا ئىمكانىيەت يارىتىش — ئىجاد!

ئېمىشقىدۇر قېرى ئۇستا ياش شائىرنىڭ سۆزىدىن مۇڭلانغاندەك جىم ـ جىت بولۇپ ئوي-
لىنىپ قالدى: ئۇنىڭ قەشقەر، تۇرپان تەۋەلىرىدە كېزىۋېپ، تاۋلانغان يۈزىدىكى قورۇقلار تې-
خىمۇ قويۇقلىشىپ، كۆڭلىدە ئېغىر خىيال ـ خاتىرىلەرنىڭ ئويغانغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى.

— بىر قەشقەرنىڭ ئۆزىدە قانچىلىغان ئۇستا ـ ماھىرلار، كونا ۋە يېڭى ئەدىب، داستانى

چىلار بار ئىدى. خەپ، سىلەر شۇ قەدىم ماكانىنى كۆرمىدىڭلار... تام، سېپىللاردىكى تاش، تاپان ئىزلىرىچۇ!... خەلقىمىز ئاينىتقان باغۇ ــ بوستان ــ مەنزىرىلەرچۇ! ئەمگەكچى خەلق، ئۇنىڭ شوخ ئوغۇل ــ قىزلىرى، سىزدەك شائىرلىرىمىزنىڭ شېئىرىدىن سۆزلىرىچۇ!...

ئۆيدە تېخىمۇ ئېغىر، تېخىمۇ بوغۇق جىم ــ جىتلىق ئورناپ، ئاخىرىدا ياش شائىر چىدىماي، ئۆز ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئۇ خىلمۇ خىل ساز ــ ئەسۋابلىرى ئېسىغلىق تۇرغان تاملارغا قاراپ، ئەركىسىز خىتاب قىلغاندەك بولدى.

ــ باراقسان باغلارغا كىرگەندە يېرتقۇچ،

بۇلبۇللار قېچىپ، بولاركەن سەرسان...

غايىپتىن كەلگەندەك ئاڭلانغان مىسرالار مەناسىنى يەنە بىر قايتۇرۇپ ئويلىغان ئۇستا ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ ئىنتايىن توغرا خىتاب قىلدىڭىز، ئوغلۇم! زادى ئادەمنىڭ كۆڭلىدىكى ئويىنى نەق ئېيتتىڭىز. شۇ مىسرالارنى ماڭا ئەرەبچە خەت بىلەن پۈتۈپ بېرىڭ، ئوغلۇم، ــ دەپ تەۋرىنىپ كەتتى.

× × ×

يەنە بىر قېتىمقى ئۇچرىشىشتا ياش شائىر ئۆز داستانىنى ئوقۇپ بېرىپ، تاۋى يوق ياتقان قېرى ئۇستىنىڭ كۆڭلىنى بىر ئاز كۆتەرگەندەك بولدى. ئەمما ئۆزىنىڭ تامامەن خەت تونىمايدىغانلىقىغا قارىماي، باي ئېغىز ۋە يازما ئەدەبىياتىمىزدىن ياخشى خەۋەردار بولغان ئىجادكار ئۇستا ياش شائىرنىڭ بۇ دەستلەپكى چوڭ ئەسىرىگە ئانچە قانائەتلەنمىگەنىدى. ئۇنىڭغا مىڭلارچە مىسرادىن ئىبارەت بولغان شېئىردىي ئەسەر، پەقەتلا شېئىرغا ئوخشىماي، بىر ــ بىرىگە جۆر ئەمەس ساز ــ ئەسۋابلىرىنىڭ قالايمىقان، چېچىلاڭغۇ سادالىرىنى ئەسلىتەتتى. يەنە شۇندىمۇ دىلكەش ئادەم «ياش شائىرنىڭ تاۋىنى قايتۇرماي» دېگەن مەقسەت بىلەن داستان خۇسۇسىدىكى پىكرىنى ساز ۋە ساز ئەسۋابلىرى ھەققىدىكى بەزى ئوخشىتىشلىرى ئارقىلىق ئىپادە قىلدى. ئۇ تەمبۇرنىڭ دەستىسى بىلەن ساپلانغان ئۆتكەنكى كونا ساتا بېشىنى كۆرسىتىپ:

ــ ئېھتىمالىم، ــ دېدى ــ تەمبۇر سېپى بىلەن كونا باش ياكى بولمىسا ئۈجمە ياغىچىدىن ياسالغان باش بىلەن قارىغاي يۈزلۈكچە ئاڭا جۆر بولمىدى. شۇڭا ئۇ تەمبۇرنىڭ ئاۋازى تېخى بېجىرىم ئەمەس. زادى دۇنيادىكى بارچە گۈزەللىك ــ زور تەڭكەشلىكنى ئىچكى سىر، سېھىرلىك كۈچ، قۇدرەت ــ جۇشقۇنلۇقنى تەلەپ قىلىدۇ، ئوغلۇم.

ــ توغرا، چوڭ دادا، بۇنىمۇ ئەندى سېزىۋاتىمەن. ئەمما يەنە شۇنى سىزدىن سورىماقچى ئىدىم: نېمىشقا تەنھا بىر ئەسۋاب ياكى بىر ئەسەر بېسناز بولۇپ قالىدىيۇ، ئونلىغان ياكزىمۇ ياڭزا ساز ــ ئەسۋاپلار بىر پۈتۈنجان ــ تەن ئوخشاش جىپسىلىشىپ، جۆر بولىدۇ؟

قېرى ئۇستا چوڭقۇر تىنىپ، ئىلھاملانغاندەك بولدى. ئۇ بۇرۇلۇپ، ئوڭ قول تەرەپتىكى تامغا، سول تەرەپتىكى ئۇستەلگە قارىدى ــ دە:

ــ مانا مۇشۇ ئون ئىككى ئەسۋابنىڭ بارلىقى بىر ــ بىرسى بىلەن ئىناق ئىللىدەك جۆرىغان ــ تەڭكەش. شۇڭلاشقىمۇ، ئۇلار ماڭا بىر جانلىق نامايەندىلەرگە ئوخشاش كۆرۈنىدۇ. مۇنۇ ساتا باشلىق تەمبۇر پارچىلىنىپ كەتكەن ئىككى تەندىن جەملەنگەن بىر ئادەمگە

ئوخشاش جانسىز. ئۇنىڭغا جان كىرگۈزۈش ئۈچۈن، يەنە شۇ ياغاچلار سىرى، سىھرىدىن جۇرۇپ ئەمەل قىلىش لازىم. ئەگەر مىنىڭ چامىم ياكى ۋاقتىم يەتمىسە، بىر كۈن ئۇنى سىلەر سۆزلىتىسىلەر. شۇنداقلا مەن سىزگە بىر ئارمىنىمنى مىراس قالدۇرسام دەيمەن...

ياش شائىر ئۇستىنىڭ سۆزىگە شۇ قەدەر بېرىلگەن ئىدىكى، ھەتتا ئۇ باشتىكى سۆزلەردە قانداقتۇ بىر ۋىدالىق ـ جۇدالىق ئەكسى بارلىقىغا زەڭقويماي تىڭشىغانىدى. كۆپىلگەن قېرىلارغا ئوخشاش، كونا ئۇستىنىڭمۇ شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا بىر نەرسىنى سېزىپ، ئۆزىنىڭ ياش ئىلىپىتى، شاگىرتى بولغان شائىرغا ئۈچۈر قىلغانلىقىنى ئۇ يەنە بىر نەچچە ۋاقىتتىن كېيىن بىلدى.

× × ×

ئۇستا ئاخىرقى كۈنلەردە ياش شائىرغا ئېيتقان ئۇيي ـ مۆلچىرىنى بىر قەدەر بولىسىمۇ رىئاللاشتۇرۇپ كېتىش ئۈچۈن، بىر كونا، سۇنۇق راۋاپ بىلەن كونا نەي ئۇستىدە ئىشلىدى. ئۇ راۋاپنىڭ دەستىسىنى ئويۇپ، ئۇنىڭغا نەينى ئورناتماقچى بولغانىدى. يەنى ئۇنىڭ كۆپ يىللىق تەجرىبىسى ۋە پەرىزى بويىچە، ئەگەر راۋاپنىڭ پەدىلىرىنى نەينىڭ باسقۇچ قىنلىرىغا تەڭكەش ـ باراۋەر قىلالىسا، ئۇ چاغدا راۋاپنىڭ نەي ئورنىتىلغان دەستىسىگە قومۇچ ياكى مىس تۇرۇپكا ئورنىتىپ، راۋاپ بىلەن نەيدىن ـ بىركىشى ئىجرا قىلىدىغان بىر يېڭى مۇزىكا ئەسۋابى ئىجاد قىلىش مۇمكىن ئىدى...

ئەپسۇسكى، ئىجادكار ئۇستىنىڭ بۇ ئاخىرقى ئارمىنىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئۆمرى يەتمىدى.

شائىر ئاخىرقى قېتىم ئۇستىنى يوقلاپ بارغاندا، ئۇ ناھايىتى ھاياجانلانغان ھالدا، ئۆز چۈشىنى سۆزلىمەكتە ئىدى.

ـ كەل ئوغلۇم، كەل! تازىمۇ ياخشى چۈش كۆرۈپتىمەن ھېلى! ئۇنى ئادەتتىكىدەك تەتۈر سۆزلىگىم كەلمەيدۇ. يېڭىباشتىن ئاۋات بولغان ئىزگۈ جايلار... ئەزىزانە قەشقەرمۇ ياكى تۇرپانمۇ ھەر ھالدا قەدىمكىي يەر، ئۆزدىيارىمىز!... ئويغانسام ـ كۆزۈملىق ياش، خوشاللىق مۇڭىدا يۈرىكىم **تامقىمغا** تىقىلىپ قاپتۇ...

ئۇستىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان دوختۇر ئۇنىڭغا خاتىرجەم يېتىشىنى بۇيرۇپ، شائىرغا مۇراجىئەت قىلدى. شائىر ئۇنىڭ سۆزىنى ئۆز ئەينى بىلەن تەرجىمە قىلىپ، ئەندى نېمە دېيىشىنى بىلمەي تىڭىرقاپ تۇرغاندا، قېرى ئۇستا ياردەم قىلغاندەك بولدى.

ـ مومايىنى كۈتۈۋاتىمەن، ئوغلۇم. ئۇ تاشكەنتتىكى قىزلىرىمىزنى كۆرۈپ كەلگىلى كەتكەن. ۋىدالىشىش لازىم ... ئاندىن، سەن شۇنى ئېيت ئوغلۇم: ئەزىز دوختۇرغا مىڭلارچە تەشەككۈر! مەن قېرىنى بىر كۈنمۇ يالغۇز قالدۇرمىدىڭلار، بىراق... مەڭگۈلۈك سەپەر ئالدىدا خاتىرجەم بولۇش تەس ئىكەن!...

ئاغرىقنىڭ چىرايى قانداقتۇر بىر دەھشەتلىك مۇجۇش پەيتىدىكىدەك ئېچىنىشلىق تۈرۈلۈپ. ئۇ ئىچى ئېلىشقاندەك يەنە ھۇشىدىن كەتتى. دوختۇر سومكىسىنى ئېچىپ، ئوكۇل ئەسۋابـ

لىرىنى قولىغا ئالدى... لېكىن بىر يىل مابەينىدە زىرەك ئۇستا بىلەن ئۆز يېشى ئوتتۇرىسىدىكى يېرىم ئەسىردەك پەرقنى بېسىپ ئۆتكەندەك بولغان ياش شائىر، دوختۇرنىڭ دورىلىرىغا ئېتىبارسىز قارىماقتا ئىدى. چۈنكى قېرى ئۇستىنىڭ داۋاسى ئىلاجىسىز جۇدا بولغان ۋەتىنىدە قالغانىدى.

ئاپتورنى تونۇشتۇرۇش

ئاتاغلىق سوۋېت ئۇيغۇر يازغۇچىسى خىزمەت ئابدۇللىن 1925-يىلى ئالمۇتا ئوبلاستى ئەمگەكچى رايونىدىكى بايانداي يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1943 - يىلىغىچە شۇ يېزىدا ئوقۇغان ھەم ئىشلىگەن. 1943 -، 1950 - يىللىرى سوۋېت ئارمىيىسىدە خىزمەت قىلغان. ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى ئۇرۇشقا قاتناشقان. ئارمىيە سېپىدىن قايتقاندىن كېيىن، ئالمۇتىدا چىقىدىغان «يېڭى ھايات» ژۇرنىلىدا، ئاندىن كېيىن 1980 - يىلىغىچە قازاقىستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى سېكسىيىسىدە ئىشلىگەن.

خىزمەت ئابدۇللىن ئىجادىيىتىنىڭ دائىرىسى كەڭ ۋە ماۋزۇ جەھەتتىن خىلمۇ خىلدۇر. ئۇ ئۇرۇشتىن كېيىنكى ئۇيغۇر سوۋېت ئەدەبىياتىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە كۈچ قوشقان ئەدىبلەرنىڭ بىرى، سوۋېت ئۇيغۇر ئەدەبىياتى خەزىنىسىگە چوڭ ئۈلۈش بولۇپ قوشۇلغان «گۈلۈستان» پوۋېستى، «ئانايەت» پوئېمىسى، «تۇرپان تەۋەسىدە» رومانى، «ياركەنت ناۋاسى»، «لوتپۇللا»، «شاۋقۇن» ناملىق دراممىلىرى ئۇنىڭ ئىجادىيەت دائىرىسى كەڭ، ھازىر جاۋاب يازغۇچى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. خىزمەت ئابدۇللىن شائىر سۈپىتىدىمۇ كىتابخانلارغا تونۇش. ئۇنىڭ كېيىنكى يىللاردا نەشر قىلىنغان «كۆڭۈلدە قالمىسۇن ئارمان»، «دىدار غېنىمەت» ناملىق شېئىرلار توپلاملىرى كىتابخانلار ئارىسىدا ياخشى ئىنكاسلارغا ئىگە بولدى.

يازغۇچى كېيىنكى 10-15 يىل داۋامىدا ناھايىتى ئۈنۈملۈك ئىشلەپ «يىللارغا جاۋاپ»، «قىيادىكى قىرانلار» ناملىق پوۋېستلارنى، «يۇرتداشلار» رومانىنى، بىر نەچچە ھېكايىلەر توپلاملىرىنى ۋە دراممىلارنى يازدى. ئۇنىڭ كۆپلىگەن ئوچېرىك ھەم ماقالىلىرىدا ئۇيغۇر تارىخى، مەدەنىيىتى، تۇرمۇشى كەڭ تۈردە يورۇتۇپ بېرىلگەن. يازغۇچى كىتابخانلار ئاممىسىغا يەنە تەرجىمان سۈپىتىدىمۇ ياخشى تونۇش. ئۇ، ئا.س. پوشكىن، م.يو. لېرمونتوف، ل. ن. تولستوي، ر. تاگور، د.م. فورمانوپ، م. ئىساكوۋسكىلارنىڭ ھەم بىر قاتار قازاق شائىر- يازغۇچىلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلدى.

يازغۇچى سوۋېت ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش يولىدىكى خىزمەتلىرى ئۈچۈن «ھۆرمەت بەلگىسى» ئوردېنى، قازاقىستان س س ر ئالى سوۋېتىنىڭ گىراموتىسى ۋە مېداللىرى بىلەن مۇكاپاتلانغان.

«خىزمەت ئابدۇللىن تاللانما ئەسەرلىرى» توپلىمىدىن ئېلىندى. قازاقىستان «يازغۇچىلار» نەشرىياتى، 1984 - يىل نەشرى. نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەھەممەت نىجات

ھېمىڭۋېي (1899 -- 1961)

ئېرنىست ھېمىڭۋېي ــ ئامېرىكىنىڭ مەشھۇر ھازىرقى زامان يازغۇچىسى. ھېمىڭۋېي 1899 ـ يىلى چىكاگو شەھىرى ئەتراپىدا بىر دوختۇر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، پىراكتىكانت مۇخبىر بولغان. 1 ـ دۇنيا ئۇرۇشىدا ئارمىيىگە قاتنىشىپ، ئىتالىيە ئالدىنقى سېپىدە يارىلانغان. ئۇرۇشتىن كېيىن پارىژدا ئولتۇراقلاشقان. 20 ـ يىللارنىڭ ئاخىرى ئامېرىكىغا قايتىپ كەلگەن. 2 ـ دۇنيا ئۇرۇشى باشلانغاندا ھېمىڭۋېي ياۋروپاغا يەنە بىر قېتىم بېرىپ، فىرونت مۇخبىرى بولغان. ئۇرۇش ئاياغلاشقاندىن كېيىن كۇبادا ماكان تۇتقان. 1959 ـ يىلى كۇبا ئىنقىلاۋى پارتلىغاندىن كېيىن، ئامېرىكىنىڭ ئىداخ شىتاتىغا كۆچۈپ كەلگەن. 50 ـ يىللارنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرى يۇقىرى قان بېسىمى ۋە قەنتسىيىش كېسەللىكىگە گىرىپتار بولۇپ، كېسەل ئازابىغا چىدىيالماي 1961 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى ئۆزىنى ئۆلتۈرىۋالغان.

ھېمىڭۋېينىڭ ئىجادىي پائالىيىتى پىراكتىكانت مۇخبىر بولۇپ ئىشلەۋاتقان چاغلىرىدا باشلانغان. ئۇ 40 يىللىق ئىجادىي ھاياتىدا «قۇياش كۆتۈرۈلدى»، «قورال ـ ياراق بىلەن مەڭگۈ ۋىدالىشىش»، «بار ۋە يوق»، «ئۆلۈم سىگنالى كىم ئۈچۈن چېلىنىدى»، «بوۋاي ۋە دېڭىز»، «دېڭىز ئارىلىدىكى شىددەتلىك ئېقىن» قاتارلىق رومانلارنى يازغان.

1952 ـ يىلى ئېلان قىلىنغان «بوۋاي ۋە دېڭىز» رومانى ھېمىڭۋېينىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە ئەسىرى بولۇپ، 1954 ـ يىلى نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

ئېرنىست ھېمىڭۋېينىڭ ئەسەرلىرى ئۆزىگە خاس ئۇسلۇبقا ئىگە بولۇپ، بىر مەزگىل ئامېرىكا ۋە ياۋروپادا كۈچلۈك تەسىر قوزغىغان.

مۇپاسسان (1850 - 1893)

فرانسىيىنىڭ 19 ـ ئەسىردىكى مۇنەۋۋەر تەنقىدىي رېئالىست يازغۇچىلىرىدىن بىرى ــ ئانرى رېنې ئالبېرگى دې مۇپاسساندۇر.

مۇپاسسان 1850 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى فرانسىيىنىڭ نورمانىيە ئۆلكىسىگە قاراشلىق دېق شەھىرى ئەتراپىدا سۇنغان ئاق سۆڭەك ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1870 ـ يىلى پارىژغا بېرىپ قانۇن مەكتىپىدە ئوقىغان. شۇ يىلى باشلانغان فرانسىيە ـ پروسسىيە ئۇرۇشىدا ئەسكەرلىككە ئېلىنغان. ھەربىي سەپتىن بوشىغاندىن كېيىن ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ، دېڭىز ئارمىيە شىتابى ۋە مائارىپ مىنىستىرلىكىدە ئاددىي خىزمەتچى بولۇپ ئىشلىگەن. 1890 ـ يىللارنىڭ بېشىدا ئېغىر نېرۋا كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ، داۋالاش ئۈنۈم بەرمەي 1893 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى 43 يېشىدا ۋاپات بولغان.

موپاسساننىڭ ئىجادى ئائىلىسىدە باشلانغان. ئۇنىڭ تاغىسى يازغۇچى ئىدى. ئانىسى قىزغىن ئەدەبىيات ھەۋەسكارى بولۇپ، مەشھۇر فرانسۇز يازغۇچىسى فىلوبىر بىلەن يېقىن مۇناسىۋەتتە ئىدى. موپاسسان فىلوبىرنى ئۇستاز تۇتۇپ يېزىقچىلىقنى ئۆگەنگەن.

موپاسسان ئۆز ھاياتىدا 300 پارچە ھېكايە، 6 رومان ۋە كۆپلىگەن ئەدەبىي خاتىرە ھەم ئوبزورلارنى يازغان.

موپاسسان ھېكايىچىلىقتا دۇنيا ئەدەبىياتىدا ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدىغان يازغۇچىلارنىڭ بىرىدۇر.

ماياكوۋسكى (1893 - 1930)

ۋلادىمىر ۋلادىمىروۋىچ ماياكوۋسكى — سوۋېت پوئېزىيىسىنىڭ مەشھۇر بايراقدارى.

ماياكوۋسكى 1893 - يىلى 7 - ئاينىڭ 7 - كۈنى گىروزىيىنىڭ باگدادى يېزىسىدا ئورمانچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1908 - يىلى بولشېۋىكلەر پارتىيىسىگە قاتنىشىپ، مەخپىي ئىنقىلابىي پائالىيەتلەرنى ئېلىپ بارغان. 3 قېتىم قولغا ئېلىنىپ تۈرمىگە تاشلانغان. 1911 - يىلى موسكۋا رەسساملىق ھەيكەلتاراشلىق مەكتىپىگە ئوقۇشقا كىرگەن. 1 - دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىللىرىدە جاھانگىرلىك ئۇرۇشىغا قارشى تەشۋىقى پائالىيەت ئېلىپ بارغان. 1917 - يىلىدىكى ئۇلۇغ ئۆكتەبىر ئىنقىلابىنى تولۇپ - تاشقان قىزغىنلىق بىلەن قوللاپ، باشتىن - ئاياغ ئۇنىڭ يالقۇنلۇق كۈيچىسى بولغان. 1919 - يىلدىن، 1922 يىلغىچە روسسىيە تېلېگراف ئاگېنتلىقىدا ئىشلىگەن. 1924 - يىلى ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ 2 قېتىم فرانسىيە، ئىسپانىيە، كۇبا، مېكسىكا، ئامېرىكا قاتارلىق دۆلەتلەردە زىيارەتتە بولغان. 1926 - يىلى پۈتكۈل سوۋېت ئىتتىپاقىنى بويلاپ ساياھەت قىلغان. 1930 - يىلى روسسىيە پرولېتارىيات يازغۇچىلار ئىتتىپاقىغا قاتناشقان. شۇ يىلى 4 - ئاينىڭ 14 - كۈنى بەختكە قارشى 37 يېشىدا ۋاپات بولغان.

ماياكوۋسكىنىڭ ئىجادىيىتى موسكۋا گۈزەل - سەنئەت مەكتىپىدە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا باشلانغان. ئۇنىڭ بىرىنچى داستانى «ئىشتانلىق بۇلۇت» 1915 - يىلى ئېلان قىلىنغان. ماياكوۋسكى ئۆزىنىڭ 17 يىللىق ئىجادىي ھاياتىدا يۈز دەك شېئىرلار توپلىمىنى، «ۋلادىمىر ئىلىيىچ لېنىن»، «ياخشى»، «بار ئاۋاز بىلەن» قاتارلىق مەشھۇر داستانلارنى؛ «مەن كەشىپ قىلغان ئامېرىكا» قاتارلىق ئوچېركلارنى ۋە بىر قانچە ئونلىغان پوبلىستىك، ئەدەبىي ماقالىلارنى يېزىپ سوۋېت ئەدەبىياتىنىڭ، بولۇپمۇ سوۋېت پوئېزىيىسىنىڭ تەرەققىياتىغا ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشتى. ماياكوۋسكى شېئىرلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى سىياسىي لىرىكىلار بولۇپ، شەكلى چاچمىدۇر. ئۇنىڭ سوۋېت پوئېزىيىسىدىكى مەزمۇن ۋە شەكلى جەھەتتىكى يۈكسەك ئىجادچانلىقى سوۋېت پوئېزىيىسىگە ۋە جاھان پوئېزىيىسىگە چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەن.

شېللى (1792 - 1822)

بىرس بوش شېللى — 19 - ئەسىرنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا ئۆتكەن ئەنگلىيىنىڭ ئۇلۇغ رومانتىك شائىرى.

شىللى 1792 ـ يىلى ئەنگلىيىدە بىر ئاقسۆڭەك ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىن 18 ـ ئەسىردىكى ياۋروپا مۇتەپەككۇرلىرىنىڭ مەرىپەت ئىدىيىسى بىلەن خىيالىي سوتسىيالىزم تەلىماتىنى قوبۇل قىلغان. ئىدىيە جەھەتتە مۇتەئەسسىپ ئاتىسى بىلەن چىقىشالماي، ئائىلىسىدىن ئالاقىسىنى ئۈزۈپ 1810 ـ يىلى ئوكسفورد داشۆسىگە ئوقۇشقا كىرگەن. داشۆدە «ئاتېزمىنىڭ مۇقەررەرلىكى» دېگەن كىتابچىنى بېسىپ تارقاتقانلىقى ئۈچۈن مەكتەپتىن ھەيدەلگەن، مەكتەپتىن ئايرىلىپ ئىرلاندىيە خەلقىنىڭ ئەنگلىيە مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى كۆرىشىگە قاتناشقان. ئۇنىڭ بىر قاتار ئىنقىلابىي ھەرىكەتلىرى ئەنگلىيە ھۆكۈمرانلىرىنىڭ قاتتىق قارشىلىقىغا ئۇچراپ 1814 ـ يىلى ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ، ئىتالىيە، شىۋېتسارىيىلەردە ساياھەتتە بولغان. 1822 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى دېڭىز سەپىرىدە ھادىسىگە ئۇچراپ 30 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

شىللى 20 يىلغا يېقىن ئىجادىي ھاياتىدا «ئايال پادىشاھمەن»، «ئىسلام قوزغىلىڭى»، «ئازاد بولغان پرومېتى» قاتارلىق داستانلارنى؛ «شېلىسى»، «ھىراس» قاتارلىق شېئىرىي درامىلارنى؛ 100 پارچىدىن ئارتۇق مۇنەۋۋەر لىرىكىلارنى ۋە بىر قانچە ئەدەبىي ئوبزورلارنى يازغان. ئۇنىڭ ئەدەبىي مىراسى ياۋروپا ئەدەبىيات تارىخىدا مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ.

چېخوپ (1860 - 1904)

ئانتون پاۋلوۋىچ چېخوپ ـ 19 ـ ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا ئۆتكەن روسىيىنىڭ ئۇلۇغ تەنقىدىي رېئالىست يازغۇچىسى.

چېخوپ 1860 ـ يىلى روسىيىنىڭ تاگانروك شەھىرىدە دۇنياغا كەلگەن. 1876 ـ يىلى موسكۋا داشۆسىنىڭ تىببىي فاكۇلتېتىدا ئوقۇغان. ئوقۇشنى تۈگەتكەندىن كېيىن بىر نەچچە يىل دوختۇرلۇق بىلەن شۇغۇللانغان. 1904 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى كېسەللىك سەۋەبى بىلەن 44 يېشىدا موسكۋادا ۋاپات بولغان.

چېخوپنىڭ ئىجادىي پائالىيىتى موسكۋا داشۆسىدە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا باشلانغان. 1880 ـ يىلدىن باشلاپ ھېكايىلىرى مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىنغان. چېخوپ 24 يىللىق ئىجادىي ھاياتىدا «ھەسرەت»، «ۋانكا» چىنوۋنىكنىڭ ئۆلۈمى»، «مۇژىكلار»، «6 ـ پالاتا»، «سايدا»، «چۆل»، «غىلاپ بەندىسى»، «خامېلېئون» قاتارلىق يۈزلىگەن نادىر ھېكايىلارنى؛ «چايكا»، «ۋانيا تاغا»، «ئۈچ ئاچا ـ سىڭىل»، «ئالۇچىلىق باغ» قاتارلىق مەشھۇر سەھنە ئەسەرلىرىنى يېزىپ قالدۇرغان.

چېخوپنىڭ ھەجمى ئىخچام، قۇرۇلمىسى پۇختا، مەزمۇنى چوڭقۇر، تىلى يۇمۇرلۇق ھېكايىلىرى روس ۋە دۇنيا ئەدەبىياتىنىڭ قىممەتلىك ئۈنچىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

دۇما [چوڭ] (1803 - 1870)

ئالېكساندىر دۇما 1803 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى فرانسىيىدىكى بىر كىچىك شەھەردە گېنېرال ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئاتا ـ ئانىسى كىچىك چېغىدا ئۆلۈپ كەتكەچكە تۇرمۇشى نامراتلىقتا ئۆتكەن. 1822 ـ يىلى پارىژغا كېلىپ گوۋاچىلار مەھكىمىسىدە ئىشلىگەن. دۇما فېئوداللىق تۈزۈمنىڭ تىرىلىشىگە ئىنتايىن ئۆچ ئىدى. شۇڭا 1830 ـ يىلدىكى ئىيۇل ئىنقىلابىغا ۋە 1848 ـ يىلدىكى ئىنقىلابقا قاتناشقان. ئىنقىلاب مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن بىر يوسۇنغا كېتىشكە مەجبۇر بولغان، 1879 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

دۇمانىڭ ئىجادىي پائالىيىتى 1820 ـ يىللىرىنىڭ ئاخىرى باشلانغان. 1829 ـ يىلى «ھىنرىخ III ۋە ئۇنىڭ ئوردىسى» دېگەن دراممىسى ئېلان قىلىنغان. 1840 ـ يىللاردىن كېيىن «ئۈچ قىلىچۋاز»، «كېيدو تېغىدىكى گىراف»، «خانىشنىڭ مارجىنى»، «ئانىرى فىدو»، «گىراف ساراسىن خانىم» قاتارلىق رومانلارنى يازغان. بۇلارنىڭ ئىچىدە «ئۈچ قىلىچۋاز» رومانى زور شۆھرەت ئېلىپ كەلگەن.

ئالېكساندىر دۇمانىڭ فرانسىيە ئەدەبىيات تارىخىدىكى ئورنى ئانچە مۇھىم بولمىسىمۇ لېكىن ئۇنىڭ ئەسەرلىرى كەڭ كىتابخانلارغا ئىگە بولۇپ، دۇنيانىڭ ھەر قايسى ئەللىرىگە كۆپ تارقالغان.

دۇما [كىچىك] (1825 - 1895)

ئالېكساندىر فىلىس دۇما ــ فرانسىيىنىڭ 19 ـ ئەسىردە ئۆتكەن ئاتاغلىق دراماتورگى

ئالېكساندىر فىلىس دۇما 1825 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى تۇغۇلغان. ئۇ، چوڭ دۇمانىڭ نىكاسىز ئاپىردە بولغان ئوغلى، چوڭ دۇما كۆپ يىللاردىن كېيىن كىچىك دۇمانىڭ ئۆز ئوغلى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلغان بولسىمۇ، ئەمما كىچىك دۇمانىڭ ئانىسىنىڭ ئۆز خوتۇنى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلمىغان. بۇ خىل ئىجتىمائىي رېئاللىق كىچىك دۇمانىڭ قەلبىدە چوڭقۇر جاراھەت ئىزىنى قالدۇرغان. ئۇنىڭ پۈتۈن ھاياتى كاپىتالىستىك جەمئىيەتنىڭ چىرىك ئەخلاقىنى تەنقىد قىلىش بىلەن ئۆتكەن. ئالېكساندىر فىلىس دۇما 1895 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

ئالېكساندىر فىلىس دۇمانىڭ ئىجادىيىتى دەستلەپ ھېكايە يېزىشتىن باشلانغان. 1852 ـ يىلدىن كېيىن سەھنە ئەسەرلىرى يېزىشقا ئۆتكەن. فىلىس دۇما «چوغلۇق قىز» «پۇل مەسىلىسى»، «ۋەلىدى زىنا»، «شاللاق ئاتا»، «ئوبۇلېر خانىمنىڭ چۈشەنچىسى»، «ئارفىس ئەپەندى»، «فلانىشىڭ» قاتارلىق يىگىرمىدىن كۆپرەك دراممىلارنى يازغان. «چوغلۇق قىز» ئەڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك چىققان ئەسەردۇر.

ئالېكساندىر فىلىس دۇمانىڭ سەھنە ئەسەرلىرى فرانسىيە ئەدەبىيات تارىخىدا رومانتىك تىياتىرنىڭ رېئالىستىك تىياتىرغا ئۆتۈش مەزگىلىدە كۆۋرۈكلۈك رول ئوينىغان.

بىرناردشاۋ (1856- 1950)

گېئورگى بىرناردشاۋ ــ ئەنگلىيىنىڭ ھازىرقى زامان مەشھۇر دراماتورگى. بىرناردشاۋ 1850 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى ئىرلاندىيىنىڭ پايتەختى دوبلىندىكى بىر ھۆكۈمەت خىزمەتچىسى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن، كىچىكىدىن باشلاپلا رەسىم سىزىشقا ۋە مۇزىكىغا ھەۋەس قىلغان. ئون تۆت يېشىدا ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن. ئائىلىسىدە قىيىنچىلىق بولغاچقا، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرالماي، ئۆي ـ جاي شىركىتىدە خەت كۆچۈرگۈچى بولغان. 20 يېشىدا لوندونغا كېلىپ يېزىقچىلىققا تايىنىپ تۇرمۇش كەچۈرۈش كويىدا بولغان. لېكىن يازغانلىرى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولمىغان. شۇنداقتىمۇ قىلچە مەيۈسلەنمەي 9 يىل تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ بىر تەرەپتىن يېزىشنى تىرىشىپ مەشق قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن سىرتتىن بىلىم ئاشۇرۇشنى چىڭ

(ئاخىرى 56 ـ بەتتە)

شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ دوتسېنتى، شائىر ۋە ئىلمىي تەتقىقاتچى ئابدىشكۈر مەمتىمىن قەشقەردە بولغان كۈنلەردە بىر قىسىم ئەدەبىيات- سەنئەت خادىملىرى بىلەن كۆرۈشتى

ئۇستاز ۋە شاگىرتلار قايتىدىن ئۇچراشتى

(بۇ بەتتىكى سۈرەتلەرنى تۇردى مەتنىياز تارتقان)

مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى: مەخمۇتجان تۇردى

قەشقەر ئەدەبىياتى (15 - يىل نەشرى)
《喀什噶尔文学》（双月刊）

1986 - يىل 4 - سان (قوش ئايلىق ژورنال)
تۈزگۈچى: «قەشقەر ئەدەبىياتى» تەھرىر بۆلۈمى
«قەشقەر گېزىتى» مەتبەسىدە بېسىلدى
مەملىكەت ئىچىدىكى ھەرقايسى پوچتىخانىلار مۇشتىرى قوبۇل قىلىدۇ
جايلاردىكى پوچتىخانىلار ۋاكالىتەن تارقىتىدۇ
فورماتى 787 × 1092مم، 1/16، 8 باسما تاۋاق
شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق نەشرىياتچىلىق ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ تىزىم نومۇرى: 0.41

ژورنال نومۇرى: 62 ـ 58
باھاسى: 50 فۇڭ